

56503

MARCU BEZA

URME ROMÂNEȘTI IN RĂSĂRITUL ORTODOX

MONITORUL OFICIAL ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI
1935

DE ACELAȘ AUTOR

Pe Drumuri (epuizat).

O Viață (roman).

Din Anglia. — Impresiile unui Literat.

Romantismul Englez.

Romanul Englez Contemporan.

Din Alte Țări. — Impresii și Studii.

Ruva și Intre Două Lumi (romane).

Pe Tărâmurile Biblice.

In Englezește:

Papers on the Roumanian People and Literature.

Roumanian Proverbs.

Doda.

Rays of Memory.

Paganism in Roumanian Folklore.

Shakespeare in Roumania.

Lands of Many Religions.

Arhimandritul Kiriacos, Vistiernicul Sfântului Mormânt și câteva danii românești
în păstrarea sa

MARCU BEZA

Doc

56503

249494

URME ROMÂNEȘTI
IN
RĂSĂRITUL ORTODOX

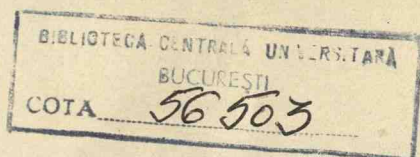
CU 319 FIGURI ȘI 18 PLANȘE COLORATE

— EXTRAS DIN REVISTA «BOABE DE GRÂU» —

MONITORUL OFICIAL ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI
1 9 3 5

257354

813/02

B.C.U. Bucuresti

C20022580

949.8 : 281.9
281.9 : 949.8
246 (R)
8R-992

P R E F A Ț A

Pe lângă un material inedit, am dat aici într'o mai dezvoltată formă și câteva comunicări, făcute Academiei Române, care dintru început au deșteptat osebită luare aminte. Profesorul N. Iorga, deși pe atunci în fruntea Guvernului și copleșit de trebi, totuși — potrivit unei vechi tradiții cărturărești, n'a pregetat să se prezinte la Academie și să arate însemnătatea unor asemenea descoperiri, adăugând spuselor mele vasta-i cunoaștere istorică.

Așa că doritorii a ști mai mult asupra subiectului, sunt rugați să cetească și comunicările Academiei, ale căror titluri și date le adaug la sfârșit.

În împrejurările de astăzi trebuie să mărturisesc, că cheltuelile de călătorii, de fotografiat, și celelalte m'au privit de-a-dreptul. N'am luat nici un ban dela nimeni. Indemnul însă a venit dela Măria-Sa Regele Carol II, dela simțu-I adânc de înțelegere și prețuire a trecutului; cât în chip firesc și cartea e închinată respectuos Aceluia ce ține pază dreaptă culturii românești.

Ierusalim, 1935

M. B.

Mănăstirea Sinai

URME ROMÂNEȘTI LA MUNTELE SINAI ȘI LA MÂNĂSTIREA SF. SAVA

Acum zece ani, când am publicat în Londra studiul meu, *Călători Englezi despre Români*, cineva din publicul cetitor mi-a semnalat pe unul Thomas Herbert din 1626, care vorbea și de niște așezări valahe în Asia. Aflându-mă la Ierusalim, descori m'am gândit: Unde vor fi acești coloniști? Și de curând, iată că d-l C. S. Jarvis, guvernatorul Peninsulei Sinai, relatează într-o carte a sa:

«Ajutând pe călugări în trebile mănăstirii, e o ciudată rasă de oameni, ziși Gebalié. Nu fac parte din stocul arăbesc, ci sunt urmașii robilor Valahi, trimiși de Justinian a servi mănăstirii în veacul al VI-lea »¹⁾.

Am scris autorului, întrebând, dacă nu există vreun act documentar în privința aserțiunii sale. Mi-a răspuns, că n'are nicio altă deslușire, că a luat și el informația dintr'anume călători, pe cari cercetându-i eu însumi și mergând înapoi cu multe veacuri, am găsit că chestia coloniștilor se întrefese în chiar faptul întemeierii mănăstirii Sinai, la 536. Întăiu Procopius notează, că Justi-

nian a ridicat o fortăreață militară, spre a nu fi atacată Palestina de Sarazini¹⁾. Pe urmă Eutichius, Patriarhul Alexandriei între anii 933—940, cunoscut Arabilor sub numele de Said Ibn-Batric, ne dă întreg istoricul fundației mănăstirii Sinai.

Auzind călugării de evlavie lui Justinian, merseră la el cu rugămintea de a le face o mănăstire; întrucât ei n'aveau încă un adăpost și trăiau împrăștiați în preajma rugului, din care vorbise Dumnezeu cu Moise. Împăratul trimise pe un legat al său și-i dete puteri depline să clădească o astfel de mănăstire. Acesta gândia s'o zidească pe munte; însă, din pricina lipsei de apă, își schimbă planul, de o înălță jos, în poale. Întors la Constantinopol, îi vorbi împăratul:

— De ce n'ai zidit mănăstirea în vârful muntelui?

— Am zidit mănăstirea lângă rug și apă. De-aș fi zidit-o pe vârf, călugării ar fi rămas fără apă; și, dacă vreodată ar fi fost împresurați, li s'ar fi tăiat apa și-ar fi murit de sete.

¹⁾ *Yesterday and To-Day in Sinai*, p. 229, London, 1931,

¹⁾ *De Aedificiis*, V, 8.

Impăratul zise:

— Cel puțin trebuia să nivelezi muntele spre miazănoapte, ca dintr'acolo să nu-i vatăme nimeni.

— De-am fi pus la cheltuială întreg tezaurul

Reținem cu osebire din acest pasagiu cuvintele, subliniate de mine, sclavi ai Romei — în textul arab: *abid elrum*, pe cari atât tradiția cât și diferiții călători le socotesc a se referi la Valahi.

Poarta bizantină a bisericii mănăstirii Sinai

Egiptului, Romei și Siriei, tot n'am fi putut nivela muntele.

Impăratul se mânie foarte și porunci să-i se taie capul. Și trimise apoi un alt legat și cu el o sută de sclavi ai Romei cu soțiile și copii lor... Și le zidi case înafara mănăstirii, unde să poată locui și străjui mănăstirea și călugării ¹⁾.

¹⁾ Eutychiei Annales, I, p. 203, Beyrout, 1906.

În adevăr, John Lewis Burckardt, care a vizitat mănăstirea în 1816, ne spune: « Când Justinian a clădit mănăstirea, a trimis un grup de sclavi, originari de pe țărmurile Mării Negre... Ei mărturisesc în chip unanim pogorârea lor din robii creștini, de unde și-i numesc ceilalți Beduini: « Fiii creștinilor »... Se căsătoresc numai între dânșii, alcătuind o comunitate aparte din vreo sută și douăzeci de oameni înarmați. Sunt o rasă

muncitoare și robustă, și fetele lor au faima de superioară frumusețe asupra tuturor Beduinilor, ceea ce dă naștere la nefericite legături și iubiri romantice, când îndrăgostiții lor se întâmplă a ține de alte triburi» ¹⁾).

Edward Robinson ne prezintă la 1841 versiunea oarecum autorizată a persoanei ce se nimerise a fi egumenul mănăstirii pe atunci: «Justinian, zidind mănăstirea, trimise o sută de prizonieri Valahi... În cursul vremii, cum năvăliseră Arabii și răpiseră mănăstirii multe din posesii, urmașii acestor vasali au devenit musulmani și-au adoptat obiceiurile arabe» ²⁾).

Profesorul american E. H. Palmer, cunoscut pentru cercetările sale cu privire la *Deșertul Exodului*, întărește mai vârtos spusese înaintașilor: «Acest trib se zice a fi de obârșie europeană, trăgându-se dintr-o colonie de robi Valahi, așezați de Justinian să păziască mănăstirea. Ei înșii cred să fi venit dintr-o țară numită «Llah» și trăsăturile lor osebite oarecum de ale obișnuitului tip beduin, par a favoriza presupunerea» ³⁾).

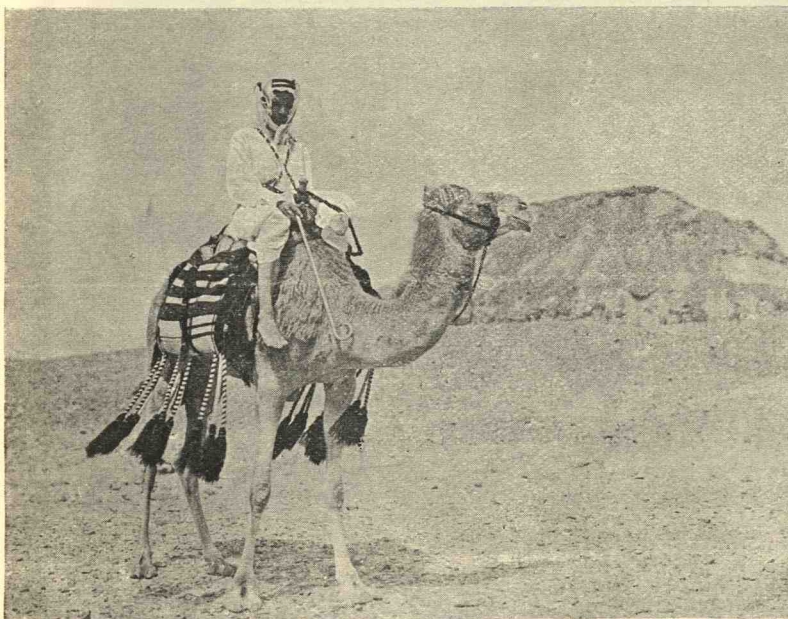
De asemenea, o lucrare mai recentă de stăpânit spirit științific a d-nei Lina Eckenstein, asistenta Profesorului Flinders Petrie în săpăturile arheologice dela Serabit, pomenește de aceiași coloniști, că «sunt considerați a fi urmașii direcți ai robilor Valahi, pe cari Impăratul îi așezase în Peninsula» ⁴⁾).

¹⁾ *Travels in Syria and the Holy Land*, pp. 562—564. London, 1822.

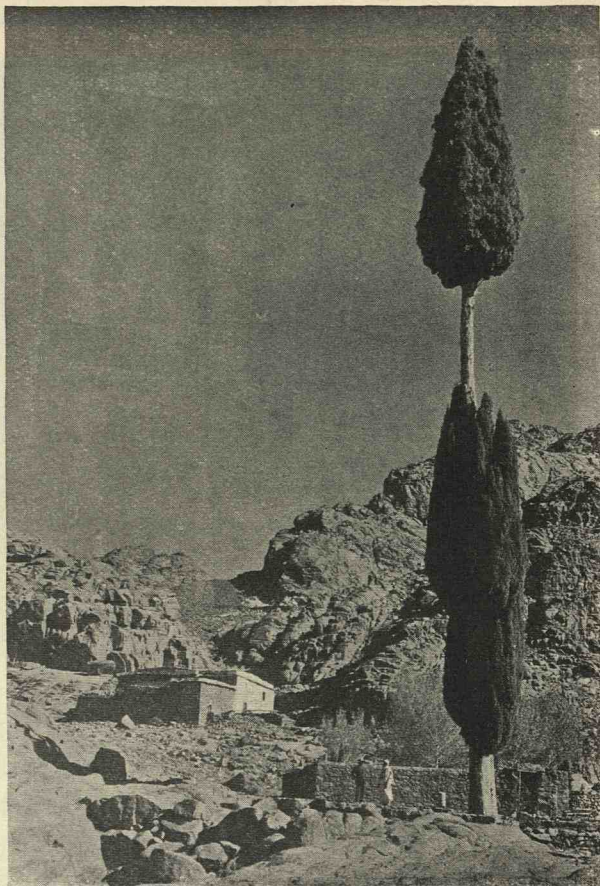
²⁾ *Biblical Researches in Palestine, Mount Sinai and Arabia*, vol. I, p. 200, London, 1841.

³⁾ p. 71, New-York, 1872.

⁴⁾ *A History of Sinai*, pp. 189—190, London, 1921.

Unul din coloniștii ziși Gebalié

Spre vârful Muntelui Sinai

Prea sfinția sa Porfirios, Arhiepiscopul de azi al mănăstirii, mi-a repetat și mie cele mai sus menționate, stăruind asupra faptului că se numesc coloniștii *Gebalié*, adică oameni de munte, dăruindu-mi și o carte grecească a lui Pericle Grigoriade ¹⁾, care dă o seamă de lămuriri și amănunte pitorești asupra lor. Apoi i-am cunoscut și deadreptul. Unul din ei mi-a folosit de călăuz: tânăr și voinic, înfășurat la cap în broboadă albă, cămașă tot albă, cu cingătoare de piele și opinci, m'a dus pe toate cărările muntelui; și, la întoarcere, mi-a arătat în grădina mănăstirii colțul unde fusese îngropată cea din urmă femeie creștină a tribului, în 1750.

Dar, lăsând acest subiect al coloniștilor, pe care îl aduc, nu drept dovadă istorică a ființării poporului român la începutul veacului al VI-lea,

¹⁾ *Sfânta Mănăstire Sinai*, Ierusalim, 1875.

ci numai ca o legendă ce-și tremură vălul subțire în trecutul depărtat, știut este că provinciile de

Dacă, după Sir John Maundeville, și ciorile cu-prinsului odată pe an sburau la Sinai cu ramuri

Interiorul bisericii Sinai

peste Dunăre au întreținut încă din vechi timpuri legături strânse și continue cu Muntele Sinai.

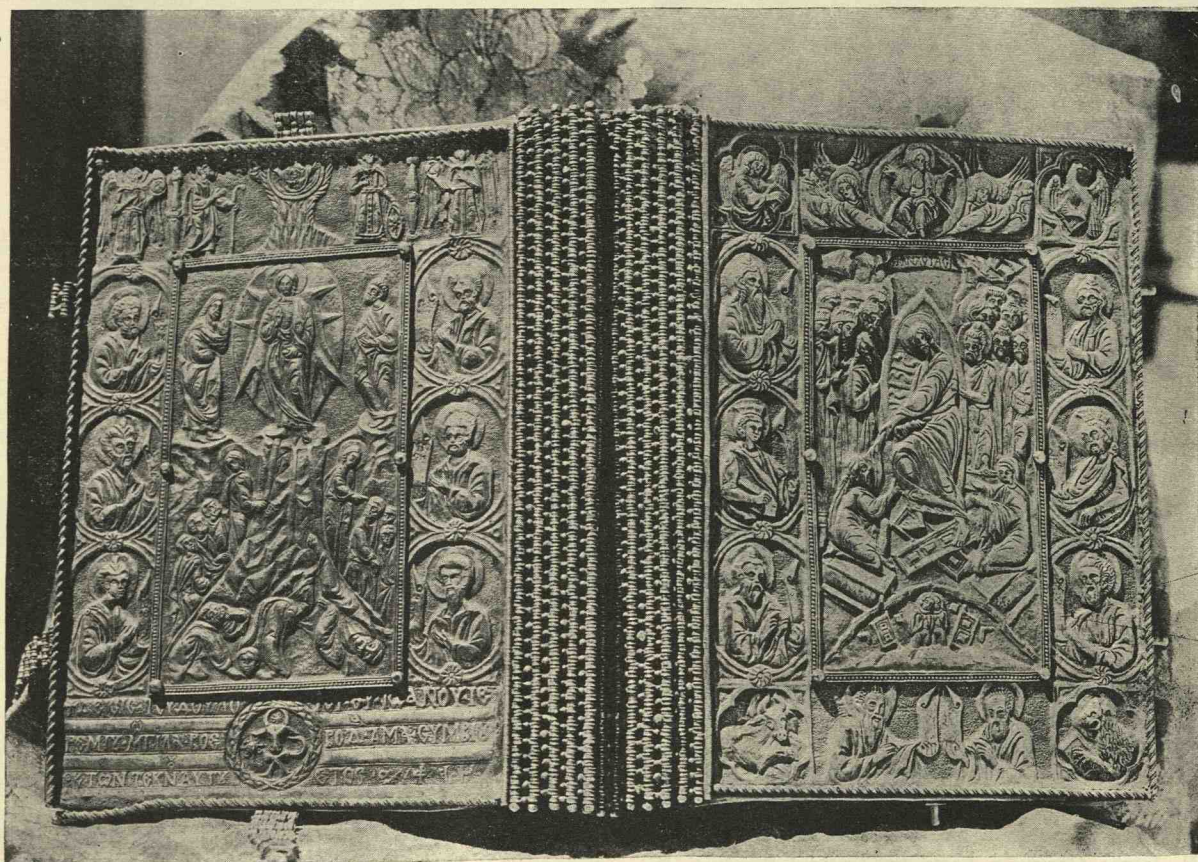
de măslin în ciocuri, negreșit că n'au lipsit nici dela noi închinătorii. Ba, din când în când găsim

Evangelistul Ioan din Evanghelia lui Ieremia Movilă
din 1598, dela Mănăstirea Sinai.

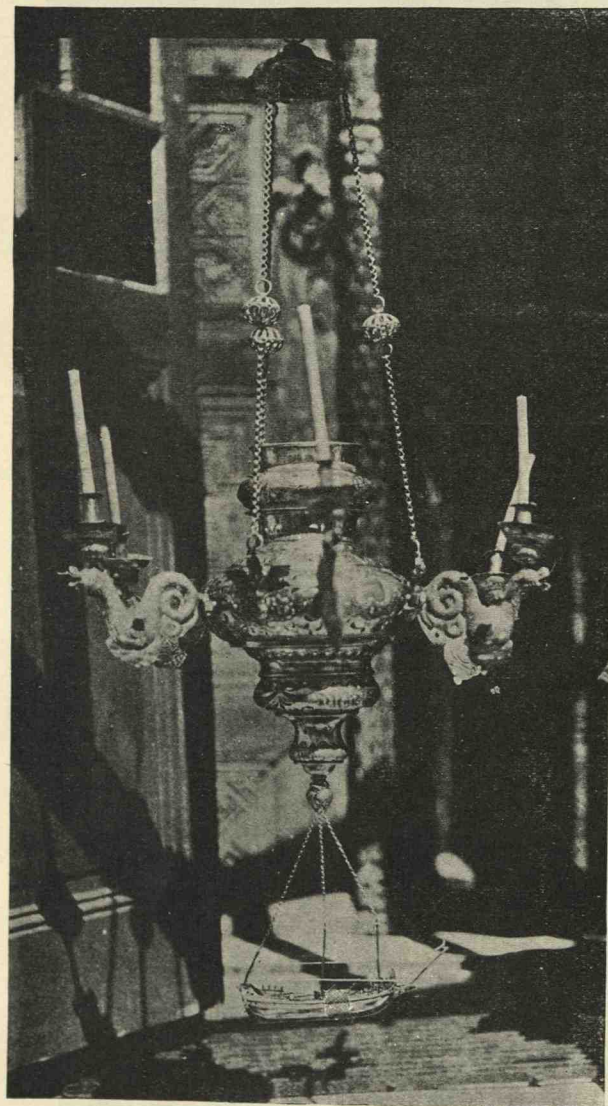

Arhiepiscopul Mănăstirii Sinai cu alți călugări

Scoarțele evangheliei lui Ieremia Movilă din 1598

la Sinai și monahi Români; unii din Basarabia, servind de tâlmaci pelerinilor Ruși. După anul 1530 stărețise aci Ioachim Vlahul, ocrotit de Petru Rareș. În vederea siguranței Petru Șchiopul depusese o sumă de bani la Sinai, unde în vremuri grele plănuia să-și caute sălaș de retragere ¹⁾. Sub tinda chiliilor, în fața bisericii, se vede Paraclisul sfântului Prodom, ctitoria lui Alexandru

Sfeșnicul lui Ipsilante dela biserica Mănăstirii Sinai

Mircea Voevod din 1576, care, adaugă însemnarea grecească, « a mai dăruit mănăstirii sate, pământ și venituri în Valahia ».

Între anii 1668—1703, pe timpul egumeniei lui Ioachim Peloponesiacul, avuse loc și vizita la Sinai

¹⁾ N. Iorga: *Oameni și Fapte din Trecutul Românesc*, Biblioteca pentru Toți, p. 23.

a Spătarului Mihail Cantacuzino; și în amintirea acestui pelerinagiu durase el în 1695 schitul nostru dela Sinaia, unde, precum spune în hrisov: « mai naintea zidirii se aflau sihaștrii ». Unul dintr'înșii,

Mănerul toiașului dela Mănăstirea Sinai, înfățișând închinarea magilor

căzut de oboseală cândva, în ajunul Adormirii Maicii Domnului, a visat că suia din vale o ceată de îngeri cu făclii aprinse, întonând imnuri de slavă. Chiar și această legendă nu-i decât adaptarea uneia din multele câte s'au fost izvodit în răgazul de liniște fără capăt a Muntelui Sinai. Stă mărturie într'un manuscris arab, că schivnicul

Toma, veghiând pe înălțimile sub care se dezvăluie mănăstirea între ziduri de cetățue, i-a tresărit în ochi o minunată vedenie: pâlcuri întregi de îngeri, Serafimi și Herubimi cu multe aripi, urcau și

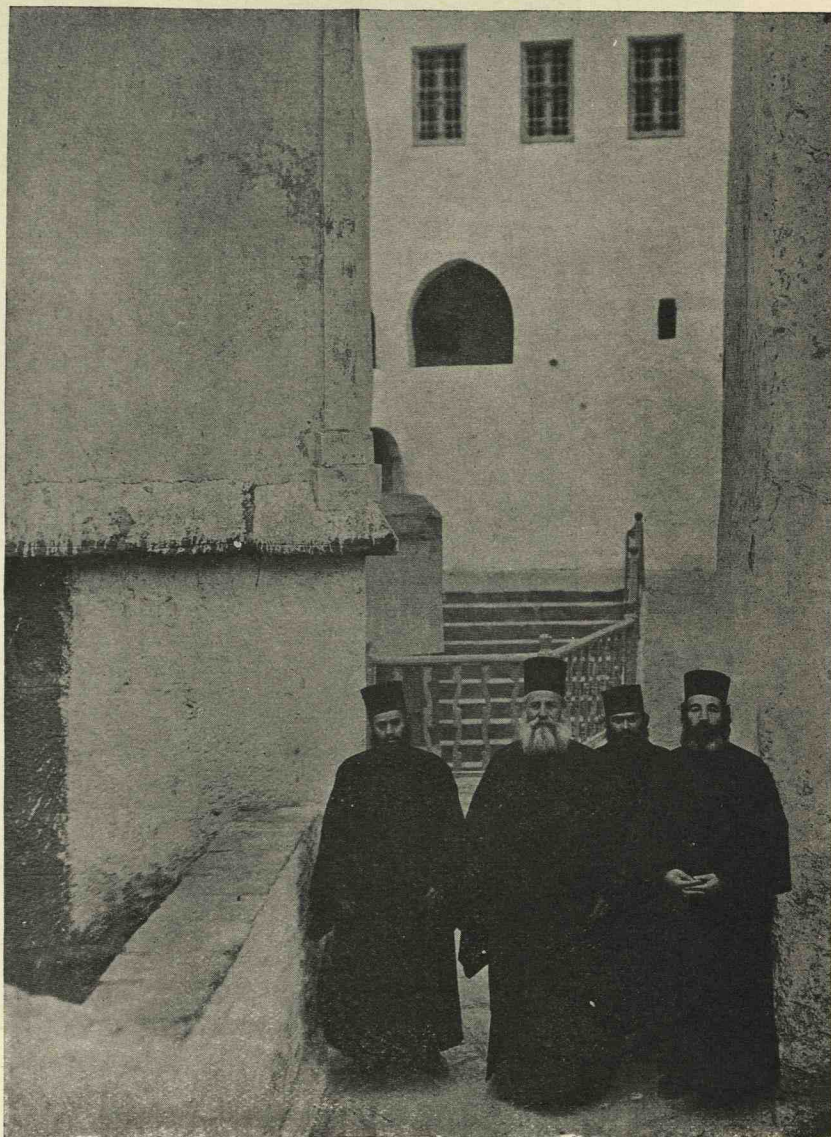
Arhimandritul Ioachim mi-a pus înaintea o seamă de evanghelii vechi:

— Ia, uită-te la ele...

— Aceasta-i moldovenească, am întâmpinat, punând mâna pe una. Aducea cu altele, pe cari le văzusem la Ierusalim; scoarțele grele de aramă bătută, înfățișând, între podoabe și medalioane de

Mănerul toiagului dela Mănăstirea Sinaia, înfățișând închinarea magilor

Cățiva călugări, cu vederea curții Mănăstirii

preamăreau în cântece împărățiile cerești. Acest Toma era un sfânt, adaugă manuscrisul. « El vedea și auzea cu ochiul duhului și curățenia sufletului, precum a zis Iisus în Evanghelii: « Fericiți sunt cei curați la suflet, că ei vor vedea pe Dumnezeu ! ».

Acum, pășind în faimoasa bibliotecă ce adăpostise un *Codex Sinaiticus* de netăgăduit preț,

sfînți, Invierea lui Iisus de o parte și de alta Înălțarea; iar în josul acesteia stema Moldovei, cu rândurile în slove capitale grecești:

*Ruga Robului lui Dumnezeu,
Ioan Ieremia Moghila
Voevod, a Doamnei și a
Fiilor săi. Anul 1598.*

Înăuntru pagini chenărite, cu frontispicii; un frumos chip zugrăvit al Evanghelistului Ion; iar la urmă altă inscripție grecească lămuritoare:

Porfirios am început a răscoli și a cerceta hârtie de hârtie, punând la o parte pe acelea ce ne priveau: Un hrisov al lui Grigore Ghica, al doilea în

O pagină din Evanghelia lui Ieremia Movilă dela 1598

S'a împodobit această Evanghelie cu cheltuiala prea cuviosului și prea înălțatului Domn Ioan Ieremia Voevod a toată Ungrovlahia și a prea cuvioasei lui Doamne Elisavta și a fiului său Ioan Constantin Voevod. Intr'anul 7106, luna Martie.

Arhimandritul Ioachim mai trase de undeva un sipet și împreună cu sfinția sa și cu Arhiepiscopul

rusește despre Biserica Sfântului Gheorghe în Galați, al treilea din 1724 al lui Nicolae Mavrocordat... Dar unde vor fi celelalte? Că și Vasile Lupu și Mihail Racoviță și Constantin Brâncoveanu au înzestrat rând pe rând cu dării bogate mănăstirea Sinai. Către mărinimia și evlavie lor s'au întors neîncetat călugării pentru milostenii, luând adesea calea până la București și Iași, și totdeauna întorcându-se izbânditori în rosturile lor. Și, pe lângă bani și moșii dăruite, în biserica Sinai de astăzi, rămasă aidoma cum era pe vremea lui Justinian, cu poarta de lemn sculptat, cu stâlpii

Hrisovul lui Grigore Ghica din biblioteca Manastirii Sinai
 Hrisovul lui Grigore Ghica din biblioteca Manastirii Sinai

I
 In ziua de luni, 10 octombrie, 1714, la Manastirea Sinaitica, a fost scris acest hrisov de catre
 parintele Grigorie Ghica, care a fost atunci starete al manastirii. In acest hrisov se
 mentioneaza ca el a primit de la domnul nostru, care atunci era la putere, o suma de
 bani pentru a fi folosita la construirea unei biserici noi. El a spus ca va face tot
 ce poate pentru a realiza acest lucru, dar ca are nevoie de mai multi bani. El a
 cerut sa i se acorde o suma de bani din partea domnului nostru, pentru a putea
 continua cu lucrurile. El a spus ca va face tot ce poate pentru a realiza acest
 lucru, dar ca are nevoie de mai multi bani. El a cerut sa i se acorde o suma de
 bani din partea domnului nostru, pentru a putea continua cu lucrurile. El a spus
 ca va face tot ce poate pentru a realiza acest lucru, dar ca are nevoie de mai
 multi bani. El a cerut sa i se acorde o suma de bani din partea domnului nostru,
 pentru a putea continua cu lucrurile. El a spus ca va face tot ce poate pentru a
 realiza acest lucru, dar ca are nevoie de mai multi bani. El a cerut sa i se
 acorde o suma de bani din partea domnului nostru, pentru a putea continua cu
 lucrurile. El a spus ca va face tot ce poate pentru a realiza acest lucru, dar ca
 are nevoie de mai multi bani. El a cerut sa i se acorde o suma de bani din
 partea domnului nostru, pentru a putea continua cu lucrurile. El a spus ca va
 face tot ce poate pentru a realiza acest lucru, dar ca are nevoie de mai multi
 bani. El a cerut sa i se acorde o suma de bani din partea domnului nostru,

Hrisovul lui Grigore Ghica din biblioteca Manastirii Sinai

Hrisovul lui Grigore Ghica din biblioteca Manastirii Sinai

bizantini, câte din odorele sfinte nu vor fi da-

Un colț al Mănăstirii Sf. Sava

torate și ele tot neasemuitei generozități a Domnilor noștri! Ci cum să le poți identifica? Numai pe o candelă atârnată de argint desleg inscripția grecească:

*Pomenește Doamne pe robul
tău Alexandru Ipsilanti
Voevod, pe Doamna Ecaterina
și pe fiii săi, Al. Ralu și
Const. Ralu, 1785.*

Și în arhondaric găsesc un baston păstoresc, cu mânerul de fildeș lucrat, reprezentând închinarea magilor, și cu inițialele A. P. S. — Arhimandrit Partenie Sinaitul, numele starețului căruia i s'a trimis din Țară la 1856.

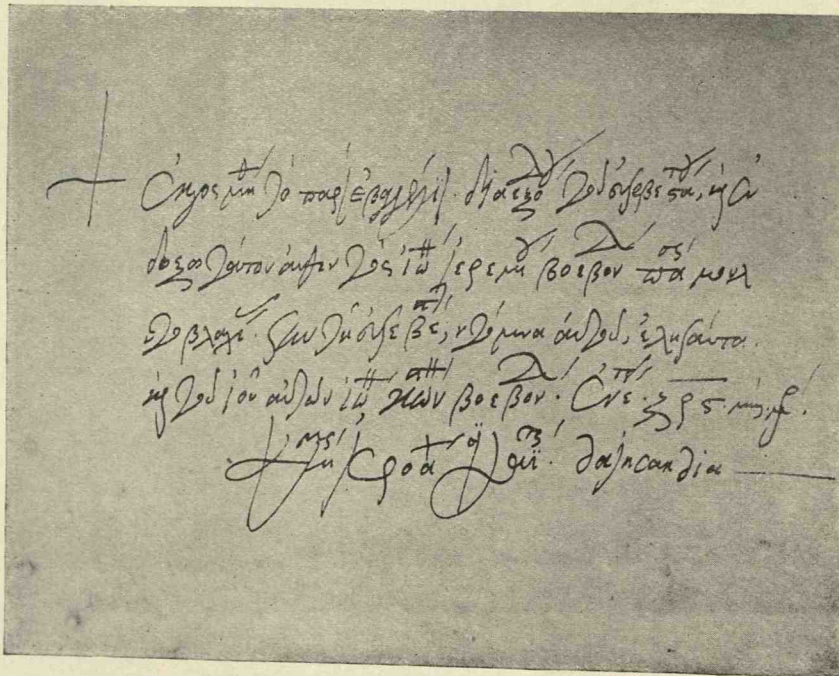
Apoi am intrat într'o încăpere ce cuprindea în pereți de jur-împrejur chipurile egumenilor repauzați ai mănăstirii. Arhiepiscopul Porfirios mi-a vorbit lămuritor despre toți, și deodată s'a oprit înaintea unuia, care nu făcea parte din serie: obrazul prelung, mustățile întoarse și pierdute în barbă, mantia blănită cu hermină, rezemându-și pe o masă dreapta-i cu inel...

« Il recunoști? făcu Arhiepiscopul. Apropie-te și citește! ».

În marginea de sus era scris:

*Constantinus Brankovan
Supremus Valachiae Tran-
salpinae Princeps Aetis 42
Ao Dni 1696.*

Nu-mi venea să cred... Priviam, nu fără simțământul unei pioase înfiorări, de care părea să fie împărtășit și Arhiepiscopul; căci l-am auzit grăind:

Inscripția dela sfârșitul Evangheliei lui Ieremia Movilă

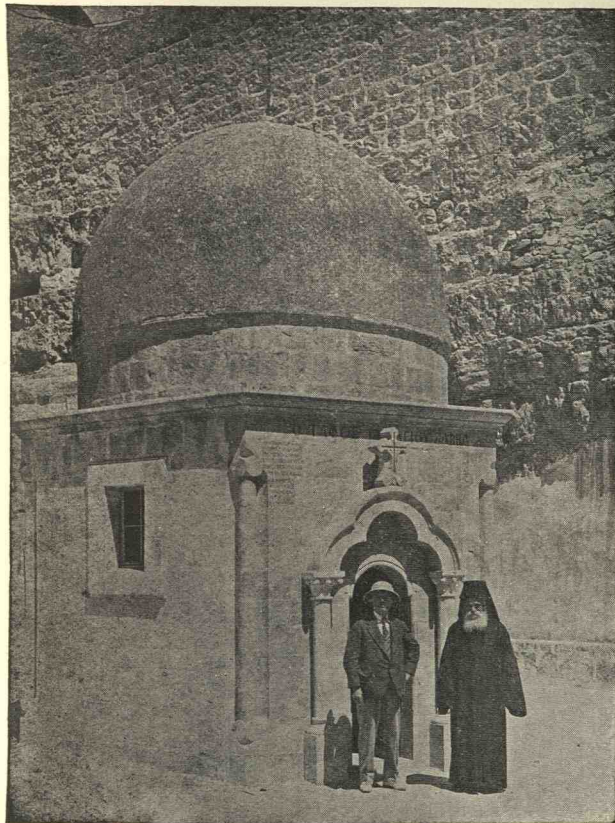

Constantin Brâncoveanu, portret din 1696, găsit de d-l Marcu Beza la Mănăstirea Muntelui Sinai
(Inscripție sus în stânga: Constantinus Brankovan Supremus Valachiae Transalpinæ Princeps
Aetis 42 Ao Dni 1696)

«Să fi fost numai apărarea credinții sale, și daniile, și binefacerile numeroase... Dar el și-a jertfit și viața creștinătății. Vrednic, în adevăr... vrednic să fie trecut între sfinți!».

* * *

Mănăstirea Sfântului Sava, ca și aceea dela Muntele Sinai, a fost întemeiată de Impăratul Justinian în veacul al șaselea, având asemeni un caracter de fortăreață. Parte din zidurile împrejmuirii sunt și azi în ființă. Asupra intrării turnului străjuitor citesc, săpate în piatră, cuvintele:

Mormântul Sfântului Sava

*Ctitoria Marelui Justinian,
Impăratul Creștinilor
Ortodoxi, anul 529.*

Și, pornind a urca treptele, mi-amintesc de un călător englez, Robert Curzon, care la 1834 a găsit o bibliotecă în turn și a luat din ea — el spune, «i s'a îngăduit să cumpere», zece manuscrise¹⁾. Intrebând pe egumenul mănăstirii de bibliotecă, îmi răspunse că manuscrisele au fost duse la Ierusalim și că au rămas doar câteva tipărituri, pe care mi le arată într'o încăpere de sus a turnului. Dau între ele și de câteva cărți românești în slove chirilice, notând două mai

vrednice de pomenit: *Psaltirea*, publicată în cetatea Bălgradului la 1651, și *Biblia* lui Șerban Cantacuzino din 1688. Am fotografiat una din

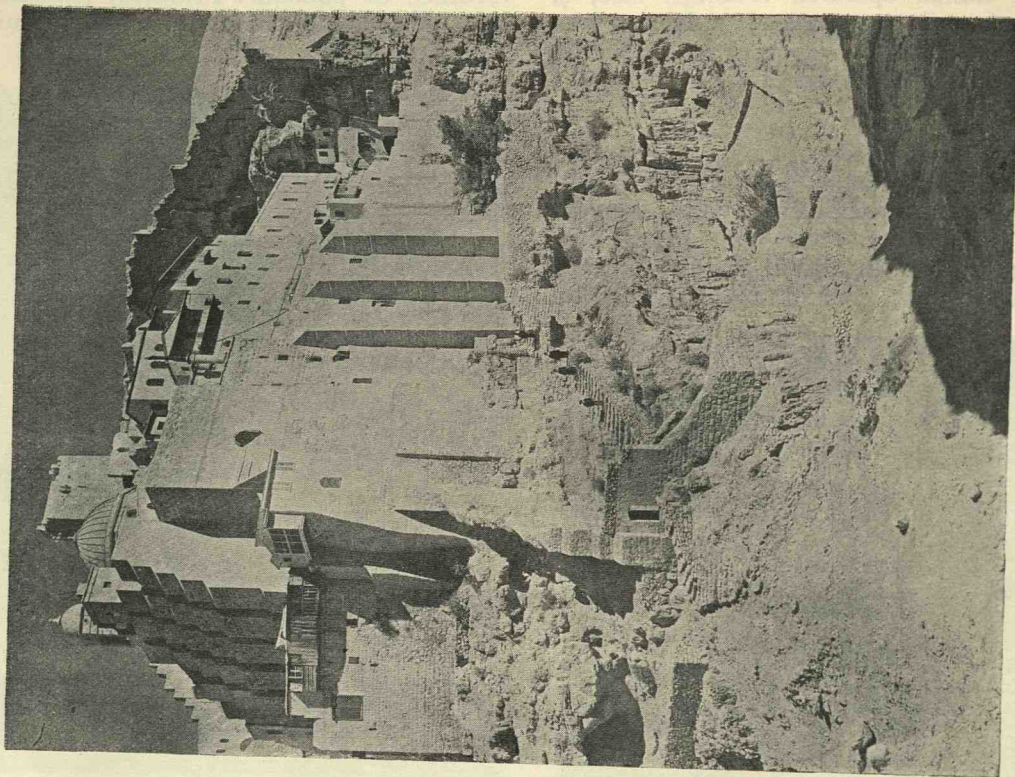
Isus Hristos

Maica Domnului

paginile acestea, deoarece cuprinde șirurile de amintire ale câtorva pelerini români, sosiți aci prin mijlocul și sfârșitul veacului al XVIII-lea.

¹⁾ *Visits to Monasteries in the Levant*, pp. 225—227, Ed. 1916.

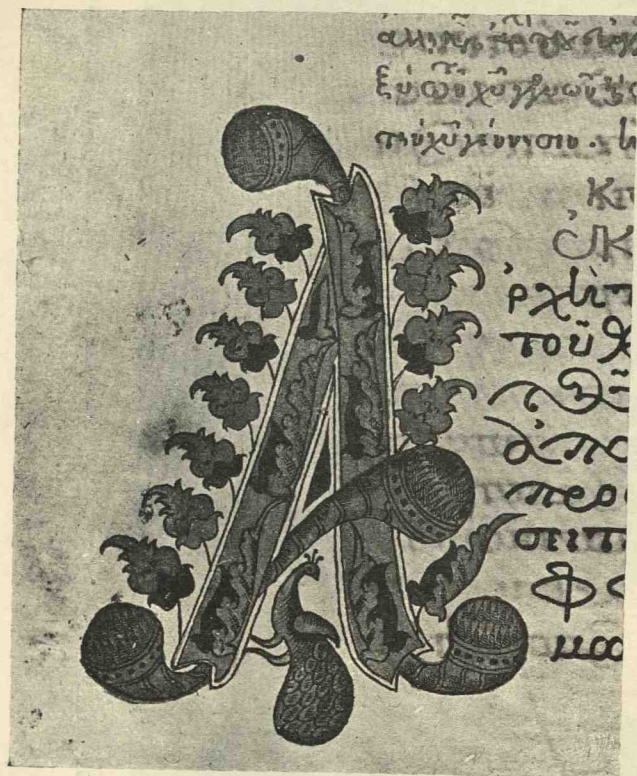

Mănăstirea Sfântul Sava

Sfântul Nicolae

Însă, relațiile Țărilor-Românești cu Sfântul Sava merg cu mult mai departe în timp. Când scrie cronicarul despre Ștefan-cel-Mare, că «sfânta cetate a Ierusalimului, Sionul, care este muma Bisearici, așijderea o au dăruit și o au îmbogățit, dimpreună cu toate bisearicile din prejurul ei» —

Literă inițială din evanghelia episcopului Matei, 1610.

prin cuvintele din urmă înțelege Sfântul Sava, precum și cealaltă mănăstire a Crucii, la jumătate-oră depărtare cu piciorul de Ierusalim. În anul 1533 întâlnim la Sfântul Sava pe Ioachim Vlahul, starețul mănăstirii Sinai, cum reiese dintr'o însemnare pe un codice:

«Această carte am găsit-o la Sfântul Sava, când s'a fost deschis Sfântul Sava, după stăruințele Domnilor Vlahiei și a venit egumenul Muntelui Sinai și-am făcut Mănăstirea, egumen fiind Ioachim Vlahul, și-au pus afurisenie: oricine are cărți ale Sfântului Sava, să le dee...».

Rândurile, pe care le-am subliniat mai sus, privesc negreșit pe Voievozii Petru Rareș și Alexandru Lăpușneanu, căci ni s'a păstrat din acest timp și o scrisoare a călugărilor dela Sfântul Sava, mulțumind Doamnei Ruxanda, soțului Alexandru al Moldovei, fiilor și fiicelor sale, pentru zelul și bunătatea arătate Sfântului Sava. Petru Șchiopul depusese încă o sumă de bani la Sfântul Sava, căreia în 1583 i-a dăruit și un loc la Iași, unde tot cu sprijinul său mănăstirea clădi

metohul ce avea să păstreze un rost deosebit în relațiile cu Palestina¹⁾. Din timp în timp călugări trimiși pentru milostenie se așteptau aci, stăruind pe lângă domnitorii noștri, bucurându-se mai totdeauna de generozitatea lor. Hrisoavele, pe care le-am găsit în biblioteca Ierusalimului, vorbesc deajuns în această privință. Așa, unul Ianachi Postelnicul a donat Sfântului Sava niște proprietăți; și faptul s'a trecut în hrisovul sâr-

Literă inițială din evanghelia episcopului Matei, 1610.

besc al lui Radu Mihnea la 1624, spre a fi întărit apoi de alte trei: Hrisovul lui Moise Movilă din 1634, al lui Vasile Lupu cu aceeaș dată și al lui

¹⁾ N. Iorga: *Oameni și Fapte din Trecutul Românesc*, p. 85, Biblioteca pentru Toți.

1871
1688

21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 54

Ștefan Petriceicu din 1673. Un act al lui Gheorghe Ștefan din 1655 se referă la danii făcute mănăstirii de soția Postelnicului Chiriță. Trei hrisoave — al lui Matei Ghica, 1757; Grigorie Ghica, 1764; și Alexandru Ghica, 1766 — întăresc daniile unor proprietari din Soroca. Hrisovul lui Calimah din

dreptat către Sfântul Sava, am putut deosebi și două evanghelii:

Întâia, scrisă la 1599 de caligraful Mathei în zilele sale de stăreție la metohul Sfântului Sava din Iași. La pagina 258 sunt și trei versuri, din cari aflăm că acest Mathei era de obârșie Epirot

Manuscrisul scrisorii de mulțumire al călugărilor Sfântului Sava către Doamna Ruxandra Lăpușneanu (probabil o copie).

1768 recunoaște dreptul mănăstirii asupra Ocniței. La 1803 Căminarul Bașota, împreună cu Mitropolitul și Divanul Moldovei, dau un act de înstăpânire a moșiei Grifești, de care se ocupă și hrisovul lui Alexandru Moruzi din același an. Și mai avem o hotărîre a Divanului Moldovei la 1809 cu privire la o altă proprietate a mănăstirii Sfântului Sava.

Între multele prinoase românești ce s'au în-

și neîndoiios Român. Deși într'o însemnare la sfârșitul evangheliei spune deslușit, că oricine dintre părinți sau altcineva ar vroi să strămute dela metohul Iașului această evanghelie și s'o ducă la Sfântul Sava ori pe-aiurea, să aibă de răzbunătoare pe Fecioara Maria la ziua înfricoșată a judecății — totuș evanghelia n'a fost lăsată în Iași.

A doua evanghelie, datorită episcopului Matei

O pagină din Evangelia lui Ieremia Movilă dela 1598

din 1610, spune o însemnare la urmă, că s'a fost scris «din dorința și cu cheltuiala preacinstitei și înălțatei Doamne Catalina, Mare Băneasă a Craiovei, și s'a trimis în dar mănăstirii Sfântului Sava. Are o mulțime de inițiale în culori și din cele două pagini ornamentate lipsește una, fiind sustrasă de cineva.

Apoi, după obiceiul vremilor de demult, găsesc împrăștiată pe manuscrisele Sfântului Sava însemnări ce ne privesc de-aproape. Un Ieromonah Ioachim notează undeva cu data de 1629: «Prea sfântul Patriarh Theofanie m'a hirotonisit preot în Iașii Bogdaniei, la Galata, mănăstirea lui Petru Voevod, în ziua Invierii, în fața preacinstitului Domn Miron Barnovschi și a mamei sale Elisabeta». La sfârșitul unei psaltiri, pe o foaie cu chenar roșu, o însemnare datată 1558: «Eu, Ieromonahul Evloghie din Moldovlahia dela biserica ce se cheamă de noi Putna, am întocmit această Psaltire cât am putut mai bine». Sunt așa de strânse legăturile cu Țările Românești, încât, alături de pomenirea unor cutremure, Ieromonahul Ieremia dela mănăstirea Sfântului Sava înseamnă pe marginea unei Antologii la 29 Iunie 1606: «A murit Ieremia Voevoda și i-a urmat fratele acestuia Simeon». Pe un dicționar, scris de careva, Ioan din Zagor, la 1802, ni se spune: «Astăzi Sâmbătă, Iunie 22, s'a făcut mazilia Domnului

Bogdaniei, fiul lui Ipsilanti, beizadeaua Constantin, și s'a investit Domn marele dragoman Alex. Suțu, iar mare dragoman a trecut fiul lui Calimachi, beizadeaua».

În mijlocul ogrăzii mănăstirii e mormântul Sfântului Sava, fără a cuprinde, însă, moaștele acestuia, care au fost duse în Veneția. La dreapta și stânga — două biserici: una mai veche, cu hramul Sfântului Nicolae, zidită în peșteră. De mult, când schivnicea pe-aici Sfântul Sava, niște vâpăi mari au tresărit din peșteră și un glas i-a poruncit în vis să ridice altar de biserică pe locul unde izbucnise focul. Trei icoane de seamă ale bisericii, înfățișând pe Isus, Fecioara Maria și Sfântul Nicolae, au fost trimise din Țară — așa mi-a spus în chip hotărât egumenul, fără a-mi putea da alte lămuriri. Iar nartexul de astăzi se datorește unuia Anania Vlahul, ardelean de obârșie, precum arată inscripția:

*S'a zidit acest nartex
cu cheltuiala lui Anania
Vlahul dintre monahi,
la anul 1893.*

Ca și acest Anania Vlahul, în cursul vremii și-au găsit sălaș la Sfântul Sava mulți călugări din Țară. În călătoriile mele am întâlnit chiar și pe doi Români thesalioți.

Scoarțele Evangheliei Episcopului Luca, 1616

URME ROMÂNEȘTI LA IERUSALIM

Dela Sfântul Mormânt urci puțin și dai în ulicioara Patriarhiei, asupra căreia se lasă de amândouă părțile, apropiindu-se, caturi sprijinite în căpriori, cafasuri de lemn, ferești zăbrelate. Aduce cu Fanarul Stambulului. Influența turcă se resimte și înăuntrul clădirilor, dela curtea bisericii Sfinților Constantin și Elena până la terasa cu lauri și chiparoși, unde-i pitită biblioteca. Stau ici adunate peste două mii de manuscrise, multe religioase, altele mărturisind de greutatea ce-a întâmpinat ortodoxismul în decursul vremii, și mai ales după fanatismul musulman, trezit de cruciați. Saladin trecuse poruncă legiuitoare: niciun așezământ creștinesc să nu se repare ori înnoiască; pentru ca, dărpănându-se, cu vremea să înceteze și orice amestec în Palestina. Firește, pe urmă se ridicase măsura; dar alte piedici, numeroase și nebănuite născură, și nu odată împărații Bizantini trebuiră să intervie cu rugăminți și făgădueli către stăpânitorii Palestinei. Așa, Ioan Cantacuzino la 1348 trimise deputație sultanului Egiptului Nasredin Hasan-Ibn-El-Naser, care, dându-și înalta ocrotire Locurilor Sfinte și pelerinilor, amintește în scrisoarea-i de răspuns împăratului și pe Bulgari, pe Vlahi, pe Asani.

Despre aceștia din urmă, ne-a lăsat un manuscris

caligraful Mathei, autorul evangheliei scrise la Iași, în 1599. Spune între altele:

«Domnia pe-atunci Ioan Asan, fiul regelui Asan, bătrânul, care cu marea-i vârtute ocupase toată Macedonia, Tracia, Dalmația, și Maesia și Albania și Tesalia întreagă, cu Thesalonica și sfântul munte Athos, până la Dyrachium. Și pretutindenii mitropoliți și episcopi hirotonisia...». Apoi, venind din Constantinopol niște soli trimiși de Asan pentru strămutarea moaștelor sfintei Paraschive, manuscrisul adaugă: «Regele mersese la întâmpinare cu oamenii săi, cu oaste, cu Elena, mamă-sa, și cu regina soție, Ana. De asemeni ieșiseră Patriarhul Vasile al Târnovei, cu toată rânduiala. Ingenunchiând regele pe lângă lacră, o sărutase evlavios și se bucurase și mulțumise lui Dumnezeu, că-l învrednicise a se închina acestor rămășiți sacre»¹⁾.

Știri sigure despre legăturile noastre cu Ierusalimul nu avem înaintea de sinodul Florentin, 1439. După unsprezece ani se ținut la Constantinopol un alt sinod al patriarhilor ortodoxi, respingându-se înțelegerea cu Papa — hotărîrea iscăbind-o și Mitropolitul Nicomediei Macarie din partea lui Damian al Moldovei. Și din aceeaș Moldovă pornise

¹⁾ Codicele Patriarhiei Nr. 161, pp. 54—66.

la Constantinopol în 1452 o solie, care nu putuse vedea nici pe împărat, nici pe patriarh, și atunci,

la dânsul, căci era trimiși pentru învățătura legii, de acolo au luat și preoți și cărți sârbești de toată

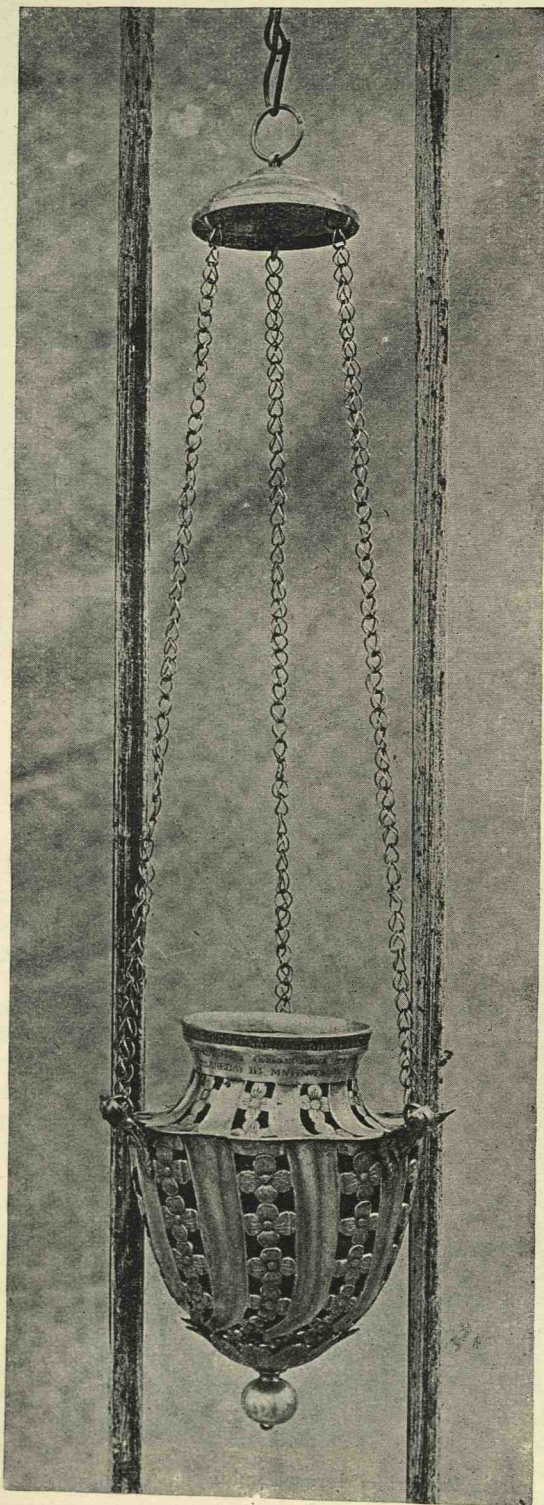

Biserica Sfinților Constantin și Elena în curtea Patriarhiei Ierusalimului

scrie Miron Costin, s'a dus la Ohrida, «unde aflând pe Episcopu de Ohrida și dându-și solia

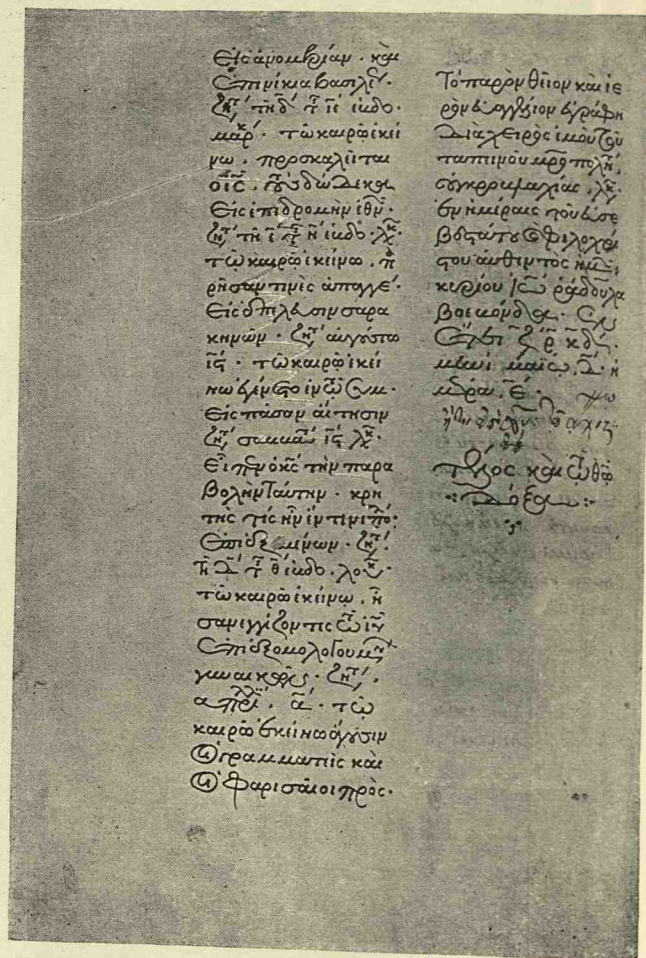
orânduiala bisericii ». E drept, acest demers întări slavismul în Țările Românești; însă de altă parte

le păstră în zona bisericii răsăritene, aflătoare atunci în mare cumpănă. Încă înainte de căderea

Candela Smarandei Bogdăneasa dela biserica Sfinții Constantin și Elena

Constantinopolului, împărații Trebizondei cercau să ajute Sfântul Mormânt, scriind și altor domnitori în acelaș sens. Poate un astfel de îndemn să fi primit și Ștefan al Moldovei, care la 1446 trece Sfântului Mormânt mănăstirea Pobrata, danie în-tărită mai târziu și de Petru Voevod. N'am găsit hrisovul respectiv și nici vreo altă dovadă scrisă a generozității lui Ștefan-cel-Mare către «sfânta cetate a Ierusalimului, Sionul», după mărturia cronicarului. Însă, știut e că la 1462 Patriarhul Ioachim al Ierusalimului trimisese la Moscova, străbătând neîndoios și Moldova, pe fratele său

Inscripție dela sfârșitul Evangheliei Episcopului Luca, 1616

întu strângerea de ajutoare; și în acelaș scop ceva mai târziu scrisese la rândul-i țărilor creștine și egumenul mănăstirii sfântului Sava. Apoi la 1517 Turcii cuprind Palestina și sultanii lor se arată foarte îngăduitori călugărilor ortodoksi, recunoscându-le dreptul asupra Mormântului Sfânt; și, nimerindu-se totodată câțiva patriarhi vrednici la Ierusalim, începe o eră de reculegere și de silinți rodnice. Se înființează în țările ortodoxe așa zisele *Frății Aghiotafitice*, care adună pentru sfântul

Mormânt, dacă nu bani, grâu, sare, unt și bunuri de tot felul. Intr'un codice din 1556 sub titlul «Bogdania Vlahia»¹⁾ găesc articolele următoare trimise: Piper, scorțișoare, patru chilimuri, 105 zone de mătase, altele 200 de bumbac, mazăre,

se cheamă de noi Putna, am întocmit această Psaltire cât am putut mai bine ».

Dintr'un timp patriarhii Ierusalimului pornesc ei singuri ori însărcinează pe exarhii lor să meargă în Moldovalahia, cu acele scrisori-enciclice către

Bibliotecarul Bibliotecii Patriarhiei Ierusalimului, Episcopul Meliton, ținând în mână
Evangelhia Ieromonahului Porfirie, 1633

lumânări, zahăr etc. Peste doi ani, la 1558, vine și dania unei psaltiri, la sfârșitul căreia, pe o foaie cu chenar roșu, înseamnă autorul: «Eu, Ieromonahul Evloghie din Moldovlahia, dela biserica ce

ghenos, adică nația grecească, în care se cuprind și țările noastre, lungi șiruri de implorări miloage, uneori vădit exagerate. «Știți, zice Patriarhul Ghermanos, câte îndurăm în fiecare zi și în fiecare minut și reazim nicăieri nu găsim și pâinea noastră cu lacrimi o mâncăm... Milostiviți-ne, dacă voiți

¹⁾ Nr. 496, B.

să fiți milostiviți!» Aceste călătorii de milostenie ajung așa de dese, că la 1596 sultanul Mehmed al III-lea dă un firman osebit, învoindu-le să cu-

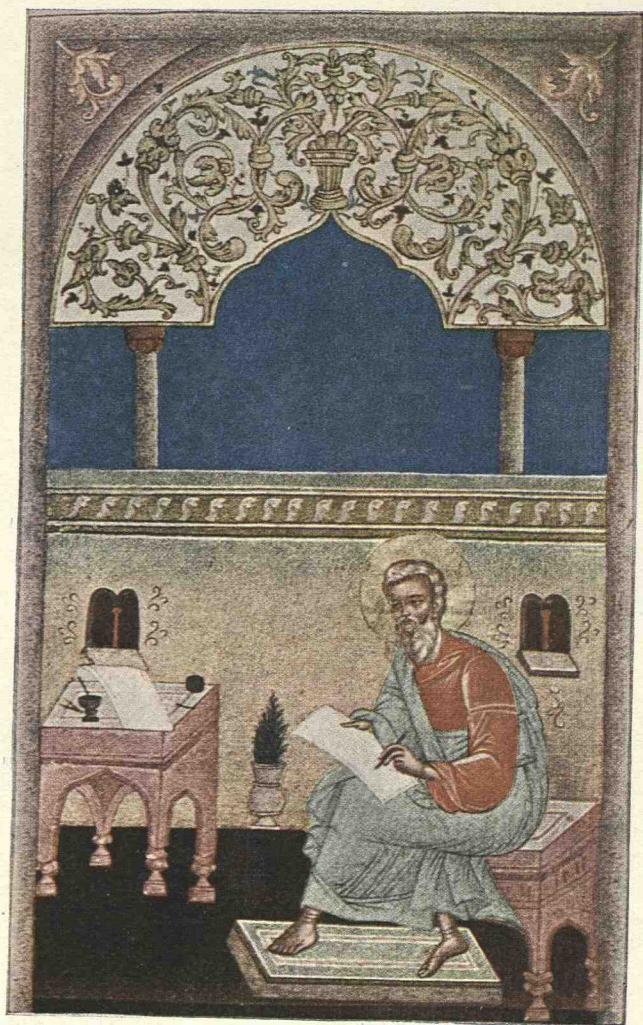
năstirea Gruia dela Mihai Viteazul. Sub Domnul Țărilor-Unite se donează Patriarhiei Ierusalimului și o evanghelie, care s'a pierdut; însă dintr'o în-

Pagină din Evanghelia slavonă scrisă de unul Popa Nicolae

treere Țările Românești. Urmașul lui Ghermanos, Patriarhul Sofronie al IV-lea, purcede în Valahia la 1593 și, după ce Petru Rareș adăugase la dania mănăstirii Pobrata moșia Dobrușa, cum arată hrisovul sârbesc din 1527, acum Sofronie capătă mâ-

semnare aflăm că s'a fost scris în 1594 de «mâna mea, umilul și nevrednicul episcop al Buzăului, Luca, în zilele prea cinstului nostru Mihail Voevoda». De aceeaș mână măiastră, totuș, ni s'a păstrat o altă evanghelie, care-i și cea mai fru-

Pagină din evanghelia Episcopului Luca din 1616

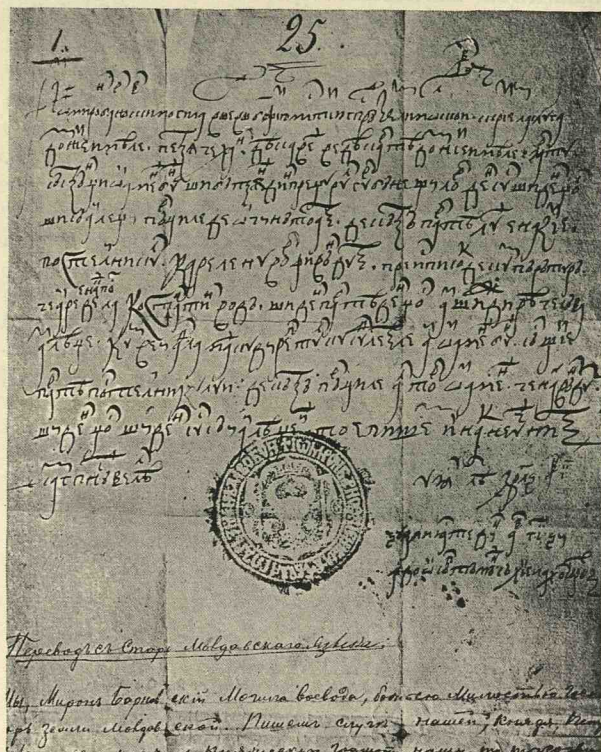
moasă din câte am găsit la Ierusalim. Poartă inscripția în grecește:

«Această dumnezeiască și sfântă
Evanghelie s'a scris de mâna
mea umilul mitropolit
al Ungrovlahiei Luca în
zilele prea cinstului și
binecuvântatului nostru
Domn Radula Voevoda, în
anul 7124, luna Mai 4 sau
dela Christos 1616».

Radu-Vodă amintit aci donează mănăstirea Galata în 1617, patriarh al Ierusalimului fiind Theofan al III-lea, sub care înainte de șapte ani avem și scrisul de întărire al lui Constantin Moghila priivor la moștenirea lăsată danie de Ianachi Postelnicu; iar la 1628 și 1629 se închină Sfântului Mormânt de către Miron Barnoschi, biserica sfintei Mării din Iași, cât și satele Șipot și Birionț. Când Patriarhul Theofan capătă aceste daruri, se află în Iași; căci un Ieromonah Ioachim notează cu data de 1629:

«Prea sfântul Patriarh Theofan m'a hirotonisit preot în Iași Bogdaniei, la Galata, mănăstirea lui Petru Veovod, în ziua Invierii, de față cu prea cinstitul Domn Miron Barnoschi și cu mamă-sa Elisaveta».

rusalimului, și anume satul Poiana, din partea Domnului Leon Tomșa ¹⁾. În acest timp se ducea

Scrisoarea lui Miron Barnoschi din 1628

Hrisovul sârbesc al lui Petru Rares, 1527

După plecarea lui Theofan și întâlnirea-i la Constantinopol cu Ciril Lucari, e o decizie sinodală, *sinodichon*, ce întărește altă danie făcută Ie-

o luptă aprigă între Ortodoxi și Latini pentru stă-

¹⁾ Codicele Patriarhiei A. M., Nr. 419, p. 438.

pânirea sfântului Mormânt, căruia, mulțumită înrăuririi lui Ciril Lucari i s'a închinat la 1633 mănăstirea Barnoschi. Apoi lăcașurile ortodoxe fiind amenințate să treacă Armenilor și Latinilor în schimbul datoriilor grele ce făcuseră călugării sârbi, Theofan trimise la Moscova pentru ajutoare pe egumenul Paisie ce avea să fie patriarh. Dar, întors fără de nicio ispravă, Theofan apare într-o dimineață la Iași dinaintea lui Vasile Lupu, cu o frânghie în mână, spunând: «Fiule, sugrumă-mă, să nu mă sugrume datornicii...» Iar mult evlaviosul Domn înțelese și-i dăde o mie și doisprezece galbeni venetici; și trimise la Ierusalim doi boieri cu alți o mie patru sute de galbeni ungurești, de se plătiră datoriile, rămânând o mică sumă, pe care patriarhul o luă mai târziu ¹⁾. Pomenind de acest act al lui Vasile Lupu, Patriarhul

Patriarhal Ierusalimitan » ¹⁾. La 1643 Patriarhul Theofan se găsea iarăși la Iași, slujind în fața Domnului și Doamnei Vasile Lupu, al cărui mare Paharnic Gheorghe închina Sfântului Mormânt biserica, zidită de el, a Sfintei Mării din Ismail ²⁾.

M. Beza cu un urmaș al Românilor aduși de Ibrahim Pașa la Acre în Palestina

Dosoftei scrie în cartea-i *Despre Patriarhii Ierusalimului*: «Dela pierderea Constantinopolului, niciun rege sau principe n'a făcut un atare bine Tronului

Pagină ornamentală din Evanghelia Ieromonahului Porfirie, 1633

După un an Patriarhul Theofan muria la Constantinopol și era înmormântat cu cheltuiala lui Matei Basarab și Vasile Lupu. Fiecare din acești Domnitori ne-a lăsat în biblioteca Patriarhiei câte o evanghelie: a lui Matei Voevod din 1643 are un interes deosebit prin simplitatea aproape naivă a scenelor colorate, dându-ne și pe evangheliștii Ioan, Matei și Marcu într'un cadru de strălucite

¹⁾ Codicele Patriarhiei S. Crucis, Nr. 56, pp. 321—339.

¹⁾ P. 1910.

²⁾ Codicele Patriarhiei A., Nr. 405.

împodobiri; a doua, scrisă de Ieromonahul Porfirie la 1633, pe când Domnul Vasile e încă Mare Vornic, ajungând apoi, adaugă inscripția: « Domnul întregii Moldovlahii și s'a vădit un ctitor nou de sfinte mănăstiri, și fala Romeilor ».

Pagină cu frontispiciu și inițială în culori din Evanghelia lui Matei Voevod, 1643

Noul patriarh al Ierusalimului, Paisie, slujia în Iași, unde se și alegea sub auspiciile Domnului Vasile Lupu. Intr'asemenea împrejurări, firește că el se bucurase de favoruri încă mai osebite. Pe lângă bani mulți, într'un rând transportase din Iași boi și unt; iar Constantin Basarab îi dase șapte mii de groși pentru biserica dela Betlehem. În drumu-i spre Ierusalim Paisie își sfârși zilele în Constantinopol la 1660 și, strângându-se atunci sinodul, fu ales Patriarh al Ierusalimului Nectarie, care o luă asemeni către Iași, de aduse cu el înapoi și o cruce cât un stat de om, în aur și argint, și cu nestimate. Bătrân și suferind, Nectarie se retrase și în locu-i veni patriarh la 1669 Dosoftei, care-și începuse munca-i neobosită și spornică pentru ortodoxie de mai înainte, sub Nectarie. Acesta îl trimisese cu titlul de exarh

patriarhal în multe părți de lume; umblase și prin satele românești din Macedonia, ca Melenic și Crușova, unde ființau vechile frății pentru ajutorarea Sfântului Mormânt. Am dat și de listele persoanelor ce le compuneau; bunăoară la Vlahoclisura, cu data de 1660: Ioan al lui Pețu, Alexe Nicu, Maria Chirsa etc.¹⁾ Apoi între anii 1669—1705 Dosoftei colindase o seamă de orașe ale Moldovlahiei, într'unele ca București și Iași întârziind îndelung. Odată se întoarse din Iași cu suma de douăzeci mii de groși spre acoperirea datoriilor găsite la Sfântul Mormânt și cu o candelită și o candelă, în aur amândouă, și alte patruzeci de candelă în argint, pe care anevoie le pot identifica astăzi. Găsesc numai în biserica Sfinților Constantin și Elena din curtea Patriarhiei o candelă în argint ce are inscripția:

Pagină cu frontispiciu și cu inițială din Evanghelia Ieromonahului Porfirie, 1633

¹⁾ Ms. Nr. 509 din Biblioteca Patriarhiei.

« Către Dumnezeuiescul mormânt prinosul Arhontisei Smaranda Bogdăneasa întru pomenirea ei, 1844, Iulie 10, Iași ».

În 1670 Dosoftei capătă dela Gheorghe Duca mănăstirea Cetățuia. La această danie, cât și la

fail și tutulor puterilor cerești. Întru pomenirea strămoșilor și părinților săi, în anul 1665, Ianuarie 16 ».

Altă evanghelie în pergament, frumos alcătuită, la sfârșit cu inscripția:

« Această evanghelie s'a scris din porunca Domnului nostru de mâna umilului monah Mihail diaconul, cu șederea la mănăstirea Sucevii... ».

Nu spune cărui Domn anume se datorește evanghelia; ci Patriarhul Dosoftei lămurește printr-o notiță, că ar fi ridicat-o dela mănăstirea Po-brata cu voia lui Antonie Ruset Voievod.

A treia evanghelie ce pare mai veche. O inscripție scurtă la urmă arată, că s'a scris de unul Popa Nicolăe din porunca Domnului.

Pagină cu frontispiciu din Evanghelia slavonă, 1665

diferitele proprietăți ce i se adaugă mai târziu, se referă actele păstrate în vistieria Patriarhiei Ierusalimului: două ale lui Duca Vodă din 1672; trei date la 1673 de către Ștefan Petriceicu; o poruncă a Divanului Moldovei din 1673; un înscris al lui Ștefan Hurmuzachi, Părcălab al Hotinului, 1772. Din țările Românești ia Dosofteiu și patru evanghelii slavonești, aflătoare în biblioteca Patriarhiei:

Una cu scoarțele de lemn și câteva foi în pergament. La pagina a cincea podoaba unui chenar închide o inscripție:

« Cu mila tatălui și ajutorul fiului și coborîrea sfântului duh s'a scris această sfântă evanghelie din porunca Domnului nostru Eustație Voevodul Moldovei și soției sale Ecaterina. S'a dat sfintei mănăstiri zise Cașin, unde se află biserica soborului Arhanghelilor Mihail, Gabriil și Ra-

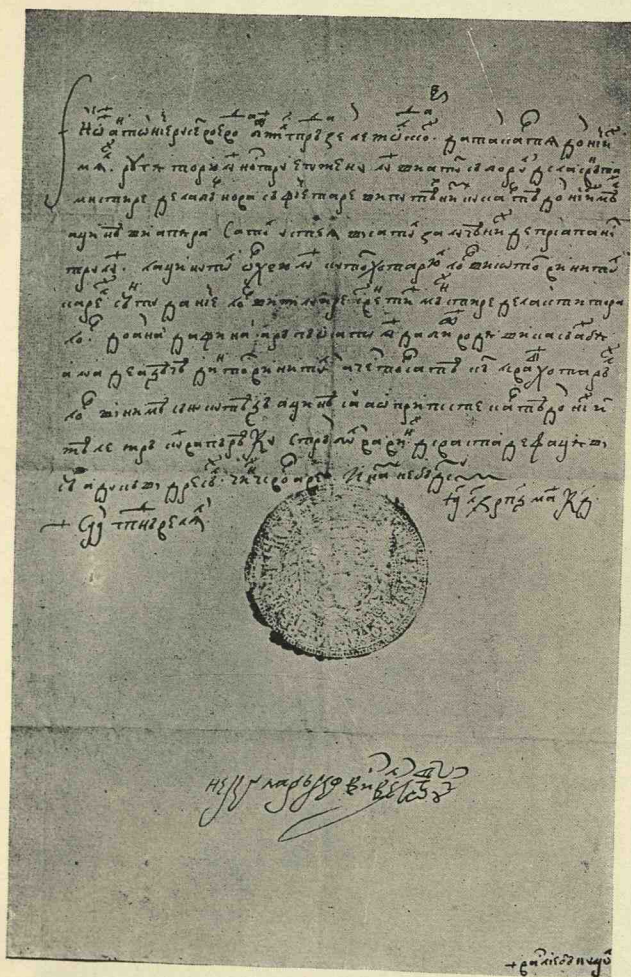

Pagină cu inscripție din evanghelia slavonă a lui Eustație Dabija din 1665

A patra evanghelie, asemuitoare celei precedente, iarăș fără dată. Întâia pagină împodobită poartă jos semnătura Patriarhului Dosoftei.

Acesta se îngrijea la 1680 și de înființarea unei tipografii grecești în Iași, pentru care un ieromonah valah, Mitrofan, își dădu obolul de șaizeci groși. Dosoftei scoase aci mai întâiu scrierea predecesorului său, Patriarhul Nectarie: *Antirisis*, împotriva propagandei papistașe. Apoi scrisese în 1689 lui Nicolae Spătarul, aflător în Moscova, cerându-i spre publicare călătoria sa în China¹⁾. Dela spătarul Nicolae Milescu ne-a rămas în biblioteca Ierusalimului și un evangheliar, cu pagini zugrăvite, cu frumoase inițiale în color, iar subț întâia pagină însemnarea grecească:

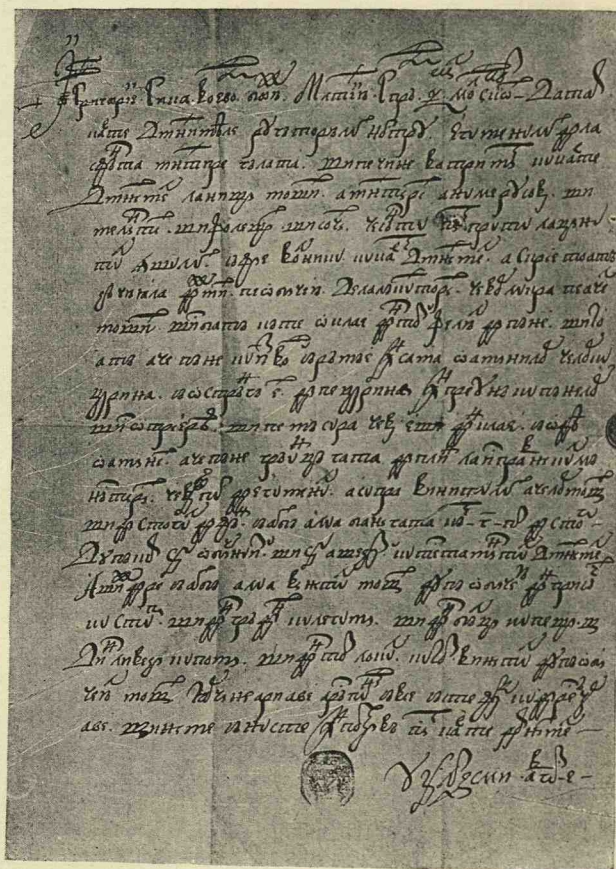
«Prezentul e dăruit de mine, odată Mare Spătar al Ungrovlahiei, sfintei biserici a Născătoarei Domnului zise Barnoschi, la Iași, 1660, unde s'a fost scris în folosul și mântuirea sufletului».

Hrisovul Domnului Antonie Ruset, 1679

¹⁾ Dositheos de Chrisostom Papodopulos, p. 39, Ierusalim, 1907. Vezi și N. Iorga: *Ceva din Legăturile Domniilor Românești cu Ierusalimul*, Acad. Rom. Memoriile Secțiunii Istorice, seria III, t. XII pp. 112—114, București, 1932.

Prin Dosoftei s'a donat Sfântului Mormânt mănăstirea Bârnova, de care pomenește hrisovul Doamnei Dafina Dabija din 1679, precum și acela datat în același an al lui Antonie Ruset. Un mare sprijin a găsit Dosoftei în Șerban Cantacuzino, care a mijlocit la Poartă pentru obținerea

Hrisovul lui Grigorie Ghica, 1740

firmanului de reclădire a bisericii Sfântului Mormânt, contribuind el însuș două mii șase sute și cincizeci de groși spre acest scop. Lui Șerban Cantacuzino e dedicat, având în frunte două scrisori de slăvire, și un manuscris arab, *Orologhion*, al lui George Musa, Lideanul, din 1769. Asemeni lui Șerban Cantacuzino se adresează un alt manuscris, de Ioan Careofilis, care, socotindu-se drept eretic, părăsise Constantinopolul și se retrăsese la Curtea Valahiei. Pare-se că Șerban Cantacuzino nu putuse admite asprimea lui Dosoftei față de Ioan Careofilis și Patriarhul îi răspunse: «Legile nu s'au făcut în munții Valahiei, nici de către Domnii Valahiei, ci la Constantinopol, sub regi și sinoade». E drept, legile nu s'au făcut în munții Valahiei, însă din acei munți a ieșit aurul ce a susținut și a scăpat ortodoxismul răsăritean. Nu mai puțin binevoitor se arătase Șerban Cantacuzino și față de urmașul lui Dosoftei în

tronul Patriarhiei, Hrisant Notara, pe care îl cunoscuse de mai înainte. Când acesta hotărîse a rezidi biserica Sfântului Mormânt și când aju-

jinise pe Hrisant »¹⁾. Puțin timp după Decembrie 1726 Hrisant Notara se întâlnește cu Nicolae Mavrocordat, care-l rugase de mai înainte să-i

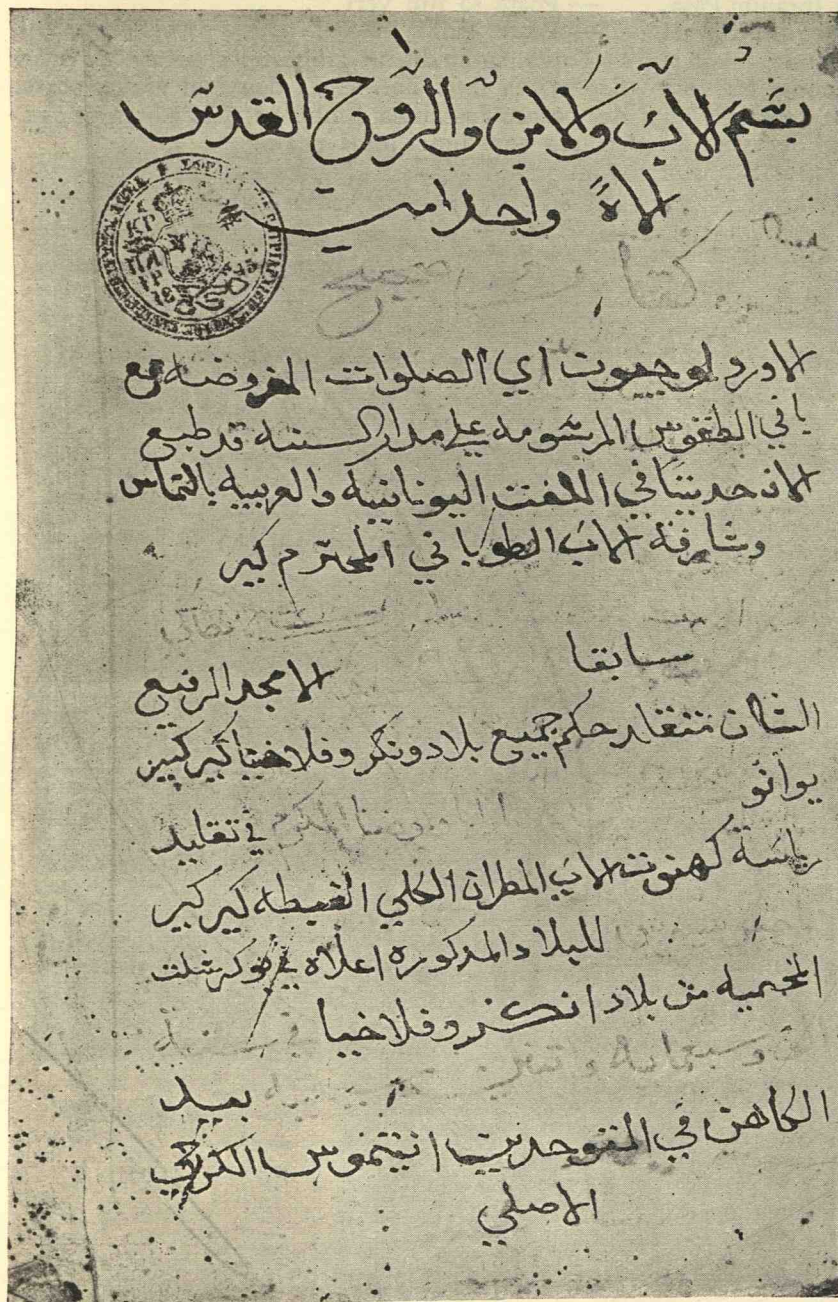
culeagă cărți istorice și monete vechi. Atunci închină Mavrocordat Ierusalimului mănăstirea Sf. Treimi din București, cu toate proprietățile — după spusa hrisovului: «întru mântuirea sufletească și pomenirea veșnică a sa și a repauzaților săi părinți».

Și daniile se continuă astfel și sub ceilalți Domni fără întrerupere, pe vreme ce pelerinii Moldovalahiei în cete numeroase purced evlavioși către Sfântul Mormânt, alcătuiind mai mult decât alții «fericirea» călugărilor, precum se exprimă Patriarhul Nectarie. Deseori mă gândesc, câtă credință covârșitoare a fost în sufletele lor, spre a se fi avântat până la Ierusalim în acele zile, când și călătoria în ea însăși era foarte grea și plină de primejdii nebănuite. Intrau în Palestina fie prin Iaffa, fie prin Alexandria, străbătând bună parte din pustiu către Ierusalim. În 1844 călătorul englez Alexander William Kinglake a dat peste un grup de pelerini valahi într'un han din Gaza:

«Pe când ședeam la intrarea chiliei mele, uitându-mă jos în curte, sosise din deșert o caravană. Era compusă mai ales din pelerini Moldoveni, cari, spre a-și săvârși deplin misiunea, începuseră prin a vizita racla Fecioarei în Egipt, și acum se duceau la Ierusalim. Fuseseră surprinși în deșert de bătaia unui vânt, care așa răscolia nisipul și ridica înainte-le așa munți, încât călătoria lor fusese grozav de neliniștită și împiedicată și proviziile lor — incluzând apa cea mai prețioasă din toate — fuseseră mântuite cu mult înainte de a ajunge la capătul anevoiosului drum. Sosirea caravanei atrăsese numeroase și diferite pâlcuri în curte. Acolo era pelerinul Moldovan în haina-i de samur și căciula de blană și

grămada părului stufos...».

¹⁾ Istoria Bisericii Ierusalimului de Hrisostom Papadopoulos, p. 617, Ierusalim, 1910.

Pagina întâia din Orologhion, manuscris arab din 1769, cu dedicație și scrisori de proslăvire către Șerban Cantacuzino

toare nu soseau de nicăeri, «numai fostul Voevod al Ungrovlahiei, Șerban Cantacuzino, care încă sub Dosoftei își exprimase dorința de a cheltui pentru clădirea Bisericii Înălțării, darnic îl spri-

Dar în Palestina au venit Românii și cu alte rosturi decât cele bisericesti. Am auzit că un urmaș al lor ar fi trăind încă. Și mă duc de-l găsesc în satul Cafr-Iasif, pe lângă Acre — un bătrân deplin arabizat. Imi povestește, cum Ibrahim Pașa, cuceritorul cetății Acre, trăgându-se din Cavala și cunoscându-i pe Români de iscușiți meșteri zidari, aduse mai mulți din Macedonia cu vreo sută de ani înainte, spre a restaura moschea lui Ahmed Jazar în Acre. Iși amintește de tatăl său Caraiani, de unul Hagi-Nicola, de altul Șamu și

de câte lucruri îi stăruie vagi în gând, privitoare la cuprinsurile macedonice. Intr'un timp, destăinuindu-i aceeaș obârșie a mea, tresare și cu un zâmbet:

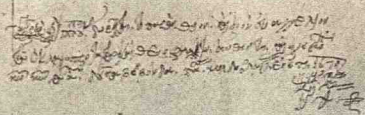
— Poate să fim veri...

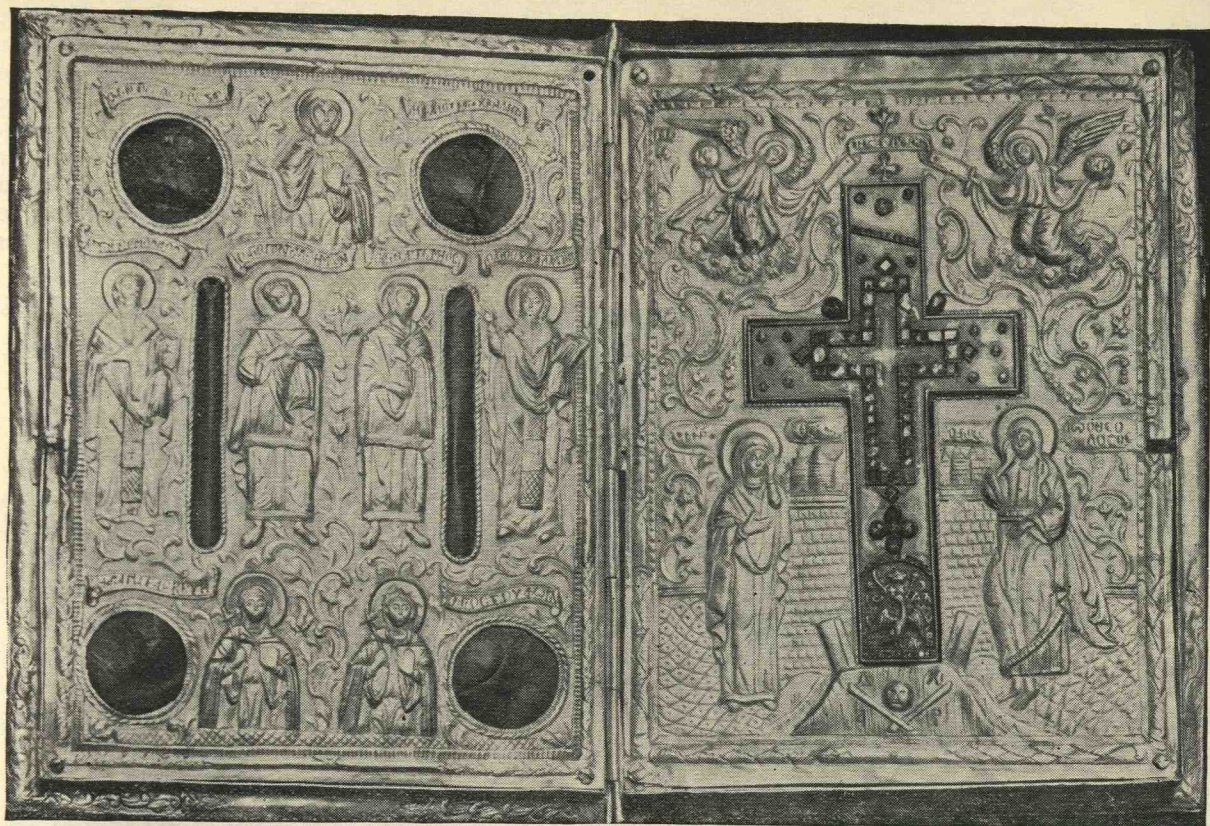
— Poate, zic.

Totuș, grăindu-mi arăbește, simt așa de mare depărtarea între noi, și-mi dau mai vârtos seama de ceea ce înseamnă limba în plămădirea și păstrarea conștiinței unui neam.

Cele zece zodii din Evanghelia lui Matei Voevod, 1643

[illegible]

Chivotul Domnului Alexandru Lăpușneanu dela Mănăstirea Dochiariu (cu vulturul, stema și 'Iw 11v)

URME ROMÂNEȘTI LA MUNTELE ATHOS

De timpuriu Muntele Athos a pătruns în viața mea. Tata îl vizita deseori și aducea cu sineși, pe lângă povești minunate, și o seamă de obiecte sfintite ale călugărilor. Intr'un rând spunea cum, fiind greu bolnav și împărtășindu-și temerile unui monah: «Părinte, aici o să-mi cadă oasele»; acesta i-a răspuns în chip de mângâiere: «Apoi, fiule, de-ai avea norocul să mori la Athos, te-ai duce deadreptul în paradis». Și a vroit destinul să-și mântuie tocmai acolo zilele. Chemat de vestea neașteptată, am urcat până la mănăstirea Hiliandar, unde l-au înmormântat. Dar atunci eram de vârstă fragedă și nu bănuiam încă rostul însemnat al Muntelui Athos în trecutul românesc. Mai târziu am aflat și am scris într'o carte englezească:

«Cetind orice descriere a Muntelui Athos — ca, spre pildă, *Mănăstiri în Levant* al lui Robert Curzon — ești izbit de repețitele referinți: «Acest lăcaș a fost darul Neagului, Voevodul Valahiei»; «Mănăstirea a fost reclădită de Ștefan, Voevodul Moldaviei»; sau «Alexandru, Voevodul Molda-

viei, a fost un mare binefăcător al acestei și altor mănăstiri...».

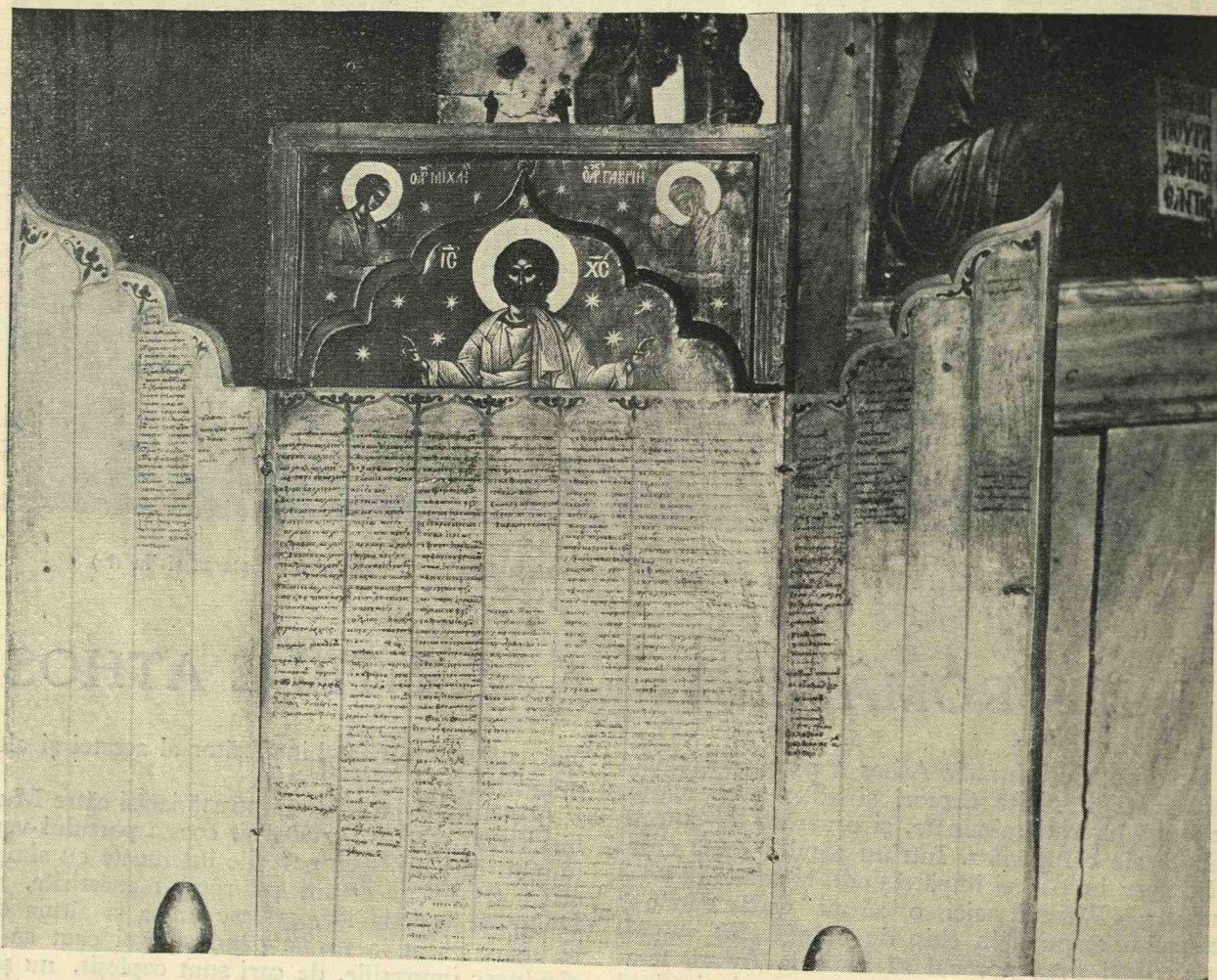
Acum împrejurările mă poartă iarăși către Muntele Sfânt. Debarc la Dafni, coasta portului veștmântat în lauri, trec potecile însemnate cu simple cruci de lemn, colind pe rând mănăstirile, mă bucur de ospetia lor, grăiesc unuia și altuia din călugări; încât la urmă, când stau și caut să-mi rânduesc impresiile, de cari sunt copleșit, nu știu cum și de unde să încep și să purced înainte. Că mi-a spus cineva: «Uită-te la călugări! Își lasă mamă, tată, și vin aici de se îngrașă pentru sufletele lor»; că mulți din ei zac afundați în amorțeală obscurantistă; că, slăbindu-se credința, ortodoxismul a încremenit sub tipicul formelor seci și superstițioase; că în umbra chiliilor s'au încuibat patimi urăcioase — la ce aş mai stărui? Eu am venit să cercetez bogăția daniilor voevodale, să gust frumusețile naturii și să mă încânt de naivitatea legendelor cu miracole. Însăși Fecioara Maria s'a fost abătut cândva la Muntele Athos, luându-l sub înalta-i ocrotire. De aceea

și chipul ei, zugrăvit în atâtea feluri, e adorat aici pretutindeni. Dinaintea unei asemenea icoane am auzit intonându-se la Protatu Axionul:

«Cuvine-se cu adevărat să te fericism, născătoare de Dumnezeu, cea pururea fecioară și prea nevinovată și maica Dumnezeului nostru...».

Apoi diaconul a dat glas pomenirii ctitorilor și binefăcătorilor: Ștefan Voevod, Bogdan, Alexandru, Petru, Neagoe, Teodosie — un șir de nume

este dovedită. La 885 împăratul Vasile I Macedoneanul și după douăzeci și șase ani urmașul său, Leon Înțeleptul, în vederea unei mai potrivite reculegeri monahicești, le oprește intrarea la Athos. Ci măsura nu se ține cu rigoare. Mai pe-ascuns, mai pe față, Vlahii încep a se strecura laolaltă cu soțiile și cu fetele, cari, slujind de păstorite și îmbrăcate bărbătește, străbat liniștea sihăstriilor și atrag pe călugări în vraja ispitelor;

Diptihul dela Protatu (în coloana V numele ctitorilor români)

ce le-am găsit înscrise și într'un vechiu diptih românesc. La aceeași biserică se află tănuită de o parte și o cristelniță, rostul căreia nu-l pricep. «E de mult, spune eclesiarhul, din timpul Vlahilor... Isi botezau în ea pruncii». Și astfel mă strămut cu gândul departe, în veacul al optulea, când trăia la Muntele Athos și o populație mireană, când nu erau zidite încă mănăstirile, când monahii adăpostiți în colibe și peșteri căutau să creștineze grupurile de păstori Vlahi, coborâtori pe aceste locuri. Ființarea lor ca neam aparte

așacă împăratul Constantin al IX-lea Monomahul e nevoit să-i alunge. Acum, însă, după ce călugării au gustat din plăcerile neîngăduite și s'au folosit de spiritul întreprinzător al Vlahilor, pornesc ei-înșiși a se plânge și a cere cu stăruință înapoierea lor.

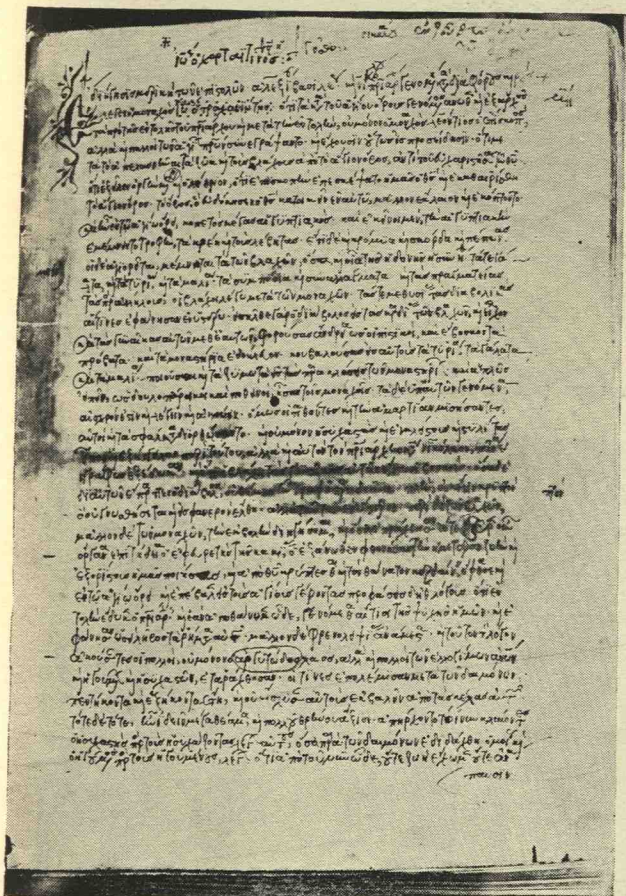
Toate acestea ni se lămuresc pe deplin într'un manuscris al bibliotecii Sfântului Pantelimon, intitulat *Scandalurile petrecute la Athos în 1088*, pe care îl dau în traducere:

«In zilele lui Alexie Comnenul, care a domnit

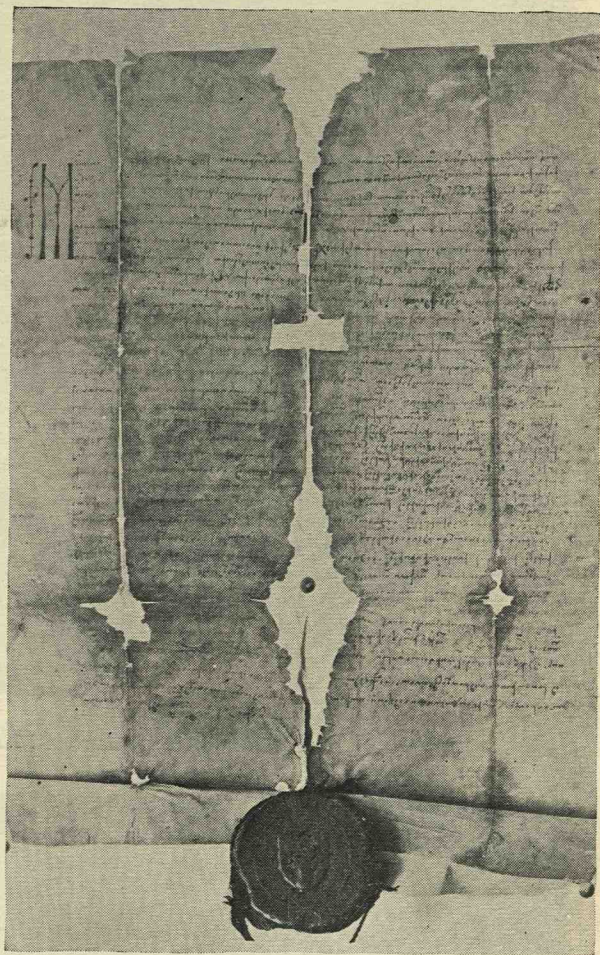
timp de treizeci și șapte ani, din 1081 până la 1118, Vlahii Cuțovlahi, păstori de oi și capre, înaintând au pătruns în Athos, după știința însă a egumenului Lavrei, cum se va spune mai târziu. Și cu turmele au pătruns și femei în arătare bărbătească; și mult desfrâu și spurcăciuni au săvârșit, mânându-și turmele în haine de bărbați, încât monahii Athosului s'au întors către împăratul Alexie, și-au fost îndată izgoșiți. Însă, după ce s'au dus vitele și Vlahii din Athos, în loc să mulțumească lui Dumnezeu monahii, că a ridicat mare pierzanie și urgie, de s'a curățit Muntele, în care ne-a învrednicit să trăim, ba mai de grabă plângeau nesăbuiții. Și era mare jelanie în Athos; și, pe când fugarii Eghiptului simțiau lipsa cărnii, peștelui și altora, monahii râvniau după stricăciunea Vlahilor, amintindu-și de laptele, brânza, lâna, petrecerile și schimburile negustorești ce făceau împreună, și de bețiile cari mai pe urmă

rilor în mănăstiri și le duceau brânzeturi, lapte și lână, și le frământau pâinea la zile de praznic. Iar cele săvârșite de ei rușinos este a le spune și a le auzi.

Numaică doritorii de asemenea lucruri, pocăindu-se, și-au îndreptat greșelile; căci mârșavii,

Pagină din manuscrisul pentru Vlahi (secolul XIV, mănăstirea Iviru)

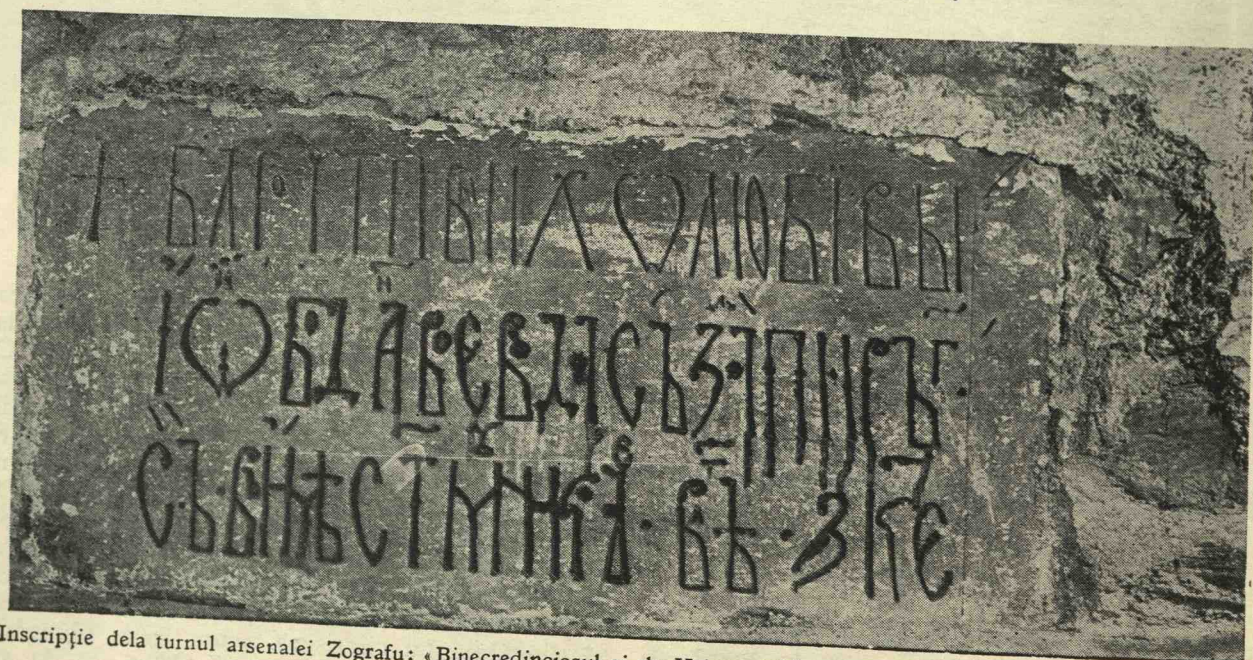
Hrisovul lui Alexandru cel Bun din 1429 (mănăstirea Zografu)

cași virtușii călugări, aflând de relele acestea, le-au spus tare, și patriarhului încă le-au scris, cum că Vlahii au femei pascătoare de turme. Ci de plecarea Vlahilor, mai mult a călugărilor, să povestim, căci, găsind necuratul uneltele răutății, a înșuflat monahilor drept pricină oarecum binecuvântată porunca patriarhului de a sta Vlahii în Athos. Și acum izgonindu-se, călugării se făceau vinovați către sufletele lor după moarte. Și, auzind acest cuvânt, mulți din ei s'au tulburat foarte — monahi și pustnici, cari timp de cincizeci ori șezizeci de ani se luptaseră cu diavolul și din chillii nu clintiseră, acum eșiau plângând în chip nerod, zicându-și unii altora, că de azi

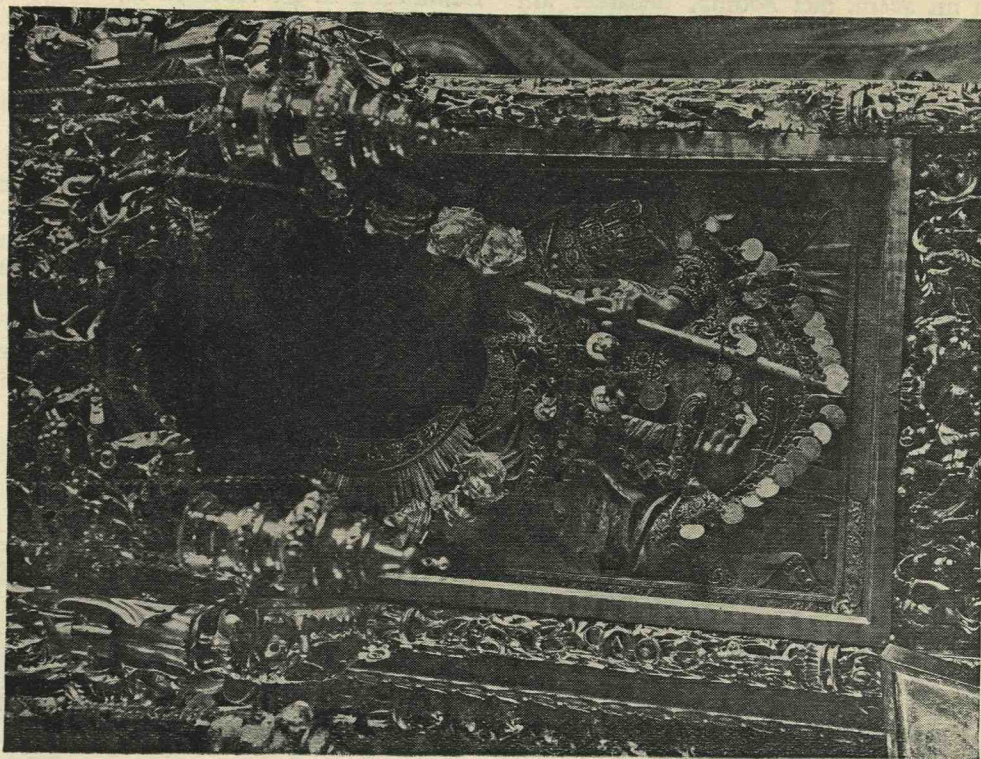
s'au arătat. Că intrase diavolul în sufletele Vlahilor, de-și țineau femeile în podoabe bărbătești ca ciobani și pășteau turmele și slujiau călugă-

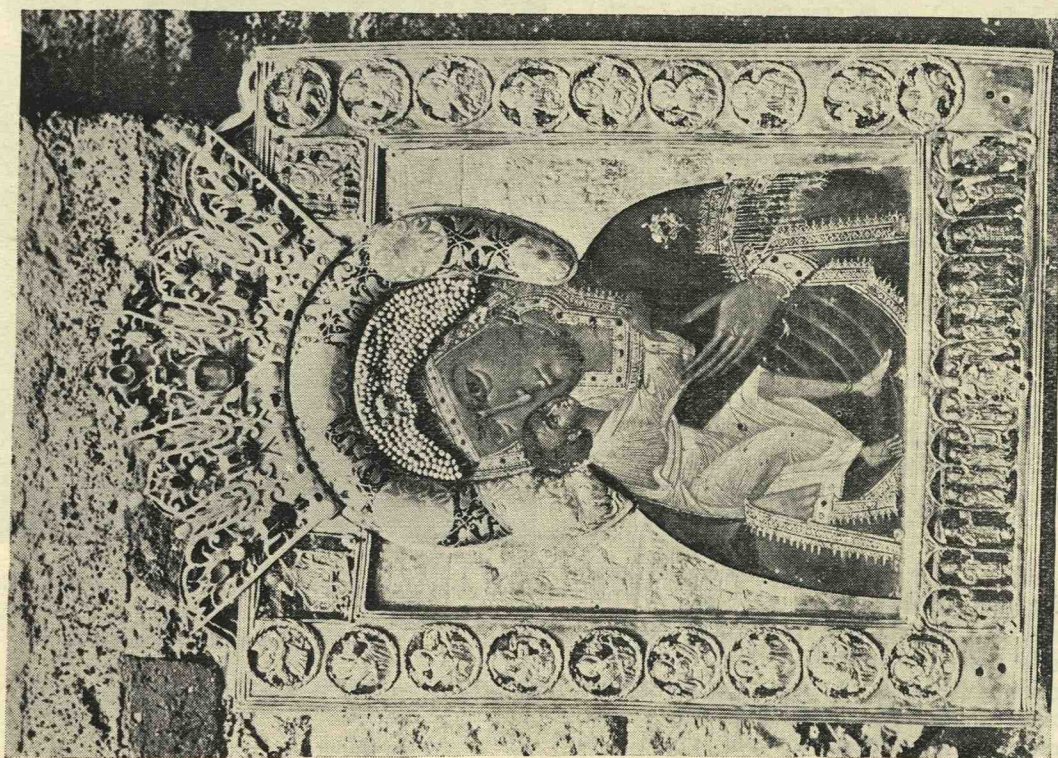
Hrisovul lui Ștefan cel Mare din 1471 (mănăstirea Zografu)

Inscripție dela turnul arsenalei Zografu: «Binecredinciosul și de Hristos iubitorul Io Bogdan Voevod a zidit acest turn în numele Sfântului mucenic Nicolae. In anul 7025», (1517)

Icoana Sfântului Gheorghe trimisă mănăstirii Zografu de Ștefan-cel-Mare

Icoană dăruită de Doamna lui Matei Basarab (mănăstirea Hiliandar)

înainte traiu nu avem, nici hodină, deoarece am izgonit pe Vlăhi și ne-am călcat un legământ. Oh, nebunia lor! Cărduri-cărduri eșiau întru bucuria diavolului.

Și erau Vlăhii patru sute de familii, pe turmele cărora a vroit patriarhul să pue zeciuală și n'a

Evanghelia lui Ștefan cel Mare din 1495 (mănăstirea Zografu)

lăsat pe arhonți s'o facă, spre a nu se îngreuna mănăstirile. Au eșit cu Vlăhii o mulțime de călugări, cât vedeai mănăstirile păzite numai de orbi, ologi și bătrâni. Și astfel întâmplându-se lucrurile, a venit sărbătoarea Crăciunului și s'au strâns toți după datină în Lavra Cariesului. Au afurisit întâi pe dimogheronți, apoi sobor făcându-se, au ales trei bărbați evlavioși: pe Ioan, egumenul Vatopedului și pe Simeon, egumenul Caracalului și pe Nichifor, egumenul Constamonitului, o rudă al împăratului Alexie, și pe doi supraveghetori, de i-au trimis la împărat, scriindu-i și carte: Sfinte Despot al nostru, cunoscut este împărăției tale, că porunca patriarhului de a sta Vlăhii a golit Athosul și ne rugăm să ridici această poruncă, deoarece ne pierdem cu toții; și subț a ta seninătate ducem și noi o viață liniștită.

Cetind acestea împăratul, a luat și sfatul Curții, care și-a dat părerea să-l cheme pe patriarh. Împăratul, însă, din evlavie n'a făcut-o, ci a trimis pe monahi la patriarh, scriindu-i doar că ordinul acestuia golit-a Muntele Athos. Iar patriarhul a dat răspuns împăratului: Intrucât n'ai iscălit, porunca rămâne fără putere și este vrerea lui

Dumnezeu să ție Athosul subț împărățeasca stăpânire, spre a nu mai intra Vlăhii » ¹⁾.

O notă a manuscrisului adaugă: « Egumenul Lavrei, Ioanichie Valmas, cunoscut de împărat și de patriarh, a fost începutul și rădăcina relelor săvârșite de Vlăhi, fiindcă a scris ca din partea patriarhului în chip mincinos și a iscălit cu mâna sa, cum că patriarhul a poruncit să intre Vlăhii, spre a lua brânzeturi, lapte, lână și altele ». Apoi:

« O carte întreagă exista înaintea revoluției despre cele petrecute în Athos, care acum nu se vede ».

Din aceste rânduri, cât și din întrebuintarea termenului de Cuțovlahi, reese că manuscrisul datează din veacul al XIX-lea, dar el folosește și în bună parte reproduce textul unui alt manuscris cu vreo cinci sute de ani mai vechiu. Se află în biblioteca Ivirului. Incepe:

« Zicea monahul acesta Ioan Trahaniotul, că cele întâmplare dintru început la Sfântul Munte,

Capul Sfântului Grigorie din Nazianz în chivotul dăruit de Maria Doamna lui Șerban Cantacuzino și Maria Bălăceanu, la 1789 (mănăstirea Vatoped)

înainte și după porunca patriarhului, nu numai

¹⁾ Nr. 5788, 281, p. 69—72.

episcopul Leontie ci și mulți dintre sfinții părinți le-au scris și-au luat astfel de știre, că în urma izgonirii vitelor și Vlahilor din Athos, în loc să mulțumiască lui Dumnezeu monahii, că a ridicat o periculoasă urgie și a curățit Muntele Sfânt, unde ne-a învrednicit să trăim, mai mult se plângeau; și era jelanie mare în Athos... ».

Urmează scrisorile dintre împărat și patriarh,

Alungați dela Muntele Athos, Vlahii au continuat până azi să-și mâne turmele în celelalte părți ale Calcidice; în calea mea spre Salonic le-am întâlnit corturile de popas; iar unul din părinții Lavrei mi-a spus, cu înfiorarea tinereții amintite, de iubirea sa pentru o frumoasă păstoriță vlahă, când avea odată grija unui metoh mănăstiresc la Casandra. Relațiile Muntelui Athos cu

Basorelieful Ștefan-cel-Mare din 1496 (mănăstirea Vatoped)

scoțându-se la iveală purtările amăgitoare ale Vlahilor față de călugări:

«Precum Madineii își găteau femeile și le aduceau înaintea poporului Iudeu, spre a-l corupe și a-l îndepărta de Dumnezeu, tot astfel și diavolul a intrat în sufletele Vlahilor, de-și împodobiau soțiile și fetele în strae bărbătești, ca să-i piardă pe acei ce vroiau a trăi evlavios...¹⁾ ».

¹⁾ Povestire istorică a scrisorilor Împăratului Alexie și Patriarhului Nicolae în diferite vremi, Nr. 4502, 382, p. 430 A — 434 D.

românimea nu se întrerup nicidecum, mărindu-se bineînțeles după întemeierea Principatelor Dunărene. Cu drept cuvânt profesorul N. Iorga scria acum nouăsprezece ani, luând în vedere materialul de-atunci:

« Nici un Domn al Moldovei n'avuse până la 1466 legături cu Athosul »¹⁾.

Dar, iată că la Zografu dau de hrisovul daniei lui Alexandru-cel-Bun din 1429 și actele aceleiași

¹⁾ Analele Academiei Române, Seria II, tomul XXXVI, p. 466.

mănăstiri arată, că hotărnicirea unor proprietăți ale sale e făcută și mai înainte, la 1378 « sub prea sfântul mitropolit al Vlahiei »¹⁾. Deși Vlad și Radu cel-Mare ajută cu pensii anuale mănăstirea Sfântului Pantelimon la 1487 și 1496, cucernica prin-

Patrahirul lui Petru Rareș (mănăstirea Esfigmeni)

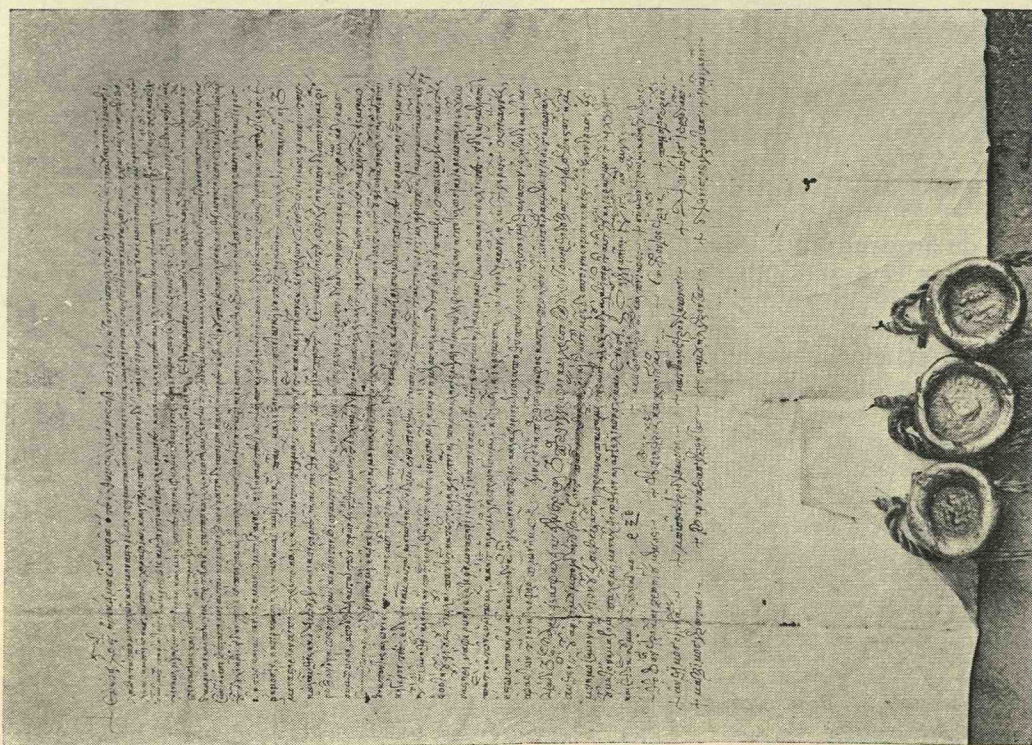
Icoana bătută în aur de Nicolae din satul românesc Nicolîța, la 1690 (mănăstirea Vatoped)

teșă Angelina a Serbiei scrie marelui Cneaz Vasile Ivanovici în 1509:
« Unele din mănăstiri au de patron și protector

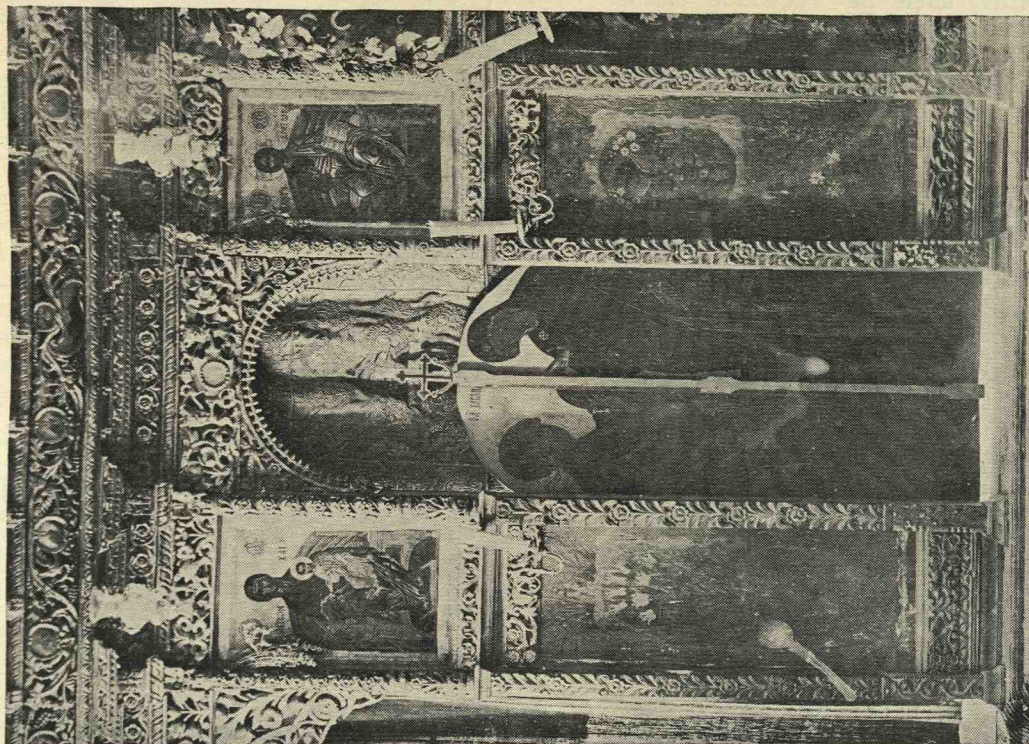
¹⁾ Actes de Zographou, publiés par W. Regel, E. Kurtzet et B. Korablev, Petersburg 1907, p. 113.

Icoana Sf. Atanasie dela Mănăstirea Lavra, Muntele Athos, dăruită de Vladislav

Hrisovul cu trei peceti al Doamnei Ruxanda Lăpușneanu din 1570
(mănăstirea Dochiariu)

Iconostasul Paraclisului Neagoe Basarab (mănăstirea Vatoped)

pe Țarul Iberiei, altele pe Voevodul Valahiei; dar Sfântul Pantelimon n'are decât pe Înălțimea Voastră... »⁴⁾).

Atât Domnii Valahiei cât și ai Moldovei încep acum opera lor de ctitorie la Muntele Athos. După ce zidește trapezăria Zografului și turnul

Vasile Lupu și Logofătul Golia (mănăstirea Vatoped)

arsenalei, isprăvit de urmașul său Bogdan, Ștefan-cel-Mare își ia sarcina la 1471 să dea cinci sute de aspri anual, cum spune în hrisov, « mănăstirii noastre din Sfântul Munte, unde este hramul sfântului și slăvitului marelui mucenic și purtător de biruințe Gheorghe, numită Zografu ». Apoi în ajunul unei bătălii Ștefan e speriat de mulțimea oștilor turcești și adoarme cu îndoială în suflet, dacă să purceadă ori nu a doua zi lupta. Și-i apare în vis Sfântul Gheorghe: « Nu-ți fie teamă, îi zice. Pornește-ți oamenii împotriva necredincioșilor și Dumnezeu are să te ajute! ». După izbândă, Voevodul trimite Zografului o icoană a Sfântului Gheorghe ce se păstrează și astăzi. În biblioteca mănăstirii găsesc și trei evanghelii sla-

vone. Una chiar a lui Ștefan-cel-Mare, fără scoarțe și puțin ruptă, având la sfârșit următoarea însemnare din 1495:

Această tetraveanghelie a cumpărat-o Domnul Io Ștefan Voevod, fiul lui Bogdan Voevod și a Oltei și-a așezat-o întru ruga sa în hramul Adormirii Preasfintei Stăpânitoarei noastre Născătoare de Dumnezeu și Pururea Fecioarei Marii în biserica din Borzești de pe Trotuș, ca să-i fie lui pomenire neschimbată cât stă acest hram. Iar care va strica ori va clinti această pomenire, sau episcop sau popă sau oricine, aceluia să-i fie protivnică Sfânta Născătoare de Dumnezeu în ziua înfricoșatei judecăți a lui Hristos. Iar anul domniei lui 38 curgători. În anul 7003, luna Noemvrie 3 zile.

După o sută treizeci și doi de ani o altă mână trage în adaos rânduri pe alocuri ne mai cetibile:

Această tetravanghelie a înoit-o și a legat-o

Chilia românească a Sfântului Ipatie, lângă mănăstirea Vatoped

binecinstitorul și de Hristos iubitorul Domn Io Miron Barnovschi Moghila Voevod, domn al Țării Moldovei, pentru sufletul... și pentru sufletul lui... și a mamei lui, Elisabeta, și a dat-o la biserica... hramul Preasfintei Stăpâ-

⁴⁾ La Question du Couvent de St. Pantelimon, par Un Ami de la Verité, Constantinople 1874, p. 23.

nitoarei noastre Născătoare de Dumnezeu și Pururea Fecioarei Marii în satul Borzești pe Trotuș, ca să-i fie pomenire să se pomeniască la fiecă slujbă... cum se pomeneste și răposatul Domn, Io Ștefan Voevod, fiul lui Bogdan Voevod, și mama lui Oltea. Iar cine va strica și va clinti dela biserica această pomenire cât stă acest hram al Adormirii Născătoare de Dumnezeu, sau episcop sau popă sau oricine, acelui să-i fie protivnică Sfânta Născătoare de Dumnezeu în ziua înfricoșatei judecăți a lui Hristos. Amin. În anul 7135 luna August 16 zile.

Cealaltă evanghelie, asemănătoare precedentei, are inscripția datată 1563:

Această carte numită sfânta tetravanghelie a cumpărat-o jupan Neagoe, mare ban al Craiovei, și jupanița lui Anca și a așezat-o în hramul Sfântului Arhiepiscop și Făcătorului de minuni părintelui nostru Nicolae, în satul Coieni, ca să lucreze pentru aceste suflete și pentru sufletele

Mircea Voevod, în anul 7071, luna Ghenarie 11 zile.

A treia evanghelie, cu frontispiciu de împletiri colorate, ni se spune, că fu scrisă la mănăstirea Bistrița pentru jupanul Ioan, mare vistiernic, egumen fiind Chir Onufrie, anul 1544.

Teofanie, arhiepiscop al Moldovlahiei, în nartexul bisericii Iviru

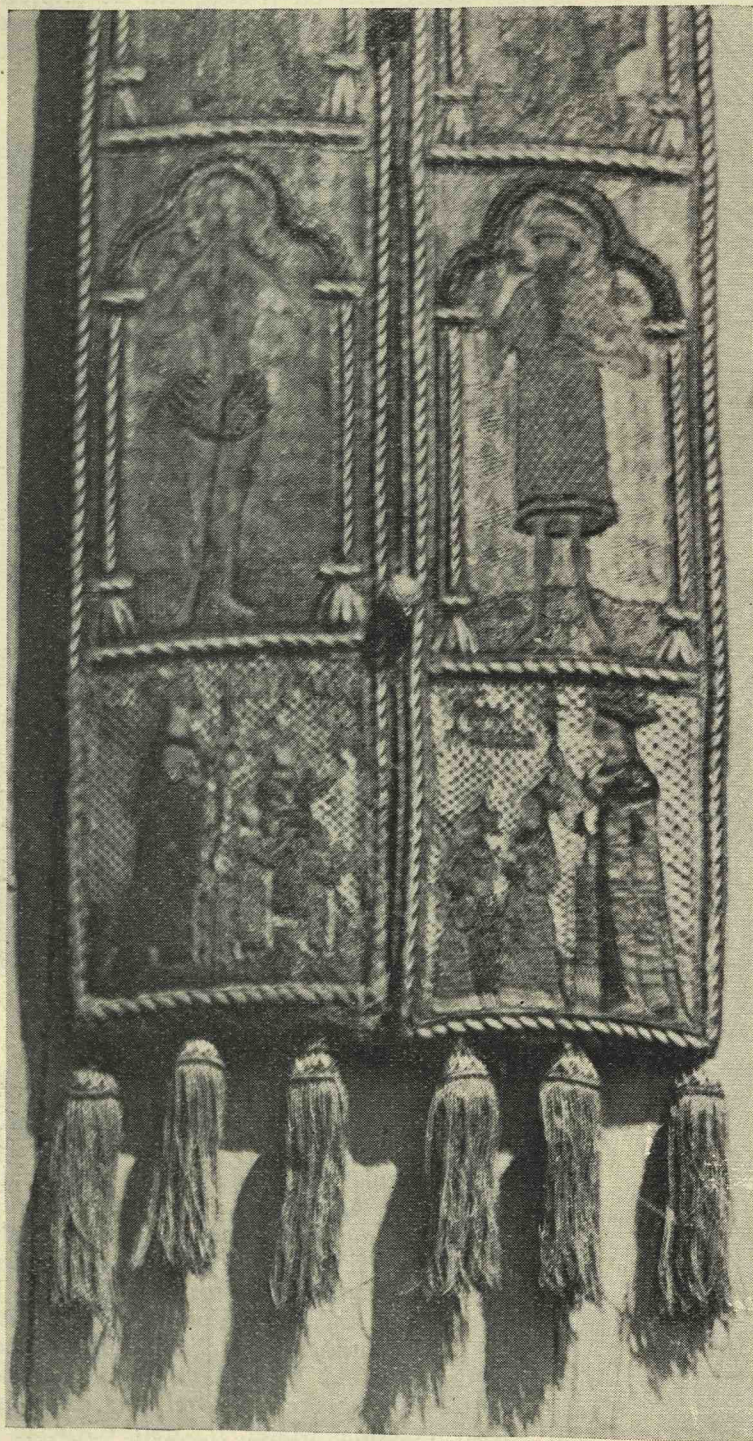
Starețul Grigorie, Radu Mihnea și fiul său, frescă în cathiconul Ivirului

părinților și copiilor în sfântul hram. În zilele binecinstitorului și de Hristos iubitorului nostru Domn, Io Petru Voevod, fiul preabunului Io

Pe lângă Zografu din vechi timpuri ființează și mănăstirea, tot slavonă, a Hiliandarului. Ștefan Nemanja, despotul Serbiei, părăsindu-și domnia, vine la Muntele Athos, se călugărește și întemeiază Hiliandar, unde și moare — ceea ce înalță prestigiul mănăstirii și atrage încoace numeroase danii, precum dovedesc hrisoavele. Numai în cursul veacului al XVI-lea Voevozii Radu dela Afumați, Vlad-Vintilă, Petru Șchiopul, Mihnea Turcitul, dau la rând Hiliandarului rente anuale variind între cincisprezece și trei mii de aspri. Mai târziu doamna Matei Basarab dăruiește o icoană a Sfintei Marii în desăvârșit stil bizantin; are coroană de aur cu nestimate și subț aureolă șiruri de mărgăritare. «Sunt în biserică și câteva candelă cu stema românească»: așa mărturisește părintele Ioan, ardelean, slujitor în arhondăria

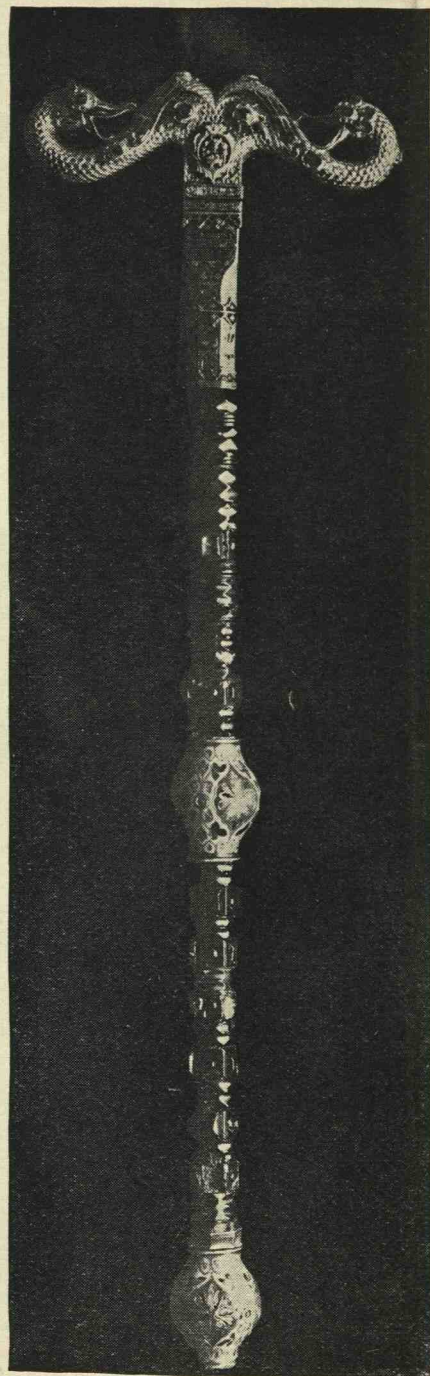
mănăstirii. Și cum le caut multă vreme, fără să le pot descoperi, zic eclesiarhului:

Ci, în loc să-l aducă, aflu apoi că-i dete înadins drumul pe câteva zile din mănăstire. E teama

Patrahirul lui Neagoe Basarab (mănăstirea Xenofont)

- Să vie părintele Ioan, că le știe...
- Să vie, da, da... Mă duc după el.

Paterița lui Duca Vodă (mănăstirea Xeropotam)

bănuitoare ce o întâlnesc la mai toți monahii. Le ghicesc gândul întrebător: « Pentru ce vă inte-

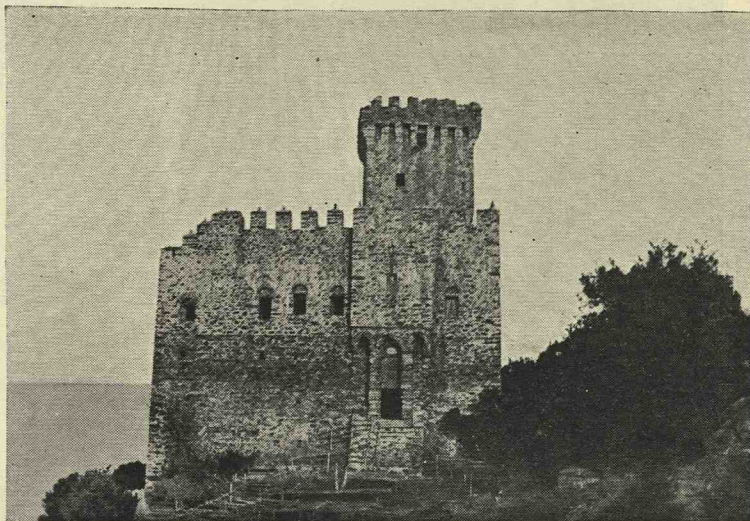
esează aceste lucruri? Nu cumva doriți a ni le
ere înapoi? ». Adaug pe de altă parte neștiința
or și fanatismul de rasă, cari împreună
u contribuit la prefacerea ori dispari-
ia atâtor inscripții românești. Au putut
ezista numai acele în piatră, vârtos
rinse de chiar pereții clădirilor. Așa
ste basorelieful arsenalei Vatoș din
496: Ștefan-cel-Mare aduce prinos
ctitorie a sa Maicii Domnului,
are sub numele de *Vimatarisa* e și
ramul bisericii Vatoș, cea mai cu-
rinsă dintre mănăstiri și poate din
ceastă pricină și cea mai necruțătoare.
Cum aduc vorba de înodarea firului
radiției între noi și Muntele Athos,
nul din epitropi mă întrerupe:

— De când cu luarea averilor, noi
m conținem orice legături cu România.

— Credeam, întâmpin eu, că aceasta-i
chestie închisă. N'ați avut timp a vă
elui îndeajuns?

— Ba da, zice un alt epitrop, dotat
u simțul umorului. Ne-am plâns și
e dreptul oamenilor voștri, spunân-
u-le de hrisoave. Știi ce ne-au răspuns? « Rămâ-

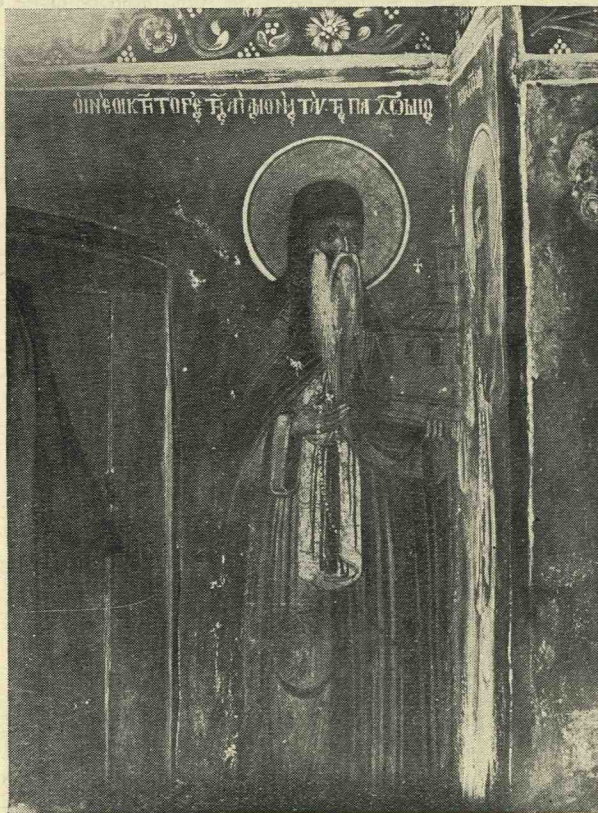
răspuns: Rămâneți voi cu hrisoavele și noi cu
moșiile... ».

Fortăreața cu turn al lui Petru Voevod, arsenaul Caracalului

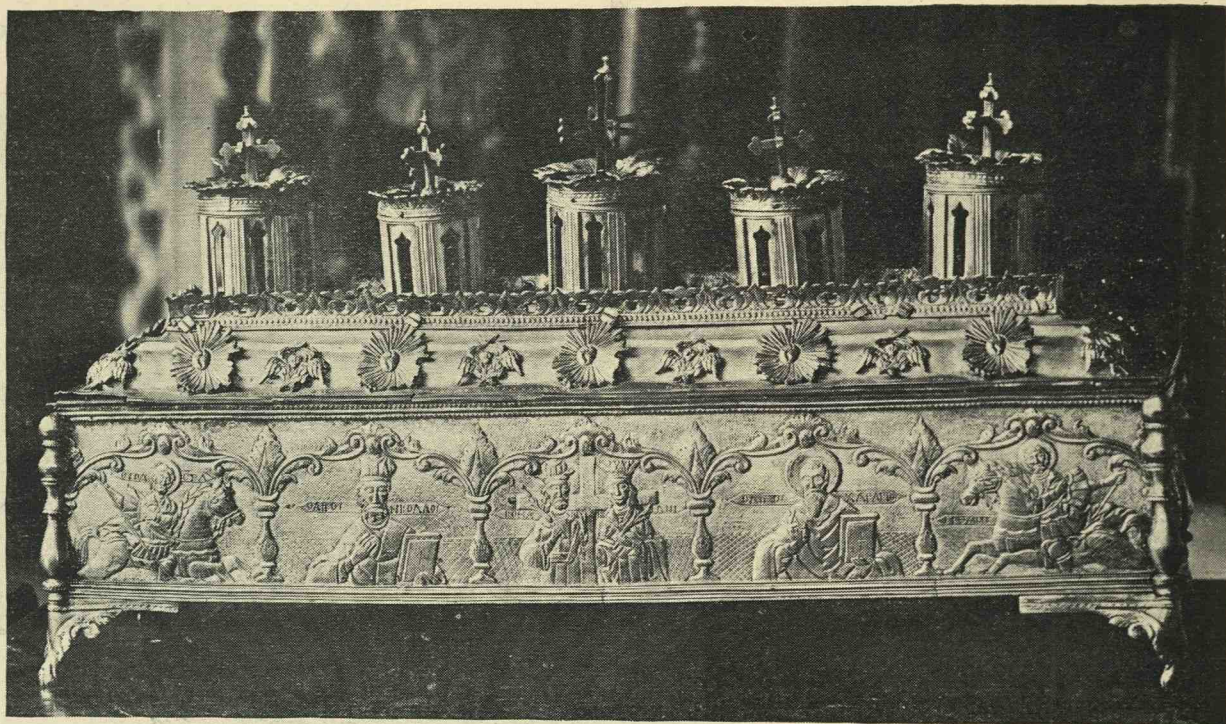
Pahomie, ctitorul mănăstirii Caracalu

Celălalt Pahomie din mănăstirea Caracalu

neți voi cu hrisoavele și noi cu moșiile... ». Și
sfînția-sa râde în hohote și repetă: « Așa ne-au

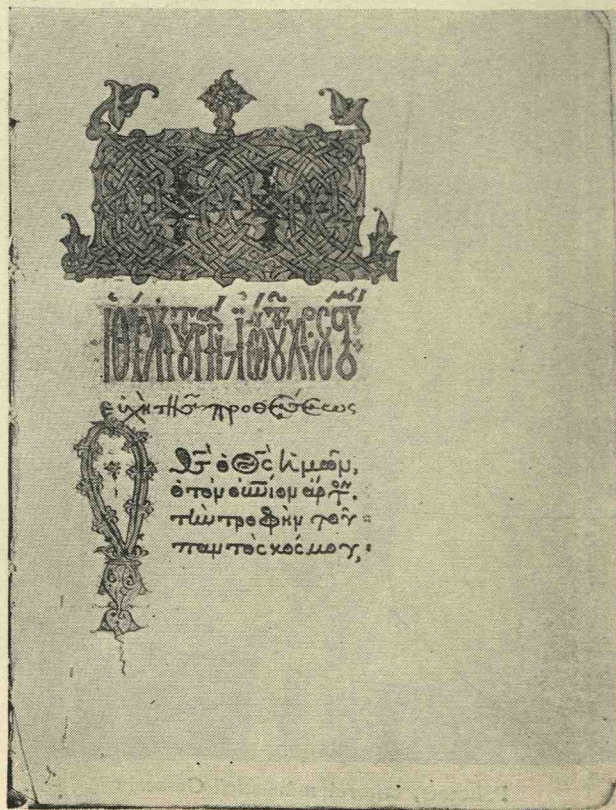
Inveselit, cheamă apoi bibliotecarul și amândoi
îmi pun sub ochi suluri de hârtii, doveditoare a

Mâna lui Ioan Gură de Aur, împodobită de Constantin Brâncoveanu la 1691 (mănăstirea Lavra)

Pagină înluminată din Evanghelia trimisă din Țară
mănăstirii Lavra

Pagină d'n liturghia Episcopului Luca
(mănăstirea Lavra)

generozității românești. Vlad-Vintilă Voevod, între alții, orânduiește la 1533 ajutarea mănăstirii cu zece mii de aspri anual, iar Alexandru Lăpușneanu îi trece o chervăsărie cumpărată dela un cadu turc din Salonic cu șeaizeci și cinci mii de aspri și dania se face la 1560, când egumenul și cu alți frați ai mănăstirii Vatoped aduc în Moldova capul Sfântului Grigorie de Nazianz — cap înut azi într'un chivot cu inscripția grecească amintitoare de « Maria Doamna lui Șerban Voe-

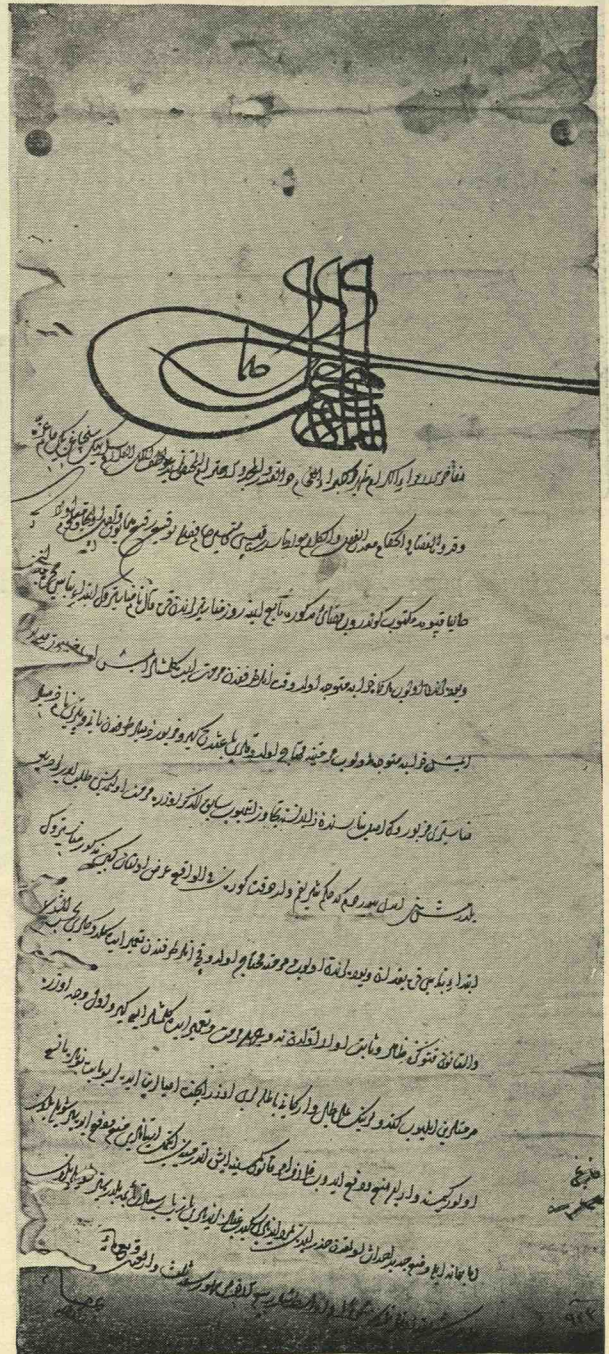
Turnul lui Neagoe Basarab (mănăstirea Sf. Pavel)

vod Cantacuzino și Maria lui Constantin Bălăceanu, 1709». Printre icoane iau aminte și la una ce reprezintă pe Maria Vimatarisa, ferecată în aur, având pe chenarul stâng, jos, rândurile grecești:

Nicolae giuvaergiu din satul Nicolîța, într'anul 1690.

Acest sat macedonean a fost totdeauna curat românesc. Biblioteca mănăstirii se află în turnul ridicat de Neagoe Basarab și cu paraclisul acestuia, așa de frumos zugrăvit. Cercetând manuscrisele,

găesc însemnat pe o evanghelie cu data de 1309: « Într'ast an au intrat în Vlahia Catalanii »; aiurea altă însemnare: « La 1591 a venit Ștefan Voevodul

Firmanul lui Suleiman Magnificul din 1535
(mănăstirea Caracalu)

în București »; iar pe o carte, *Dogmatici Panoplia*, din veacul al XIV-lea, următoarele cu litere slavone:

Adecă să știi că am scrisu eu robul lui Dumnezeu anume Costandin, cari au fostu venet cu pă-

ticălosu nume Costandin, ca să-l pomenească și pe sfinția sa Dumnezeu în April 20 de zelee, leat 7206.

Chilia românească din Lacu

rintele popa Zahariă la sfânta mănăstire la

Alături e și semnătura unui ieromonah Ioasaf în grecește ¹⁾. Mai este la Vatoped și o pânză votivă ce a suferit mult de incendiu: Vasile Lupu și Ion Golia, ținând în mâini modelul bisericii ieșene. Cred că datează din 1650, când Domnul Moldovei printr'un hrisov închină Goliei satul Clișconții dimpreună cu loc de iaz și o moară.

După cale de vreo două ore și jumătate ajung al Esfigmeni. Sta-rețul, știind dincotro vin, mă primește cu vorba: «Să nu ne judeci după cuviosii Vatopedei. Au stricat ei rânduiala deobște a mănăstirii, și-au schimbat calendarul și ceasul, și pe deasupra se lăcomesc și la carne. Vezi, aicea duc bogățiile. Dar călugărul nu este al firii, ci împotriva firii; și cade-se de aceea să fie

Icoana Doamnei Moldovlahiei, Maria Asanina Paleologhina (mănăstirea Grigoriu)

Sfântagoră și cene va ceti acești sfinti scripturi, de va fi preut să aibă a pomene acestu

Pagină din Evanghelia lui Mircea Ciobanu (mănăstirea Dionisiu)

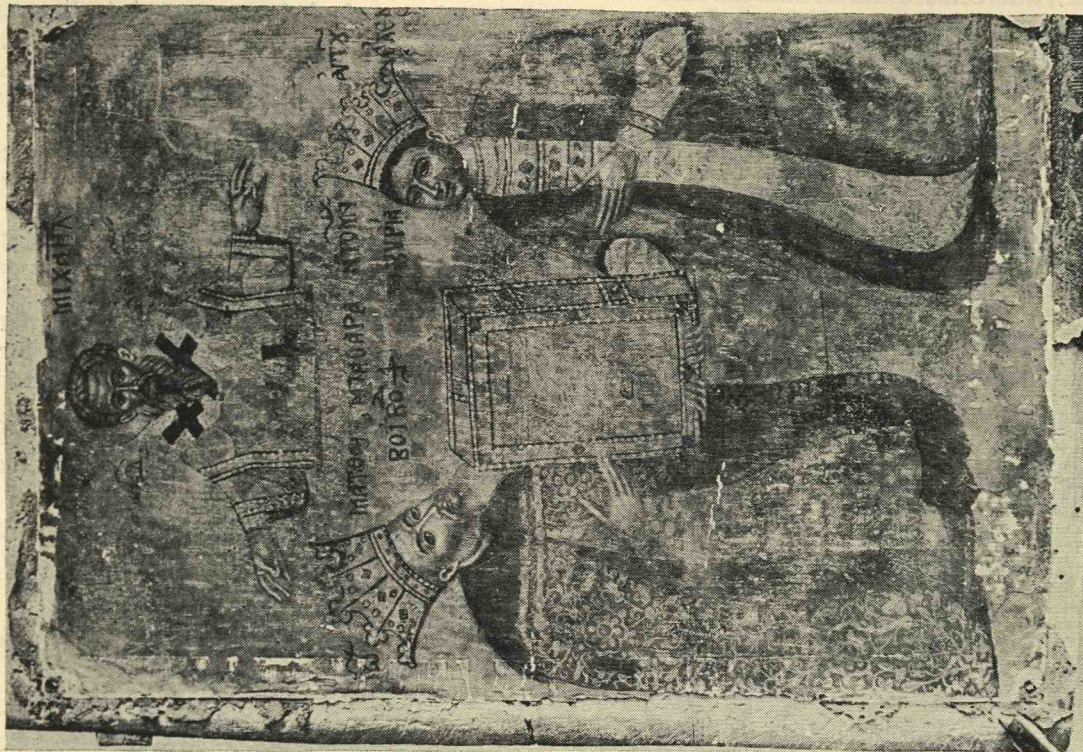
¹⁾ Nr. 162, p. 1 b.

Vladislav Voevod,
cum e înfățișat pe
icoana dăruită Lavrei,
Muntele Athos

Coperta Evangheliei trimisă din Țară mănăstirii Lavra

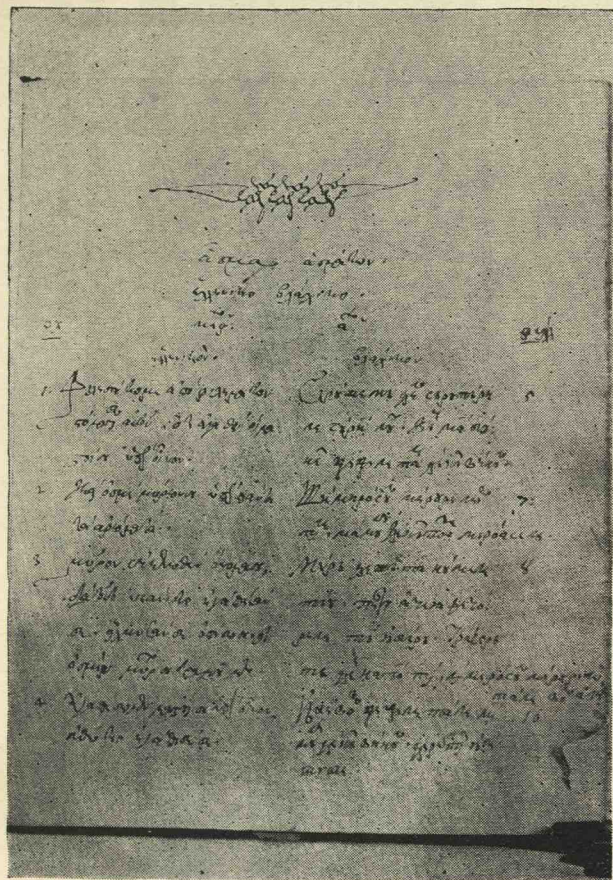

Sfântul Mihail binecuvântând pe Domnul Matei Basarab și pe Doamna Elena.
In fruntea Evangheliei lui Matei Basarab din 1643 (mănăstirea Lavra)

smerit și sărac. Altfel ce mai caută la Muntele Athos?». Amintește apoi cu mândrie pe Grigorie Palamas, învățatul schivnic de odinioară, și pe Theodorit, care lasă mai târziu însemnate note mănăstirești după vechi manuscrise. În timpul egumeniei acestuia, la 1813, se închină moșia Florești prin

atunci monahii «jelind această mare lipsă și nenorocire și, neavând încotro să-și încline capul și să-și întindă mâna, s'au întors iarăși cu inimi îndurerate și cu lacrimi spre mult cinstitul și milostivul Domn, ortodoxul și luminatul Bogdan, Voevod a toată Ungrovlahia, și spre mama lui, Ruxanda ¹⁾». În urma acestei rugăminți, printr'un hrisov cu trei peceti — a Ruxandei, a mănăstirii și a lui Teofan episcopul — se donase lui Dochiariu în 1570, spre rescumpărarea proprietăților, suma de o sută și șeaizeci și cinci mii de aspri.

Ajungând sărbătorile Paștilor, cobor la slujba din Protatu și iau loc îndată după guvernatorul Athosului în șirul stranelor reprezentanților de mănăstiri. La Caries, pe lângă Protatu, e chilia părintelui Ioachim, cu terasa-i ce domină împrejurimile și privește către vârful muntelui înzăpezit. Aceasta-i a doua chilie românească ce o

Pagină din tâlmăcirea Cântării Cântărilor

mijlocirea mitropolitului Veniamin al Moldovei. Mi se arată actul daniei, un hrisov din 1546 al lui Petru Rareș, cât și un patrahir al aceluiaș Domn. Mult mai frumos e un alt patrahir românesc la Xenofont: pe marginea de jos se înfățișează în iscusite broderii chipurile donatorilor, Neagoe Basarab și Doamna Elena.

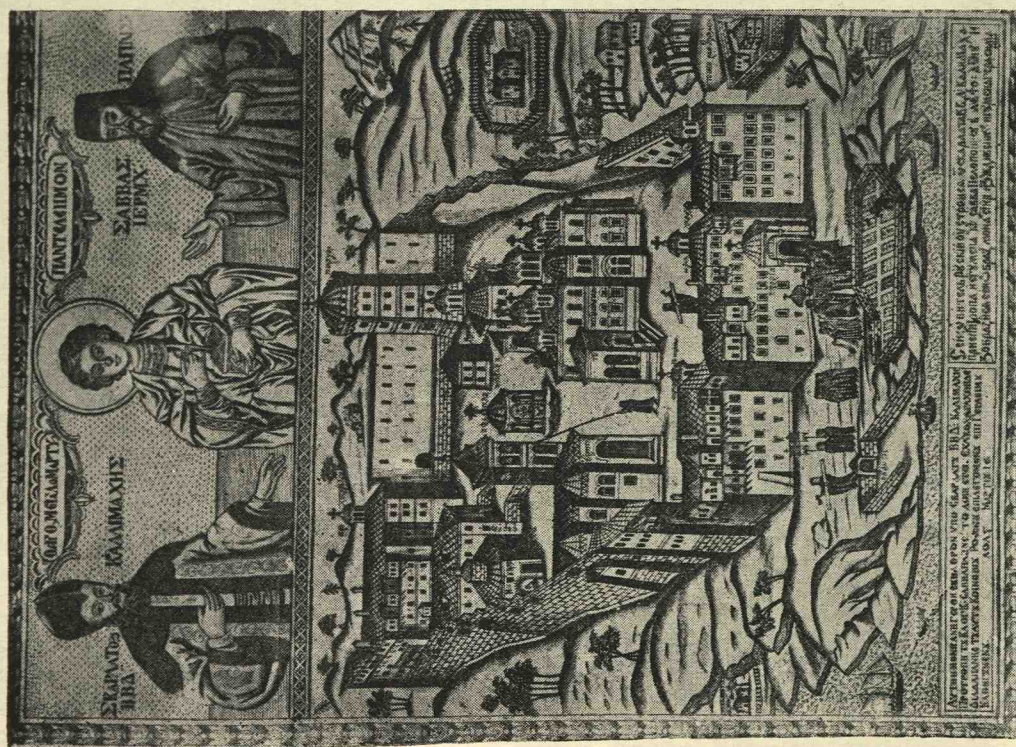
La Dochiariu e mormântul mitropolitului Moldovei, Teofan. Pe vremea păstoriei sale, în 1564, Alexandru Lăpușneanu zidește catholiconul mănăstirii, potrivit inscripției deasupra ușii. Tot el îi dăruiește și un chivot de argint în chip de evanghelie: pe fața din dos se citește inscripția, cum că s'a fost argintat la 1779 cu cheltuiala Doamnei Ralu, fiica lui Ipsilanti, în Bucureștii Țării Românești. După moartea Lăpușneanului, când sultanul Selim scoate în vânzare proprietățile mănăstirii,

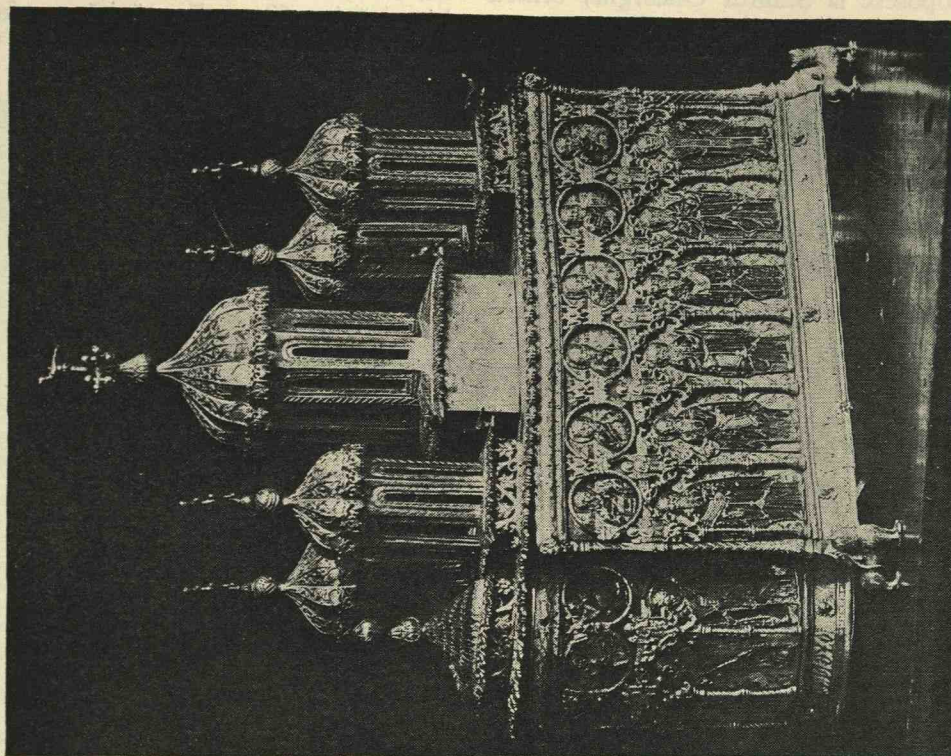
Pagină înluminată din Evanghelia lui Mircea Ciobanu (mănăstirea Dionisiu)

vizitez, după a Sfântului Ipatie, cu cinci monahi ardeleni, aproape de Vatopeđ. Acum, în drum

¹⁾ Codice-manuscris Nr. 1, Dochiariu,

Stampă din vremea lui Scarlat Calimachi (mănăstirea Sf. Pantelimon)

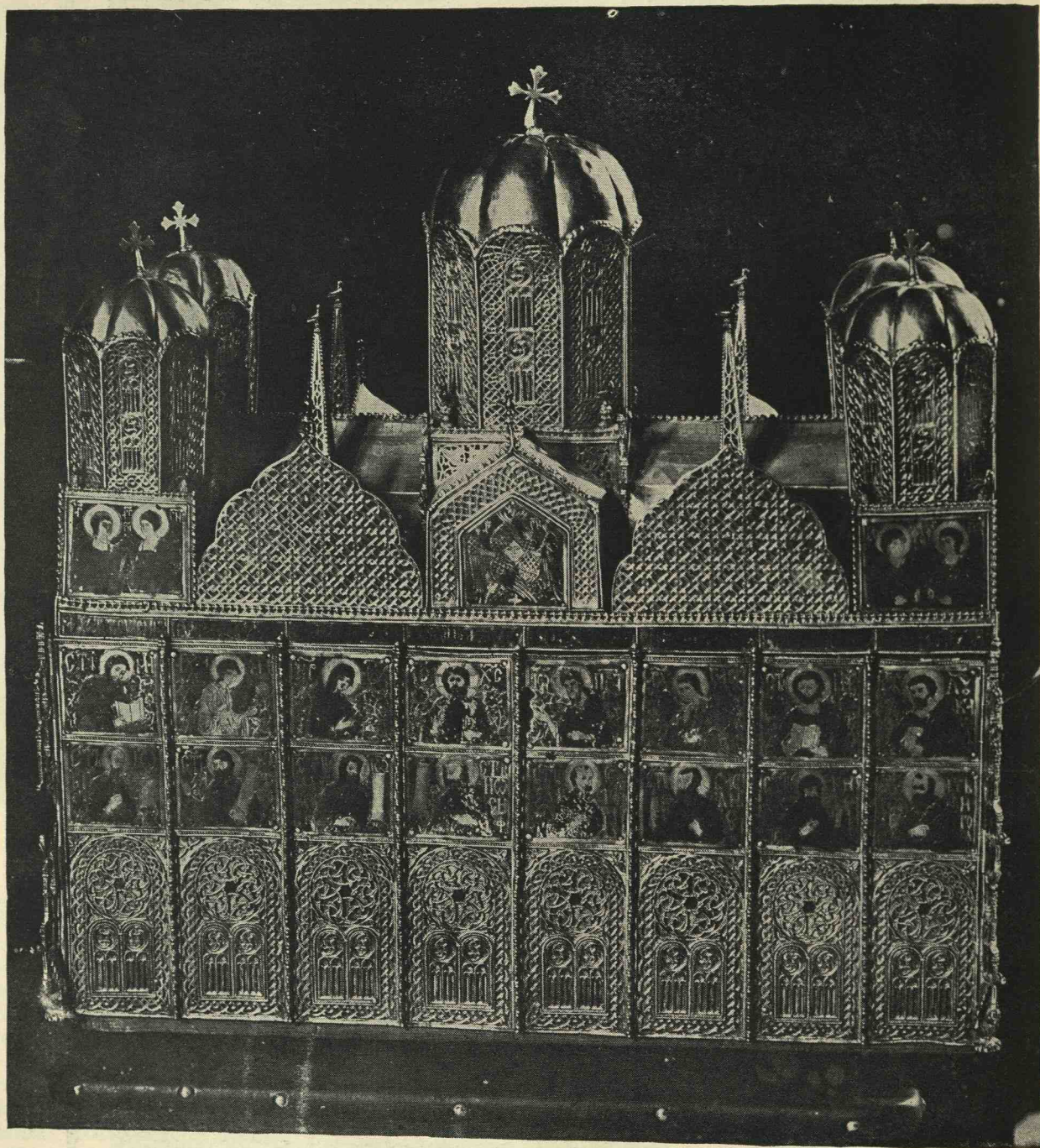

Chivotul lui Matei Basarab și al Doamnei Elena din 1644 (mănăstirea Lavra)

spre Ivir, poposesc la Sfântul Gheorghe, centru de numeroase chinovii române.

Cu înfățișarea-i de cetățue Ivirul e așezat pe

s'a zis *Portaitisa*. Intru adăpostul ei s'a clădit și o biserică la 1689: «Zugrăvită cu cheltuiala Domnului Vlahiei, Șerban Cantacuzino», cum spune

Chivotul lui Neagoe Basarab (mănăstirea Dionisiu)

țarmul apei. Din larguri apăru, străluminând odată, icoana Maicii Domnului. O luară uimiți călugării; ci, de oriunde o puneau, se întorcea totdeauna deasupra porții mănăstirii; de aceea-i

inscripția pe ușă; în peretele nartexului arătându-se de asemeni un portret al lui «Teofan, arhiepiscop a toată Moldovlahia». Dar și alți domnitori înaintea lui Șerban Cantacuzino și-au

Caicul «Ortodoxia» al schitului românesc dela Sfântul Prodrom

Capacul chivotului înfățișând pe Neagoe Basarab și Patriarhul Nifon (mănăstirea Dionisiu)

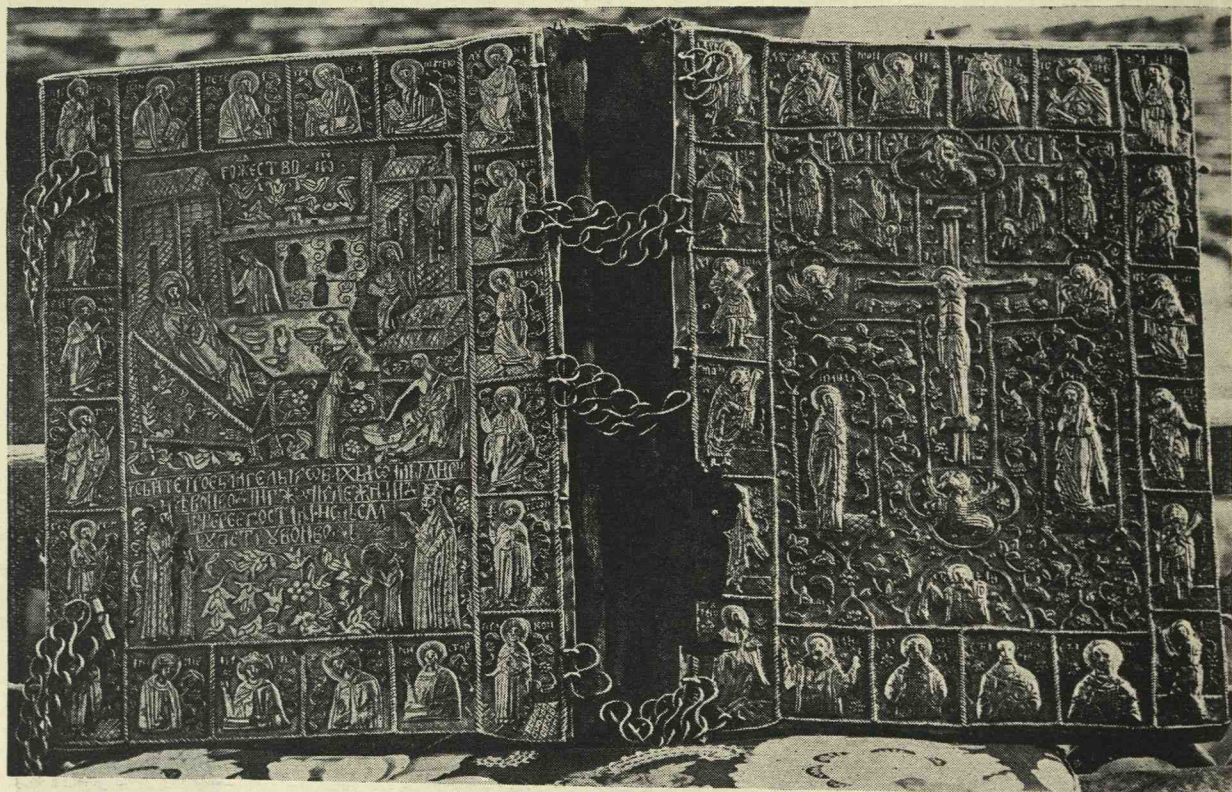
întors privirile către Ivir. Un ieromonah Ieremia, care a stărețit aci la începutul veacului al XVII-lea, ne-a împărtășit câteva însemnări prețioase, spunând că la 1613 din porunca lui Radula Voevod starețul Grigore a mers în Țară, unde cu chel-tuiala Domnului a zidit Sfânta Troiță, închinată Ivirului împreună cu alte danii de sate, pământuri și odoare ¹⁾. Drept pomenire stau și acum zugră-vite în catholicon chipurile starețului Grigorie și Radului Mihnea, ținând o cruce și dedesubt fiul său în etatea copilăriei. Și acesta la rându-i, prin-tr'un hrisov datat 1626, a închinat Ivirului mănă-stirea Slovacioc cu toate veniturile.

Un *Chiriacodromion* al lui Maxim Pelopone-sianul, transcris pe lângă Târgoviște, în Golgota, metoh al mănăstirii Meteora, la 1648;

O carte dela 1262, purtând însemnarea unui-a Daniil din Seres:

Această psaltire comentată o trimit prea cinsti-tului și prea vestitului și prea luminatului cât și prea creștinului Domn a toată Moldovlahia Vasile Voevoda, 1643, luna Februarie.

Legenda Caracalului, spre care mă îndrept acum, e asemuitoare cu aceea întemeierii Sinaii. Petru Voevod, dorind a zidi Caracalul, trimite la

Coperta Evangheliei lui Mircea Ciobanu (mănăstirea Dionisiu)

Trecerea în vistieria și biblioteca Ivirului mi-a-mintește de anume basme. Străbat întâia poartă, străbat a doua, străbat și a treia... toate greu fere-cate, până ce ajung în taina bogățiilor; și trei paznici în rase mă însoțesc, cu enorme chei dife-rite: câteșitrei trebuind a fi de față, unul nepu-tând deschide fără ceilalți. Aceasta spre a se în-lătura vreun furt. Și totuși multe lucruri dispar. Zadarnic caut o evanghelie, scrisă și împodobită de episcopul Luca la 1624, și pe care știu că o dă-ruise Ivirului. Găsesc în schimb alte două ma-nuscrise ce ne privesc:

Athos pe un spătar al său. Acesta, în loc de mănăstire, înalță o fortăreață cu turn la mare. Voe-vodul e foarte supărat și dă însărcinarea unui alt spătar. După clădirea mănăstirii, amândoi spă-tarii se călugăresc și se retrag în schivnicie lângă Caracal, unde-i zice și astăzi pe grecește *Spatar-ghió*. Portretele lor în haine stărețești le văd de-a-stânga nartexului, sub inscripția:

Ctitorii noui ai acestei sfinte mănăstiri Pa-homie și Pahomie.

Unul din ei pare a fi Alexandru Lăpușneanu. Egumenul, evlavios și învățat, mi-arată un firman al lui Suleiman din 1535, care sună așa:

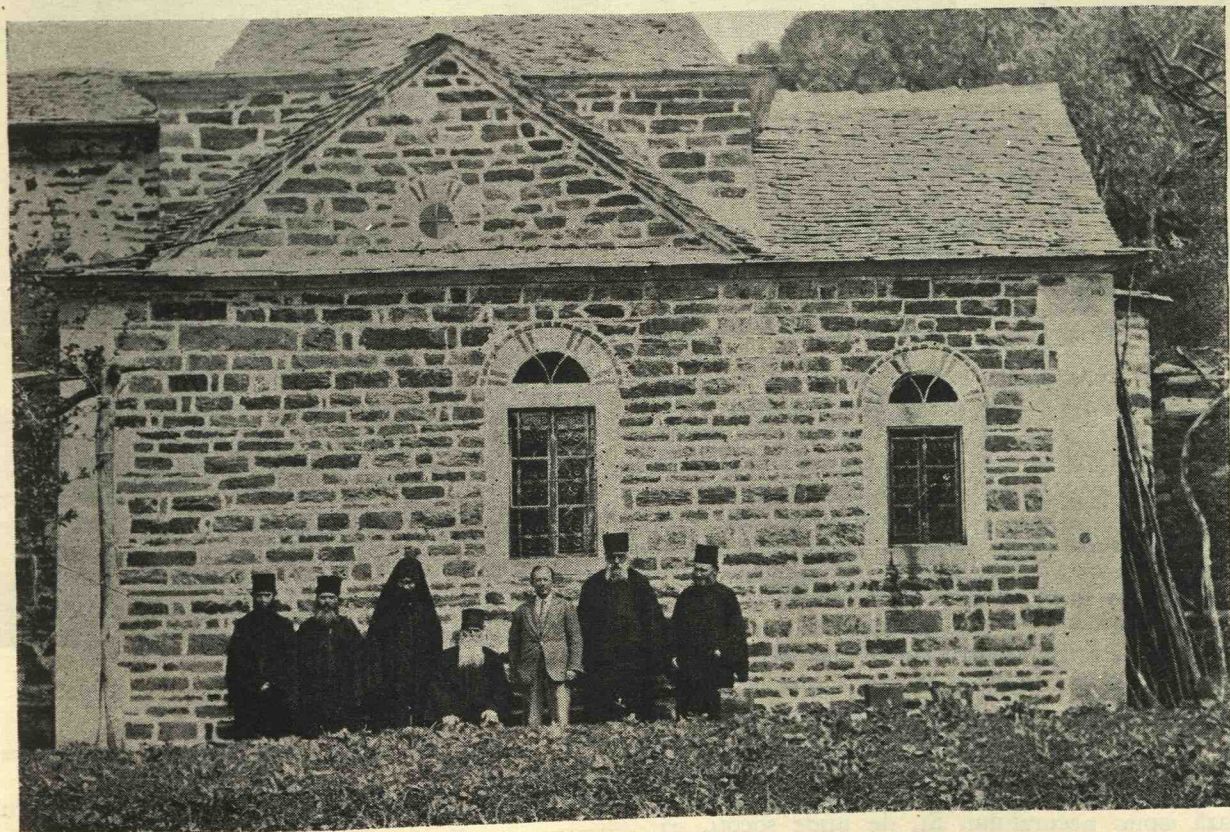
¹⁾ *Athosul* de Gedeon, Constantinopole 1885, p. 177.

« Către Inalta mea Poartă a venit scrisoare,
umcă dintru început ctitorii mănăstirii Caracalu
Sfântului Munte se trag din Voevozii Moldo-

vlahiei și pe vremuri înoirile dâșii le-au făcut.
Incât și acum, aceste noi clădiri preschimbân-
du-se în grămezi de ruine ce-au nevoe de înoire,

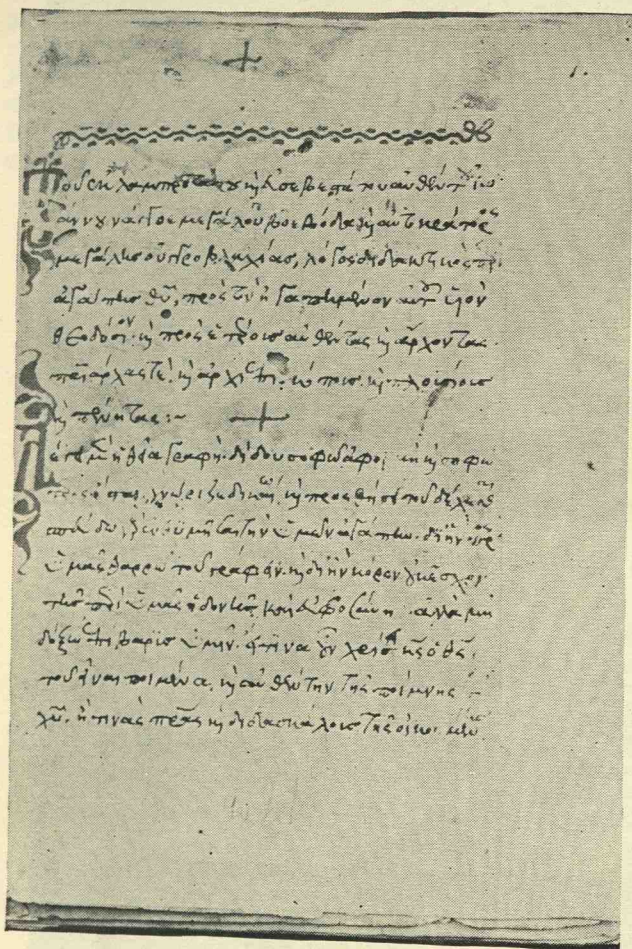
Racla cu mâna Sfântului Ioan, trimisă din Valahia (mănăstirea Dionisiu)

Schit românesc lângă Xeropotam

din partea pomenitelor raiale, cei numiți Ioan și Petru, ne aduc la cunoștiință și ne cer a face înoini pe vechile temelii... ».

Din Caracal o iau în susul văii grele, abătându-mă la chiliile românești din Provata și din Lacu ce-i zice pe grecește *Catafighion*; că anevoe

Pagină din textul grecesc al « Invățăturilor lui Neagoe către fiul său, Teodosie » (mănăstirea Dionisiu)

se poate închipui o retragere mai singuratică, mărită oarecum de zvoana monotonă a unei ape la stânga, și la dreapta povârnișul Athosului.

De aci cobor în Lavra, mai veche dintre mănăstiri, spre care și-au luat drumul atâtea avuții românești în moșii, bani și odoare. Imi trebuiesc zile dearândul să le pot examina, măcar pe cele mai însemnate. Și călăuzul meu arhondar e cam încetinel și sfătos; îi place să mă lumineze asupra unor lucruri din afara preocupărilor imediate.

« Oare, vei fi știind, pentrucă călugării dorm ziua și se roagă noaptea? Nu atâta că tăcerea nopții e mai prielnică, ci că mai ales atunci lucrează ispita necuratului. Și, de unde socoți, că vine obiceiul folosinții toacei la mănăstiri? Dela

Noe. Când dedea el drumul lighioanelor, cu toaca le strângea înapoi; de aceea și pe noi călugării a rămas toacă se ne cheame... Și să-ți mai spun ceva. Vezi, cum fiecă călugăr mișcă boabele mătâniilor și le trece deoparte? Zice atunci, că leagă pe dracu. Dar unde să-l ducă? Diavolul răspunde: Apoi unde să-l duci, că nu ești și tu ca mine?... » Așa grăind și râzând, părintele arhondar scoate un codice-manuscris al ctitorilor, unde citesc între nume: Vasile Voevod, Ioan Voevod, Theodosia Doamna, Maria Domnița, Ruxana Domnița, Alexandru Voevod ¹⁾).

— Mă rog sfinției-tale, e un codice mai nou acesta, nu? Că înainte trebuie să fi fost și alții...

— Au fost. Știm sigur de Neagoe al vostru, și de Vladislav... Intrăm în biserică să vezi și icoana-i cu inscripție.

Turnul lui Neagoe Basarab dela mănăstirea Cutlumuș

Tot în biserică ies la iveală acum și se înșiră pe o masă:

Un chivot de pus pe umăr, când iese popa cu

¹⁾ Nr 696, p. 79.

Neagoe Basarab cu fiul său Teodosie, frescă dela Mănăstirea Dionisiu, Muntele Athos

tămâierea. În argint, minuțios și fin smălțuit, înfățișează un model de biserică. Inscripția mărturiseste ca dăruitori pe Matei Basarab și Doamna Elena, 1644;

Mâna lui Ioan Gură-de-aur, a cărei frumoasă raclă împodobită e opera lui Constantin Brâncoveanu, 1691;

Capul Sfântului Mihail Mărturisitorul, despre care un hrisov al Domnitorului Brâncoveanu, în 1696, spune cum trimise și-l aduse în Țară, și cu acel prilej donase Lavrei șase mii de aspri anual. Un alt hrisov de mai târziu al lui Nicolae Mavro-

ruit sfintei Lavre din Athos întru harul și binecuvântarea Sfântului Mihail, episcopul Sina-delor, Mărturisitorul. Și s'a dat, când au adus în Vlahia sfântul său cap la 1641 cu cheltuiala cinstului proegumen Iosif, 1643.

Mai este aci o evangheliu de neobișnuită frumusețe. Părintele eclesiarh îmi zice: « O scoatem numai de slujba Crăciunului... ». Și în ciuda pretenției de a fi aparținut Bizanțului, o dovedesc românească. Are aoida factura chivotului Matei Basarab, în smalt, cu medalioane și cu măestrite pagini inluminat.

Din Evanghelia Doamnei Elisabeta lui Ieremia Moghilă din 1605 (mănăstirea Cutlumaș)

cordat amintește de acelaș cap sfânt; că și în timpul său, anul 1729, fuse purtat în Valahia și multe minuni făcuse; și, spre a le fi și supușilor săi într'ajutor, dete poruncă a se milostivi Lavra cu o sută de groși pe an.

Acelaș sfânt Mihail apare într'o icoană binecuvântând pe Matei Basarab și pe Doamna Elena, cari țin în mâini evanghelia dăruită Lavrei, potrivit inscripției în slove grecești capitale:

Această dumnezeiască și sfântă evangheliu s'a făcut de prea evlaviosul și prea strălucitul nostru Domn, Io Matei Basarab Voevod, și de prea evlavioasa Doamnă a sa Elena și s'a dă-

Tot bunătații lui Matei Basarab se datorește și o liturghie, cu scoarțele de lemn, lipsindu-i câteva foi la început. Scrisă de ieromonahul Antim la 1641, e adusă Lavrei de acelaș proegumen Iosif, amintit mai sus. O altă liturghie cu frontispicii și inițiale roșii vădește o mână dibacie a episcopului Luca, afierosită de el însuși mănăstirii, cum spune la sfârșit însemnarea:

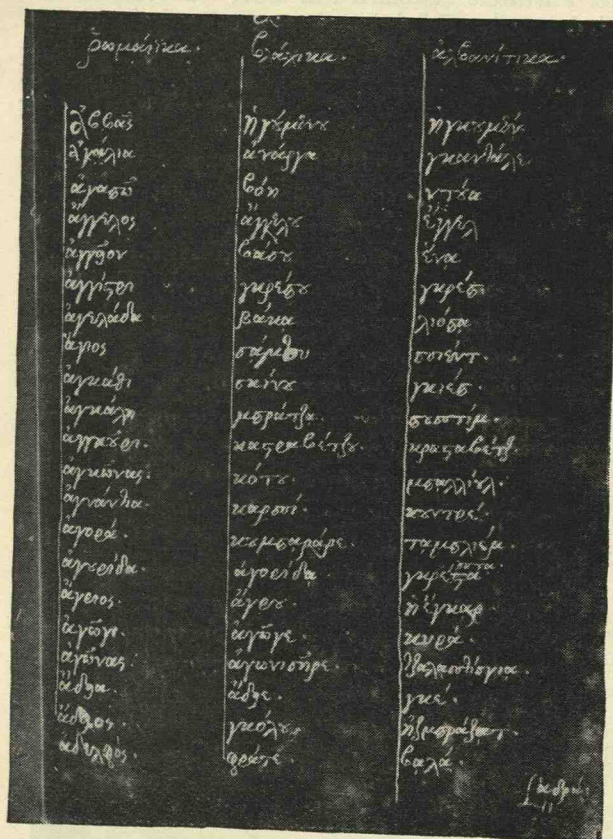
Cine o va lua și o va înstrăina dela sfânta biserică a Lavrei, să-i fie neiertat.

Intr'un volum de comentarii asupra Cântării-Cântărilor, răsfoiesc și o traducere grecească și

românească a poemei lui Solomon. Cuprinde trei-zeci și trei de pagini începând:

Sărută-mă dela sărutările gurii lui, căci mai bune-s gingiile tale decât vinul.

Și mirosul mirurilor tale mai mult decât toate miroasele.

Pagină din lexiconul în trei limbi (mănăstirea Sf. Pantelimon)

Miru deșărtat numele tău, pentru aceia feciorile te iubiră. Traseră-te dennapoia ta la mirosul mirurilor tale....

Iubi voiu gingiile tale mai mult di cât vinul, drept am iubitu-te....

Câteva rânduri la sfârșit aduc lămurirea, că traducerea s'a făcut în 1755 la mănăstirea Barnovschi, Iași, de către Ioan Nicolae Postelnicul ¹⁾.

Din Lavra nu-i departe la schitul românesc Sfântul Prodrom. Găsesc pe călugări muncind pământul, așa de puținul pământ restrâns cât le-a îngăduit să aibă mănăstirea Lavrei, de care atârnă. Spre a-și mai întreține sărăcia au și un caic ce mi-l pun la îndemână și cu el pornesc spre alte mănăstiri de lângă mare. Întâi la Sfântul Pavel, unde pitorescul turnului Neagoe Basarab mai stăruie din toate legăturile noastre

cu mănăstirea. Un turn al aceluiaș Domn posedă și Dionisiu, atrăgând încă prin vâlul legendei patriarhului Nifon — cearta sa cu Voevodul Radu, plecarea-i din țară, afurisenia lăsată; apoi suirea pe tron a lui Neagoe și generozitatea-i nesfârșită ce rescumpără din prisos orice neînțelegeri trecute. Piosul Domn îi dăruiește acel faimos chivot, cum spune Gherasim Smirnachis: «O minune într'adevăr de artă veche și una dintre cele mai ciudate relicve ale Athosului ¹⁾». În partea dinlăuntru a capacului sunt zugrăviți Nifon și Neagoe, al cărui portret însoțit de Teodosie îl văd și pe o bucată de frescă a sinodiconului. De asemeni mâna Sfântului Ion, trimisă tot din Valahia, se află aci la Dionisiu împreună cu alte moaște. După Neagoe vine Mircea Ciobanul cu darul evangheliei sale în strălucite coperti de argint, sculptate cu sfinți și scene religioase ce înconjoară chipurile Voevodului, Doamnei Chiajna, fiului Petru și ficei Stana.

Bătrân e starețul mănăstirii Dionisiu. Ruga-i tremură a tânguire slabă, ostenită. Aflându-mă la slujba Duminicii după Paști, mă pune în semn de cinste să rostesc crezul — în grecește bineînțeles; și mă cuprinde un fior de evlavioasă tristețe, auzindu-mi glasul în tăcerea populată de

Icoana sărindarilor din București în Megalinaria lui Constantin Daponte (mănăstirea Xeropotam)

călugări și sub bolta locașului aceluia zidit și dotat de voievozii trecutului.

Căzut de osteneală în arhondaricul mănăstirii

¹⁾ Nr. 1831 — 5221, p. 161—194.

¹⁾ Sfântul Munte, Athena 1903, p. 509.

Grigoriu, iau aminte la desemnul unui schelet cu versuri nimerite asupra zădărniceii omenești: « Omule, nu uita, că asta vei fi și tu odată... » Bine că intră pe ușe un călugăr cu tava, aducându-mi potrivit datinei Athosului dulceață, rachiul și cafea. Peste câteva clipe se arată și starețul. Îi spun, că doresc să văd icoana Doamnei Moldovlahiei, care se intitulează și Doamna Maria Asanina Paleologhina. La ieșirea din biserică, starețul mă oprește în fața portretului unui ctitor, Ioachim, cu barba neobișnuit de lungă: « Avuse și el dese legături cu domnitorii voștri. Din banii strânși peste Dunăre, căuta să libereze pe robii creștini dela Turci. Era spân și, dacă vroiră călugării să-l trimită la Constantinopole, zise: « Cum să mă înfățișez eu, așa cum sunt dinaintea Sultanului? De-aș avea barbă, ași înțelege... ». Și peste noapte, unde nu i-a crescut, cum bagi de seamă, o barbă până la pământ ».

Intr-o carte a proegumenului Evdochimu găsesc o seamă de lămuriri asupra Xeropotamului ¹⁾. Posedă această mănăstire peste o mie de acte românești, între cari un hrisov din 1586 al lui Mihnea Turcitul și altul din 1626 al lui Alexandru Radul. În bibliotecă mi se arată cunoscuta pateriță a lui Doca Vodă; și *Megalinaria*, o scriere a lui Constantin Daponte, căruia Xeropotamul îi datorește așa de mult. Pagina 112 dă copia icoanei Maicii Domnului, făcătoare de minuni, a Sărintarilor din București.

La Cutlumuș iarăși un turn al lui Neagoe Basarab, singurul supraviețuitor deasupra atâtor mărimii românești trecute, de cari mărturisesc hrisoavele, și nu dintre cele mai vechi: a lui Vlăduț, privitor la hotarele unor sate ale Cutlumușului; a lui Mihai Viteazul din 1595, întărind posesia Cutlumușului asupra bălților dela Romuleț ce-i fuseseră date de Basarab Voevod. Apoi mă uit la evanghelia în pergament cu numeroase zugrăveli, pe care a înfrumusețat-o și a trimis-o Doamna Elisaveta a lui Ieremia Moghilă. Inscripția de lămurire, datată 1605, adaugă și dania unui potir și a două cruci, toate în argint și aur.

Biblioteca Sfântului Pantelimon, afară de hrisoavele lui Vlad și Radu-cel-Mare și de o stampă din vremea lui Scarlat Calimachi, ctitorul de mai târziu, îmi păstrează surprinderea unui lexicon grecesc-aromân-albanez — aceste două limbi din urmă redată tot în caractere grecești. Nu-i întreg lexiconul, se oprește la litera p; cuprinde exact 703 de cuvinte; și n'aș putea spune din ce anume timp datează.

Sfârșind cercetarea Muntelui Athos, mă uimesc bogățiile câte s'au revărsat din plin asupra mănăstirilor; nu-i măcar una din ele, care să nu se fi bucurat de larga dărnicie românească. În schimb nu am primit niciodată vreo recunoaștere. Dimpotrivă, cu mare greu ni s'a îngăduit oarecare viață religioasă aparte, așa de restrânsă. Oriunde am umblat, călugării — alții decât Greci, mi s'au jeluait amar de câte pătimesc. Conducătorii Athosului nu slujesc ortodoxiei, ci unui scop anume politic: împiedică venirea la Sfântul Munte a monahilor negreci, pentru ca treptat și cu timpul, murind călugării de astăzi în mare parte bătrâni, să pună stăpânire și pe așezămintele celorlalte neamuri. Dar Muntele Athos fusese menit și dedicat întregii ortodoxii. Dintru început îl sprijiniseră și împărații bizantini, și cnejii Serbiei, și voievozii români, și regii Bulgariei, între cari Ioan Alexandru spunea cu prilejul unei danii la 1342 despre mănăstirile Athosului: « Zidite au fost întru pomenirea împăraților ortodoksi, celorlalți ocrotitori și fiecărei nații creștine. Că nu se găsesc în acest sfânt loc numai ctitorii unei națiuni sau a două națiuni; ci își găsesc aci mântuirea în comun toți câți o caută: e un loc în deobște al făcătorilor de bine ¹⁾ ».

Cu aceste gânduri, întorcându-mi ochii înapoi de plecare, iau drept simbol nimbul argintiu al unui rotocol de nour oprit în vârful Athosului — e nimbul sfințeniei trecutului.

¹⁾ Alexandre Soloviev: *Histoire du Monastère Russe au Mont-Athos*, Belgrade 1933, p. 22.

¹⁾ *Sfânta Mănăstire a Xeropotamului în sfântul Munte Athos*, Salonic-Seres 1926.

Athosul cu nimb de nori pe vârf

Arhiepiscopia Nicosiei (în întâiul plan, M. Beza)

URME ROMÂNEȘTI ÎN CHIPRU

Am fost și altădată în Chipru, de am vizitat mănăstirile; însă, numai în treacăt. Acum le cercetez mai pe îndelete, începând cu Mitropolia din Nicosia, capitala insulei. Arhiepiscopul Chiril al III-lea, pe care-l cunoscusem înainte, și-a sfârșit de curând zilele. Mă primește vistiernicul Exarh Ieronim, ducându-mă în bibliotecă și în celelalte încăperi ale Mitropoliei ce are și ea un aspect de mănăstire: pridvor lung, scară de piatră și portic jos, cu stâlpii vopsiți cărămiziu — după o veche deprindere neștiutoare. Sgâriu puțin și-mi apare un capitel venețian. Mă uit mirat. Zic:

« Vezi, părinte, ce frumusețe de podoabă țineai ascunsă? Nu-i păcat? »

Sfinția-Sa ridică din umeri. Și, făgăduindu-mi a curăți toți stâlpii, începe să-mi povestească de trecutul creștinismului chipriot; cum însuși Bar-

naba e începătorul său, cum el a descoperit în vis episcopului Anthenie mormântu-i necunoscut și cum pe moaștele apostolului s'a fost găsit o icoană, pe care Anthenie a dăruit-o împăratului bizantin Zeno. Acesta în schimb a dat bisericii Chiprului dreptul a fi socotită autocefală; totuș, fără ca unele mănăstiri de odinioară să-și piardă neatârănarea. Cum este în primul rând Chicu, pe înălțimile apusene ale Muntelui Hionistra, datând încă din vremea lui Manuil Comnenul, care a înzestrat-o și a dăruit-o cu o vestită icoană a Fecioarei Maria. În repetate ori a scăpat ea din flăcările ce mistuiseră mănăstirea și multe minuni a săvârșit. Icoana însăși cât și sprijinul ocrotitor al Bizanțului au dus renumele mănăstirii și dincolo de țărmii Chiprului. Câte semne de pioasă generozitate nu va fi căpătat și din partea Țărilor

Mănăstirea Chicu, după o icoană din 1770

Capitel venețian dela Arhiepiscopia Nicosiei

valahe! Dar, cum să le știm? Abia târziu am aflat dintr'o scrisoare a lui Silvestru, Patriarhul Antiohiei, că Domnul Grigorie Ghica a orânduit mănăstirii Chicu un ajutor anual de cinci sute

Pecetea mănăstirii Maheră

Icoana Fecioarei Maria dela mănăstirea Chicu

Egumenul mănăstirii Maheră cu portretul Arhiepiscopului Chiprianos

Arhiepiscopul Chiprianos, portret zugrăvit în Iași

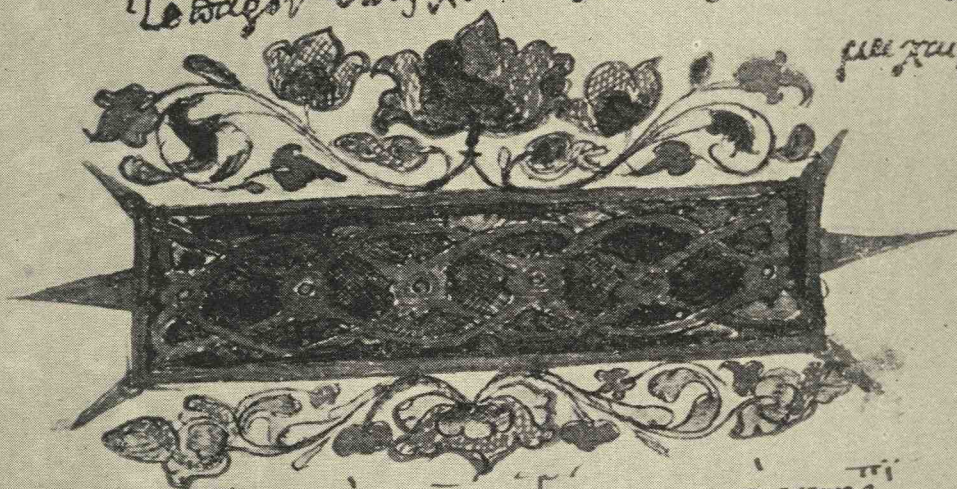
Arhimandritul Haralambie, portret zugrăvit în Iași

Epitaf lucrat în Iași la 1792 (Mănăstirea Mahera)

Λέωνος ὑπάρχου καὶ τοῦ χορογράφου ἀρχιμαντρίου

μεταγράψας

ἐρεχθίου σὺν θῷ εὐχὴν νεωστὶ καὶ
 θῶν πρὸς ἡλικιωτέων νομοφύλακας
 ἐπαχνοίαν ἐν ἐσθλῶν ἡγεμονίᾳ δοῦναι
 καὶ θεοῦ μετὰ πάντας ἐπιμελείας καὶ
 λαὸν εὐσεβοῦς καὶ ἐννοουμένῳ
 πρὸς αὐτὸν αὐτὸν ἄριστος εἰ

ου καὶ θεοποιουχοςος δεξιὰ καὶ οὐ περ πω

νισχὺς ἀλλοζυς αὐτὸν τε καὶ θῶν

ως παύσιν καὶ πέναν ἡοὺς καὶ θεοποιῶν

σα καὶ ἡ καὶ οὐδὲν βούλου καὶ νοῦς καὶ

μονος καὶ δὲ καὶ ἡ δὲ καὶ ἡ καὶ ἡ

καὶ ἡ καὶ ἡ καὶ ἡ καὶ ἡ καὶ ἡ

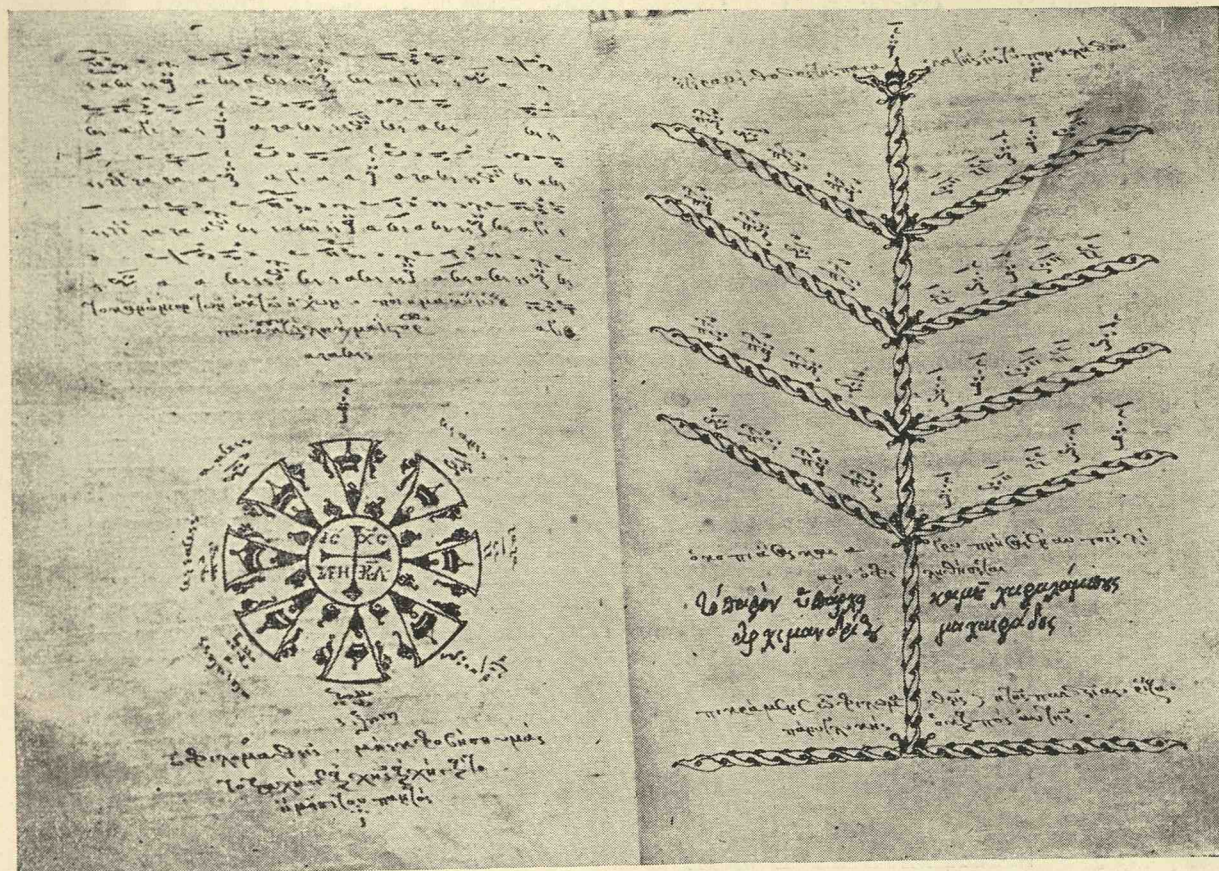
καὶ ἡ καὶ ἡ καὶ ἡ καὶ ἡ καὶ ἡ

groși ¹⁾. N'am putut găsi hrisovul acestei danii. El a pierit, neîndoiios. Dar, Sfinția-Sa Chrisostom, eforul mănăstirii, mi-a înfățișat un volum: *Descrierea Cinstitei și Regeștii Mănăstiri Chicu*, Veneția 1751, în care se publică traducerea grecească a hrisovului.

O altă mănăstire ce-și zice Maherà s'a bucurat asemenea de mari favoruri ale împăraților bizantini;

Această legendă chipriotă și-a făcut drum și în folklorul nostru, și s'a prins de obârșia mănăstirii Dintr'un Lemn. Al. Odobescu i-a dat veștmânt literar în *Doamna Chiajna*, unde-i vorba de o zare luminoasă ce crește ca un luceafăr și pare că iese din sânul unui stejar:

« O sfântă groază cuprinsese toate inimile; dar, împinși ca de o putere căreia nu-i puteau sta

Cele 8 glasuri ale muzicii bisericești, dintr'un codice muzical scris în Țară

cum era de așteptat, căci întâmplări uimitoare și supraomenești au înconjurat întemeierea mănăstirii și găsirea icoanei sale de hram. Cică, pe locul de astăzi al mănăstirii se întindeau cândva desișuri grele. Înăuntru-le un pustnic, de cealaltă parte a văii, zări o lumină ciudată. Și merse într'acolo. Pe cât se apropia, pe atât lumina străfulgera mai viu, arătând la un timp ochilor mirați ai pustnicului o icoană — chipul Sfintei Marii. Și, când pustnicul se întreba, nedumerit, cum s'o poată lua dintre frunzișuri, iacă jos un cuțit! Il ridică, tăie cu el crengile și scoase icoana. De aceea și acum un cuțit atârână pe icoană, ținută evlavios în biserica Maheralei.

împotriva, ei înaintau uimiți de raza lucioasă ce-i trăgea spre sine și le sorbia vederile. Când ajunseră pe muchea măgurii, drept în fața stejarului, toate în preajmă erau scăldate în lumină, toate străluceau ca într'o senină vâlvoare; iar în tulpina găunoasă a copacului, împresurată de raze argintii, domnea, ca într'un cerc de slavă cerească, chipul înegrit al Maicii Domnului... Mulți ani în urmă ciobanii găsiră tot acolo icoana ce se zice a fi una din cele șapte de Luca Evangelistul zugrăvite ».

La fel și icoana mănăstirii Maherà crede-se a fi opera aceluiaș evangelist și, osebit aceleia din Chicu, reprezintă pe Maria singură, fără Iisus în brațe.

Din orașul Nicosia, depărtare de vreo trei cea-

¹⁾ Ms. 46, p. 82-a, în biblioteca Patriarhiei Ierusalimului.

suri până la Maherà, urc un drum cotit și anevoios, printre brazi ce stau așa de singuratic liniștiți în acest anotimp. Muntele zării e tot nins, dar sub el acoperișurile de cărămizi ale mănăstirii lucesc aprinse la soare. Sfinția-Sa Mitrofan, care stărește aci de peste trei decenii, mă întâmpină voios și mă pofteste în sinodicon, cinstindu-mă cu vin aromatic. Apoi mi-arată pe zid două portrete în ulei, zugrăvite la Iași:

«Acesta-i Chiprianos Arhiepiscopul, spânzurat de Turci pentru amestecul ce l-ar fi avut cu Eteria; celălalt Haralambie Iconomul... Amândoi fură câțva timp oaspeții Moldaviei».

a Domnitorului Suțu, Haralambie și Chiprianos au adus înapoi din țară o seamă de obiecte prețioase și odoare:

Șeptesprezece codici muzicali, dintre cari trei-sprezece se păstrează și azi la mănăstire. Întâiul poartă la sfârșit însemnarea grecească: *Al lui Dimitrie Preotul, Legător de cărți, 1797 Iași*; două din ele arată că s'au făcut de preotul Chir Balas¹⁾.

O cutie de moaște în sedef.

Altă cutie de aur, având la mijloc o cruce cu nestimate și pe de margini, jur-împrejur, inscripția: *Prezentul s'a făcut cu cheltuiala lui Haralambie*

Cutie de moaște, în sedef, adusă din Iași la mănăstirea Maherà

Și părintele scoate din Arhive o enciclopică, datată 1784, în frunte cu pecetea mănăstirii Maherà — pecete ce are toate elementele tradiției: icoana Fecioarei Maria, Luca Evanghelistul și de o parte un cuțit. Scrisoarea începe: «Către astrii luminători peste întreaga țară a Moldaviei și Ungrovlahiei...»; și enumeră o seamă de categorii sociale, care-s rugate a-și da obolul mănăstirii Maherà. Solii de milostenie, Chiprianos și Haralambie, găsesc mare bunăvoință pe lângă Mihail Constantin Suțu; mai ales Chiprianos, atunci un simplu diacon, pe care Domnul Moldovei, hirotonisindu-l ieromonah, îl pune să-i facă slujba în biserică și să audieze cursurile școlii înalte din Iași. Pe lângă ajutoare în bani și o danie de o sută de groși

Arhimandritul Maheraiei, 1795. Mai 30, Iași²⁾.

Un epitaf nespus de frumos, cu inscripția: *Proprietatea Haralambie Arhimandritul, 1792.*

Din Maherà mă întorc să caut în biblioteca bisericii Faneromeni o icoană votivă a lui Iosif Moldovalahul sau Moldoveanul — așa ne spune o carte englezească³⁾, pe care d-l profesor N.

¹⁾ Εἰρημολόγιον σὺν Θεω ἀγίῳ νεωστὶ καλλοπισθὲν | παρὰ τοῦ αἰδεσιμωτά του ἐν ἱερεῦσιν κὺρ μπα | λασίου.

²⁾ Τὸ παρὸν γέγονε διὰ δαπάνης Χαράλαμπου Ἀρχιμανδρίτου Μαχεράδος 1795 Μαΐου 30, Γιδάσι.

³⁾ A descriptive of the historic monuments of Cyprus, studies in the archeology and architecture of the island, with illustrations from measured drawings and photographs, Nicosia 1918.

Iorga citând-o, mai ales rândurile privitoare la epigraful icoanei în parte descifrabil, adaugă:

« Nu înțeleg de unde a ieșit, dacă atâtă se poate ceti, numele de Iosif și calitatea de Moldovalah sau Moldovean » ¹⁾.

Cutie de moaște, în aur, lucrată la Iași în 1795, dela mănăstirea Maherà

Apoi, scriitorul englez dă incomplet și greșit inscripția, care-i cea următoare:

Θερμῆς εὐλαβείας μου καρπὸν Κυρία προσφέρω
οἰκτρῶς τί σὴ Παντοδωρία καὶ ὃν κατέχεις
σαῖς ὀλέναις δέσποινα ἐξιλέωσαι δι' Ἰωσήφ
ὁ δούλο ἔνεκεν ἐμοῦ τῆς τε ἐμῆς συζύγου
καὶ ἐμῶν τέκνων τοῦ δοῦναι ἡμῖν ταῖς ἁγίαις
πταισμάτων λύσιν πόλου τε κληρουχίαν καὶ
οἰκήτορος..... τοῦ..... Πα.....

Adică:

Rod al caldei mele evlavii, îți aduc umil,
Doamnă — ție, Impărtitoare de daruri și ace-
luia ce-l porți între brațe, ai milă de Iosif

¹⁾ Portretele Domnilor noștri la Muntele Athos, Academia Română, Memoriile Secțiunii Istorice, Tomul IX, 1928—29.

robul tău, și de soția mea, și de copiii mei,
și dă-ne nouă iertarea păcatelor, domnia ce-
rurilor, și locuința

Sfârșitul inscripției ce va fi cuprins și data e șters cu desăvârșire. Am tresărit la vederea icoanei. Mărimea-i de 0,50×0,48. Foarte bine păstrată. Am șters-o puțin și colorile în vechimea lor au apărut totuși atât de proaspete. Sus Fecioara Maria cu Iisus, în stânga și dreapta arhanghelii, iar sub ei Iosif, soția sa Ana, copiii, și zugraful Hristodulu, ținând o pensulă în mână. Obârșia lor valahă reiese nu numai din felul îmbrăcămînții, ci și din tradiția locului — tradiție ce mi-a fost întărită și de către episcopii bisericii de astăzi. Ei mi-au mai spus că donatorul icoanei, Iosif, zidise lăcașul Faneromeni de altă dată, nu de

Biserica Faneromeni din Nicosia

mult ruinat, și-l îmbogățise cu o moșie a sa din Citera.

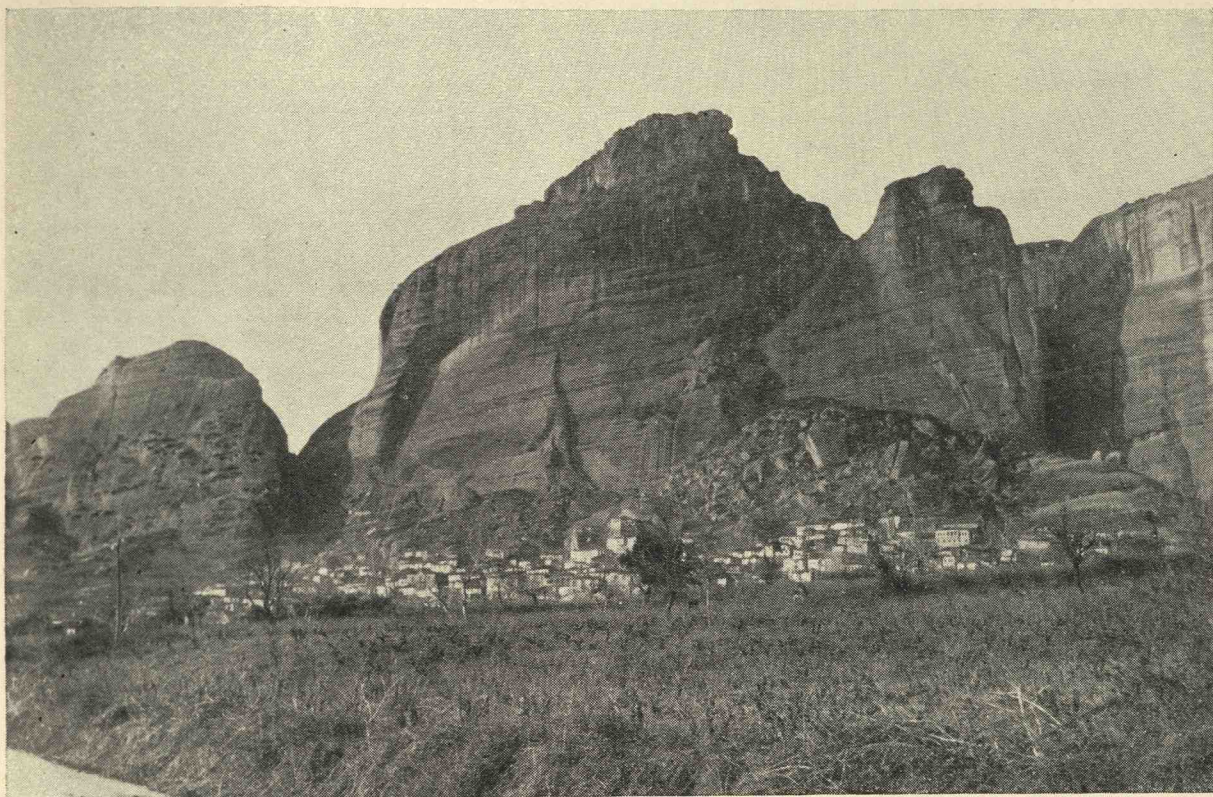
Oare, cine să fie acest Iosif cu chipu-i de prinț caracteristic Danubian? Vreunul din exilații noștri, silit a-și duce aci amarul zilelor ori poate vreunul din țară, al cărui gând evlavios fusese îndemnat a-și lua sborul și spre această insulă de ortodoxie

îndepărtată? Că legături cu Chipru am avut numeroase. O referință de atingere în trecut merge chiar până la 1373, când Genovezii asediaseră vestitul castel al Sfântului Ilarion. Am cetit într'un istoric al insulei, I. Ch. Peristiani, că atunci « toate luptele Genovezilor de a lua fortăreața nu izbutiseră, fiindcă mai ales *sclavii Bulgari, Români și Tatari*, cari se aflau în castrul Sfântului Ilarion sub conducerea Prințului Ioan, le pricinuiseră mari pierderi » ¹⁾. Subliniez eu cuvintele. Se întemeiază

¹⁾ *Istoria generală a Insulei Chipru*, Nicosia 1910, p. 67.

negreșit pe un pasaj din *Cronica Chiprului* a lui Leontie Maherà ¹⁾ ce datează din 1458: « Prințul se găsea în Sfântul Ilarion bine întovărașit de *sclavii Bulgari, Romaniți și Tatari...* ».

¹⁾ Vezi C. N. Sathas, *Μεσ. Βιβλ.*, tomul II, p. 317: « Ὁ πρίντζης εὐρίσκειτον εἰς τὸν ἅγιον Ἰλαρίον καλὰ συντροφισμένους μὲ τοὺς σκλάβους τοὺς Βουλγάρους, Ρωμανίταις καὶ Τατάρους.... ».

Meteore cu orașul Calabaca la poale

URME ROMÂNEȘTI LA METEORE

Am citit întâiu despre Meteore în cartea lui Robert Curzon, care la 1834, uitându-se de pe vârful uneia din stânci, a scris:

« Toată această regiune e locuită de o rasă ce are altă obârșie decât aceea adevărat albaneză; ei grăesc limba valahă și zice-se a fi extrem de sălbatici... ¹⁾ ».

Firește, în rândurile din urmă călătorul englez repetă calomnia invidiei grecești. Încă la 1220 un arhieru de seamă, George Vardanis, se plânge că în orașul Grebena nu se aude greceasca, numind pe locuitorii ei valahi *varvarofoni*, adică vorbitori ai unei limbi barbare ²⁾. Dar nu numai în zona Meteorelor se află Românii. Purces dinspre Vardar, i-am găsit în tot locul; fie cu turmele suitoare către munți, fie la popasul de întregi caravane. Păstori și chirigii deopotrivă m'au întâmpinat cu același graiu de jelanie: « Ce gânduri au cu noi? Ce vor face? Că ne-au luat acum și pă-

mânturile, de n'avem sălașuri, nici pășuni pentru vite ». Bieți oameni părăsiți, ajunși de pripas în țara lor, unde fuseseră odată stăpâni și unde alcătuiseră întâia așezare politică românească sub numele de Marea Valahie! Când schivnicul Athanasie lăsase Muntele Athos din cauza pirăților și ajunsese la Veria, de hotarul acestei Vlahii i se vorbise drept loc mai potrivit unei sfinte ctitorii; și, dupăce ridicase el mănăstirea Schimbării la Față înainte de 1383, anul morții sale, de pe tronul aceleiaș Vlahii îi sosi și un urmaș în persoana regelui Ioan Duca Paleologul, cu numele monahicesc de Ioasaf, fiu al lui Simeon Uroș, care pomenia într'un hrisov la 1358 de străbunii săi domnitori în Vlahia și într'altul cu opt ani mai târziu, că luase prin moștenire Vlahia; pe când Alexie Anghel, rămas în locul lui Ioasaf, se intitulă Cesar al Vlahiei, iscăind cu cerneală verde ¹⁾.

¹⁾ « τῶν ἀειδίμ(ων) καὶ γωνέ(ων) τῆς βασιλεί(ας) μ(ον) τῶν κατὰ καιρ(ὸν) αὐθεντευόντ(ων) | τὴν Βλαχί(αν) », « Τοῖνον καὶ ἡ βασιλεία μ(ον) | καταλαβὼν π(ε)ρὶ τὴν | κληρονομίαν μου τὴν Βλαχίαν », « ἀλέξιος ἄγγελος Ἰ Καῖσαρ ». Vezi Nicos A. Vei în « Βυζάντις », Tomul B, 1910, pp. 10, 24, 81.

¹⁾ *Visits to Monasteries in the Levant*, p. 299, Ed. 1916.

²⁾ *Istoria Statului Niceii și Despotatului Epirului* de Antonie Miliarachi, Atena 1898, p. 203.

Stâncile Meteore

Meteore cu șesul Pineului și Pindul în fund

Mănăstirea Sfântului Ștefan

Curtea Mănăstirii Sfântului Ștefan cu biserica Sf. Haralambie. (Marcu Beza în întâiul plan)

Și sunt pline actele Meteorelor de pomenirea unor dregători înalți și gospodari Vlahi ca Petriță, Dragu, Calotă, Vutonitul, Bunilă; acesta din urmă fiind și ziditorul unei biserici în satul Blahava, de lângă Calabaca.

Lăcră în care se găsește capul Sfântului Haralambie, la Sf. Ștefan

Se pare că tot un membru al dinastiei stăpânitoare pe-atunci în Marea Vlahie, Ioan Cantacuzino, a întemeiat Mănăstirea Sfântului Ștefan la începutul veacului al XV-lea. Mai târziu doi frați călugări ai neamului Apsarazilor, care ne-a trimis și nouă în Moldova pe vistiernicul Zotu, ginerele lui Petru Șchiopul¹⁾, au clădit mănăstirea Sfintei Treimi.

Și astfel cu timpul mai toate stâncile Meteore au fost cuprinse de mănăstiri, încât astăzi privești uimit și te întrebi: Cum au putut monahii dintâi să se urce până sus pe creștete? Că pereții stâncilor îs drepti, pieptiși, fără niciun punct de rezam; sub ei se cască hăuri prăpăstioase; iar aici-colo deschid fantastice porți, arătând în zare munții troeniți ai Pindului și dincoace șesul străbătut de

clasicul Pineu ce revine deseori în poezia populară sub numele de Sălămbria.

Sorb cu nesaț priveliștea depărtării, neștiind din-cotro să încep cercetările, când iacă un monah trece călare înaintea-mi! E starețul mănăstirii Sfântului Ștefan, Nicandros, care mă ia cu sfinția-sa. Mi-arată întâiu codicele mai însemnat al mănăstirii, purtând Nr. 70. Aci printre altele se află rândurile următoare grecești, pe care le dau în traducere:

«Am scris la Sfântul Ștefan în 1835, Decembrie 19. Sigilii patriarhale de mult și mai ales un hrisov domnesc foarte vechiu mărturisesc ne-îndoios, că în anul 6906 sau 1398 dela Hristos Principele Domn și Voevod Io. Vladislav, împreună cu nepotul său Marele Vornic Dragomari, au trimis dar în cutie capul întreg, izvorător de haruri și făcător de minuni, al Sfântului Haralambie. Totodată au trimis la aceeaș mănăstire a Sfântului Ștefan și unul din degetele mâinii drepte a cinstitului Ion Prodrum Botezătorul. Ade-

Capul Sfântului Haralambie în lăcră deschisă

vărul netăgăduit al celor de mai sus, întărindu-l pe viață și asigurându-l cu mâna mea însăși, după alegerea din vechi scrise, pomeniri, însemnări și hrisoave, mă iscălesc Agathangelos al Neapolei ».

¹⁾ N. Iorga: *Fundațiile Domnilor Români în Epir*, Analele Academiei Române, Tomul XXXVI, 1914, p. 884.

La anul 1398 nu cunoaștem pe un Vladislav. Poate fi o greșeală în dată. Cât privește hrisovul

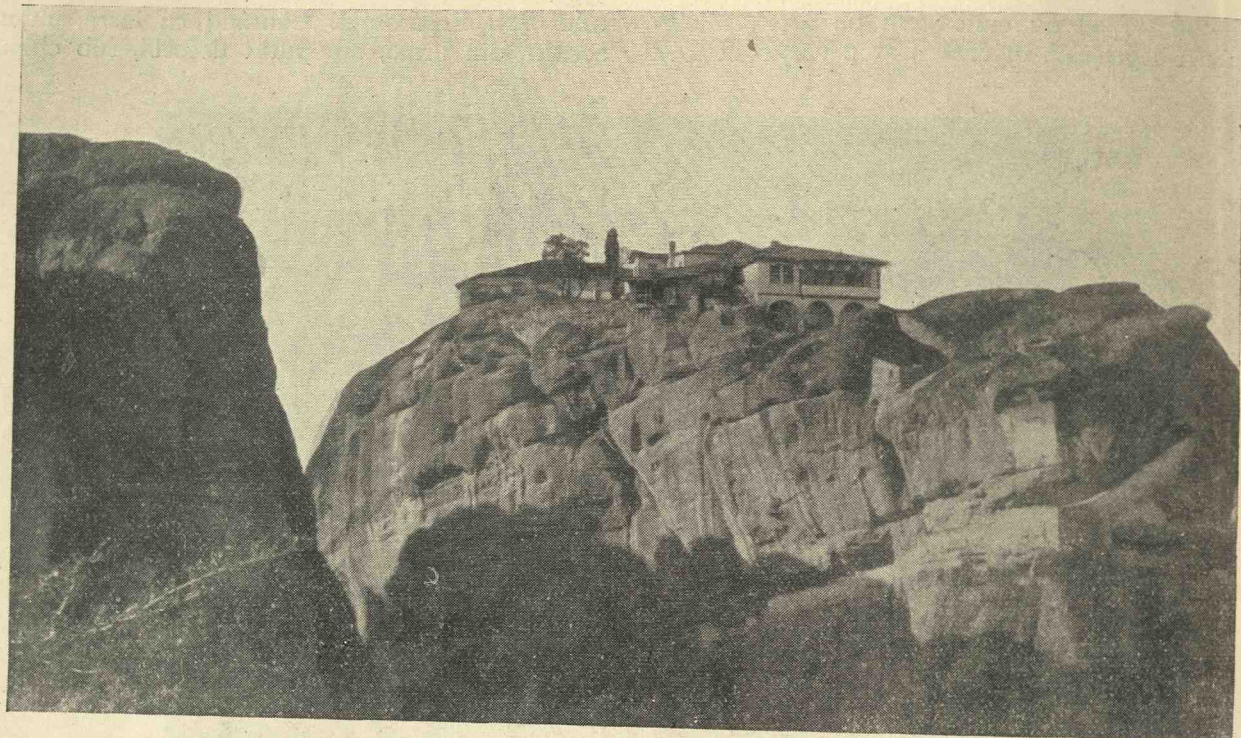
tului Ion Prodromul. Căutând cu luare aminte aceasta din urmă, am putut deosebi, sub chipul

Chipurile cu inscripții, al Voevodului Vladislav și al Doamnei Neacșa

domnesc însuși — va fi existat, socot; căci am găsit la mănăstirea Sfântului Ștefan amândouă moaștele: capul Sfântului Haralambie și degetul Sfân-

sculpat al Botezătorului, într'o parte și alta, două figuri încoronate și având alături inscripțiile:
Vladislav Voevod *Neacșa Doamna*

Mănăstirea Sfintei Treimi

Intrare la Mănăstirea Sfintei Treimi

Sfânta Treime pe coperta din față a evangheliei Episcopului Luca, 1616. (Vistieria Sfântului Mormânt)

Deci nu e la Meteore Vladislav din 1523, donator Marii Lavre Athonite al icoanei Sfântului Athanasie, pe însemnarea căreia, «prea cinstitei Mari Voevodese» îi se zice Ana.

Intru păstrarea capului Sfântului Haralambie s'a clădit și un catholicon cu hramul acestuia la Sfântul Ștefan în 1798, sub egumenia ieromonahului Arsenie; care, după ce stărețise cu vrednicie un timp la mănăstirea Butoiu din Valahia, pe-atunci un metoh al Sfântului Ștefan, luase drumul înapoi la Meteore, cu mulți bani și daruri. Un policantru în catholicon, un epitaf și alte bisericești odore, le recunosc ușor a fi provenit din Țară. Ieromonahul Arsenie ne-a lăsat în codicele amintit al Sfântului Ștefan și o seamă de știri asupra mănăstirii Butoiu — cam încălcite și dubioase. Legenda întemeierii, mai ales, e un ecou prins din lumea basmelor: Avem pe craiul, primejdut și alungat de vrăjmași în fundul pădurilor, care, după ce se roagă și scapă neatins, ducează colo sfânt lăcaș de evlavioasă recunoaștere.

Degetul Sfântului Prodrom la stânga, din Mănăstirea Sfântului Ștefan

Trec la mănăstirea învecinată a Sfintei Treimi, unde pereții bisericii, zidite într'o peșteră, sunt zugrăviți de Dimitrie Zuchi din Călari, târg the-

saliot românesc. Aceluiaș se datoresc și frescele mănăstirii Ipapandi, astăzi părăsită de călugări și pe cale de a se nărui cu desăvârșire. Acest Zuchi, împreună cu elevul său George, au fost capii unei școli de pictură, cunoscute și prețuite în partea locului, și despre care a scris mai pe larg Profe-

Mâna Sfântului Grigore al Neocezarei dela Mănăstirea Schimbării la Față

sorul Spiridon Lambru ¹⁾. Găsesc în arhivele mănăstirii Schimbării la Față un legământ, iscălit de amândoi pictorii, pentru zugrăvirea nartexului bisericii Ipapandi în schimbul sumei de 25 groși; iar o inscripție mărturisește apriat acelaș lucru, anume că nartexul a fost zugrăvit de «Dimitrie Zuchi, Călăritul, și elevul său George, în anul dela Hristos 1784, Noembrie 8».

Mănăstirea Schimbării la Față are încă în folosință hârzobul împletit din funii, unde intri și ești tras însuș pe macara. Mă suiu în el și simt fiorul adâncurilor lăsate sub ziduri. Gândesc, nu de mult și Regina noastră Maria, cu iubirea-i nesățioasă de artă religioasă, a venit aici și a urcat în acelaș hârzob. Unul din călugări, Haralambos Scarpalezos, fost egumen atunci, îmi istorisește:

¹⁾ Vezi *Μικταί σελίδες*, p. 609 și *Νέος Ἑλληνομνημον*, Tomul III, 1906, dela p. 440 înainte.

Mănăstirea Ipapandi

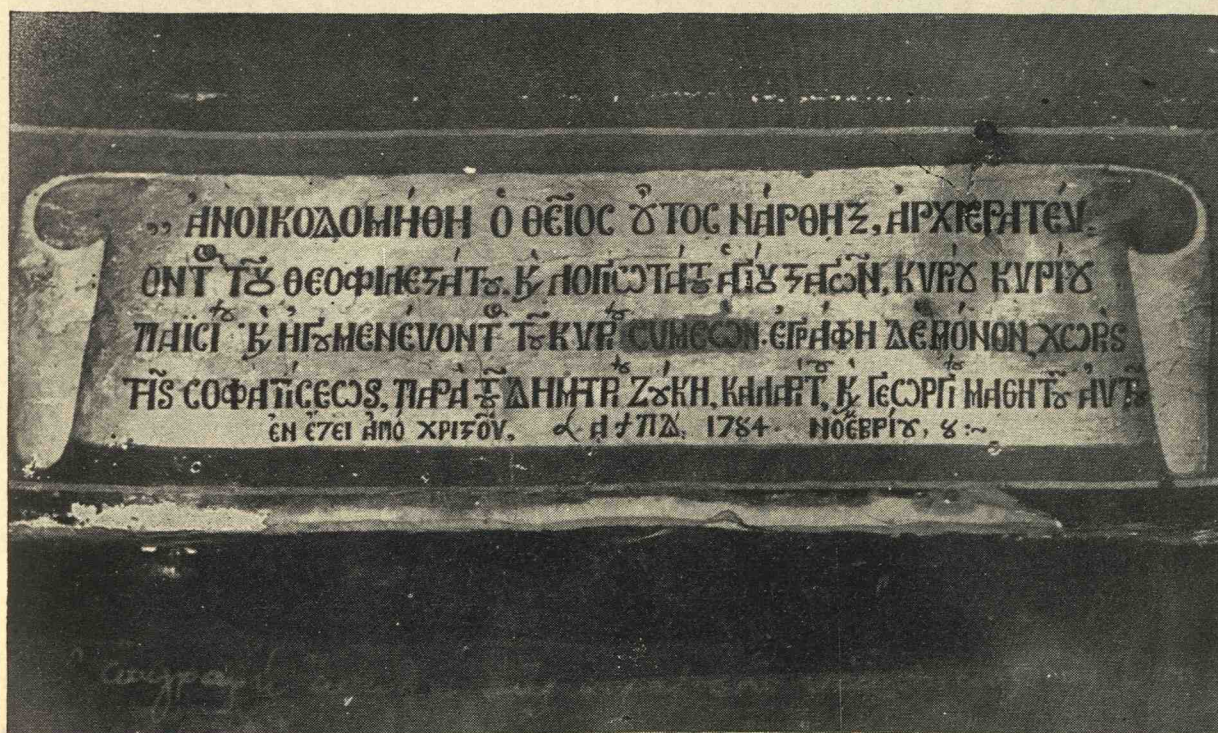
Frescă a lui Dimitrie Zuchi Călăritul în biserica Sfintei Treimi

Mântuirea lui Adam. Pe coperta din dosul evangheliei Episcopului Luca 1616.
(Vistieria Sfântului Mormânt)

O frescă a bisericii Ipapandi de Zuchi și elevul său George

Inscripție arătând că nartexul bisericii Ipapandi a fost zugrăvit de Zuchi și elevul său George

Intrarea la mănăstire nu se îngăduie cu niciun chip femeilor. De aceea au scos pentru Majestatea Sa înaintea porții odoarele, moaștele și icoanele mai de seamă. Și, când monahii se încurcau în mănăstire să mai aducă ceva, Regina Maria degrabă a intrat în hârzob, cei de sus l-au ridicat,

Mănăstirea Schimbării la Față

și iată s'au pomenit călugării cu Majestatea Sa în opritul sanctuar, unde nicio faptură de sexul ei nu pătrunsese vreodată! Egumenul prinse a da din mâini, împotrivindu-se, și a se tângui pe grecește; însă, oamenii Majestății Sale, în loc să-i tâlmăcească vorbele, i-au spus: «Cât de fericit se simte cuvioșia-sa egumenul s'o primească în-lăuntrul mănăstirii!» Regina Maria l-a sărutat atunci de mulțumire pe frunte. Și egumenul a rămas foarte zăpăcit. «Uite poznă, gândia în sineși, o cert eu, strig, și ea mă sărută...» Pe urmă s'a dumerit.

Povestașul face haz de această întâmplare a trecutului. Bucuros mi-ar pune la îndemână orice manuscrite ale mănăstirii. Dar nu atârână de sfinția-sa. E altul cu cheile. Unul Calimahos Arhimandritul, neînțelegător și ursuz. Arată mai mult

a cioban decât a călugăr. Iși tot vără firele bărbii sbârlite în gură. Imi spune că are nevoie de șease ori pe zi de narghilea. Și, spre a mă convinge, își ia narghileaua și intră cu ea în biserică. Trăgând fum după fum, mă urmărește cu privirea, cât timp cercetez icoanele. Zice:

— Mi-a venit alaltăieri un Sârb. M'a întrebat de inscripții. L-am izgonit. Ce inscripții vrea el? Astea sunt ale noastre.

— Bine, ale voastre sunt. Dar omul se interesa... ca și mine, fără îndoială.

— Dumneata ești alta. Nu umbli cu cine știe ce țeluri ascunse.

Totuș, a trebuit să capăt o scrisoare anume dela Mitropolia Tricalei și să mai revin pe vreme de iarnă înzăpezită, ca să-l pot îndupleca să scoată ceva din arhive.

Se află aci o scrisoare de milostenie a egume-

Hârzobul Mănăstirii Schimbării la Față

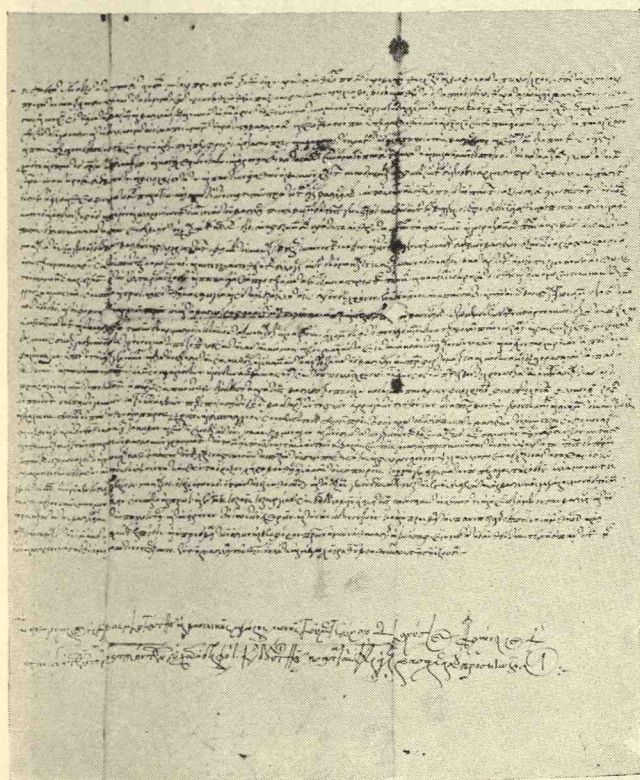
nului Dionisie către Mihnea Turcitul, fără dată; însă, vorbind de un furt săvârșit la mănăstire înainte de 1581, probabil că fuse trimisă prin anii 1582—1583. În ea egumenul amintește și de alte binefaceri ale Voievozilor, și în deosebi de

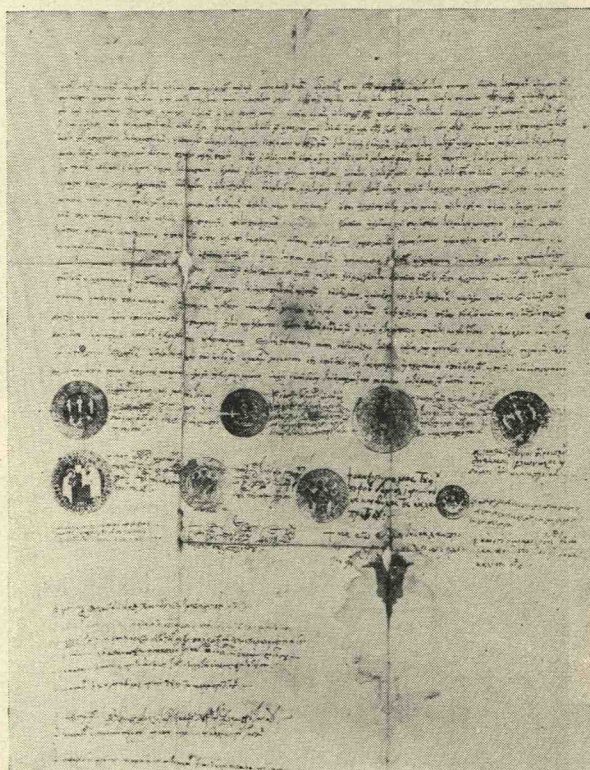
Icoana lui Iosif. Moldovalahul, din biserica Faneromeni de pe insula Chipru.

Călugării mănăstirii Schimbării la Față

Scrisoare către Mihnea Turcitul, dela Mănăstirea Schimbării la Față

Cerere de ajutor către Vasile Lupu, dela Mănăstirea Schimbării la Față

Mănăstirea Varlaam

Biserica Sfântului Nicolae din Castrachi

Neagoe Basarab, care se vădise foarte generos față de această mănăstire. Cu mult mai prețioasă avem o altă cerere de ajutor — iarăș nedată, către Vasile Lupu; prin faptul că poartă douăzeci și una semnături de stareți și demnitari bisericești, fiind întărită și de opt peceți ale mănăstirilor. Ii se

Fila a doua din Condica Bucovățului

spune Domnului, că el sprijină mult bisericile Ierusalimului și Athosului, și că prin urmare să nu uite nici Meteorele: « Trimite-ne și nouă ceea ce te va îndemna în suflet Preabunul Dumnezeu, ca să fim și noi bieții ajutamați și să ne ajungi și nouă ctitor... ¹⁾ »

Biserica Schimbării la Față păstrează și mâna Sfântului Grigorie al Neocezareii, cumpărată dela Ghiculești în 1772.

Mănăstirea Varlaam e locuită de trei monahi, cari mă primesc foarte curtenitor, punându-mi sub ochi o condică românească. Are douăzeci și patru de file. Întâia cu chenar înflorat de culoare verde și roșie: un înger desfășură o pânză, pe care stă scris titlul în caractere slavone, roșii:

*Condica
Sfintei Mănăstiri Bucovățu.
Ce iaste închinată la Mănăstirea
Sfintului Varlaam dela Meteora.*

Pe fila a doua și a treia sunt zugrăviți în cerneală neagră, cu penița: « S. Nicolae, Hramul Mănăstirii Bucovățu »; « Toți Sfinții, Hramul S. Mănăstiri Varlaam dela Meteora ». Apoi urmează:

1). Hrisovul Mării Sale Domnul Io Radului Voevod, 1609; 2). Hrisovul Domnului Matei Voevod, 1634; 3). Hrisovul Domnului Mihail Racoviță, 1743; 4). Cartea Domnului Constantin Mihai Racoviță, 1755; 5). Cartea Domnului Nicolae Petru Mavrogheni Voevod, 1786; 6). Cartea Divanului, 1790.

Toate sunt acte privitoare la Mănăstirea Bucovăț. Cine le-a transcris așa de frumos în această condică? Fără îndoială, un monah cunosător de românește, care nu și-a dat numele. Poate să fi fost macedonean; căci, uitându-mă pe o listă de călugări ce-au starețit la mănăstirea Varlaam între

Fila a treia din Condica Bucovățului

anii 1513—1803, găsesc că mulți se trăgeau din sate curat românești: Discata, Mețova, Diminița, etc. ¹⁾. Chiar în Castrachi, ale cărui locuinți sunt

¹⁾ Vezi Nicos A. Vei în « *Βυζάντις* », Tomul A., 1909, pp. 279—283 și 294—297, transcrie amândouă documentele, fără a reproduce originalele.

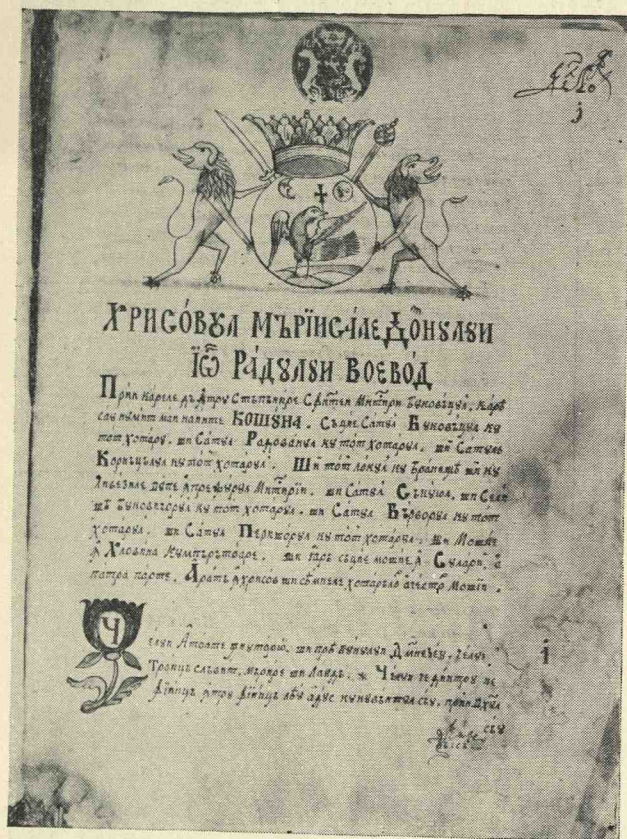
¹⁾ « Codicele Mănăstirii Varlaam » Nr. 87, p. 55 a.

pitulate în umbra stâncilor Meteore, am auzit grăindu-se românește. Și în biserica sa cu hramul Sf. Nicolae e o icoană din 1786 a lui Iisus Cristos întronat, zugrăvită de George Călăritul, elevul

— așa zisă, fiindcă-i deasupra unei peșteri, citește sub o icoană a lui Iisus cuvintele în grecește:

« Umilul Theodor, zugrav
din Mareavlahie, orașul
București, anul 1717 ».

Mulți din populația bărbătească a Epirului și Thesaliei erau atrași pe vremuri de belșugul Țărilor Românești. Ei, după ce se îmbogățeau, întorcându-se acasă, se simțeau mândri a clădi bi-

Pagină din Condica Bucovățului

lui Zuchi, pomenit mai sus. Înaintând cu cercetările în aste părți thesaliote, din ce în ce bag de seamă, cât de însemnată este contribuția noastră de artă. În preajma Elasonei, la mănăstirea Olimpiotisa, ușile catapitezmei, de o măestrită sculptură în lemn, se datoresc unuia Dimitri Mešovitul¹⁾. Pe înălțimile Pindului, în mănăstirea Spiliă

¹⁾ « διὰ χειρὸς Διμήτρι Μεσοβίτι(ς) ». Vezi G. A. Scutiriu în « Επετηρίς », anul IV, 1927, p. 327.

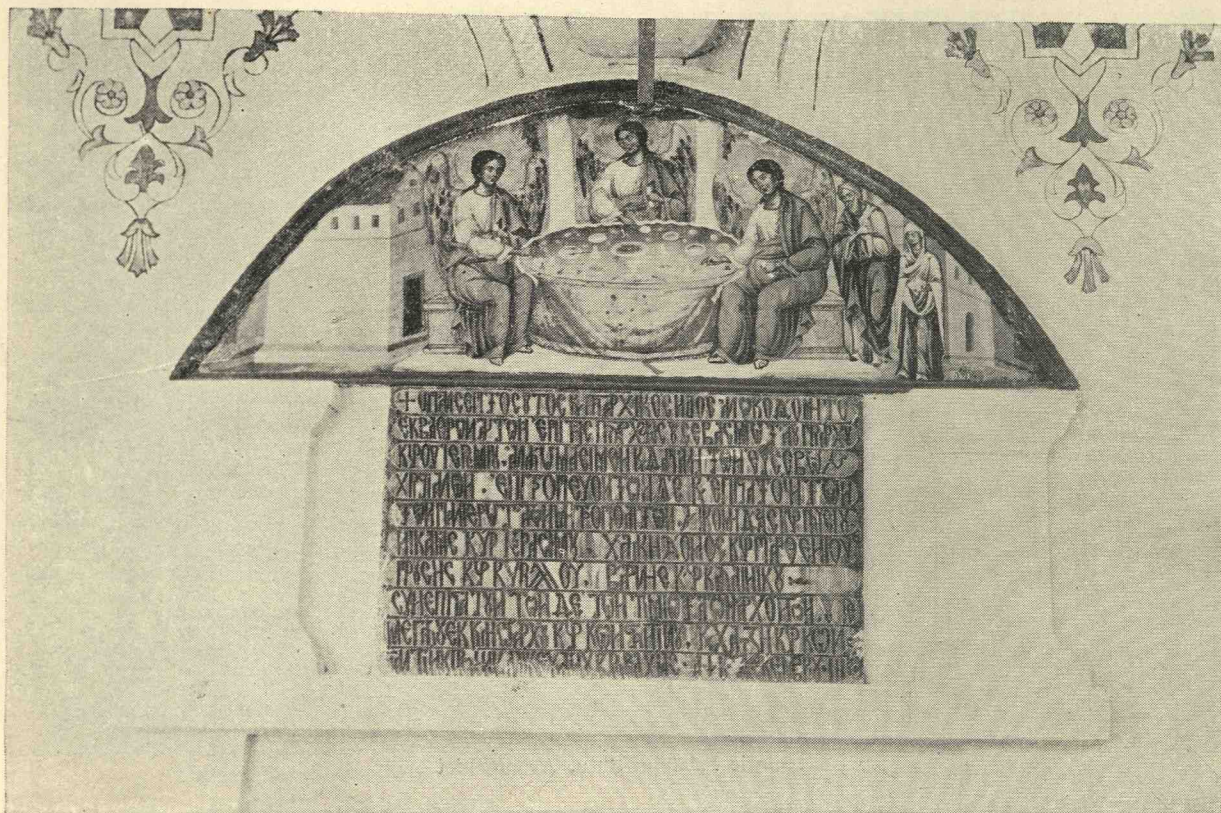

Cristos în scaun, icoana lui George Călăritul, din biserica Sfântul Nicolae din Castrachi

serici, pentru împodobirea cărora foloseau pe artiștii localnici ori pe aceia cunoscuți dincolo de Dunăre.

КОНДИКА
СВѢТЕН МНѢРИ БУКОВЪЦУ.
ЧЕ ІАСТЕ ІКІНАТЪ МНѢРИ
СВѢТЪЛИ ВАРЛААМЪ ДЕЛА МЕТЕОРА.

Condica Bucovățului dela Mănăstirea Varlaam, Meteore

Inscripție pe una din intrările bisericii Patriarhiei din Stambul pomenind pe Constantin, Capuchehaia al Ungrovlahiei, 1720

NOUI URME ROMÂNEȘTI LA STAMBUL

Am avut norocul să dau de Mitropolitul Iliopolei, Ghenadie Arabazoglu, cunoscut scriitor bisericesc, care a fost un prețios și binevoitor călăuz cercetărilor mele în Stambul. De pe balconul la Arnautchioi mi-a arătat frumusețile Bosforului, adăugând: « Au știut, unde să-și aleagă locuință, unii din prinții voștri; Moruzi, Calimahi, Șuțu aici au stat. Una din străzi poartă încă numele acestuia din urmă, rostit în turcește Sudzu ». Ne-am dus apoi să vedem ceea ce a rămas din vechile reședinți: beciuri desgolite, pereți tari de reazim ce poartă astăzi sălașurile de scânduri ale unei întregi populații sărace — toate grămadite în preajma bisericii Arhanghelului Mihail, de care bogații enoriași, ajunși mai târziu domnitori în Țară, și-au adus aminte și-au înzestrat-o cu multe daruri. Mărturie avem paisprezece hrisoave, bine păstrate, dintre anii 1777—1820, cu pecetile Domnilor Ipsilanti, Șuțu, Moruzi, Calimahi și Caragea. Un potir sfânt de argint este — cum spune inscripția grecească:

« Al lui Ioan Mihail Racoviță Voevod și al fiilor săi ».

Efrosina Calimahi a țesut cu mâinile ei pe un aer, înfățișând stema Moldovei, cuvintele:

« Amintește-ți, Doamne, de roaba ta Efrosina Calimahi ».

Din Arnautchioi trecem la Patriarhie. Nimerim tocmai de ziua sărbătoririi Indictionului, adică începutul anului religios. Iau parte la ceremonie, așezându-mă în locul strănilor voevodale, numite *arhondică*, și care aveau odată stemele principatelor române — ceea ce se vede și astăzi la biserica mitropolitană din Adrianopol, după spusa călătorului englez Harry Charles Luke: « Un tron în doi, din care jumătate poartă stema Valahiei, cealaltă jumătate stema Moldovei. Se pare că Hospodarii Fanarioți ai Principatelor Danubiene, când purcedeau din Constantinopol să-și iea în primire dregătoriile în București și Iași, obișnuiau a-și întrerupe călătoria vreo zece zile la Adrianopol;

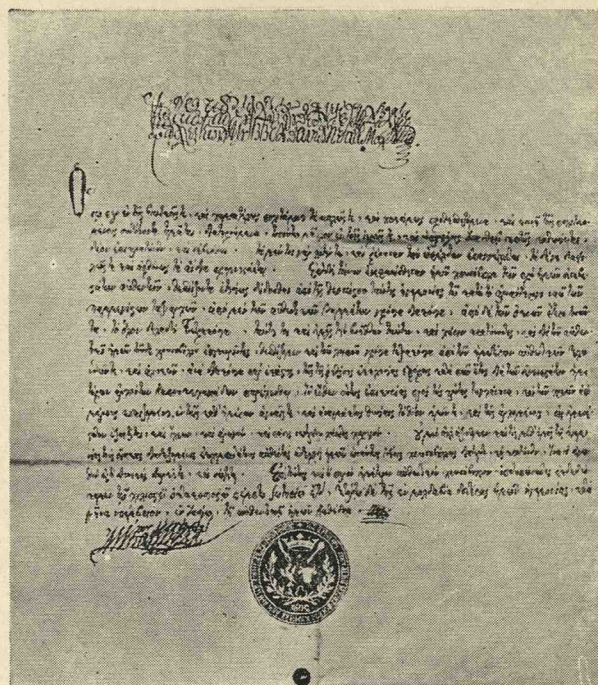
Ruinele Palatului Șuțu, Arnautchioi.

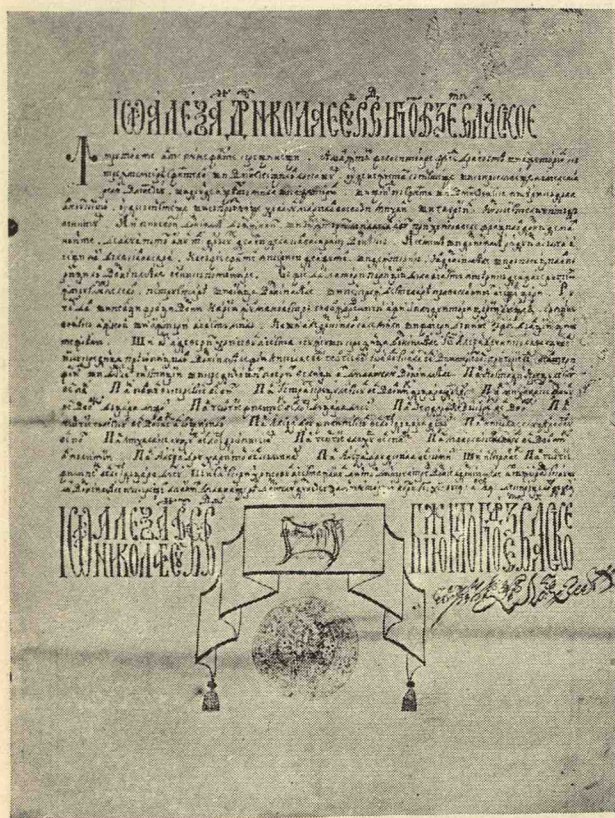
Ruinele Palatului Șuțu, Arnautchioi, altă vedere

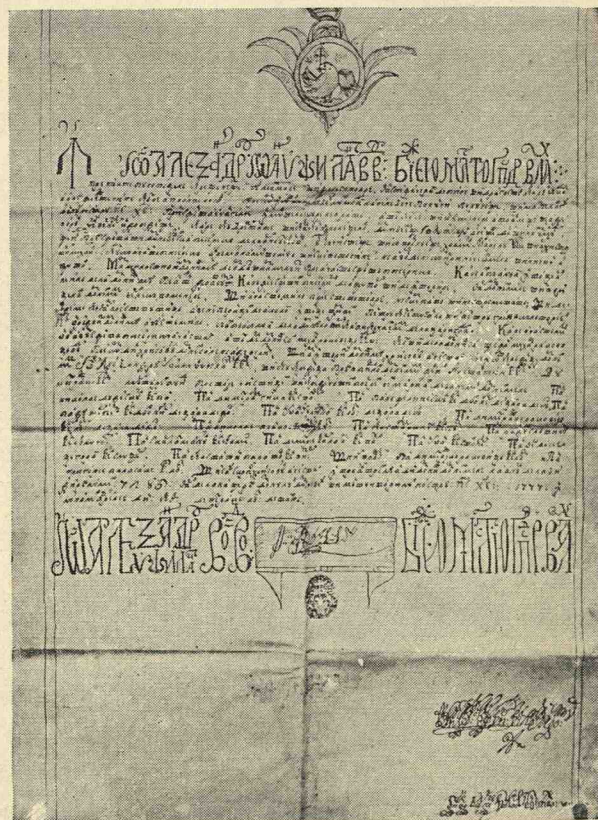
Vechea intrare a bisericii Arhanghelului Mihail, Arnautchioi.
In fața Mitropolitul Iliopolei, Ghenadie Arabazoglu, episcopul
bisericii și Marcu Beza

Hrisovul lui Alexandru Moruzi din 1805 din biserica
Arhanghelului Mihail

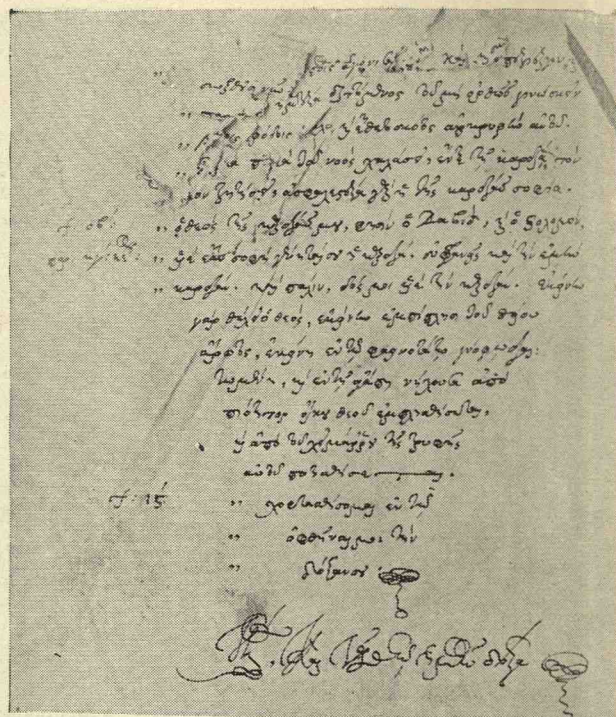
Hrisovul lui Alexandru Șuțu din 1819, din acelaș loc

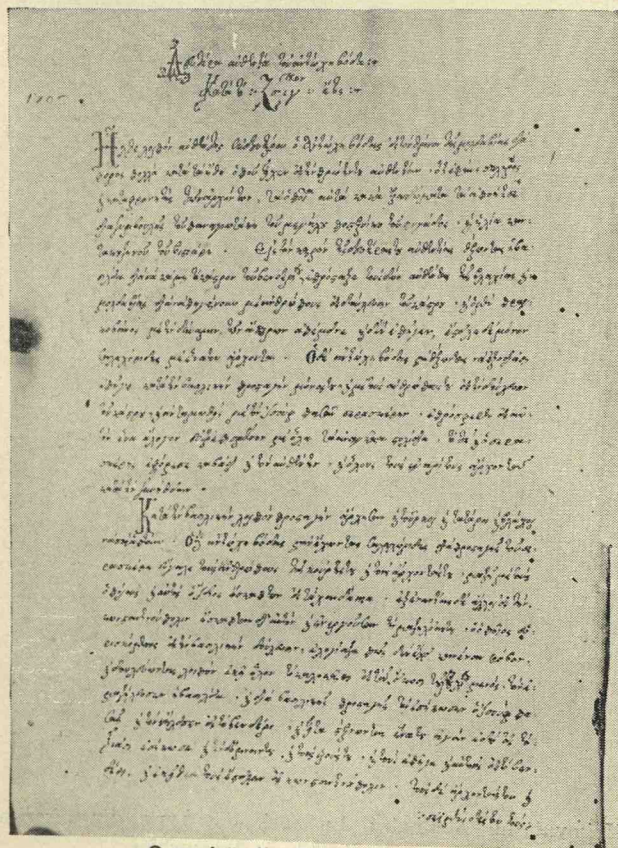
Hrisovul lui Alexandru Ipsilanti, din 1777, din biserica
Arhanghelului Mihail, Arnautchioi

Curtea Patriarhiei din Stambul; în fund, visteria

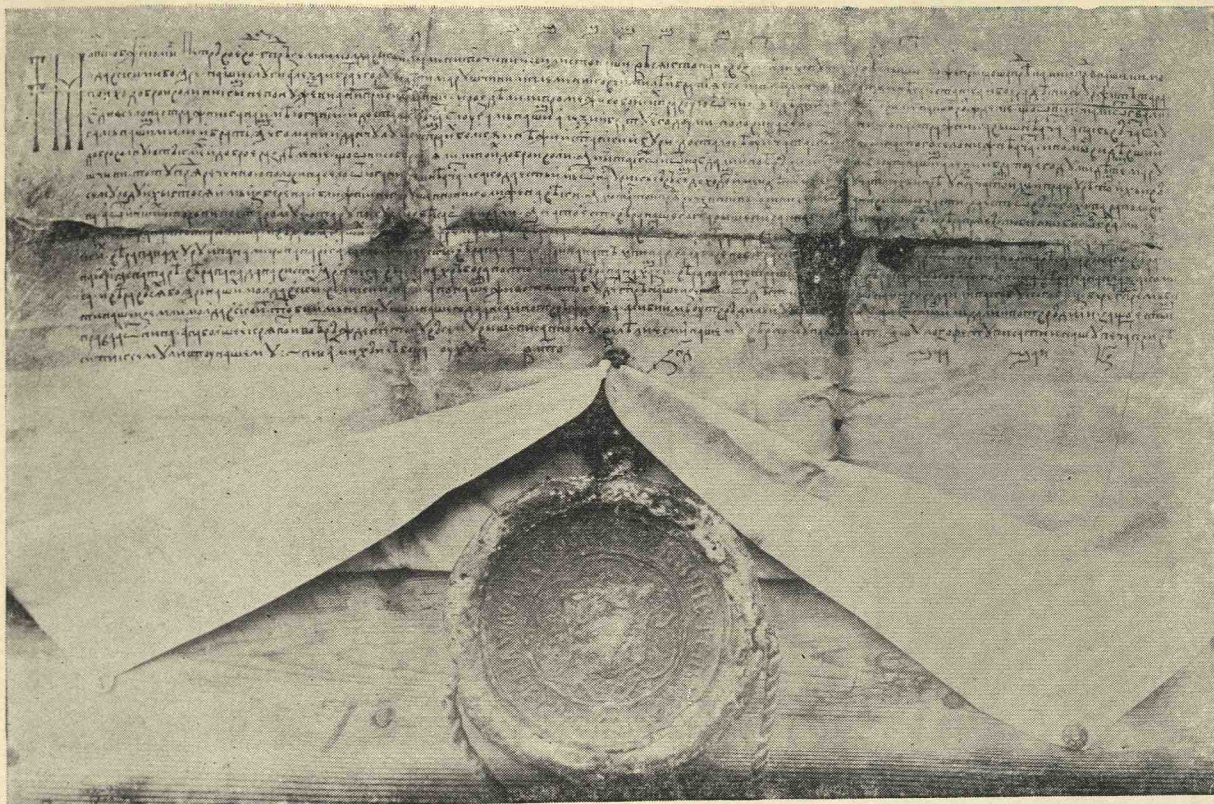
Pagina din urmă a manuscrisului Despre Datorii de Nicolae Mavrocordat

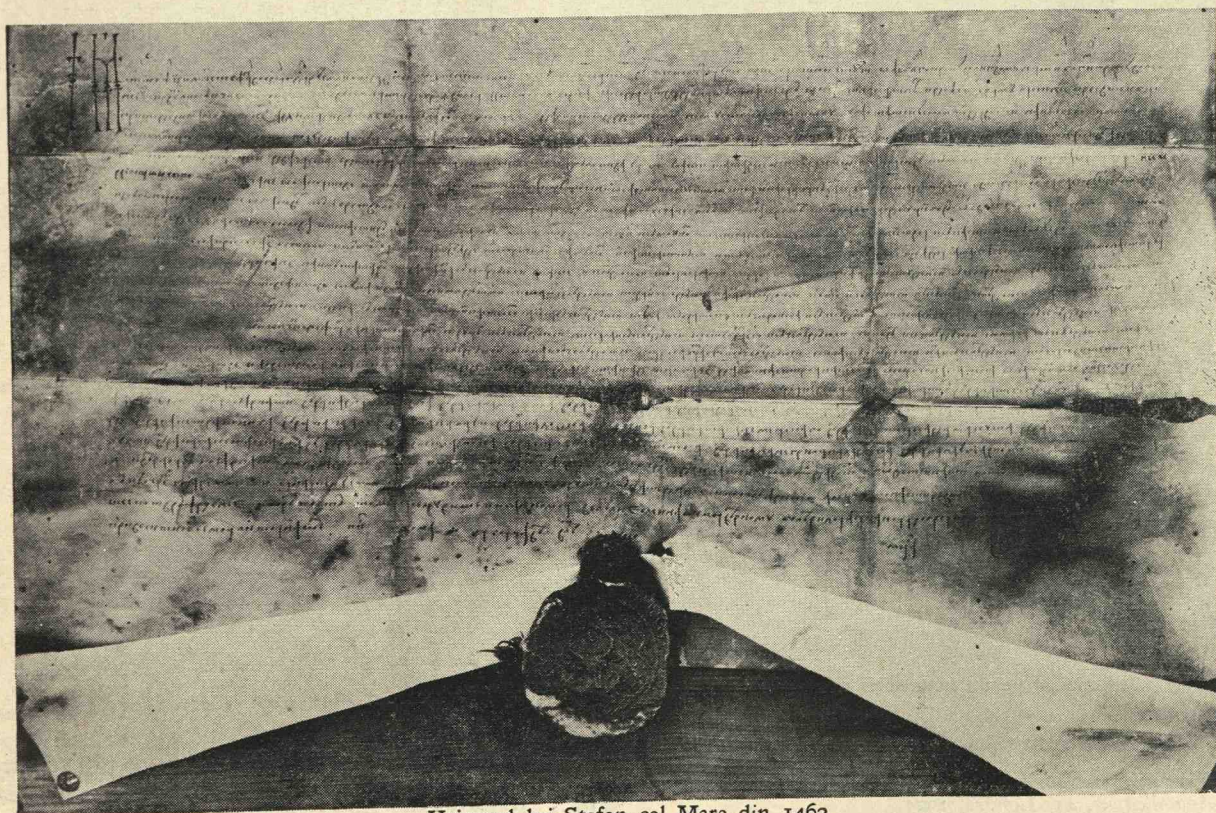
O pagină din Cronica Moldovei

Tronul Patriarhal făcut de Dumitrașcu Cantacuzino la 1680

Hrisovul lui Petru Rareș din 1546

Hrisovul lui Ștefan cel Mare din 1462

[illegible]

1869

[illegible]

Insemnarea pe un manuscris al Patriarhului Ierusalimului Dosoftei

1875. 10. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 8

Insemnare pe un manuscris despre o carte dăruită de Nicolae Mavrocordat Mănăstirii Văcăreștilor

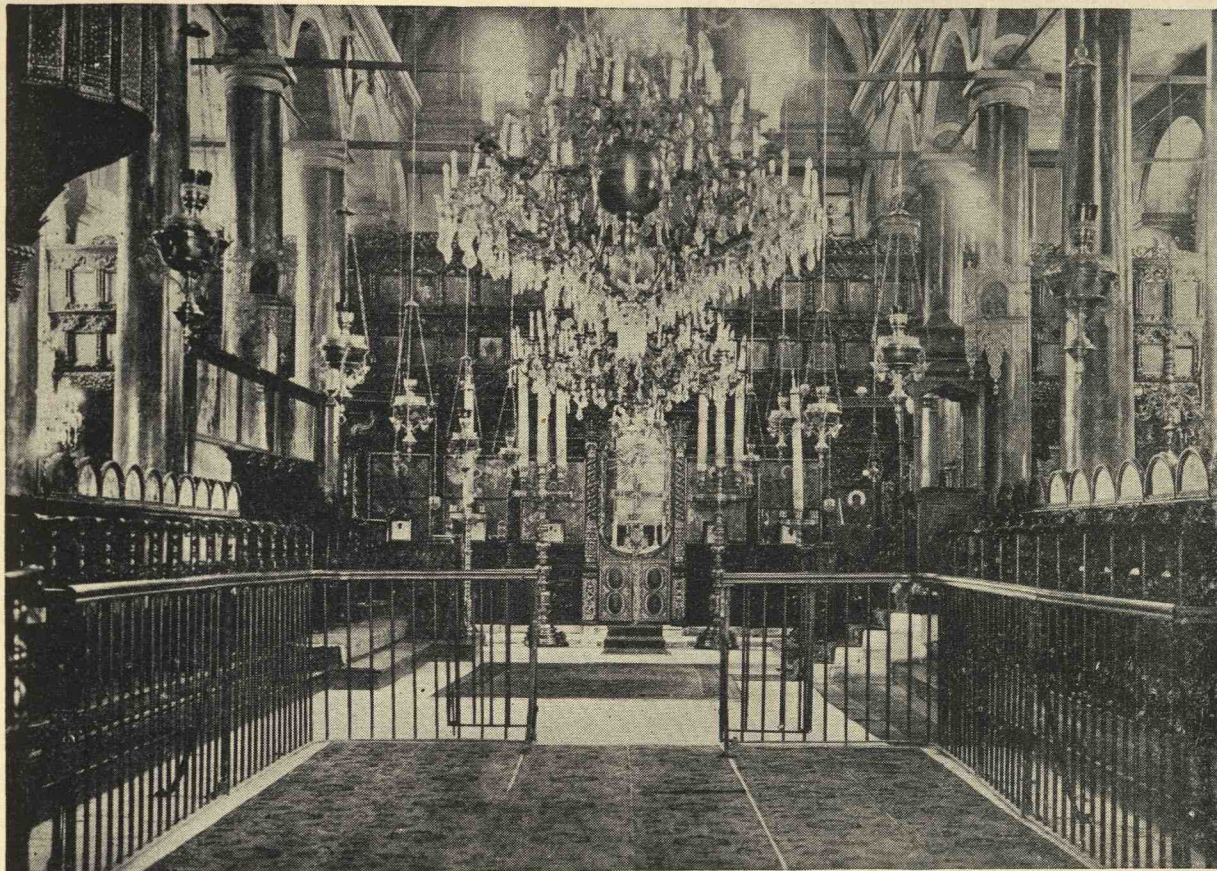
și în acest tron îndoit se rugau ei atunci » ¹⁾. După

¹⁾ *Anatolica*, p. 41, Londra, 1924.

slujbă se alcătuește un alaiu și, cu psalmodieri, cu preoți îmbrăcați în odăjdii, urcă spre marea sală a Patriarhiei, unde capul bisericii dă cetire

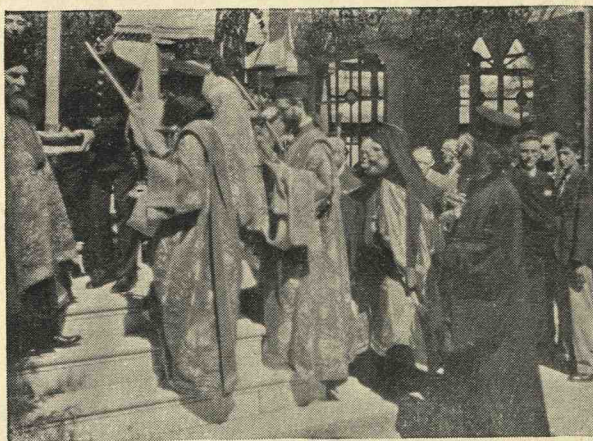
unei rugi de iertarea pacatelor înaintașilor repauzați întru creștinism, enumerându-se atâtea și

cuns, un aer frumos brodat, având stema Moldovei și împrejur slovele:

Biserica Patriarhiei din Stambul

atâtea din ele, câte pot robi sărmana fire omenească. A doua zi mi se deschide vistieria Patriarhiei. Caut fiecui obiect cu luare aminte și mă întreb necontent: Unde o fi chivotul de argint al lui Lăpușneanu, unde vasele și tipsiile trimise de Petre Șchiopul, și celelalte daruri prețioase, de care ne vorbesc diferitele izvoare? Găsesc doar un patrahil, bogat înflorit în aur, ce pomenește jos de Marele Vornic Șerban Cantacuzino, la 1708¹⁾; și un omoforiu de mătase albă, cu evangheliști și chenar colorat. Acesta este dăruit de Mihail Suțu, la 1795. Așa mărturisește inscripția, care începe de pe o margine a omoforului și urmează pe alta, cu pomenirea numelui mitropolitului Daniil din Patmos²⁾. Mai scot dintr'un dulap, unde zace as-

Alaiul ieșind din biserica Patriarhiei la Stambul

¹⁾ † Τὸ δὲ ἐπιγραφήλιον Θεῷ ἀφιερῶθη ἐν τῇ Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἀγία Ἐκκλησίᾳ Πατριαρχούντος ἀρίστου τοῦ Παναγιωτάτου Κυπριανοῦ τοῦ θαυμαστοῦ τοῦ πρώην Καισαρείας Σεργιανῶν Καντακουζηνῶν Βορνίκῳ τῷ Μεγάλῳ εἰς ἑαυτοῦ μνημόσυνον καὶ συγγενῶν ἀπάντων 1708.

²⁾ Πρὸς τὸν ταπεινὸν Μητροπολίτην ΒΖΔΛΠΤΜ, ceeace înseamnă Βιζύης Δανιὴλ Πατρίμων.

IO
DM

KS
BB

1777

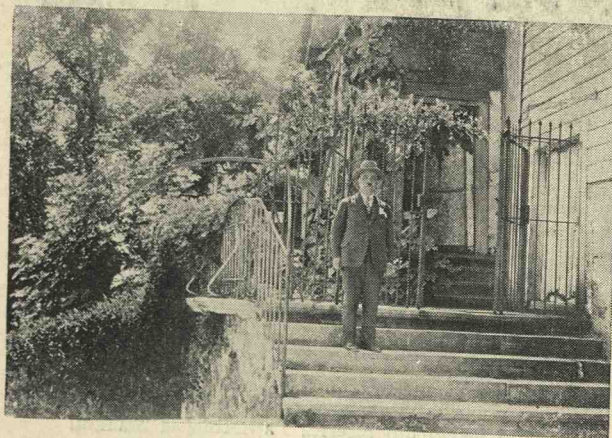
Biserica Patriarhiei cu hramul Sfântului Gheorghe a fost reclădită la 1720, nu fără sprijinul ca-

patriarhal în lemn scump bătut cu sidef se datește iarăși unui Domn român. După un rând

Metohul Sfântului Mormânt la Stambul

puchehaelelor Valahiei și Moldovei, precum stă scris pe intrările din nartex ¹⁾. Înăuntrul bisericii tronul

Biblioteca Metohului Sfântului Mormânt, Stambul, cu bibliotecarul ei, Logofătul Vladimir Mirmiroglu

aspru față de Turcii distrugători ai tronului, inscripția ne spune, că «dorința vie a Voevodului Dumitrașcu Cantacuzino I-a refăcut în vremea lui Pimen Iacov » ¹⁾.

Dela Patriarhie, înaintând puțin de-alungul unor străzi cu vădit caracter bizantin, deși populația greacă scade treptat, întâmpini zidul de piatră al împrejuririi Sfântului Mormânt ce cuprinde în el și Vlah-Seraiul, unde câteva hrisoave mai spun de legăturile cu trecutul nostru. Iar la biserica învecinată a Sfintei Marii Muhliotise, al cărei episcop a fost un timp și Dimitrie Cantemir, atâta rămâne azi: o frescă ștearsă cu chipuri de Voevozi și un vas de aur, «dar al lui H. G. Constantinide dela mănăstirea Bucureșteană a Sfântului Spiridon cel Vechiu, 1862 ».

în « Fundațiunile Domnilor Români în Epir », *Analele Academiei Române*, Tom. XXXVI, 1914, p. 904.

¹⁾ τοῦ Βωιβόνδα αὐτὸν πόθος Δημητράσκου καίησε τοῦτον Καντακουζηνοῦ ζέων χρονοτριβοῦντος Ποιμένος τ' Ἰακώβου, *ΑΧΙΙ'* (= 1680).

¹⁾ Amândouă inscripțiile sunt redată de profesorul N. Iorga

Dar Metohul însuși are pentru noi un deosebit interes, nu prin biserica sa în care singură absida cu sgrîptorul Cantacuzinesc stăruie din vechime, ci prin biblioteca-i bogată. Numai că unele manuscrise, date în catalog, nu se mai găsesc; altele, cum le ating, paginile se fărâmișesc între degete, de mucedu ce sunt. Mi se strânge inima de atâta risipă nechibzuită și nu găsesc cuvinte să-mi exprim mustrea. Dar ce poate și bibliotecarul, logofătul Vladimir Mirmiroglu, când rezervorul apei e așezat tocmai la spatele bibliotecii, când umezeala se prelinge neîncetat prin rafturile îndesite de cărți, când nu se încumetă nimeni să le poarte de grije, când sfinții părinți ai ortodoxiei Ierusalimului, de care atârna, sunt deplin afundați în măruntele socoteli și intrigi pentru găsirea unui Patriarh, care nu-i chip să fie ales? Pun de o parte manuscrisele ce ne privesc:

Un lexicon greco-românesc, în caractere slavone, de o sută și șaptezeci pagini. Pare a fi din veacul

două de pagini și la urmă însemnarea: « S'a scris în luna Ghenarie, zile 9, anul 7191, și am scris eu Mihaiu log(ofăt) sân Oprea diacon vâ dni Io Șerban Voevod, arhiemropolit Teodosie ».

Tomul II dintr'o Cronică a Moldovei în grecește, scrisă la începutul veacului al XVIII-lea.

Potir de argint al lui Mihail Racoviță, din Ortachioi

al XVII-lea și sfârșește prin acatistul Maicii Domnului.

Liturghia Marelui Vasile, pe o pagină în grecește și pe alta în românește. Are patruzeci și

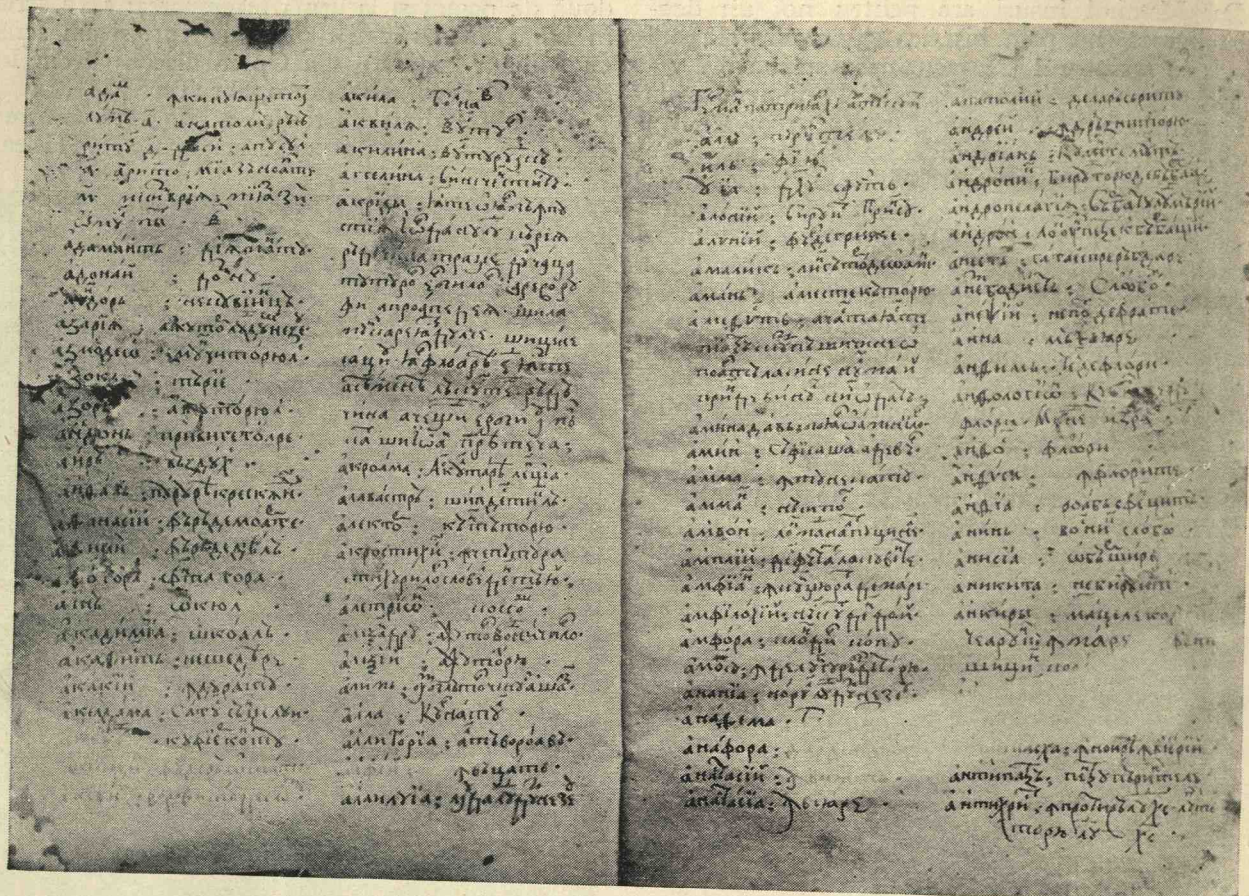

Patrahilul Marelui Vornic Șerban Cantacuzino din 1708

Despre Datorii a lui Nicolae Mavrocordat.

Nu mai puțin prețioase sunt și însemnările ce se află presărate ici-colo pe numeroasele manuscrise. Așa, pe Ζητήματα lui Thoma Achinatu, Patriarhul Ierusalimului, Dosoftei, a tras rându-rile:

« Prezentul e al lui Nicolae Cherameul din Vechiul-Epir, după moartea căruia la mănăstirea Galata din Moldovlahia la 1663, Nectarie Ierusalimitul îl aduse de-acolo și aparține pe totdeauna Sfântului Mormânt; cine îl va înstrăina, să fie

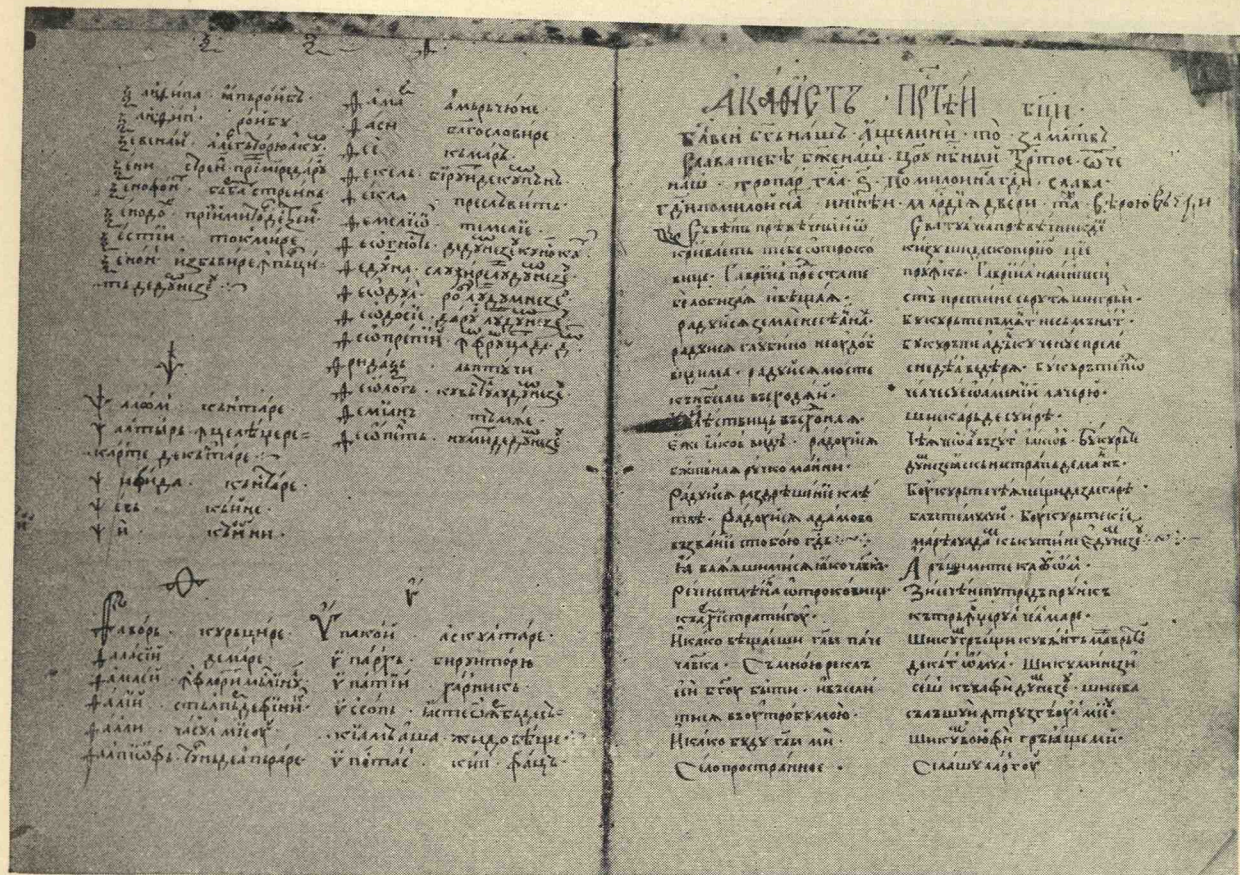
Întâia pagină din lexiconul greco-românesc din biblioteca Metohului Sfântului Mormânt

Aer cu stema Moldovei, din 1777

Darul Efrosinei Calimahî, din acelaș loc

Pagina din urmă a lexiconului

catarisit, 1669». Acelaș mână a lui Dosoftei a notat aiuri:

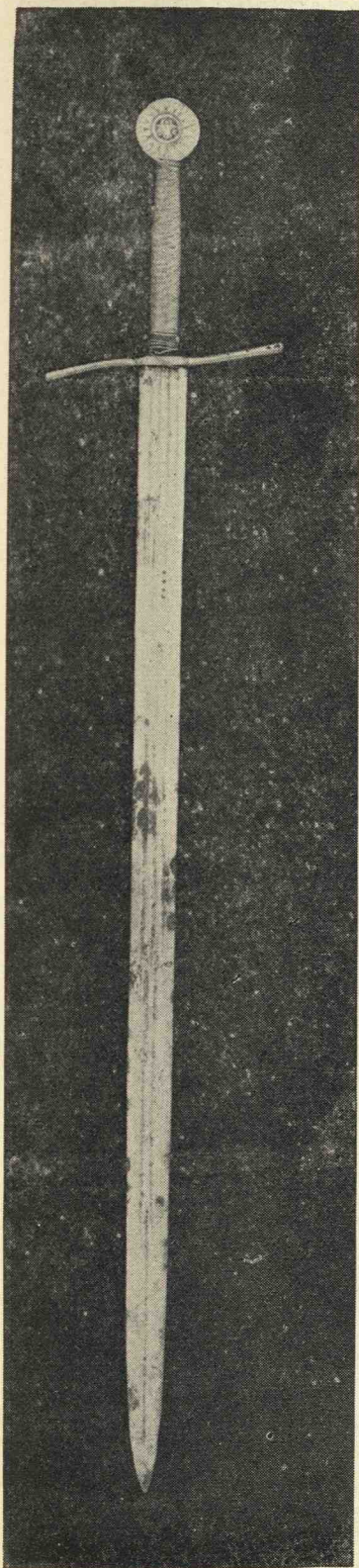
«1692, șease Noembrie, s'a făcut nunta Beizadelei Radul lui Iliascu cu fata Domnului Constantin, Voevod a toată Ungrovlahia. Ne-am nimerit și noi aci și ne-am făcut nași, și s'a nimerit aci și Dragomanul Alexandru Mavrocordat, întorcându-se din Belgrad. Să fie întru aducere-aminte.»

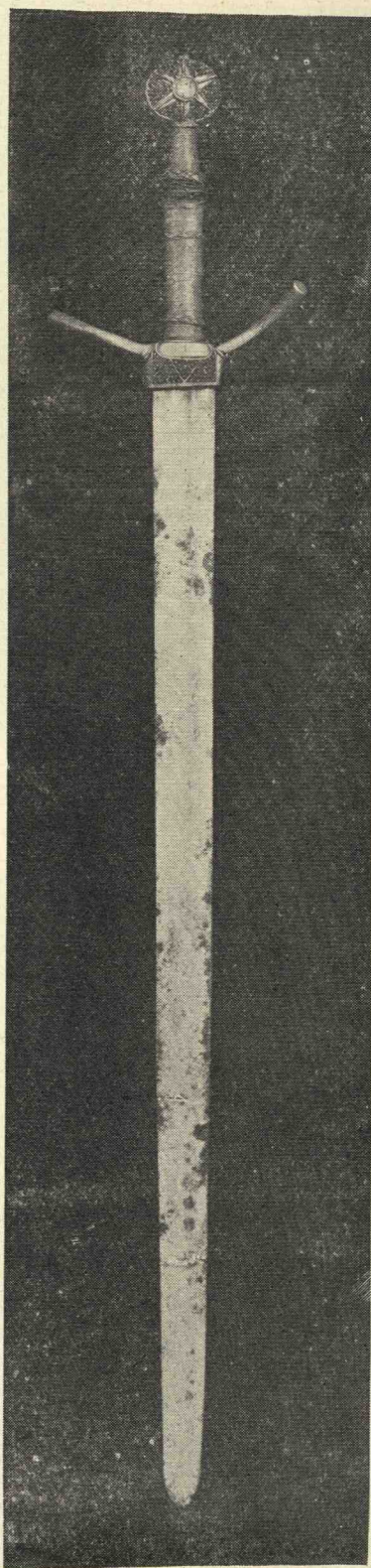
Vas de aur, trimis de Mănăstirea Sf. Spiridon-cel-Vechiu la 1862 Bisericii Sf. Marii, Muhliotise, Stambul

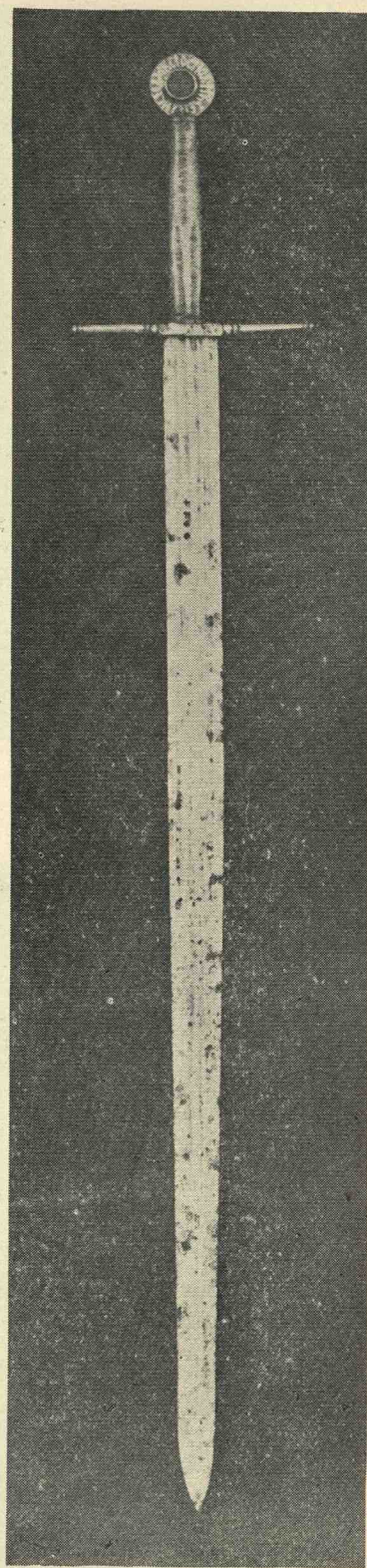
Omoforul Domnului Mihail Șutu, 1795

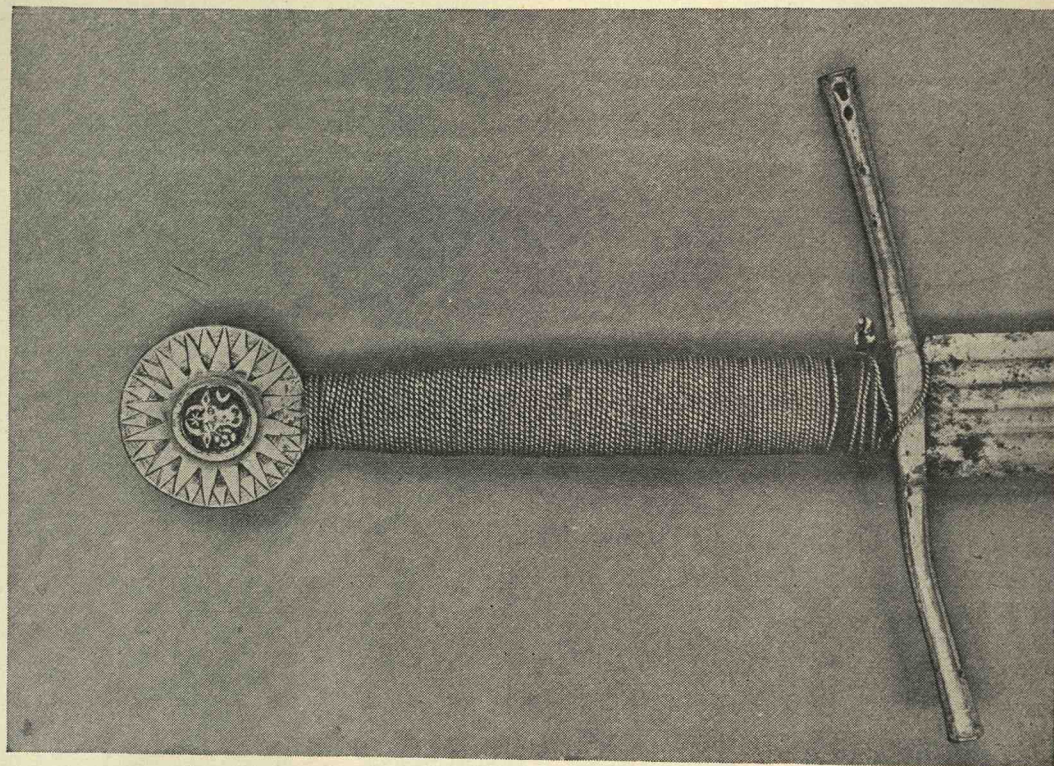
Sabie de boer Moldovenesc

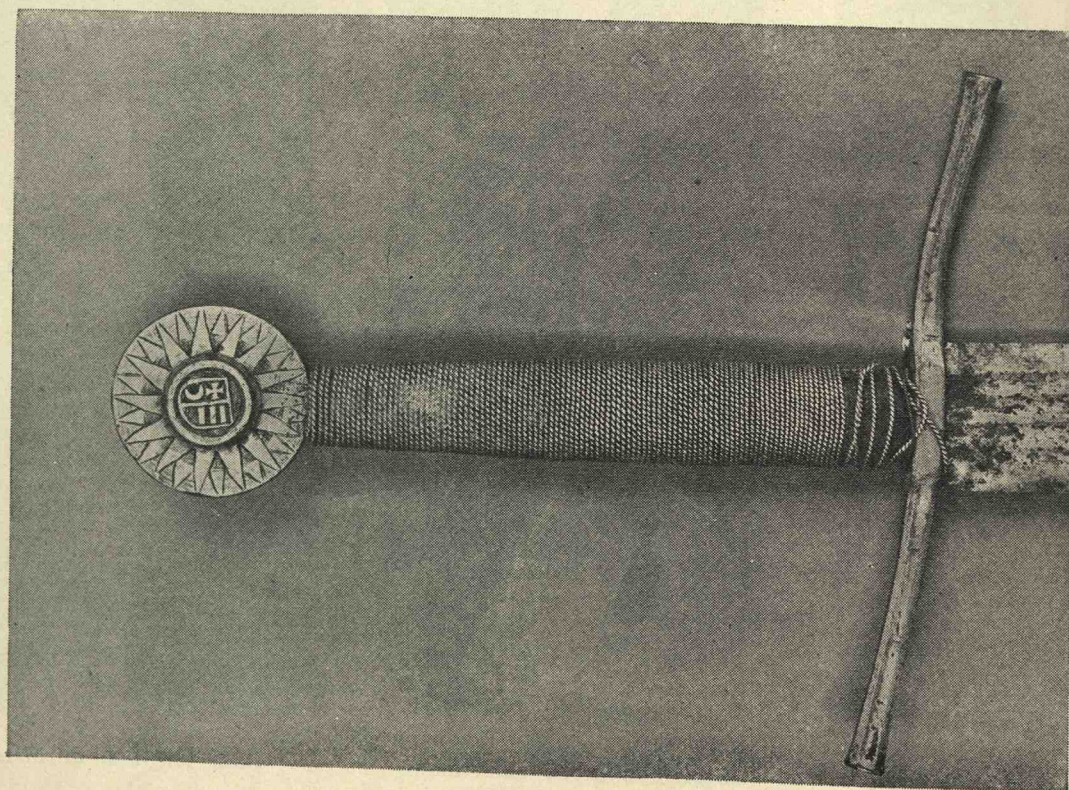
Sabia nnui boer Moldovenesc

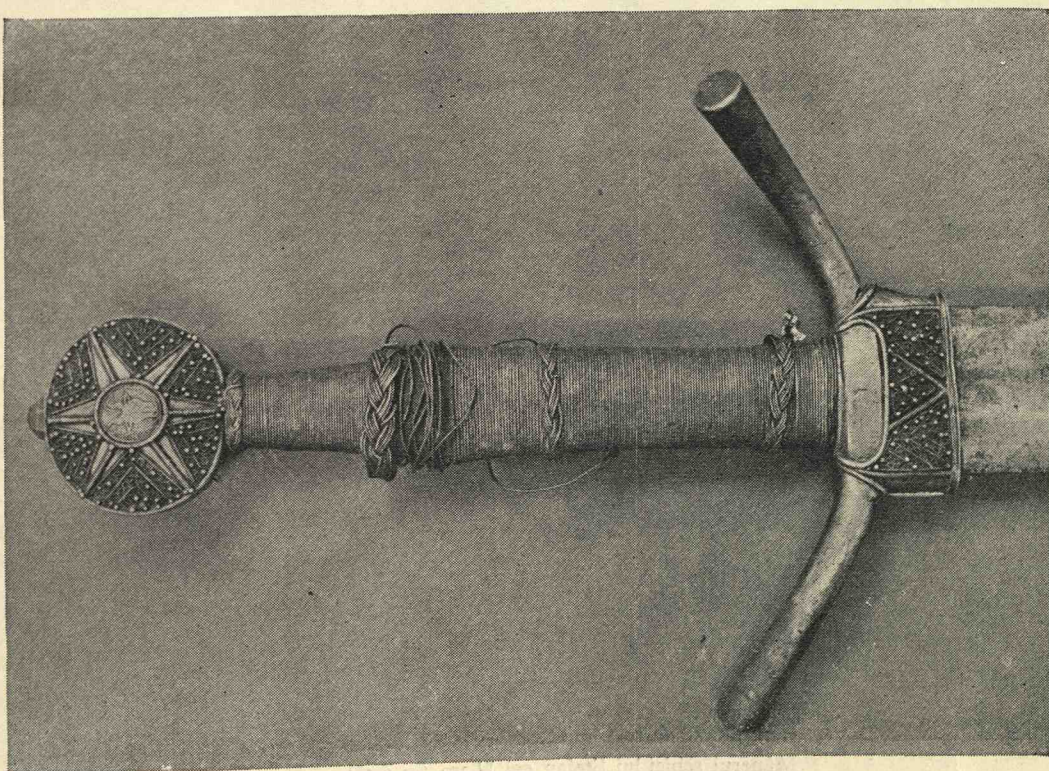
Sabia lui Ștefan cel Mare

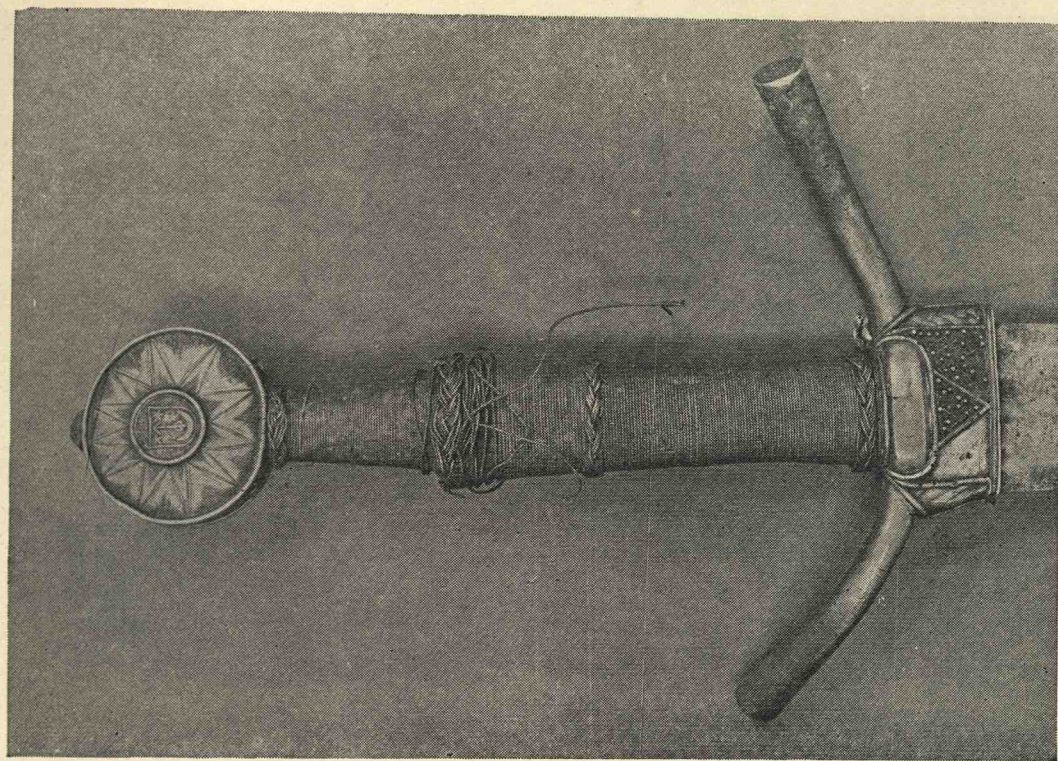
Mănerul săbiei de boer Moldovenesc (pe o parte)

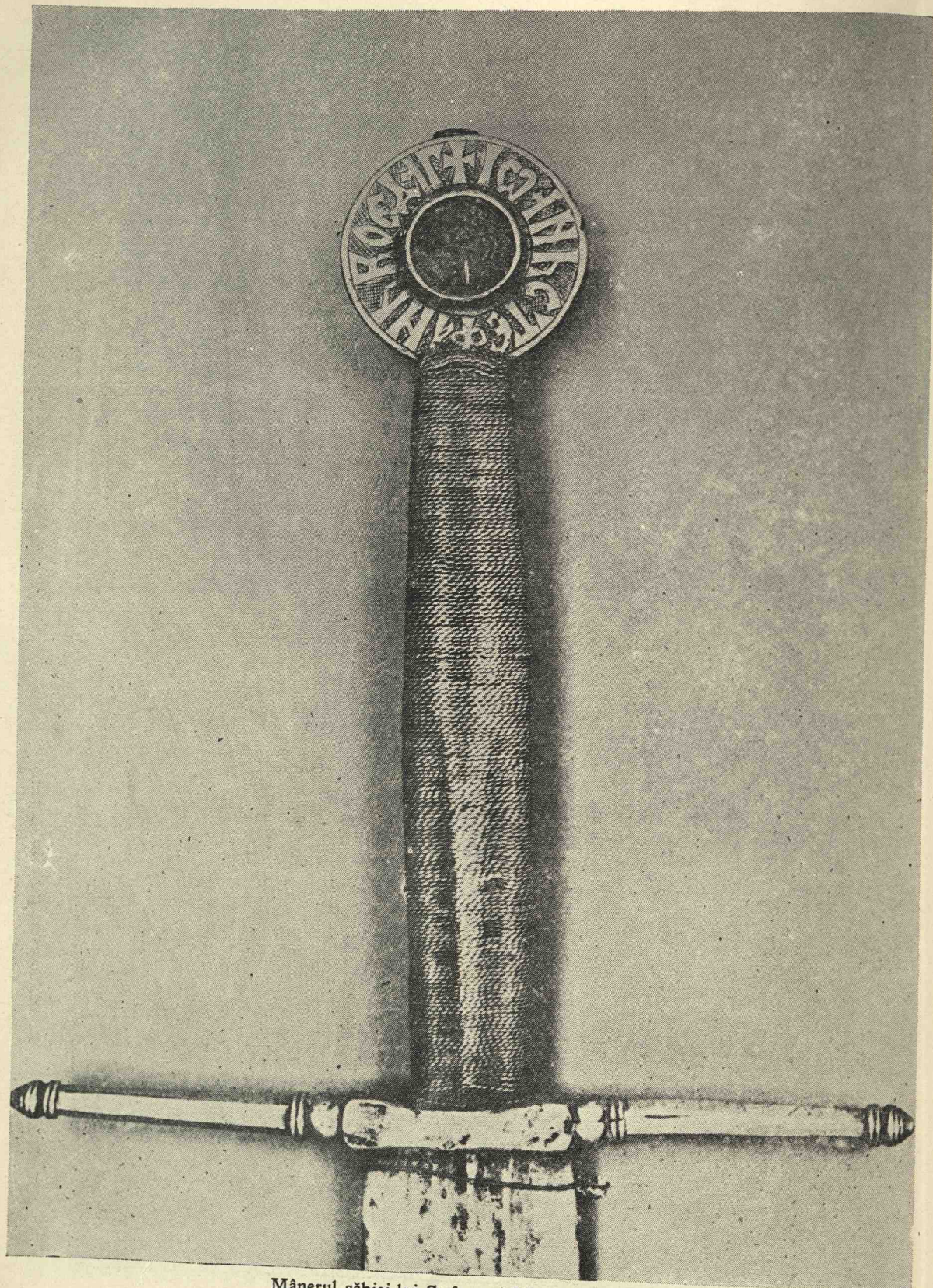
Mănerul săbiei unui boer Moldovenesc (pe o parte)

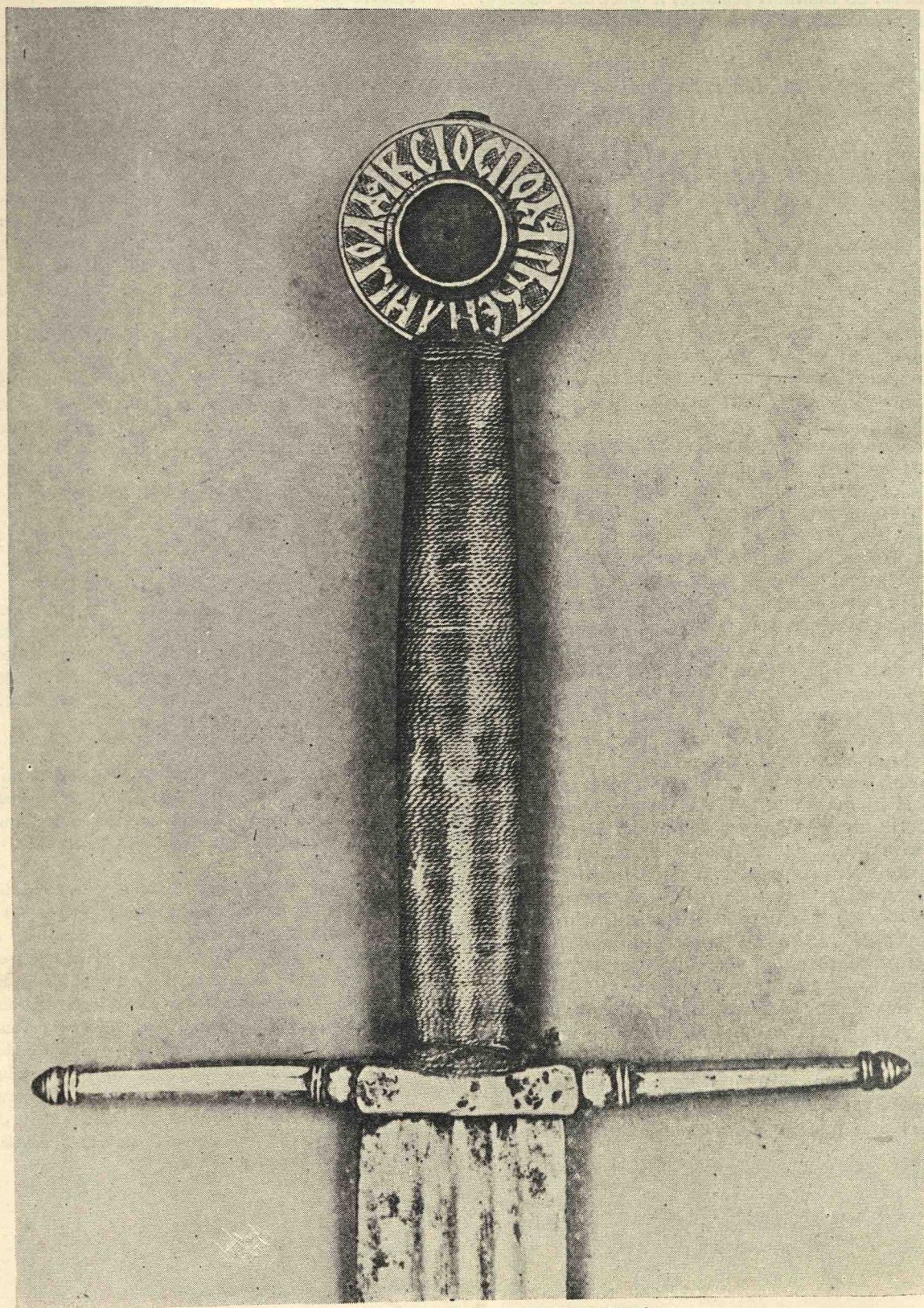
Mănerul săbiei de boer Moldovenesc (pe cealaltă parte)

Mănerul săbiei de boer Moldovenesc (pe cealaltă parte)

Mănerul săbiei lui Ștefan cel Mare (în față)

Mănerul săbiei lui Ștefan cel Mare (îndărăt)

Cineva, cu înclinări practice, a însemnat undeva, pe un manuscris al Metohului Sfântului Sava din Iași:

« La 1650 în zilele Preastrălucitului Domn Io Vasile Voevod, luna Martie, s'a vândut pâinea douăzeci dramuri pe un ban și am scris asta întru amintire ».

Pe o pagină a *Istoriei Romanilor* de Alexandru Mavrocordat ni se dă lămurirea:

« Și prezentul e dintre cele dăruite cinstitei mănăstiri domnești Sfânta Treime a Văcăreștilor de către preaînaltul și preaînțeleptul Domn și Principe a toată Ungrovlahia Io Nicolae Alexandru Voevod, 1727 Ianuarie ».

Mai toate manuscritele și tipăriturile dela Văcărești se află în biblioteca Metohului Sfântului Mormânt, unde am găsit și ceea ce se cheamă « Catalogul Cărilor cinstitei mănăstiri domnești Sfânta Treime a Văcăreștilor, anul 1723, luna Iunie ».

Metohul se prelungește la stânga printr'o terasă cu grilaj de fier și dedesubt în colț e o încăpere ce deabia se mai ține și folosește de arhivă. Aci se află o seamă de hârtii românești, pe care le-a cercetat și le-a strâns în unsprezece dosare profesorul Paul Mihailovici; cât și numeroase hrisoave, cel mai vechiu fiind al lui Ștefan cel Mare din 1462¹⁾. De-alungul, sub terasă, mi se desfac goale patru arcade. Ele făceau parte din clădirea veche a lui Dimitrie Cantemir, despre care a scris el în *Istoria Imperiului Otoman*:

« Palatul meu, zidit într'o mahala din Constantinopol, pe țărmul Bosforului, era în locul cel mai plăcut ce-și poate închipui cineva. Precum am auzit, după plecarea mea din Constantinopol, palatul meu, cu toate raritățile ce strânsesem acolo, au ajuns în mâinile fiicei Sultanului Ahmet ».

Intârziu mult dinaintea zidurilor ce-au închis atâta învățătură, dar și atâta zavistie iscoditoare, care toate s'au dus împreună cu stăpânii lor, cum este pe ducă și rămășița palatului. Singură natura își poartă mai departe viața și țese pe arcadele în părăsire ghirlânzi verzi și ciorchini de glicină; pe când sus, în dealul ce stăpânește amintirile unui lung trecut al Vlah-Seraului și Metohului, strălucesc în multe fețe crisantemele și atârnă grele persicile dând în copt.

¹⁾ Pentru cuprinsul hrisoavelor vezi articolul « Documente moldovenești găsite la Constantinopol (1462 — 1755) » al profesorului Paul Mihailovici în *Cercetări Istorie*, Anul VIII-IX, 1932—1933, Nr. 3.

Intinzându-mi cercetările și prin diferitele muzee din Stambul, am văzut la Eski-Serai, într'un dulap ce avea însemnarea: « Săbii ungurești din veacul al XIV-lea și al XV-lea », și o sabie cu pecetea moldovenească. Am rugat pe directorul muzeului să-mi îngăduie o cercetare mai deaproape. Și care nu mi-a fost surprinderea, găsind încă două săbii moldovenești, foarte asemuitoare, dintr'aceeaș perioadă!

Intâia sabie înfățișează la capătul mânerului bourul Moldovei de o parte, iar de alta un scut fasciat, cu semilună și cruce. Va fi aparținut unui Domn Moldovean din epoca lui Ștefan cel Mare.

A doua sabie are sârma mânerului de aur, ca și cealaltă; și tot bourul Moldovei. Însă pe revers, o săgeată deasupra semilunei, și două stelute. A fost a unui boier moldovean din secolul al XV-lea.

A treia este însăși sabia lui Ștefan cel Mare. Fără de nicio îndoială. O mărturisește factura ei, caracterele slovelor sculptate în aur și sensul întreg al inscripției:

Ioan Ștefan Voevoda.

Și pe revers:

Ospodar Zemli Moldavscoi,

adică Domnul Țării Moldovei.

Cum, și prin ce împrejurări să fi ajuns tocmai în Stambul? Anevoie de spus. Atâta știm: se găsește acolo părăsită printre alte săbii străine și se cere adusă în Țară, pentru ca, împreună cu steagul descoperit la Muntele Athos, să rămâe simbolul vitejiei trecutului¹⁾.

¹⁾ După ce am ținut comunicarea la Academie și am scris acest articol despre *Trei săbii moldovenești din vremea lui Ștefan-cel-Mare*, mi s'a atras luarea aminte asupra următoarelor rânduri ale D-lui G. I. B(ătianu), în *Rev. Ist. Rom.*, III (1933), p. 320:

« Ca excursionist prin palatul Sultanilor, trecând în fața colecției bogate de arme, expusă acum în una din sălile Seraului, privirea mi-a fost atrasă de mențiunea unor « săbii ungurești din sec. XIV — XV ». Cercetând mai de aproape, am recunoscut pe două spade mari, drepte, din veacul al XV-lea, cu mânerul caracteristic în formă de cruce al armelor acestei perioade, stema Moldovei. Neștiind dacă au fost semnalate aiurea, le transcriu aci numerele: Nr. 2633 (mâner cu cap de bour) și 2637 (cap de bour cu stea, semilună și floare). Între ele, o altă spadă are în vârful mânerului o inscripție în litere chirilice, din care mi s'a părut că pot desluși cuvintele: *zemli moldavscoi*. Poate vor fi urmele lup-telor cu oștile lui Ștefan-cel-Mare ».

ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΚΑΙ ΚΑΤΕ-
ΛΕΓΟΝΤΕΣ
ΕΝ ΚΥΡΙΑ
ΕΚΕΙΝΩ,
ΣΩΘΕΝΤΕ
ΤΟ ΟΙΟΣ
ΤΟΙΣ ΣΑΒ-
ΒΑΤΟΙΣ

ΑΥΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ.
ΚΑΙ ΗΡΞΑΝΤΟ ΟΙ ΜΑ-
ΘΗΤΑΙ ΑΥΤΟΥ Ο ΟΔΟΝ
ΠΟΙΕΙΝ, ΤΙ ΧΟΡΤΕΣ
ΤΟΥ ΣΑΧΥΙΣ, ΚΑΙ
ΟΙ ΦΑΡΙΣΑΙΟΙ ΕΡ-
ΓΟΥΝΤΩ, ΙΔΕΤΙ
ΠΟΙΟΥΝΤΕ ΕΡΓΟΙΣ

Aghiazmatorul Domnului Gheorghe Ștefan din 1656

NOUI URME ROMÂNEȘTI LA MÂNĂȘTIREA SINAI ȘI LA IERUSALIM

De când am scris în *Boabe de grâu* articolele despre Mănăstirea Sinai și Sfântul Mormânt, alte rămășițe românești au ieșit la iveală, adăugându-se descoperirilor făcute la aceleași așezăminte religioase.

Dela Alexandru, fiul lui Mircea Voevod, veacul al XVI-lea avem la Mănăstirea Sinai o evanghelie în grecește. Mărimea 0,40 × 0,30, cu pagini inluminată și cu frumoase coperti, înfățișând deoparte Răstignirea și de alta Schimbarea la Față, sub care se arată chipurile Voevodului Alexandru, Doamnei sale Ecaterina și fiului. Acestea din urmă, cât și scena Schimbării la Față, sunt încadrate de o inscripție, fără dată, ce spune că evanghelia s'a trimis « Muntelui Sinai din

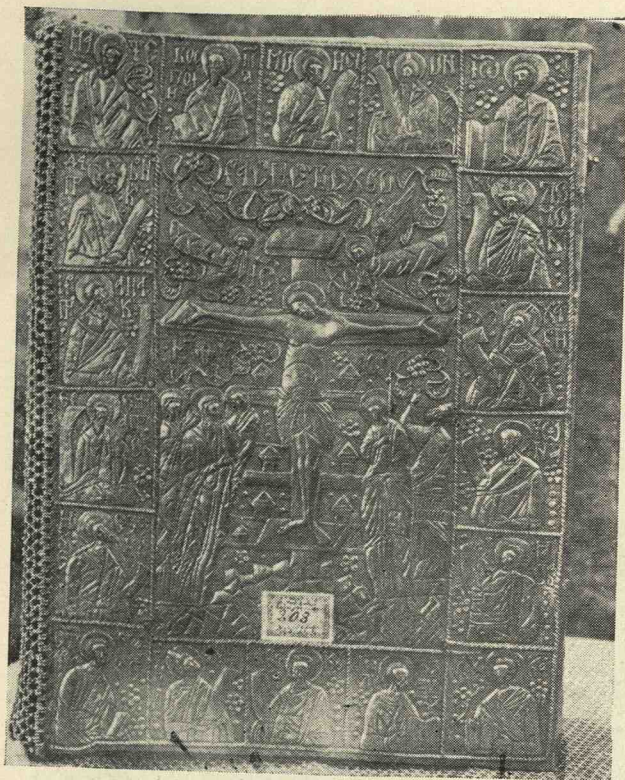
partea mult-evlaviosului Domn Io Alexandru, Voevod a toată Ungrovlahia, și Doamnei Ecaterina »¹⁾.

O pereche de sfeșnice în argint, încărcat împodobite, poartă rândurile:

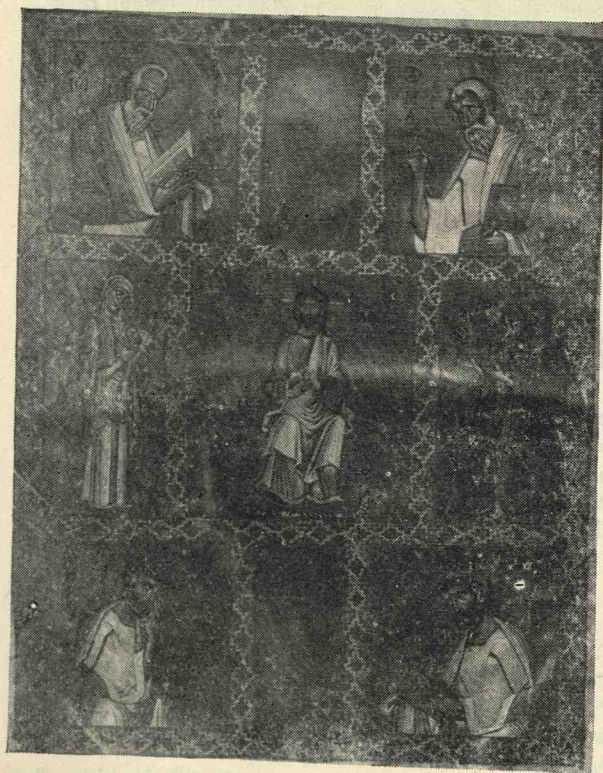
*Ruga robului lui Dumnezeu, Io. Io. Nicolae Voevod, Mariei Doamnei și fiilor, Iulie 21, 1745*²⁾.

¹⁾ « Ἐγγόσημα καὶ δεξιότητι τοῦ εὐσεβεστάτου Αὐθεντοῦ Ἰωῦ Ἀλεξάνδρου Βοεβόδα πάσης Οὐγγροβλαχίας σὺν τῇ Δόμνῃ Αἰκατερίνῃ εἰς Σινᾶ Ὅρους ».

²⁾ « Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ. ΙΩ. ΙΩ. Νικολάου Βοεβόδα, Μαρίας Δόμνης καὶ τῶν τέκνων. Ἰουλίου 21, 1745 ».

Coperta din față a Evangheliei lui Alexandru Voevod

Pagină din Evanghelia lui Alexandru Voevod

Sfeșnicele lui Ioan Nicolae Mavrocordat din 1745 (Sinai)

Interiorul Paraclisului Voevodului Radu

Mai este la Mănăstirea Sinai și o perdea de altar, care în fine broderii reprezintă pe Sfânta

Aromân, Nicolae Dimitriu, din Moloviște, lângă Bitolia.

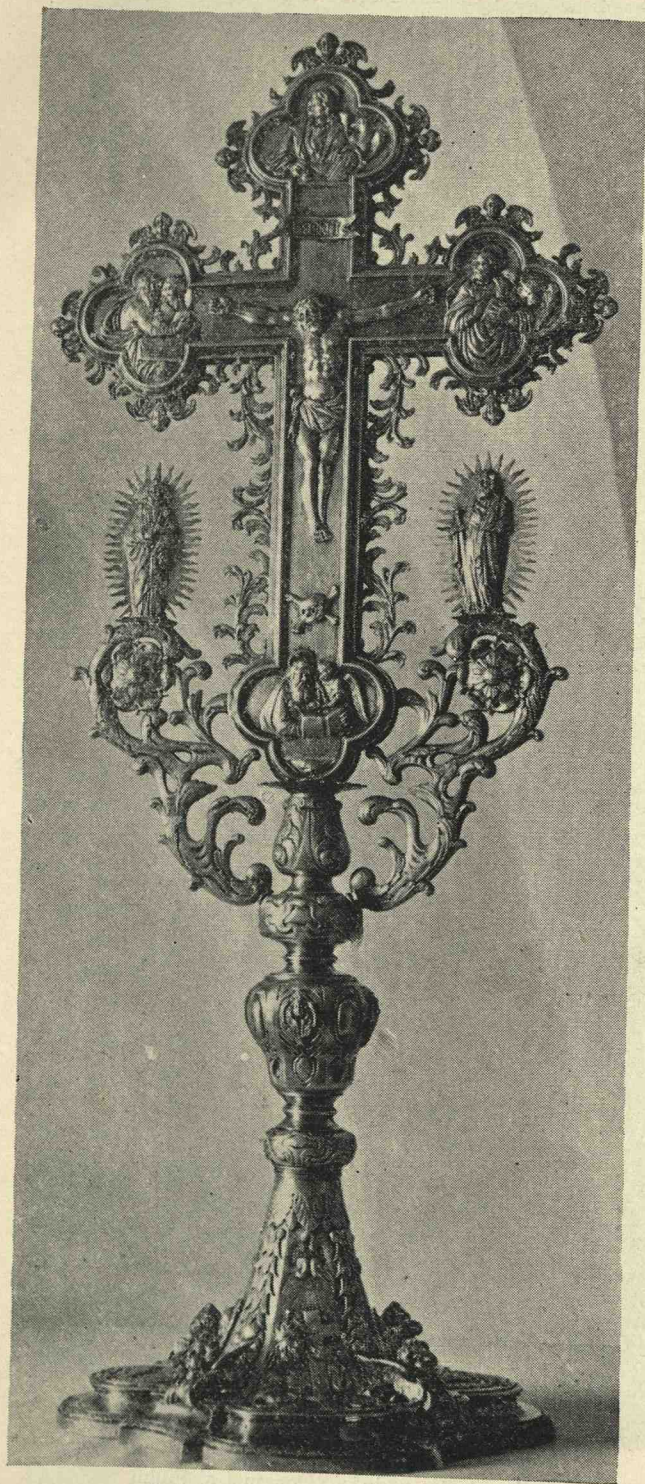
Coperta Evangheliei lui Alexandru dela Mănăstirea Sinai, cu figurile Voevodului, Doamnei și Fiului

Ecaterina și episoade ale vieții sale. Deși datată «Viena 1770», o pomenesc, fiindcă-i darul unui

Cât privește Sfântul Mormânt, visteria sa e un tezaur cu imense bogății nebănuite, de care

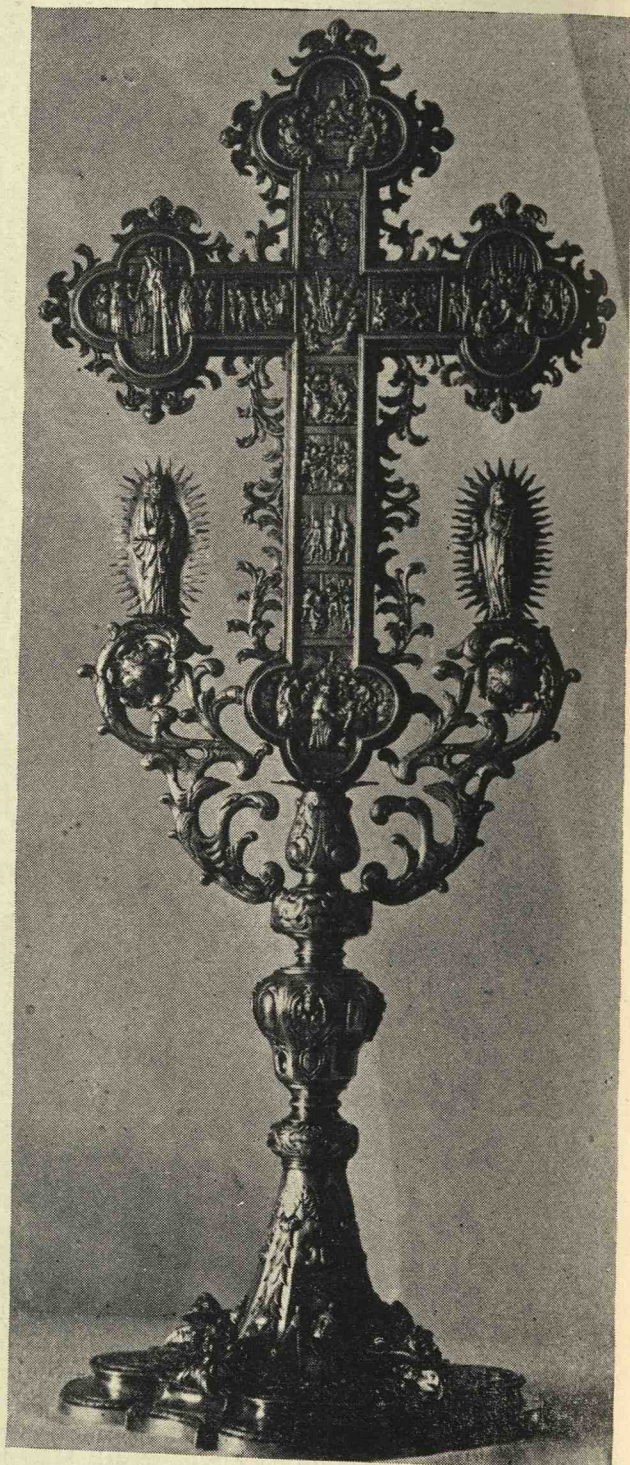
trebuie să te apropii încet și băgător de seamă, căutând din ce în ce să capeți încrederea pazni-

iarăși: « Nu ne mai uităm prin vistierie, cinstite părinte? » Și astfel, după lungi cercetări, mă în-

O față a crucii lui Istratie Dabija

cului ei, Arhimandritul Chiriacos. « Mai intrăm în vistierie? » îi grăiesc într'o zi; și după o vreme

Cealaltă parte a crucii lui Istratie Dabija

vrednicesc a găsi o mulțime de noi obiecte românești.

Chipurile cu inscripție ale Voevodului Alexandru, Doamnei și Fiului

Paraclisul Voevodului Radu (Sinai), din 1576

Uite, în chip de monument funerar e aci un artoforiu al lui Mihail Sturza, cu inscripția grecească:

Dăruit Sfântului Mormânt de preaevlaviosul Mihail Sturza, Principele Moldovei, și de soția sa Doamna Smaragda și de fiul său nou-născut, robul lui Dumnezeu Mihail, în Octomvrie, anul 1844.

Dvera lui Nicolae Dimitriu din satul aromânesc Moloviște, purtând data 1770 (Sinai)

Lângă artoforiu, două chivoturi aurii, la fel, dându-ne, jos, lămurirea că s'au făcut dar:

Preasfântului și Tămăduitorului Mormânt de către preacuviosul protosinghel și egumen al Cetățuei, Dionisie Filipopolitul, și sunt aidoma modelul sfintei biserici al aceleiaș mănăstiri Cetățuea, așezată în apropierea Iașilor, la 30 Mai, anul 1859.

Apoi văd o cruce grea și mare de 1,41, în argint aurit, arătând pe o lature Răstignirea, pe alta

scene din viața lui Iisus, viu și măestrit de migălos sculptate. N'ar fi aceasta crucea, de care ne vorbește Patriarhul Dosoftei în cartea sa asupra Ierusalimului? După descriere, se pare că da. Are pe suportu-i stema Moldovei cu literele:

I. D.

B. G.

Z. M.

ceea ce înseamnă *Istratie Dabija Voevod gospodar Zemli Moldavscoi*; iar de amândouă părțile niște chipuri voevodale ce înclin a crede că-s Domnul și Doamna Dabija.

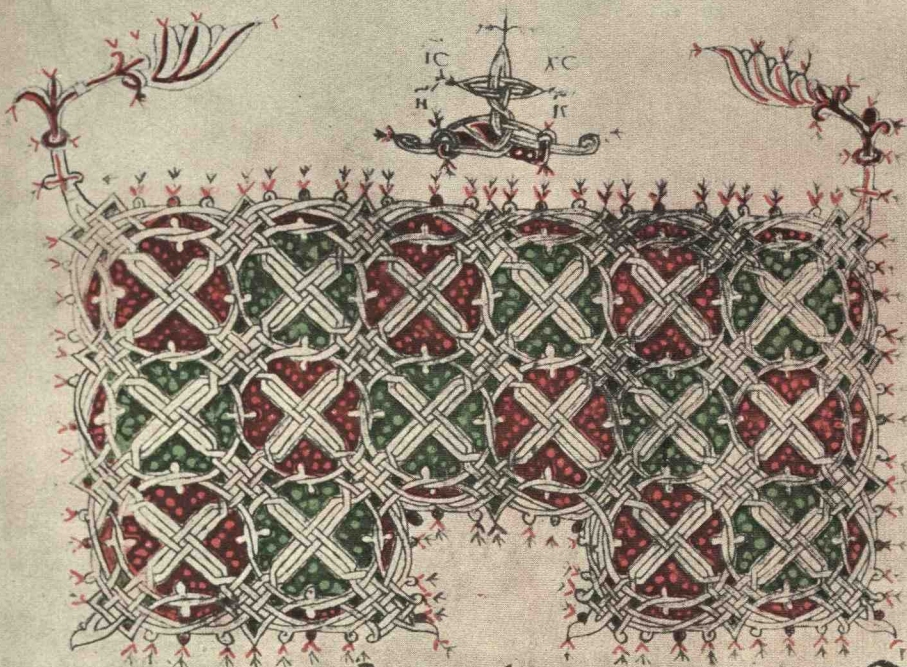
Lui Gheorghe Ștefan îi se datorește un frumos patrahil cu inscripția:

Artoforiul lui Mihail Sturza din 1844

Acest epitrafial este făcut de Io Gheorghe Ștefan Voevod și Doamna Safta, Anul 7160.

Același Domn a dăruit Sfântului Mormânt și un aghiazmatariu de argint cu aplicații în aur. Poartă bourul încoronat al Moldovei și împrejur

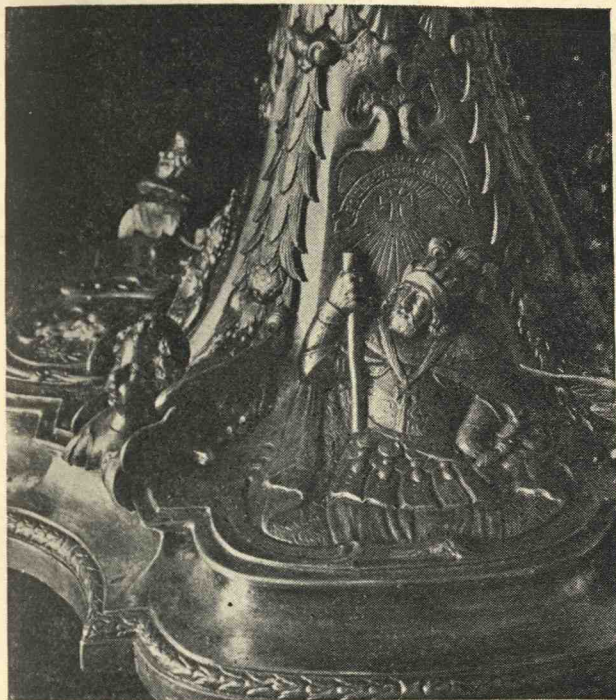

ЕЖЕ ОУА ННСТОЕУ

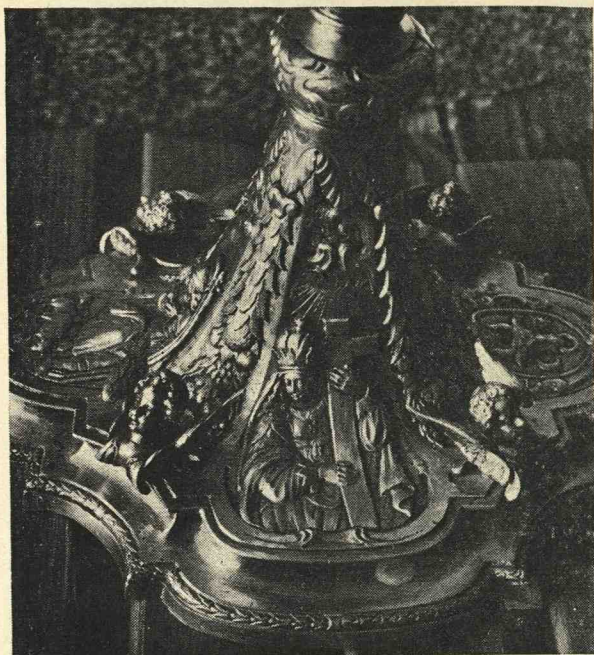
ЛІЕ- ВЪСТАЖИ БѢН ПЛѢХУ. ГЛ. 2.

ѢНАУАЛОБѢ СЛОВО И СЛОВО
БѢКЪБѢУ НБѢБѢ СЛОВО
СѢБѢ И СКОНИКЪБѢУ. ВЪСѢ
ТѢАЛЪ БЫЩА. И БѢЗ НЕГО
ННУТО ЖЕ БЫ ЕЖЕ БЫ.
ВЪТО ЖИВО БѢ. И ЖИВО
БѢ СѢБѢ ТѢУЛѢ КѢМЪ.

УА
А
ІІІ

Chipul lui Istratie Dabija pe crucea dăruită Sfântului Mormânt

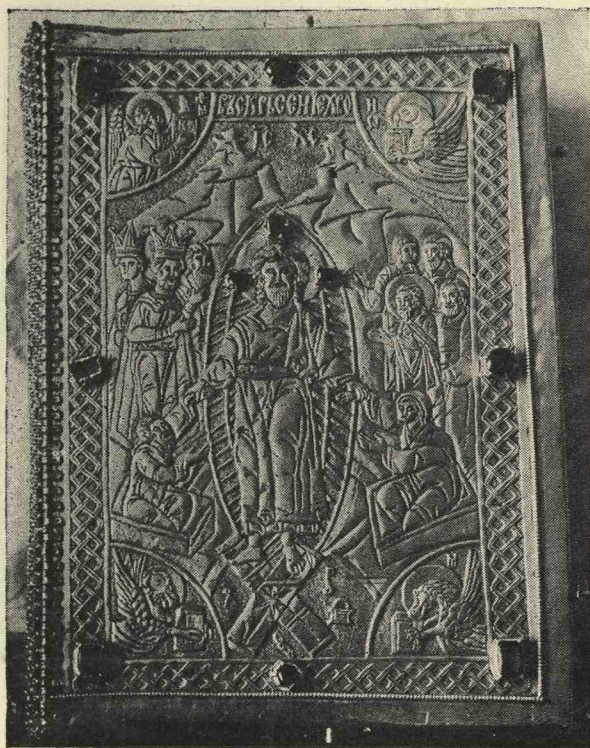
Chipul Doamnei Dafina Dabija pe aceeaș cruce

Evangelia Doamnei Rareș din 1551, coperta din față

Evangelia Doamnei Rareș, coperta dindărăt cu inscripție slavonă

Evangelhia lui Ștefan Rareș, coperta din față, cu chipul donatorului și al Doamnei, la stânga

Evangelhia lui Ștefan Rareș, coperta dindărăt cu inscripție slavonă

Patrahilul Domnului Gheorghe Ștefan

litere slavone ce mărturisesc a fi trimis de Gheorghe Ștefan la 7164 sau dela Hristos 1656.

Caut îndelung la o pereche de ripide. În argint, suflat cu aur. Pe o față, la mijloc, Iisus pe tron și împrejur inscripția slavonă:

Domnul s'a împărătit și a poruncit trupul, și l-a îmbrăcat Domnul întru putere și l-a încins ca întărită să fie așezarea.

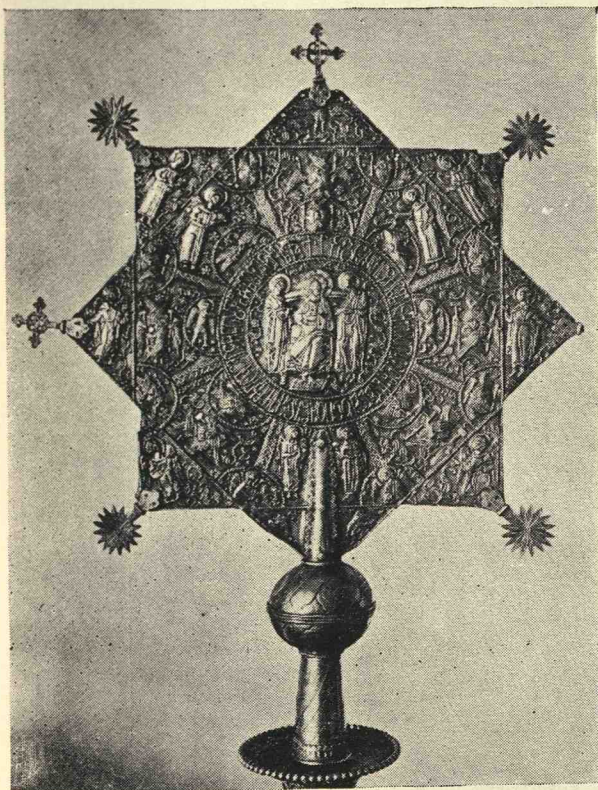
Pe cealaltă față a ripidei avem Sfânta Treime cu rândurile tot slavonești roată în jur:

Această ripidă a făcut-o Io Petru Voivod, Io Radul Voivod și au dat-o Mănăstirii Mislea.

Dedesubt îs figurile donatorilor:

Io Petru Voivod — Io Radul Voivod.

Între evangheliile românești donate Sfântului Mormânt, mai artistic executată e de sigur aceea

Una din fețele ripidei lui Petru și Radu Voevod (vistiera Sfântului Mormânt)

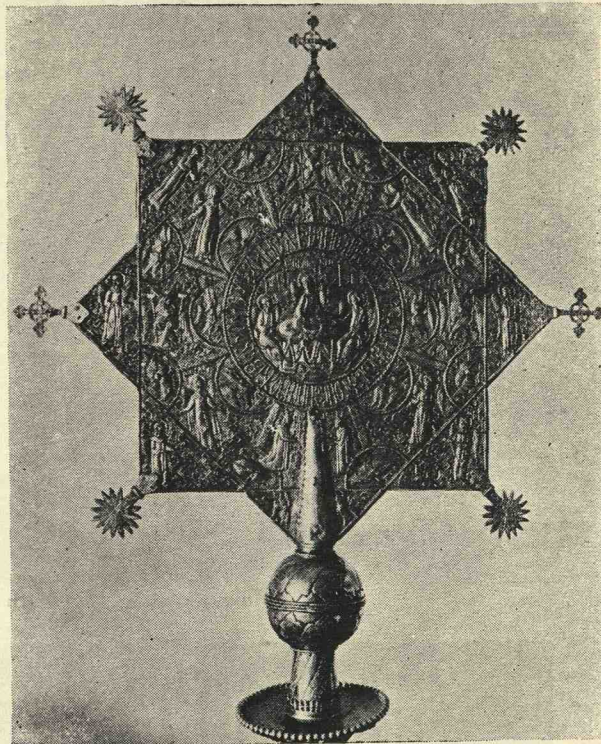
a lui Matei Basarab. Cuprinde portretul Domnului, cât și al soției sale Elena. Inscriptia grecească, destul de lungă, nu lasă nici-o nedumărire:

Ruga preaevlaviosului Domn Io Matei Ba-

sarab Voevod al Moldovlahiei Daciei și a preaevlavioasei Doamne Elena¹⁾.

Iar în dreptul portretului Voevodului:

Chipul preaevlaviosului și preastrălucitului și preavestitului Domn Ioan Matei Basarab Voevod, care s'a ridicat Domn și stăpânitor

Cealaltă parte a ripidei lui Petru și Radu Voevod

de către tot norodul clericilor și laicilor, de către arhonții și strategii Ungrovlahiei și patriei sale în 1632, iar Sfânta Evanghelie s'a fost scris prin cheltueala sa la 1642—1643²⁾.

Sub portret cuvintele:

S'a scris de mâna lui Antim monahul, poate al Ivirului³⁾.

¹⁾ Δέσεις εὐσεβεστάτου αὐθεντοῦς Ἰω. Ματαίη Μπασαράμπα βοηβόδα Δακίας Οὐγκροβλαχίας καὶ εὐσεβεστάτης δόμνης Ἑλένης ».

²⁾ « Ἡ οἰκὼν τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ ἐκλαμπροτάτου καὶ ἐνδοξοτάτου αὐθεντοῦς κυρίου Ἰωάννου Ματαίη Μπασαράμπα βοηβόδα ὁ ὁποῖος ἀνηγορεύθη αὐθέντης καὶ ἐξουσιαστής ὑπὸ παντὸς τοῦ λαοῦ ἱερομένων τε καὶ στρατιγῶν εἰς τὴν Οὐγκροβλαχίαν καὶ πατριδα αὐτοῦ ἐν ἔτι (1632) τὸ δὲ ἱερὸν καὶ ἄγιον εὐαγγέλιον ἐγράφη διὰ συνδρομῆς αὐτοῦ ἐν ἔτι, (1642—1643) ».

³⁾ « Ἐγράφη διὰ χειρὸς Ἀνθίμου μονάχου » πνθανῶς τοῦ Ἰβήρος ».

Chipurile Domnilor Petru și Radu sub inscripția ripidei

Chivoturile Mănăstirii Cetățuia din 1859

Patrahilul Domnului Gheorghe
Ștefan

Când socoteam că numărul evangheliilor noastre la Sfântul Mormânt e sfârșit, iată se ivesc încă două moldovenești în pergament. Foarte asemuitoare. Întâia este a lui Petru Rareș sau mai bine a soției sale, Doamna Elena. Pe o față a copertei în aramă bătută se vede Iisus înălțându-se din mormânt. La stânga, chipul acela încoronat, n'ar fi însuși Petru Rareș? Cealaltă față a copertei reprezintă pe Sfântul Nicolae așezat în jilt; iar jur-împrejur sub formă de chenar avem inscripția slavonă:

Acest tetravanghel l-a făcut și l-a îmbrăcat Elena, Stăpâna și Doamna răposatului Ioan Petru Voevod, cu mila lui Dumnezeu Gospodar al Țării Moldovei. Și l-a dăruit pen-

Călugări români la Mănăstirea Sf. George Hoziba

tru a sa pomenire la mănăstirea frățască, unde este hramul Sfântului Ierarh și de minuni făcător Nicolae, anul 1551.

A doua evanghelie arată pe coperta din față tot învierea lui Iisus, având la stânga figurile donatorilor, Ștefan și Doamna Rareș; coperta din dos ne dă pe Fecioara Maria cu Iisus în brațe printre îngeri, dedesubt trei sfinți, iar împrejur tot o inscripția slavonă:

Acest tetravanghel l-a făcut și îmbrăcat Ștefan Constantin (?) Voevod, fiul lui Petru Voevod, pentru sănătatea sa și urma-

Toaca purtând inscripția românească la Mănăstirea Sarandarico (Muntele Ispitei)

Intrarea bisericii Sfinții Arhangheli din Ierusalim

șilor și părinților săi, Ioan Petru Voevod,
cu mila lui Dumnezeu Gospodar al Țării

Amândouă evangheliile au pagini inluminat și
coperțile împodobite cu pietre de felurite colori.

Mănăstirea Sf. George Hoziba, în apropierea Ierusalimului

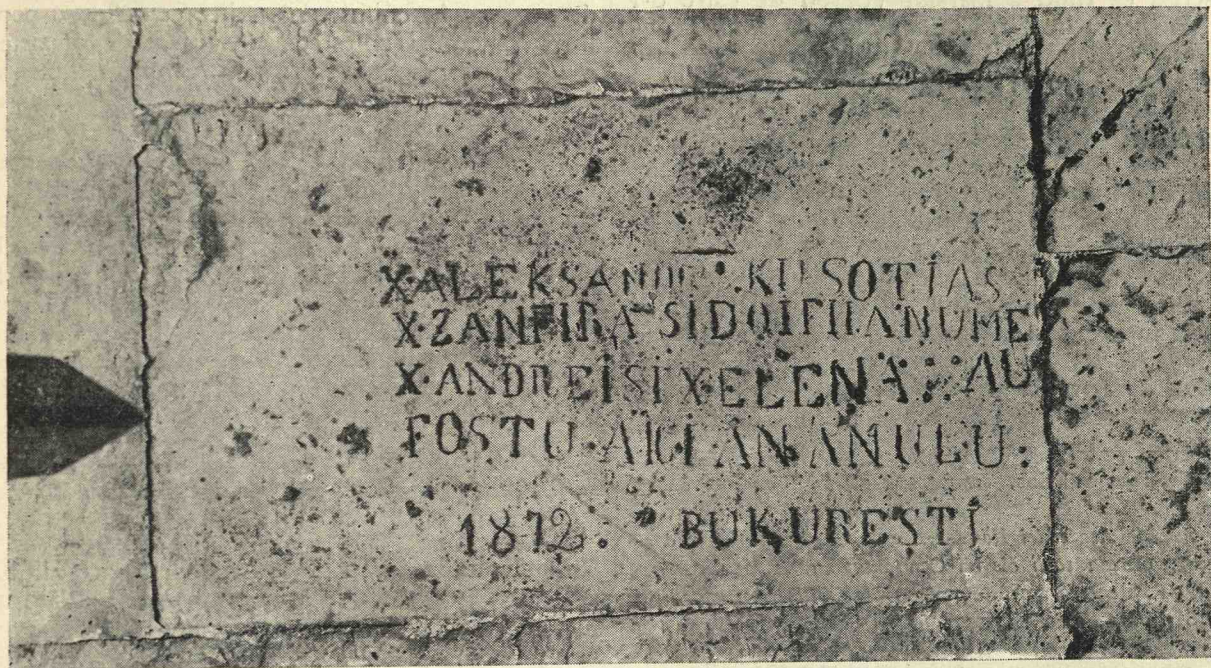
Insemnări de pelerini români la Mănăstirea Sfinții Arhangheli din Ierusalim

Moldovei, și Doamna sa Elena, care a
răposat la anul 1549.

— Avem aici și două săbii, îmi spune Arhiman-
dritul Chiriacos. Vrei să le vezi?

— Negreșit, răspund.
 Și-mi aduce săbiile. Una-i a lui Petru-cel-Mare
 al Rusiei; cealaltă bizantină — așa susține vistier-

Pe lama-i de oțel o decorație în aur a două
 sfeșnice aprinse; mai încolo Fecioara Maria pur-
 tând în brațul stâng pe copilul Iisus; doi înge-

Alte însemnări din acelaș loc

Căsuța sorei Stavrofilia din Ploești la Mănăstirea Sfinții Arhangheli din Ierusalim

nicul. Are forma curbată și mânerul de ivoriu. rași ce țin o coroană cu nestimate; și apoi in-
 Scoțând-o din teacă, mă uit cu luare aminte: scripția:

† Σὺ βασιλεὺ ἀήττητε λόγε Θεοῦ παντάναξ,¹⁾

Avem a face, neîndoios, cu o sabie a lui Brâncoveanu, căci este în totul exactă celei din Luvru, descrisă ca fiind a marelui Voevod de către d-l C. Marinescu în *Trei săbii ale lui Constantin Brâncoveanu*²⁾. Cum va fi ajuns în vistieria Sfântului Mormânt? N'o fi dăruit-o Brâncoveanu însuși unuia din patriarhii Ierusalimului, cari veneau deseori să-l viziteze și să-i ceară milostenie?

În afara daniilor voevodale, câte lucruri prețioase nu vor fi fost aduse aici de către pelerinii Români! Trăgeau de obicei la Mănăstirea Sfinților Arhangheli ce dă astăzi printr'o porțiță în ulicioara Sf. Francisc, alături de Patriarhie. Dă-lele în jurul bisericii sunt pline de leaturi și nume românești. Pe împrejmuirea de piatră a terasei cineva a săpat sub o cruce, cu slove aproape șterse de vreme, că-i Piteștean și-l chiamă Vasile;

¹⁾ Tu, rege neînvins, cuvânt al lui Dumnezeu, stăpânitor peste tot.

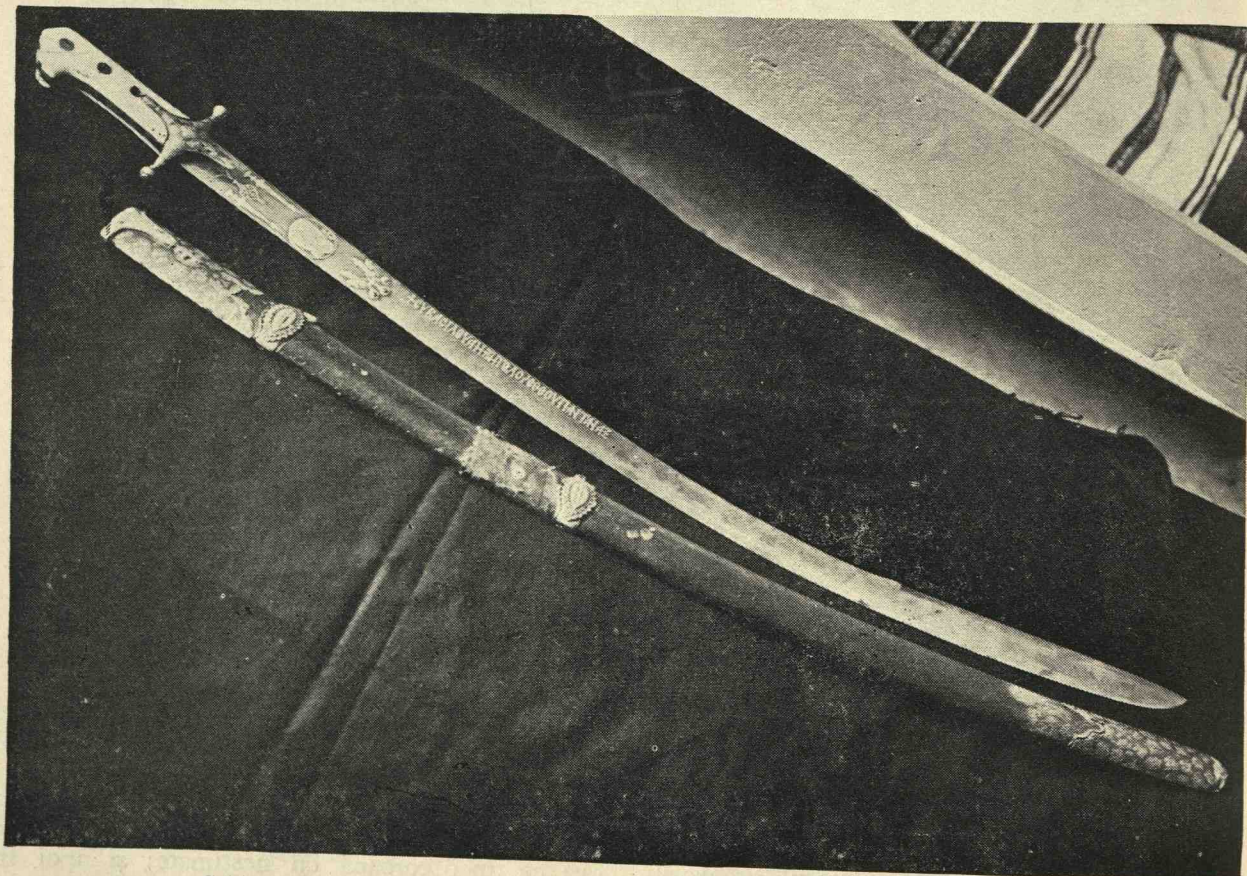
²⁾ *Analele Academiei Române*, Anul XX, 1927. Vezi deasemeni: *Câteva săbii ale lui Constantin Brâncoveanu* de generalul R. Rosetti, Acad. Română, *Memoriile Secțiunii Istorie*, Seria III, Tom. X, 1929.

altul, Transilvănean, a însemnat pe o laviță anul 1888; al treilea a venit cu întreaga familie, ne spune, din București, la 1872; și așa mai departe — mulțime de pelerini, cari s'au perindat, găsindu-și sălaș în chiliile, năpădite acum de o populație mizeră și amestecată. Numai de o parte o căsuță în verde, cu un lămâiu la intrare, menține tradiția, fiind locuită de sora Stavrofilia din Ploști, cu ucenica ei Macrina.

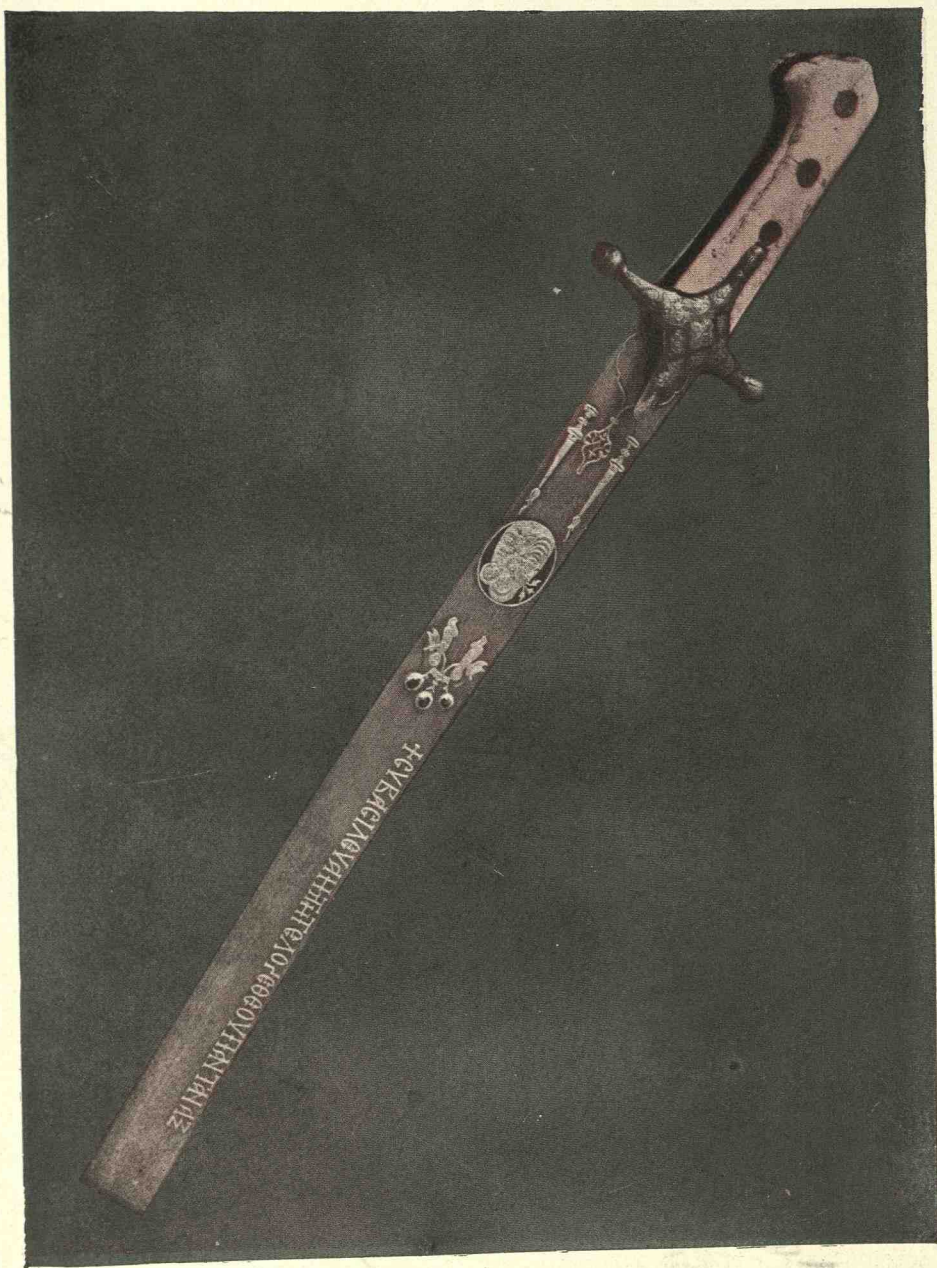
Călugărițe și monahi din Țară se află în multe lăcașuri palestinene. Chiar în drumul spre Ierihon, la o mănăstire așa de retrasă ce-a folosit de închisoare călugărească a Sf. George Hozibă, abătându-mă într'o zi, găsesc pe un părinte Simion și pe altul Constantin, dinspre Tutova. Aceștia îmi arată mormintele a încă doi monahi Români, veniți aci de curând să-și sfârșescă zilele. Mai departe, la Mănăstirea Sarandrico, Muntele Ispitei, citesc pe o toacă inscripția:

Această toacă o dau la Sfântul Mormânt eu Manolachi Barbu din Bârlad, 20 Septembrie 1882.

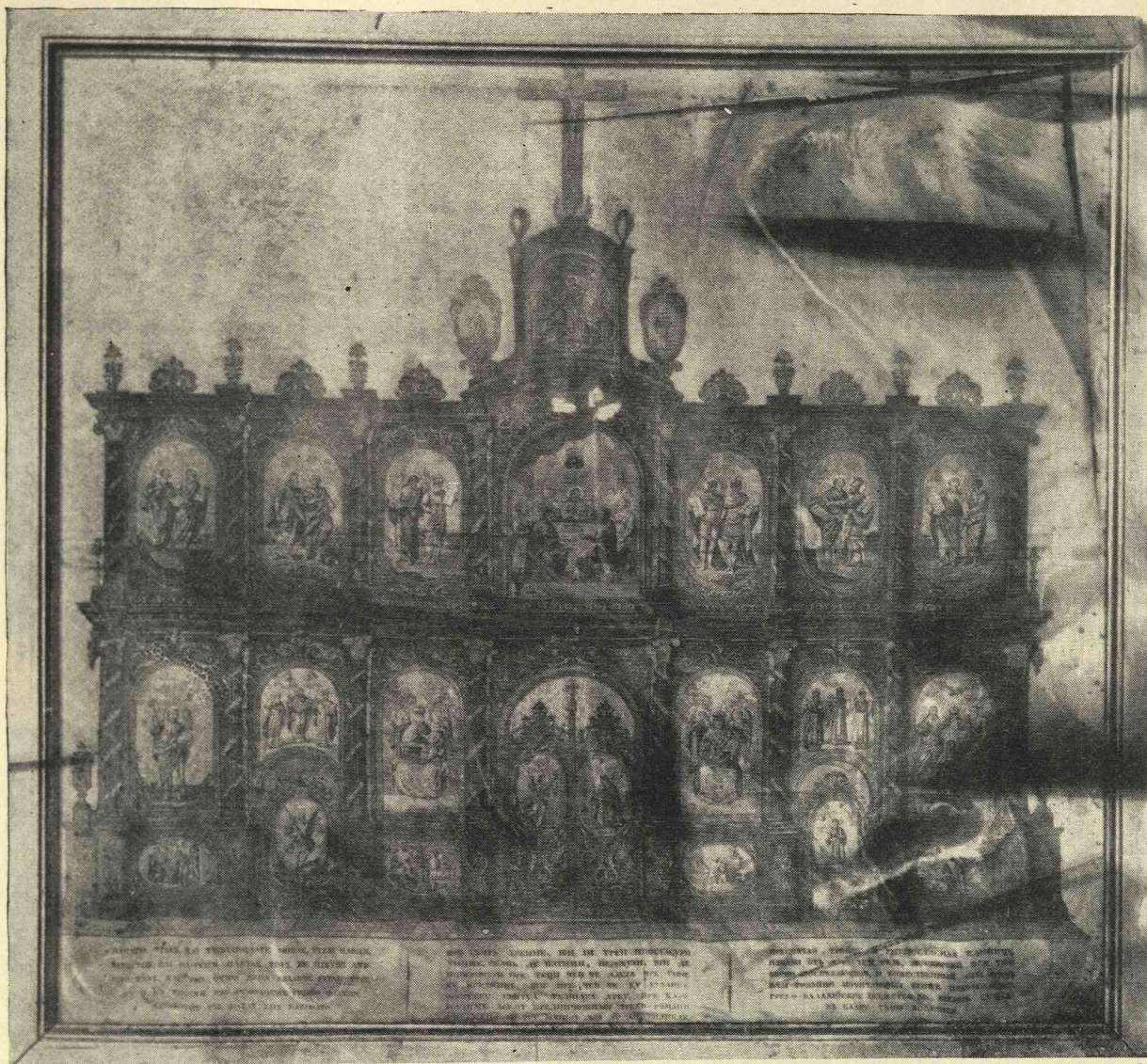
Câtă credință va fi fost în sufletul acestui bărlădean, care în timpuri anevoioase de călătorit a purtat încoace o întreagă toacă de fier!

Sabia cu teacă a lui Constantin Brâncoveanu din Vistieria Sfântului Mormânt

Sabia lui Constantin Brâncovanu. (Vistieria Sfântului Mormânt)

Tâmpla Bisericii ortodoxe Sf. Treime a Greco-valahilor din Viena

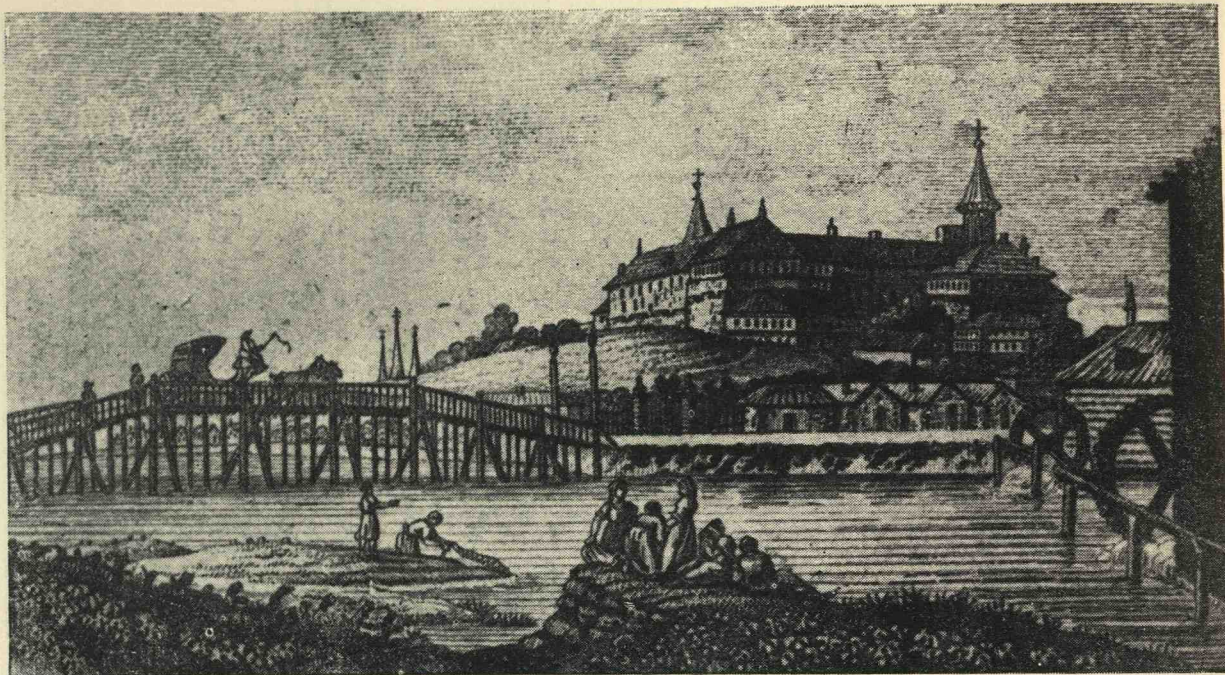
URME ROMÂNEȘTI LA ATENA

Nu că am fi avut odinioară strânse legături cu Atena, nu că Voevozii noștri i-ar fi trimis danii și ajutoare; dar în capitala Greciei au venit de aiurea și s'au adunat o mulțime de rămășițe românești.

Să luăm întâiu Muzeul Etnografic. Zidit întreg de Aromânii binefăcători Averof, Tușița, Sturnari, câte și trei din Aminciuc, vrea să illustreze în deosebi mișcarea neatârării grecești, care, nefiind străină Țărilor Române, e de așteptat să cuprindă și lucruri ce ne interesează de-a-dreptul.

Intru și-l cercetez cu de-a-măruntul. Iacă o

stampă a reședinței Hospodarilor în București. Mai încolo persoana în șalvari, scurteică și fes, și cu niște mătănii, este Dimitrie Mavrogheni, odată spătar în Moldovalahia. O bătrână cu fața rotundă, prinsă în scufie, ținând ochii mari cășcați, e mama Ipsilanților, din neamul Văcăreștilor, adaugă lămurirea grecească. Unui bărbat oacheș, cu grijă îmbrăcat, cu neagră cravată de artist, îi se dă numele de George Voinescu; fusese cândva în slujba lui Dimitrie Ipsilanti. Portretul lui Alexandru Moruzi Voevodul, deși foarte expresiv, e cam

Palatul Hospodarilor din București (Mihai Vodă)

Epitafiu Mariei, fiica lui Hagi Leonte din Pangalia (?)

Coperta din față a evangheliei lui Matei Basarab, 1642. (Vistieria Sfântului Mormânt)

Mama Ipsilanților din neamul Văcăreștilor

George Voinescu, în slujba lui Dim. Ipsilanti

Voievodul Alexandru Moruzi

Domnitorul Constantin Mavrocordat

șters de vreme. Alte două portrete, așa de izbutite, ne arată pe Domnii Constantin Mavrocordat și

Mihail Vodă Șuțu

Ignatie al Ungrovlahiei

Mihail Suțu. Lângă acesta din urmă, uite și marea-i pecete! Un chip zugrăvit în ulei are în marginea dreaptă de jos însemnarea: «Ignatie al Ungrovlahiei, întemeietorul Eteriei Liceului grec în București, la 1811». Pe un vechiu epitaf, brodat în aur, fără dată, cetesc că s'a lucrat cu cheltuiala Mariei, fiica lui Hagi Leonte din Pangalia (?),

Dimitrie Mavrogheni, Spătar în Moldovalahia

România. O pânză de mătase ne înfățișează tâmpla bisericii ortodoxe a Sfintei Treimi din Viena. Dedesupt, în slove capitale și în trei limbi, ni se spun următoarele: ¹⁾

Prea sfânta Treime și în trei ipostasuri unime, scapă de patimi, periculi și de înverinuri ²⁾ pre

¹⁾ Dau inscripția românească.

²⁾ *Invirin, invirinare*, în dialectul aromân = *întristare*.

toți cei ce laudă pre tine cu credință și pre cei ce cu evlavie onorescu sântul templul a teu, pre care frățimea drept credincioșilor Greco-Romani din Viena intru mărirea ata au ridicat.

litere mărunte, că această icoană s'a făcut cu chel-tuiala și întru pomenirea « nobilului domn Simu Gheorghe Sina » la 1822.

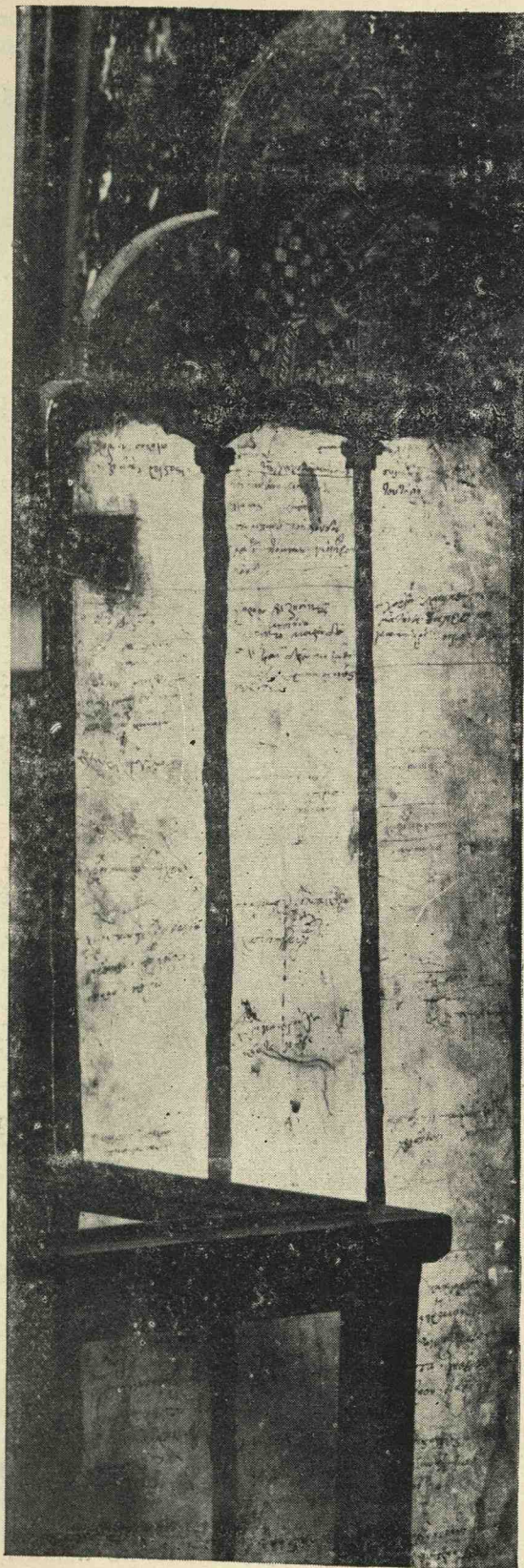
Intârziu mai mult dinaintea ur ui triptih adus

O față a triptihului din Macedonia, 1691, cu icoanele Sf. Spiridon și Sf. Vasile

Cuvintele « Greco-Romani » sunt redată în gre-cește Γραικο-Βλάχων. O altă însemnare adaugă în

din Macedonia. Dela care mănăstire anume, nu se știe. Pe întâia față a triptihului, sub icoana

Altă față a triptihului din Macedonia, 1691

sfântului Spiridon, se poate desluși anul 1691. Tot pe aceeași față, însă în a doua coloană, cetesc printre numele pomenite: *Nicolae Domnul Valahiei, Constantin Voevoda, Ilea Doamna, Șerban Voevod, Maria Doamna* ¹⁾.

Litera inițială a unei pagini din *Evangelhia Marelui Vornic Grigore Crăciun*, 1599

¹⁾ νηκολα τῆς βλαχίας του αὐθεντος
κονσταντίνου βοηβόνδα
ήλια ντόμνας
σερμπάνω βοηβόνδα
μαρίας ντόμνας.

O seamă de hrisoave, privitoare la Mănăstirea Sinai, pe cari le-am căutat acolo în zadar, le găsesc acum în biblioteca Muzeului Etnografic ¹⁾. Întâi hrisovul daniei bisericii Sfintei Paraschive din Iași la 1610 de către Domnul Constantin Moghila. Al doilea hrisov, datat 1667, este al lui Radul Leon Voevod. Urmează hrisovul, prin care Nicolae

argint sculptate ce închid pecetea amândoror hrisoavelor.

Mai există în Biblioteca Muzeului Etnografic un număr de șeizeci și două de acte relative la ceea ce fusese odată Mănăstirea Sărandari, cu începere din 1529, când avem un hrisov al Voevodului Radu dela Afumați; un alt hrisov e dat de către Ale-

Hrisovul lui Constantin Moghila din 1690

Mavrocordat donează Mănăstirii Sinai la 1724, Mărginenii. Tot la Mărgineni se referă și hrisovul din 1751 al lui Constantin Racoviță. Aceste două din urmă sunt și cele mai frumoase hrisoave din câte am văzut. Chenărite, în pergament, având întâiul mărimea de 1,36/0,46, celălalt de 1,85/0,50, poartă la început și la urmă strălucite podoabe de zugrăveli; nu mai puțin îngrijite sunt și tecile de

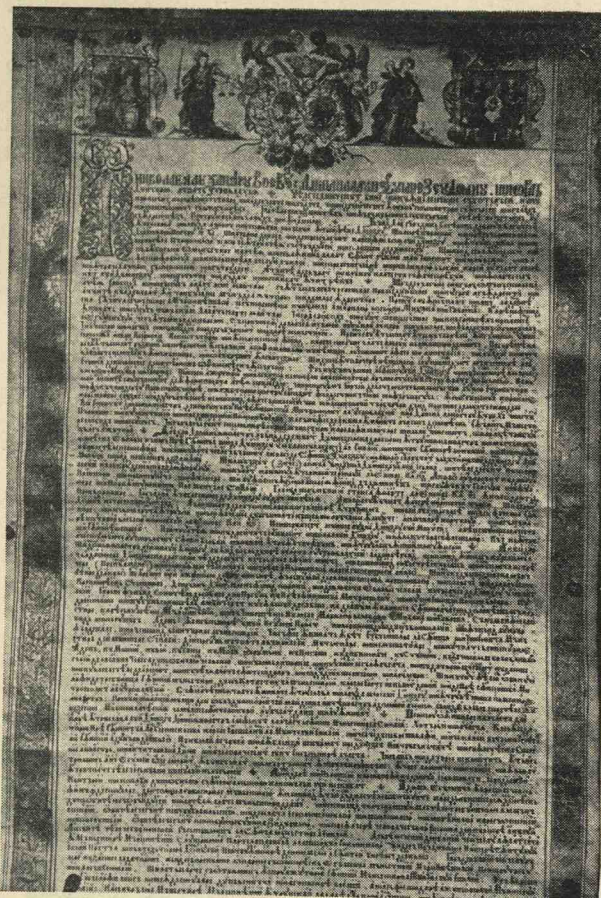
xandru al Valahiei la 1627; al treilea hrisov poartă numele lui Leon Tomșa și data de 1631; și astfel mai departe, documentele asupra Mănăstirii Sărandari mergând până la anul 1831.

Trecem acum la Biblioteca Națională. Pe întâia pagină a unui volum grecesc în pergament găsesc între altele însemnarea:

Anul 7063: s'a împodobit crucea sculptată în Valahia: — și a împodobit-o Despina Elena; Dumnezeu s'o ierte.

Deschid apoi o evanghelie în pergament, cu-

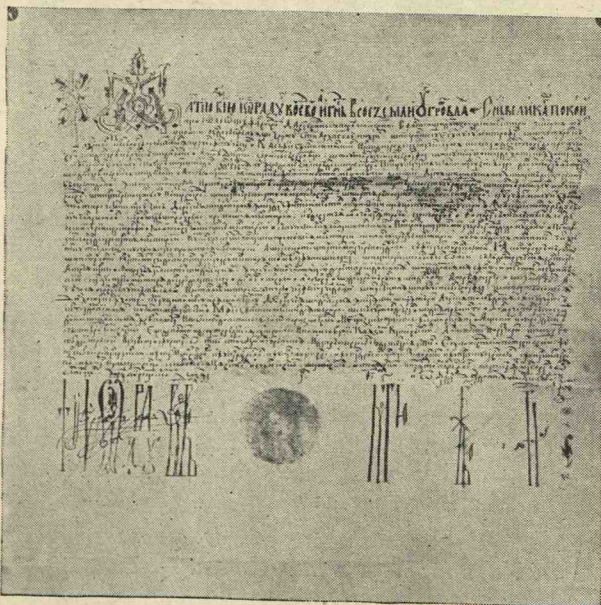
¹⁾ Fuseseră scoase în vânzare la Constantinopol, de unde un patriot grec, Theodor Mavrogordat, le-a cumpărat, dăruindu-le apoi Muzeului Atenian.

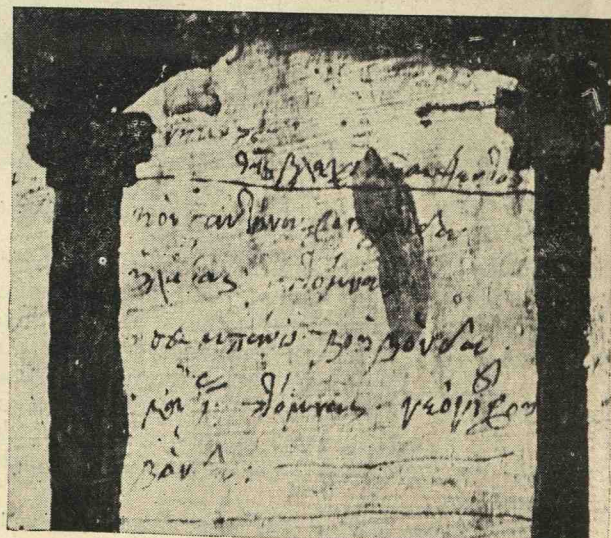
Inceputul hrisovului lui Nicolae Mavrocordat din 1724

Sfârșitul hrisovului lui Nicolae Mavrocordat

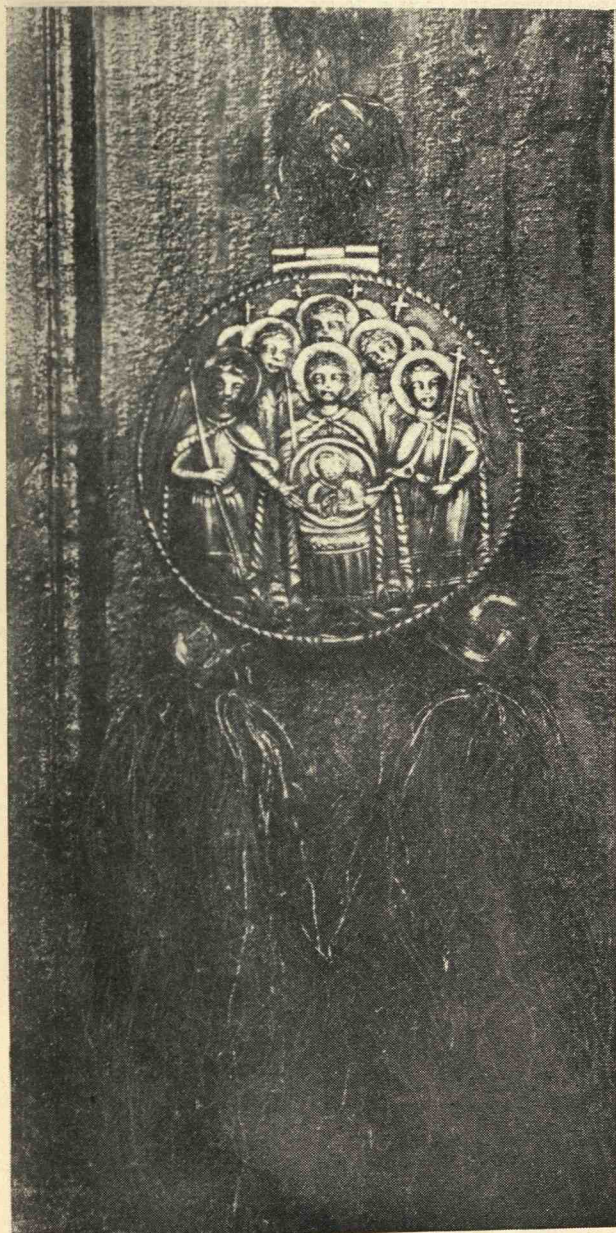
Hrisovul lui Radul Leon din 1667

Nume de Voevozi români pe triptihul din Macedonia

prinzând 663 pagini, toate scrise grecește, afară de una singură slavonească ce ne spune pe larg:

In numele Tatălui și Fiului și sfântului Duh. In zilele evlaviosului Io Eremia Moghila Voevod, Domn al Țării Moldovei, tetravangelul acesta l-a legat și aurit banul Grigore Crăciun, Mare Vornic; fiu al repozatului Mathei Crăciun, Mare Vornic; și l-a dat strălucitei Mănăstiri

Teaca de argint ce închide pecetea hrisovului lui Nicolae Mavrocordat

Vatoped, care este la sfântul Munte și unde-i biserica Vestirii Preasfintei Născătoare de Dum-

nezeu Fecioarei Marii, întru mântuirea sufletească a părinților și iertarea păcatelor sale. Iar preoții, diaconii și frații zisei sfinte măn-

Teaca ce închide pecetea hrisovului lui Constantin Racoviță

năstiri să le scrie numele în marea carte de pomenire; și la vecernia Adormirii Prea sfintei Născătoare de Dumnezeu Fecioarei Marii să facă rugăciuni și colivă și priveghiu de toată noaptea; și în dimineața Adormirii Născătoarei de Dumnezeu să facă slujbă și iarăși colivă. Să se roage lui Dumnezeu până ce va fi pe veci strălucita mănăstire. Și dacă va îndrăzni cineva

să calce aceste hotărâri ale noastre să aibă a răspunde înaintea înfricoșatului scaun al lui Hristos despre toate păcatele lor. Cine îl va vinde și cumpăra să fie afurisit de Domnul Dumnezeu și de Preasfânta Mamă și de sfinții

Începutul hrisovului lui Constantin Racoviță din 1751

Părinți ai Niceii și de cei patru evangheliști Matei, Marcu, Luca și Ioan, și de toți sfinții, și să aibă loc împreună cu necredincioșii și cu afurisitul Arie și ai săi. În anul 7107, luna Decembrie.

La stânga acestei inscripții se arată trei roto-coale roșii, legate între ele. Înăuntrul fiecăruia de sus în jos citesc la rând:

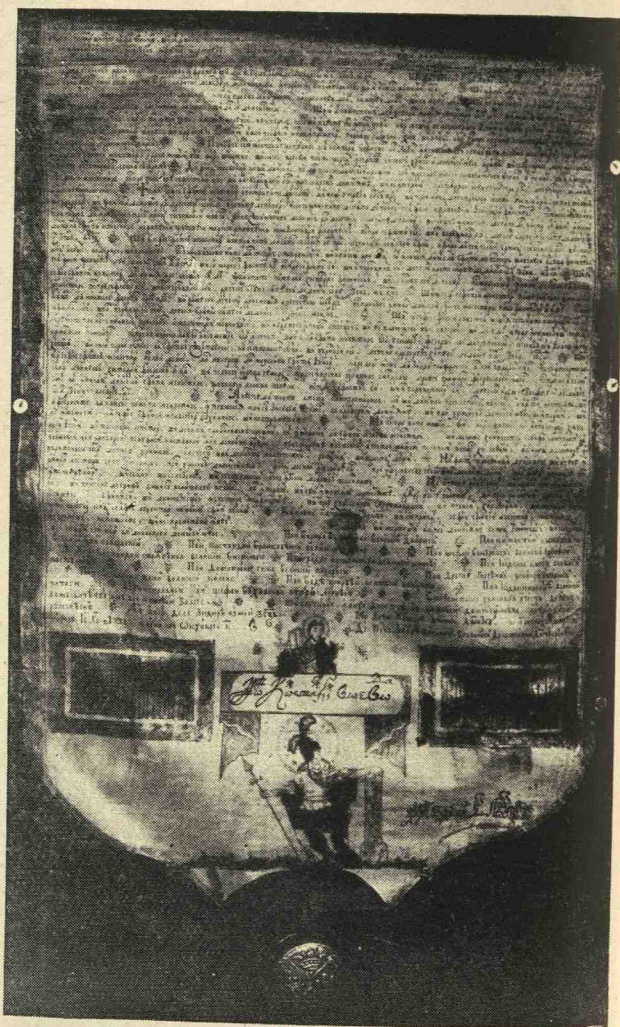
Mathei și Maria;
Banul Grigorie, Mare Vornic
și Doamna Anghelina;
Fratele său Teodor și Ioan.

Mai găsesc în biblioteca Muzeului Național și manuscrisul unei comedii grecești ¹⁾ cu titlul:

ALEXANDRU VODĂ
Cel fără conștiință

Comedie scrisă de cineva nenumit
în anul 1785

sau după alții de Gheorgachi Suțu, nepotul
lui Mihail Voivoda Suțu ²⁾.

Sfârșitul hrisovului lui Constantin Racoviță

Din înșirarea personagiilor: Alexandru Vodă, Domnul Moldovei; Zafiru, Doamna sa; spătarul

¹⁾ Codicele No. 1328. Vezi N. Iorga: *Istoria Literaturii Române*, vol. II, p. 77. Comedia e pomenită și de d. D. Russo în *Studii și Critice*, Buc. 1910, pp. 104—105.

²⁾ Ἀλεξανδρο-Βόδας

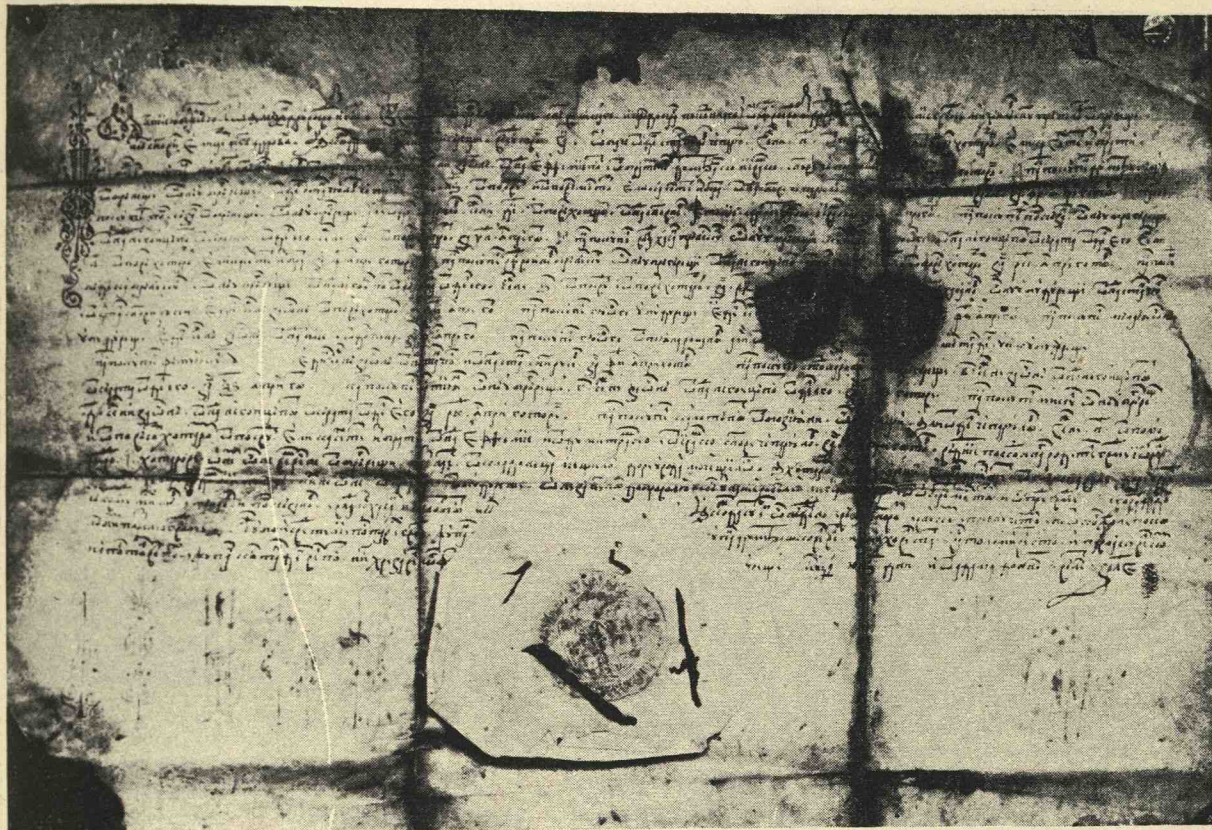
ὁ ἀσυνείδητος

Κωμωδία συντεθεισα παρὰ τινος ἀκατονομάστου
ἐν ἔτει αψπε (= 1785).

ἢ παρ' ἄλλοις Γεωργάκκ σουτζου ἀνεψιού
Μηχαήλ βοεβοδα σουτζου.

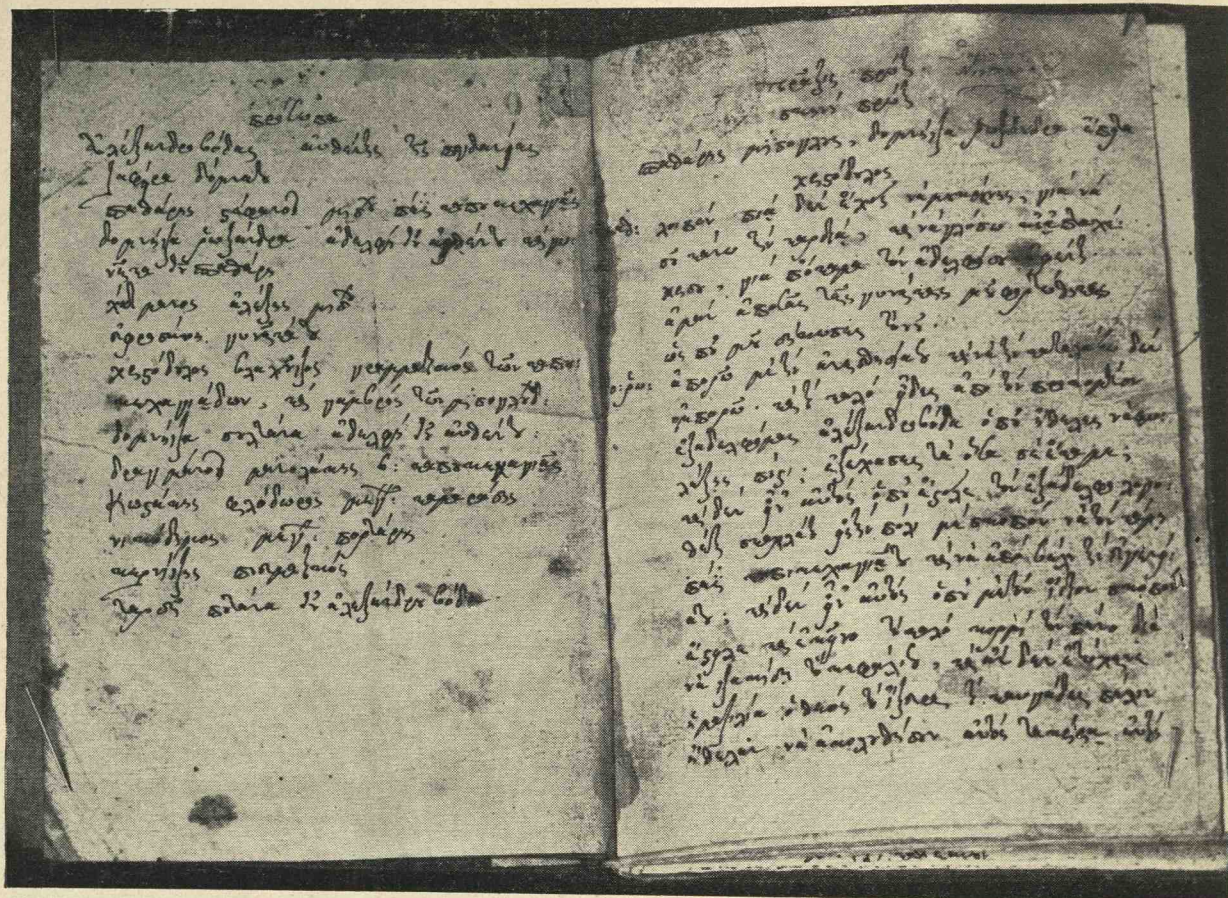
Coperta din dosul evangheliei lui Matei Basarab, 1642. (Vistieria sfântului Mormânt)

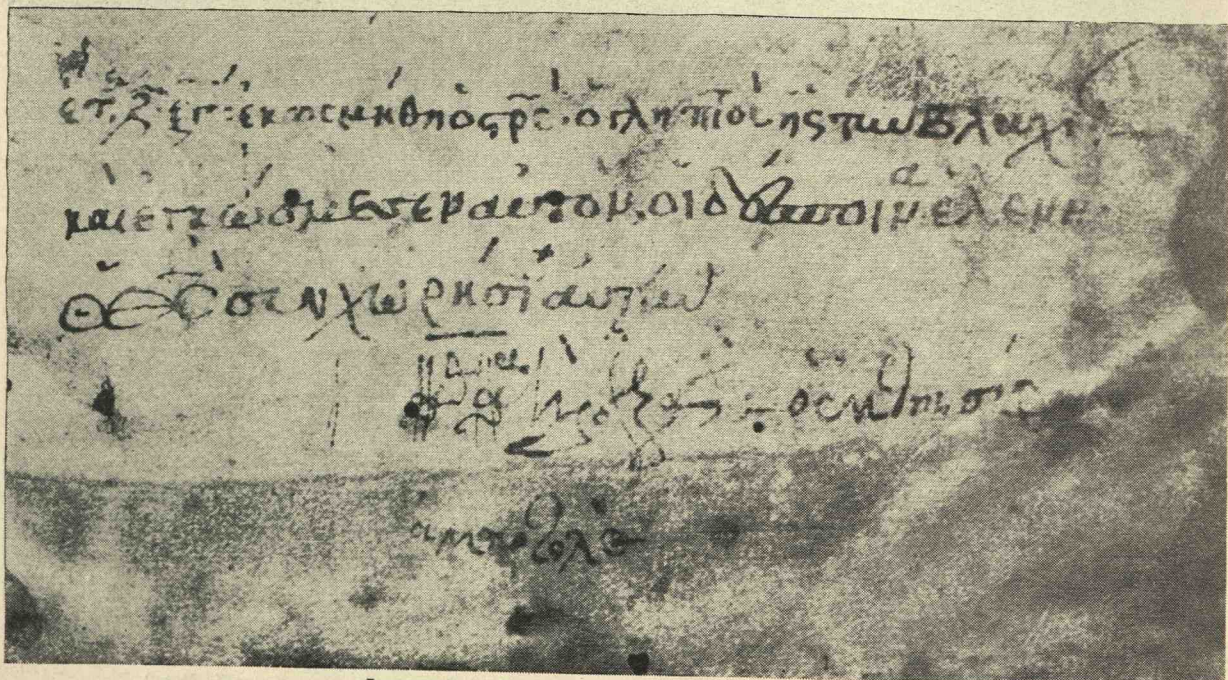
Hrisovul Voevodului Alexandru al Valahiei din 1629

Directorul și Secretarul Muzeului Etnografic din Atena (la dreapta Directorului, M. Beza)

Două pagini: Personagiile și începutul comediei grecești despre Alexandru Vodă, 1785

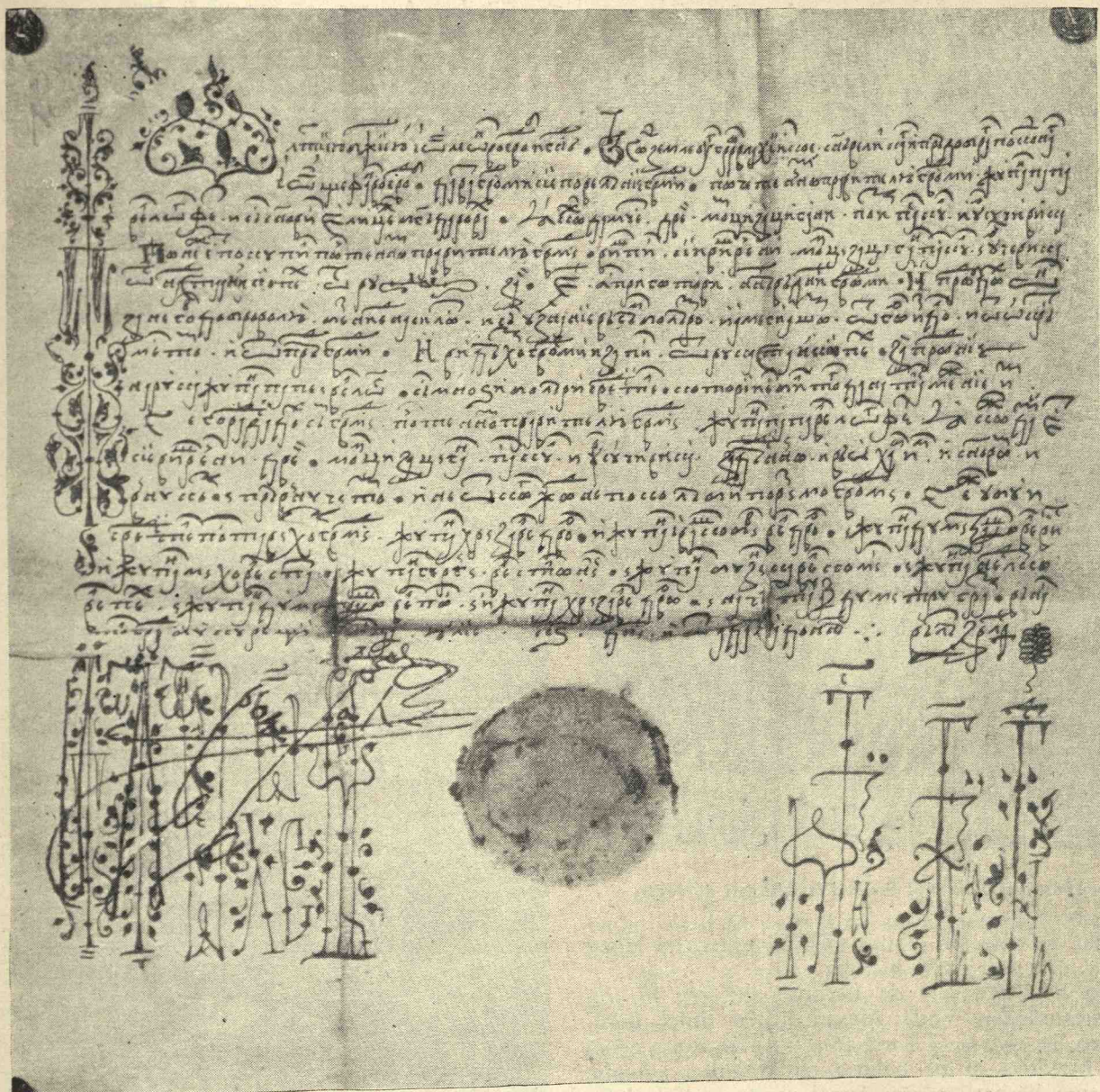

Insemnarea despre o cruce trimisă din Valahia

Ștefan; Domnița Roxandra, sora Domnului și soția spătarului; Hatmanul Alexe; Eufrosina, soția sa; Hristodul Vlahuț, secretarul capuchehaealelor și ginerele Domnului etc. — se poate înțelege însemnătatea acestei comedii în manuscris, pentru noi. E o prețioasă oglindă a stării de spirit fana-

are de ginere pe Hristodul — ceea ce n'o împiedică totuși de a-i fi și amantă. Acești doi împreună caută a stoarce pe Vodă Alexandru. Grăește Roxandra către Hristodul:

«Cumpărăm noi ieftin și apoi încercăm pe cât putem mai mult».

Hrisovul lui Leon Tomșa din 1631

riotice în acel timp. Ceea ce cunoaștem dintr'anume documente și descrieri, aci prindem oarecum mai intim și mai de-a-dreptul.

Alexandru Vodă e gata să plece din Constantinopol, spre a lua în primire scaunul Moldovei. Sora sa Roxandra, care-i soția spătarului Ștefan,

Intr'acest scop măgulesc în toate chipurile pe Vodă, sprijinindu-i chiar dorința de a-și părăsi soția, Doamna Zafiru, în schimbul unei femei de moravuri ușoare, zisă Tarsi. Aci mai intră în joc un alt personagi, Filodor Cămărașul. El are grijă de Tarsi, el o duce noaptea în iatacul lui Vodă

Alexandru, spunându-i: « Moare, se prăpădește după Măria-ta! » Vodă însuși e convins. Mărturisește:

« Câte femei am cunoscut eu, nu cred să le fi întâlnit în vis alții. Când eram în Rusia, fiecare seară luam câte una. Apoi, venind în Vlahobog-

nu mă încercă el mai întâi, nu mă duce la Vodă...

Fizionomia lui Filodor ni se întregeste printr'o altă trăsătură din convorbirea în Actul II cu unul Nicodimos, Mare Portar, care se declară el însuși a fi armean de neam:

Nicodimos. In puțină vreme știu ce-ai să-mi ceri.

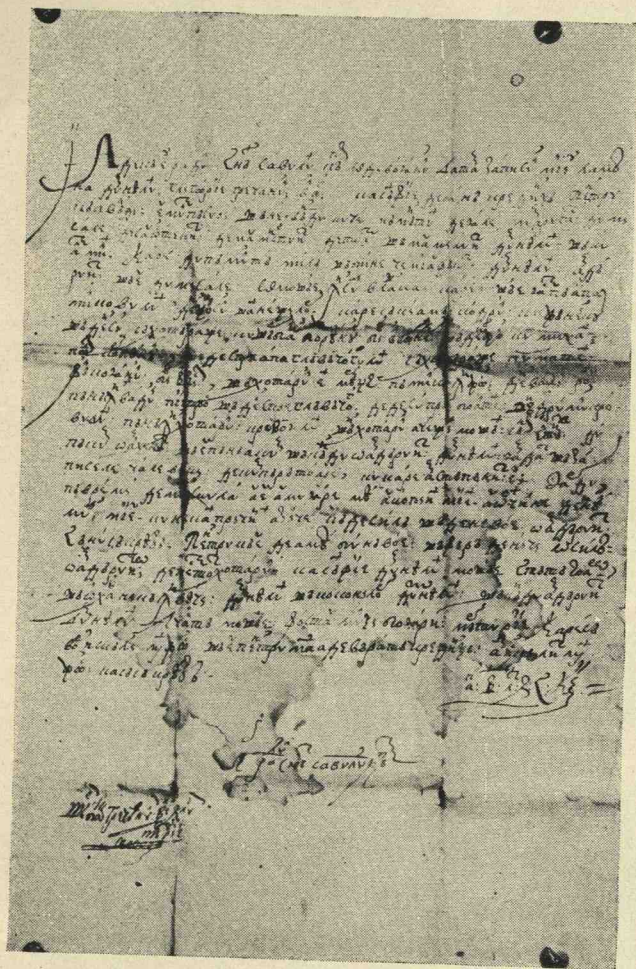
Filodor. Anume, ce am să-ți cer?

Nicodimos. Ai să mă rogi și eu am să fac nazuri, o să mă strângi de mână și eu am să-ți zic: ci stai liniștit, ci dă-mi pace, că nu merge, nu...

Filodor. De vream asta, nu găseam eu băeți plăcuți?

Nicodimos. Hei, nu găsi ai! Parcă n'al și găsit!

Filodor. Și pe cine am găsit?

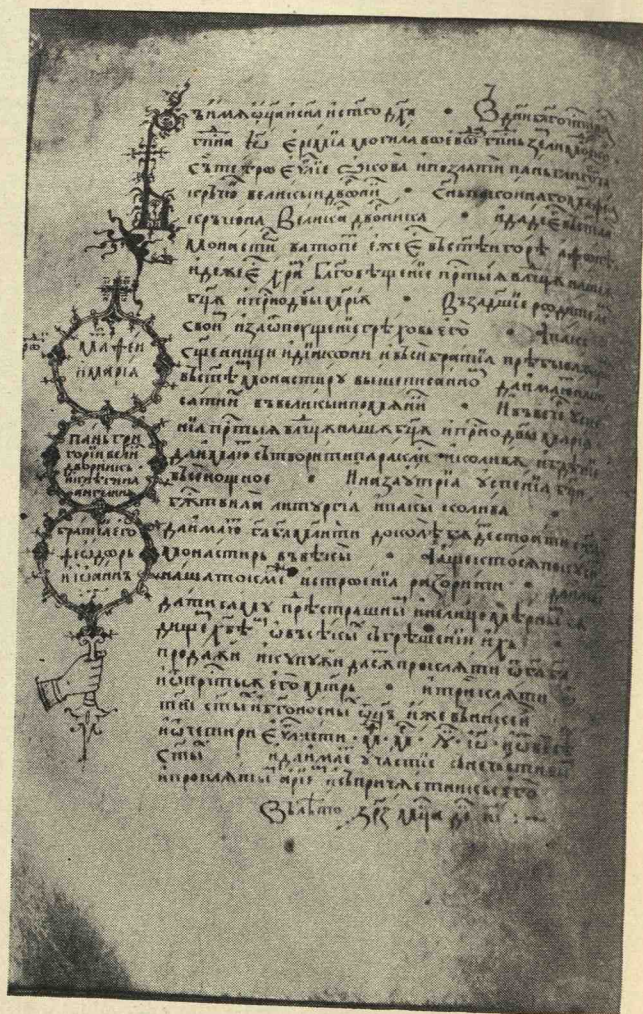
Hrisovul Domnului Radu dela Afumați din 1529

dania, pe câte am izbutit să pun mâna, nu le-am lăsat. Dar ca Tarsi niciuna...

In adevăr, așa-i de fierbinte iubirea ei, că, impresurând-o Vodă Alexandru în dulci mângâieri, își zice sieși Tarsi aceasta: « Să ajung odată în Moldova și-mi cunosc eu rostul... Acolo, precum bărbații găsesc femei multe, astfel și femeile găsesc bărbați câți vor ». Vodă Alexandru îi laudă pe Filodor:

« Nu-ți pot spune cât îi datoresc, că-i credincios, liniștit și tănuitor ». Tarsi aparte:

« Oh, ce râs nu mă apucă! Auzi, credincios, liniștit și tănuitor; și de-ar ști oare că, precum oamenii mari au pe careva să le încerce mâncarea și băutura, așa și Vodă îl are pe Filodor, care, de

Insemnarea pe Evanghelia Marelui Vornic Grigorie Crăciun, 1599

Nicodimos. Pe Mihali, că l-ai despărțit de ceilalți servitori.

Filodor. Fiindcă-i credincios...

Nicodimos. Credincios... noaptea. Dar ai să

mă rogi și pe mine; tu, dacă nu încerci și pe un armean, nu se poate...

Un alt ipochimen al Curtii este Dragomanul Manolachi, care, spunând că el nu-i rău de gură, că el nu poartă vorbele, totuși nu încetează a-i strecura lui Vodă: «Beizadeaua Callimachi e în adevăr cel mai mare vrăjmaș al Măriei-Voastre... Suții, știți Măria-Voastră ce oameni sunt... Pe Callimachi și pe Vlăhi să nu-i uitați...». Iar cât despre Vodă Alexandru își are el filozofia sa. Își zice: «Care nu știe machiavelisme, nu știe nici să trăiască». «Minciuna care folosește e mai bună ca un adevăr ce strică». «Eu m'am cunoscut totdeauna pe mine însumi: n'am Dumnezeu și nici că vreau să am»... «De mi-ași scoate numai

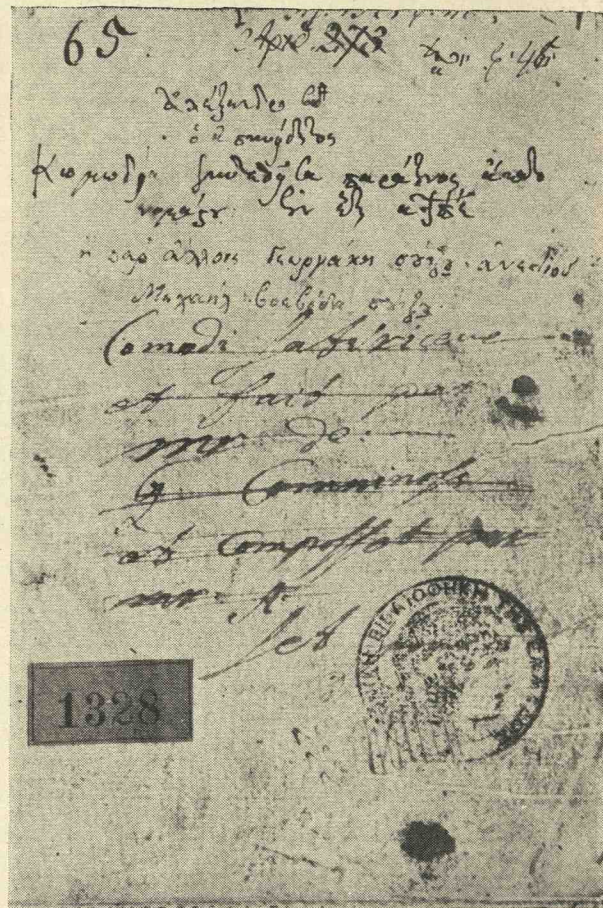
«Eu, ca să viu la Constantinopol, am omorât pe cealaltă soție a mea. Nu rămâne decât otrava. S'o duc în Moldova și o curăț apoi cu multă ușurință».

De aceea și pleacă, însărcinând pe un Duhovnic Kernitis s'o înduplece a-l urma. Ci se pare că Doamna Zafiru îi ghicește ținta și în vorbirea-i cu

Pagină din Evangelia Marelui Vornic Grigorie Crăciun

datoria și aș pune de o parte ceva arginți, că nu stau aci o oră măcar. Europa și iarăși Europa...». Vroind a scăpa de Doamna Zafiru, nu se dă în lături nici dela crima uciderii, pe care a mai faptuit-o înainte:

Comedia grecească despre Alexandru Vodă, 1785

Duhovnicul dă pe față tot ce știe din viața trecută a lui Vodă Alexandru:

«Dacă era el om, Grigore Vodă Ghica nu-l lăsa, îl făcea ginere, precum și hotărîse. Și, ducându-se în Rusia, nu înșela pe camerista, că o va lua de nevastă, și nici nu se cununa cu fiica profesorului său, pentru ca s'o ucidă apoi cu mâinile sale.

Kernitis. Și, dacă nu era om, cum a izbutit să ajungă dragoman, să iea și domnia?

Doamna Zafiru. Tatăl meu, să fie sănătos, l-a ridicat... După omorul soției sale, întors din Moldova, prin mijlocul fățarniciei, cum a înșelat pe alții, la fel și pe tatăl meu. Și l-a pus în ambiția să-l facă ginere și să-l lase urmaș dragomaniei, până 'ce era să-i vină și domnia... Cine să afle

de nerecunoștința sa și să nu se cutremure! În vremea domniei Înălțimii-sale, pleacă din Moldova spre Constantinopol și, neavând mijloace, se duce în Valahia, gol de tot, fără niciun ban. Îl vede Domnul și-i este milă și, după ce-l îmbracă din cap până în picioare, îi dă și cheltuiala de drum. Totuși, nu se apucă încă de lucru, și-i orânduiește mazilia. Vărul său, Alexandru Vodă Mavrocordat, câte ajutoare nu i-a dat! Cu toate acestea i-a fost cel mai mare vrăjmaș. În timpul ce primea binefaceri, îl urmărea, până când i-a luat și domnia. Dar ce vorbesc despre alții... ».

Și Doamna Zafiru spune, că la fel s'a purtat

și cu tatăl ei, adăugând mai la urmă: « Să-mi deee averea și mă despart mulțumită. Cu averea mea trăesc ca o regină... ».

Aci se oprește piesa în actul III, neisprăvită. Dar, și atâta câtă este, ajunge să ne covârșească atmosfera-i de o înecăcioasă urătenie sufletească. Nu ne vine a crede, că avem înaintea-ne ființe ce au trăit în toată realitatea lor respingătoare. Piesa e interesantă și ca document al limbei grecești, mai mult levantine, vorbite atunci, pline de turcisme și de un naturalism ce coboară adesea dincolo de marginile buneii cuviințe.

Marea pecete a lui Mihail Vodă Șuțu

Mănăstirea Sfintei Vineri la Vița, Zagori

URME ROMÂNEȘTI ÎN EPIR

Din balconul ospătăriei la Ianina privesc întinderea coperișurilor cu înegrite cărămizi. De jos mă ajung ramuri lungi de platan; mai spre dreapta pe vârful stricat al unui minaret o barză își păzește cuibul, clăpănind când și când; iar departe se zăresc munții Pindului. În lumina blândă ce le înfășură pe toate simt o deosebită mulțumire, găsindu-mă într'un cuprins de numeroase și dese așezări vlahe, cari s'au impus luării aminte din vechi timpuri neștiute. La 1321, hrisovul danieli lui Andronic I Paleologul către mitropolia Ianinei pomenește mulțime de grupuri ale Vlahilor¹⁾ și numele satelor ce dă sună așa de caracteristic românește: Bișota, Ioanița, Luzeți, Toplița, cărora putem adăuga atâtea încă, stăruind și astăzi: Ameru, Baea, Băeasa, Brădet, Breaza, Cerniș, Flămburari, Șopoțel și altele.

¹⁾ Vezi Χρονογραφία της Ἡπείρου de Ἀραβαντινός, tom. II, pp. 309—310 : « στίχος Βλάχων οἱ Μουντζιάδες, Κολονιά της Βλάχος μετὰ τῶν οισίχων αὐτοῦ, στίχει τρεῖς Βλάχων τοῦ Χαλκιά... Βλάχων καπνοὶ εἴκοσι σὺν τῷ Βισοτῇ καὶ τῷ Διγερόῳ ».

Cam pe când început-au Epiroții-Vlahi, Greci și Albanezi — să intre în legături de sprijin religios cu Țările de peste Dunăre? Foarte greu să răspundem. În târgul Vița, districtul Zagori, mănăstirea Sfintei Vineri, așezată pe un hău prăpăstios, are o inscripție în sensul că biserica ei s'a clădit « cu cheltuiala și plata cinstitului domn Mihail Voevod », la 1412, despot fiind Carol Duca¹⁾. Cine și de unde să fi fost acest Mihail Voevod, pe care o frescă alături de inscripție ni-l înfățișează în hainele unei căpetenii bizantine? Cică, după tradiție, ar fi venit dinafara Epirului. Pe de altă parte se știe dintr'un vechiu manuscris al mănăstirii Vița că, înainte de năvala Turcilor,

¹⁾ « Ἀνηγέρθη καὶ ἀνιστορίθη ὁ ναός (;) οὗτος τῆς Ἀγίας μεγαλομάρτυρος καὶ τροπαιοῦχος Παρασκευῆς δι' ἐξόδων καὶ πληρώσεως τοῦ εὐγενεστάτου κυρίου Μιχαὴλ Βωηβῶντα τοῦ Θερεανοῦ, ὁ... καὶ τῆς γενναίας ἀδελφότητος αὐτοῦ καὶ πάντων ὄλων τῶν Βεζητζηρῶν κληρονόμων κτητόρων μικρῶν τε καὶ μεγάλων ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ παννυηλοτάτου Δεσπότην ἡμῶν Καρόλου τοῦ Δουκὸς ἐν ἔτει ξκ' (1412) παρεδρεύοντος ἐντίμου Ἡμανοῦλ ἱερέως τοῦ Φεγκόρου ».

titlul de Voevod era folosit în Epir și Tesalia, spre a se arăta obârșia vlahă a purtătorului său ¹⁾).

Din Mihail Voevod s'ar fi coborât și repauzatul ministru Mișu, a cărui locuință părintească am văzut-o la Vița, pe lângă biserica sfântului Mina, unde frescele — după spusa inscripției, sunt făcute la 1620, «de mâna lui Mihail zugraful cu fiul Constantin din Linătope»), sat cunoscut românească.

femeilor. De aceea cântecele populare tremură aci de lacrimi și de mâhniri năbușite, cari izbucnesc totuși uneori în blesteme:

«S'o ardă focul Valahia
Și negrul Iași să-l ardă,
Usucă-se și Dunărea,
Ce lasă soții-ne să treacă!»

sau

Frescă: Mihail Voevod, ctitorul Mănăstirii Sfânta Vineri la Vița, Zagori

Mulți din epiroți obișnuiau a lua drumul spre Țările Românești, unde se și așezau, atrași de bogății și câștiguri, cât și de farmecile dulci ale

¹⁾ I. Λαμπρίδης in 'Ηπειρωτικά Μελετήματα, tom. V, Atena 1888: «τὸ τιτλοφορικὸν ὄνομα «Βοεβόδας» χρησιμεῖον δὲ πολλὰ πρὸ τῆς κατακτήσεως ἔτη ἐν 'Ηπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ πρὸς δῆλωσιν τοῦ ἡγρέτου πατριᾶς ἢ κοινοῦτος βλαχικῆς κατὰ τὸ χειρόγραφον Βοτσᾶς».

²⁾ «ὑπὸ χειρὸς Μιχαὴλ ζωγράφου μετὰ τοῦ υἱοῦ Κωνσταντίνου ἐκ κόμης Λυνοῦ τῶ π. ἐλαχίστου καὶ ἀμαρτωλοῦ. Ἐτελειώθη κατὰ μῆνα Νοέμβριον εἰς τοὺς δ'. Ἔγραφα ἐπὶ ἔτους ζ. ρ. κ. ἡ.» [= 1620].

«Pe fetele valahe pustia să le bată,
Că ne-amăgesc feciorii, de nu mai vin acasă!»

Parte se întorceau după lungi ani de lipsă, alții de fel, ajungând la situații înalte, legând prietenii și înrudiri cu domnitorii și boierimea Țării, cum se poate vedea din jurnalul-manuscris al unuia: «1746. August 24. Măritul Domn Constantin Mavrocordat m'a făcut ceauș al aprozilor.

1747. Noembrie, Duminica Sfinților Arhangheli, m'am cununat cu Casandra, fiica lui Constantin Lambrino, fost mare spătar; prin mijlocirea Patriarhului Antiohiei Silvestru, care a binecuvântat căsătoria la Mepó.

ΤΕΤΡΑ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ ΜΑΤΘΑΙΟΥ

ΕΚ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΥ

Ἰησοῦς Χριστός. Ὁρα πῶς κα-
ταφρονήσκει τὸν κόσμον
καὶ τὸν κόσμον τούτον. λίγω
γὰρ ὑμῖν, ὅτι οἱ ἀγγέλοι
αὐτοῦ μετὰ ὑμῶν εἰσι, διὰ
πάντος βλέπουσιν τὸ
πρόσωπον τοῦ πατρὸς τοῦ ἐν
οὐρανό. ἄλλοι γὰρ οὐκ οὐκ ἀνθρώπων
πρὸς ὑμᾶς ἀπολαλῶσι. τί

Pagină cu frontispiciu colorat din Evanghelia lui Matei,
Mitropolia Ianiei

Icoana „Bunei Vestirii“, mbrăcată în argint, trimisă din
București Mănăstirii Zița

Pagină cu frontispiciu în culori din Evanghelia lui Matei,
Mitropolia din Ianina

Epitaf trimis mănăstirii Zița de Episcopul Buzăului
Costandie la 1796

Mitropolia Ianinei. In planul întâi Profesorul H. Şuli

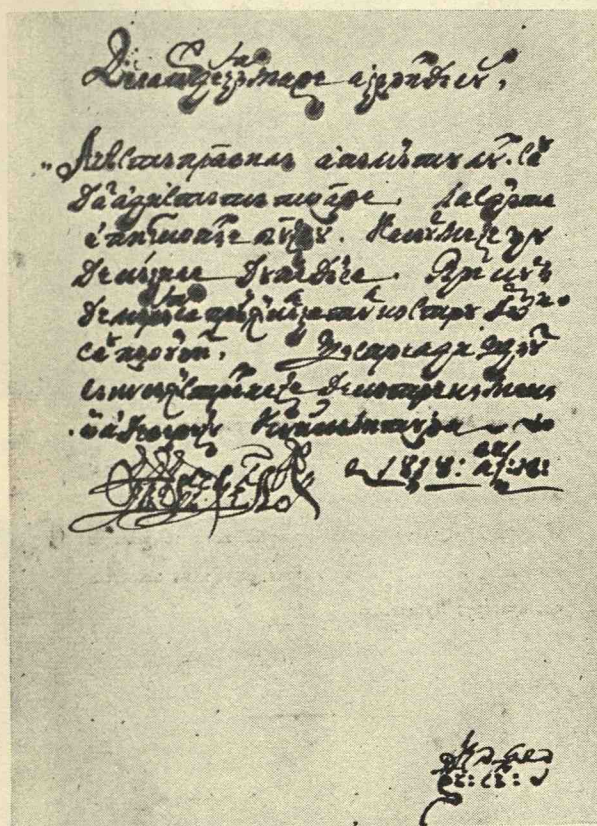
Casa unui membru al familiei Mişu la Ianina

1748. Octombrie. Ziua de Luni, orele 9 noaptea, s'a născut prea iubitul meu fiu numit Manolache, botezat de Doamna Bălașa Brâncoveanca.

1750. Septembrie 17. Orele 9 noaptea s'a născut prea iubita mea fiică Sultanița, botezată de Grigorașcu Razu, mare pitar.

1753. Aprilie. Ziua de Miercuri, orele 6, s'a născut prea iubitul meu fiu Mathei, botezat de Mathei Roseti, mare vistier ...»¹⁾.

Prin trecerea și vaza lor pe lângă oamenii de seamă ai zilei, și prin avuțiile strânse de ei înșii, epiroții aceștia au putut aduce mari binefaceri

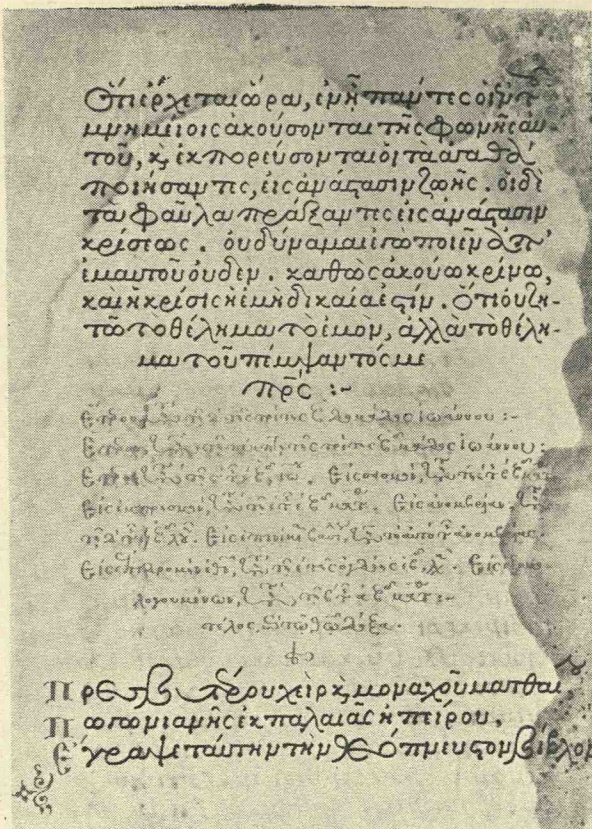

Insemnarea românească din 1818 pe cartea lui Caragea: Nomothesia — Gimnaziul Ianinei

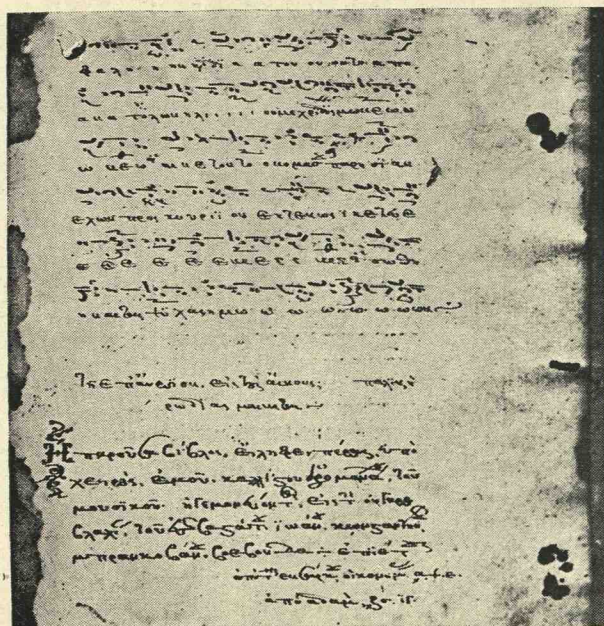
regiunii, din care s'au înstrăinat. Incepem întâiu cu Ianina. La mitropolie, în fruntea căreia stă vrednicul prelat Spiridon Vlahul²⁾, am dat peste încă o evanghelie a caligrafului nostru Mathei. Mărimea 0,42×0,27, în 325 de pagini, cu inițiale aurii. Pe lângă icoanele evangheliștilor, sunt de notat frontispiciile așa de măestrit zugrăvite. La sfârșit inscripția:

¹⁾ Manuscrisul se află în posesia Profesorului Dimitrie Saru, Atena, originar din Vița, al cărui tată a trăit și a murit la București, 1858, fiind îngropat în biserica Sărindari.

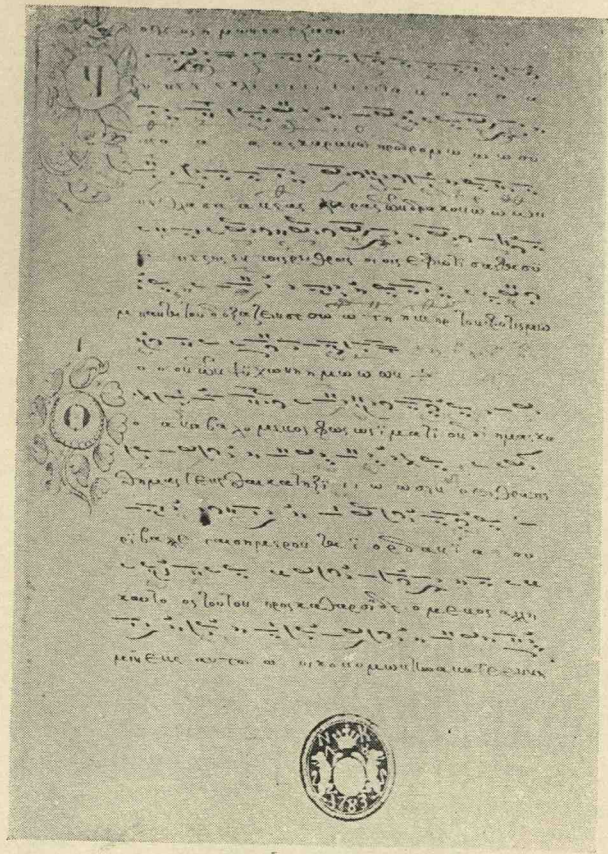
²⁾ De trei ani conduce revista «*Ἡ Πειρωτική Χρονικά*».

Pagină cu inscripție jos, mărturisind că evanghelia fu scrisă de Mathei, Mitropolia Ianinei

Pagină din manuscrisul de muzică, arătând numele autorului: Calist Ieromonahul, în zilele lui Constantin Brâncoveanu, Gimnaziul Ianinei

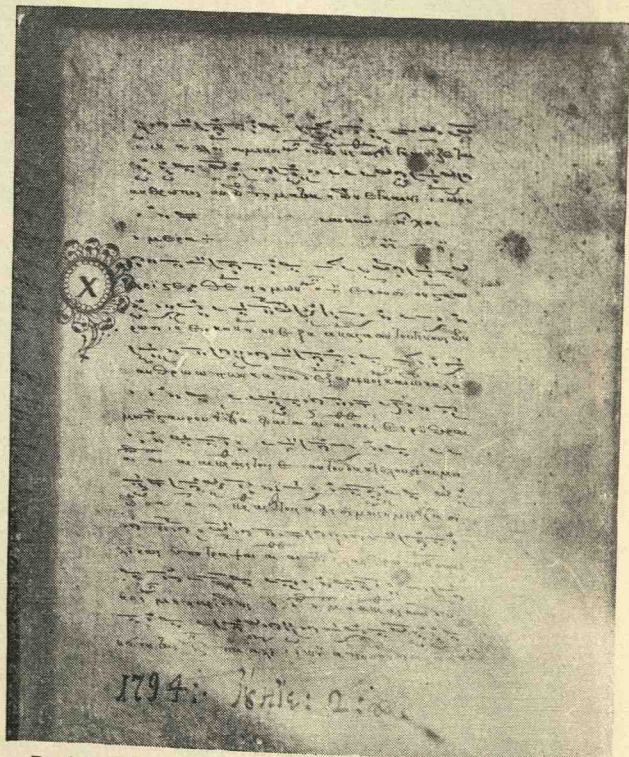
Pagină din manuscrisul de muzică, jos cu o pecete.
Gimnaziul Ianinei

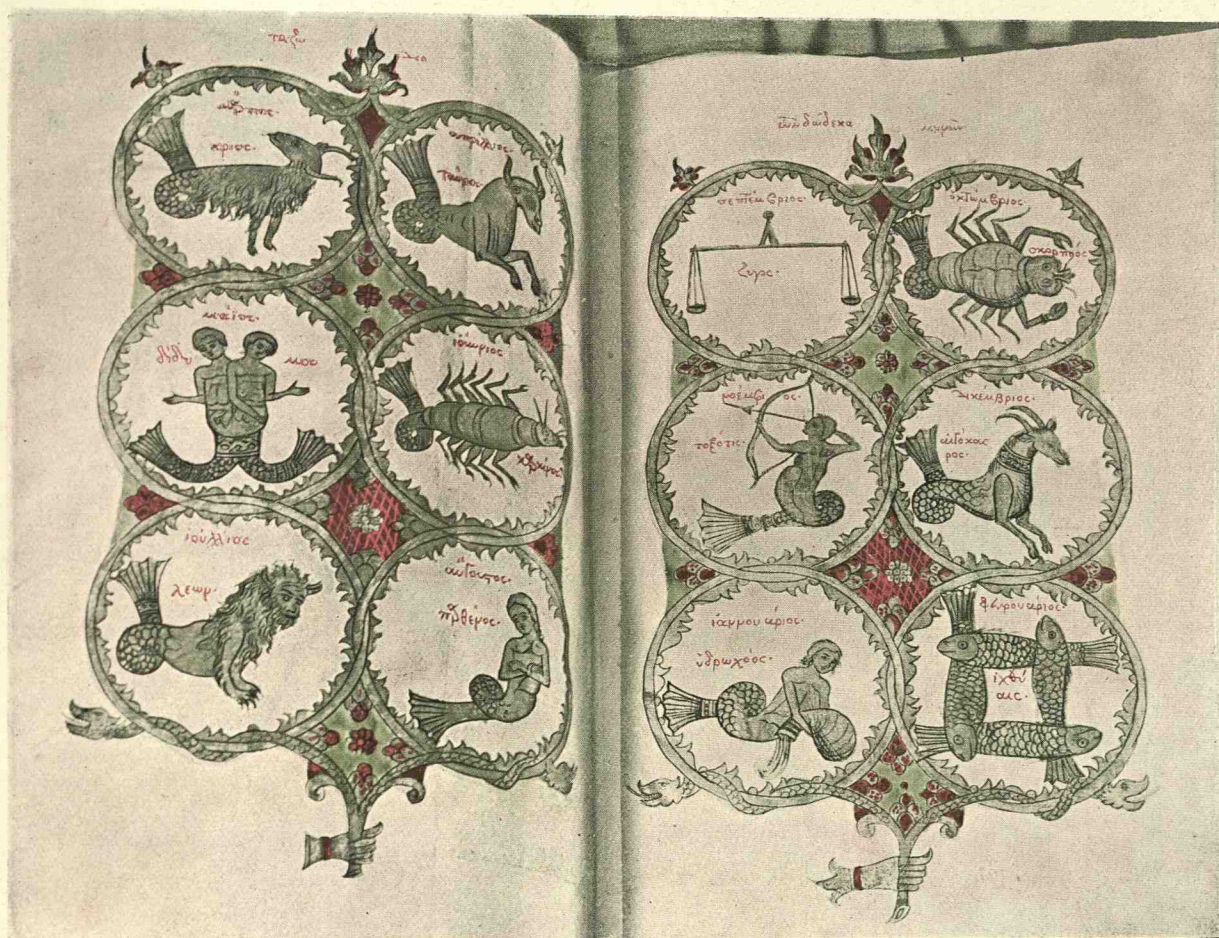
Frescă: Panu Arsenie și Teodor, ctitorii bisericii
Sfinții Apostoli din Dipalița

Pagina întâia dintr'un manuscris de muzică, datând din vremea lui Brâncoveanu. Gimnaziul Ianinei

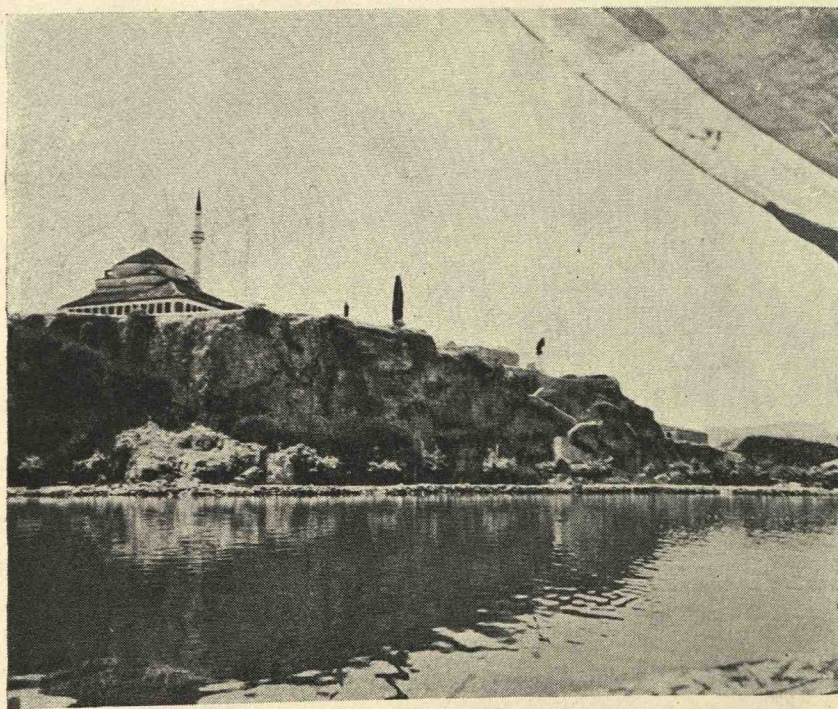
Pagină din manuscrisul de muzică, arătând jos data
1794. Gimnaziul Ianinei

Zodiacul. Din evanghelia lui Matei Basarab, 1642. (Vistieria Sfântului Mormânt)

Mănăstirea lui Guma, pe insula Ianinei

Moscheea Arslan Paşa, în care e aşezat Muzeul Ianinei

Mănăstirea Zița, vedere exterioară

Biserica mănăstirii Zița

*Mâna presbiterului și monahului Mathei
Din Pogoniana vechiului Epir
a scris această carte dumnezească ¹⁾.*

Prea sfinția-sa Mitropolitul m'a prezentat d-lui
H. I. Șuli, directorul gimnaziului, el însuși un
cercetător, care mi-a fost de osebit folos. Mi-a

Mănăstirea Apsarazilor, datând din 1506, pe insula Ianinei

arătat în biblioteca școlii, numită *Ζωσιμαία Σχολή*,
un exemplar din pravila lui Vodă Caragea ²⁾, pur-
tând cu litere slavone însemnarea:

*Dela logofeția mare a țării de sus,
Această pravilă a pomenitului s'au dat adistă-
toare la sfânta episcopie Buzeu ca să urmeze
giudecățile dupe dânsa, precum i de măriia sa
prea înălțatul nostru domn s'au poruncit. Și
spre a fi știut să nu să înstreineze de către
nimeni o adeverezu cu iscălitură.*

1818 August 12

(ss) Văc(ărescu) vel vornic.

(ss) Răducan sărdar

¹⁾ Προσβυτέρου χειρ καὶ μοναχοῦ Ματθαίου
Πογωνιανῆς ἐκ παλαιᾶς Ἑπείρου
ἔγραψε ταύτην τὴν θεόπνευστον βίβλον.

²⁾ Νομοθεσία, tipărită la Viena, 1818.

Apoi un manuscris de muzică oarecum ciudat.
Vreo douăzeci și trei de pagini cuprind șiruri de
însemnări șterse; pe alte cinci pagini e pusă o
pecete, înfățișând un scut între doi lei în picioare,
dedesuptul stemei cu slovele ^{N K}_{A S} (= Nicolae) și
anul 1783. La pagina 382 stă scris în grecește:

*Această carte a luat sfârșit de mâna mea,
Calist Ieromonahul, muzicant, fiind domn în
Ungrovlahia preacinstitul Io Constantin Brân-
coveanu Voevod.*

Autorul mai adaugă undeva la urmă, tot în
grecește și o cugetare: « Eu mă tem de Dumnezeu
și după Dumnezeu nu mă tem decât numai de
acela care nu se teme de Dumnezeu ».

Potir lucrat de Atanasie Țimuri din satul Călări,
Muzeul Ianinei

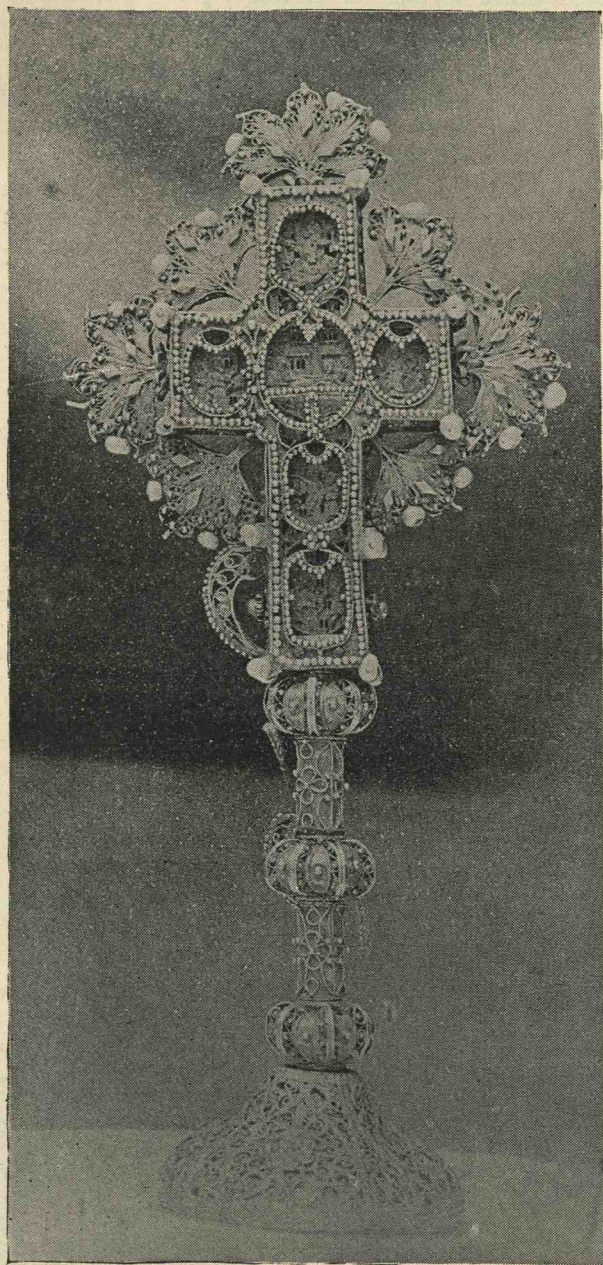
Pe liniștita și restrânsa ca întindere insulă a
Ianinei sunt șapte mănăstiri: una cu hramul Sf.
Marii, zidită de Ghiuma sau Guma, din satul

Negades, care în românește se cheamă Neagu. Urmas al familiei acestuia a fost și acel Aristodul Nicolau Guma, mort tânăr la Sibiu în 1808¹⁾. Altă mănăstire, în curate proporții bizantine, da-

intru la Sfântul Pantelimon și dau, nu fără surprindere, de zugravul D. Orășanu, pe care l-am găsit și la biserica Sfântului Sava, în Alexandria. Are patru frumoase icoane ce împodobesc tâmpla și una pe zidul din stânga, fiind darul pios al Brăileanului Anastasie Mela, cu data 1867.

După ce văd și muzeul Ianinei, orânduit în ceea ce fusese înainte Mscshea lui Arslan Pașa, pornesc spre Zița. Deasupra satului e mănăstirea. Insoțitorul meu, un bătrân sfătos, mi-arată de vale drumul, pe care a mers poetul Byron. Luat de furtună, s'a retras o noapte la mănăstire, pe care a cântat-o apoi în *Childe Harold*:

Monastire Zița! Din fruntea ta umbrită — tu, mic, dar înzestrat colț de pământ sfânt,

Crucea lui Dosofteiu Filiti trimisă Mănăstirii Zița la 1776

tează din 1506 — ctitoria monahilor Apsarazi, străbunii vistierului Zotu. Trecând de aici, sub pridvorul unde a fost ucis prin înșelăciune Ali Pașa,

¹⁾ N. Iorga: *Fundațiile Domnilor Români în Epir*, Analele A. R. Tom. XXXVI, p. 886.

Cruce trimisă Mănăstirii Zița de episcopul Buzăului Costandie la 1796

oriunde ne uităm, împrejur, sus, jos, ce colori de curcubeu, ce priveliști încântătoare! Peșteri,

păduri, munți, râuri, toate abundă, și ceruri foarte albastre în armonie cu totul: de vale vuetul șuvoiului îndepărtat spune de curgerea voluminoasei cascade, între acele stânci atâr-nătoare, cari izbesc, și totuși plac sufletului.

Din sânul crângului ce încunună dealul acela care de n'ar fi avut pe aproape atâția munți ridicându-se în șiruri mândre, el însuși ar fi socotit de seamă, albele ziduri ale mănăstirii strălucesc sus: aci locuște călugărul. El nu-i aspru și nici sgârcit nu-i; călătorul e încă bine primit; și de aci nepăsător nu va pleca, de-i bucuros a privi frumusețile naturii ¹⁾.

Intr'un pomelnic, trimis din Țară bisericii sfântului Ilie a Ziței, citesc între nume:

Alexandru Voevod, Roxandra
Doamna, Scarlat Voevod.

Se știe, că la începutul veacului al XVII-lea Andrea Vistierul a clădit, a înzestrat biserica sfântului Ion din București și a făcut-o metoh al Ziței. Ginerile său, Preda Banul Buzescu, a mărit averea bisericii. După ani, însă, pierzându-se actele de proprietate, Duca Vodă a adus înainte-i pe Leontie, egumenul bisericii Sfântului Ion și pe episcopul Ianinei, Chiril. Pe baza mărturiei acestora a dat hrisov la 1675, cum că mănăstirea Zița are dreptul de stăpânire asupra bisericii Bucureștene. Peste douăzeci și doi de ani Constantin Brâncovanu a întărit hotărîrea predecesorului său ²⁾ — de unde relațiile cu Valahia și numeroasele daruri, păstrate la Zița:

1. O cruce prețioasă de altar din vremea când Dosofteiu Filiti nu era încă mitropolit. Inscripția grecească spune:

« A lui Dosofteiu, Arhimandrit la Sfântu Ioan, dăruită Profetului Ziței, anul 1776 ».

2. Altă cruce de lemn și un epitaf, trimise de episcopul Buzăului Costandie, la 1796.

3. A treia cruce în lemn sculptat migălos, cum se lucrează la Muntele Athos. Tot a episcopului Costandie din 1806, cu inscripție românească.

4. Un chivot de aramă bătută, reprezentând pe capac sborul sfântului Ilie în carul de foc și pe laturea din față patru sfinți. Darul Arhimandritului egumen Dionisie al bisericii Sfântul Ioan, la 1840.

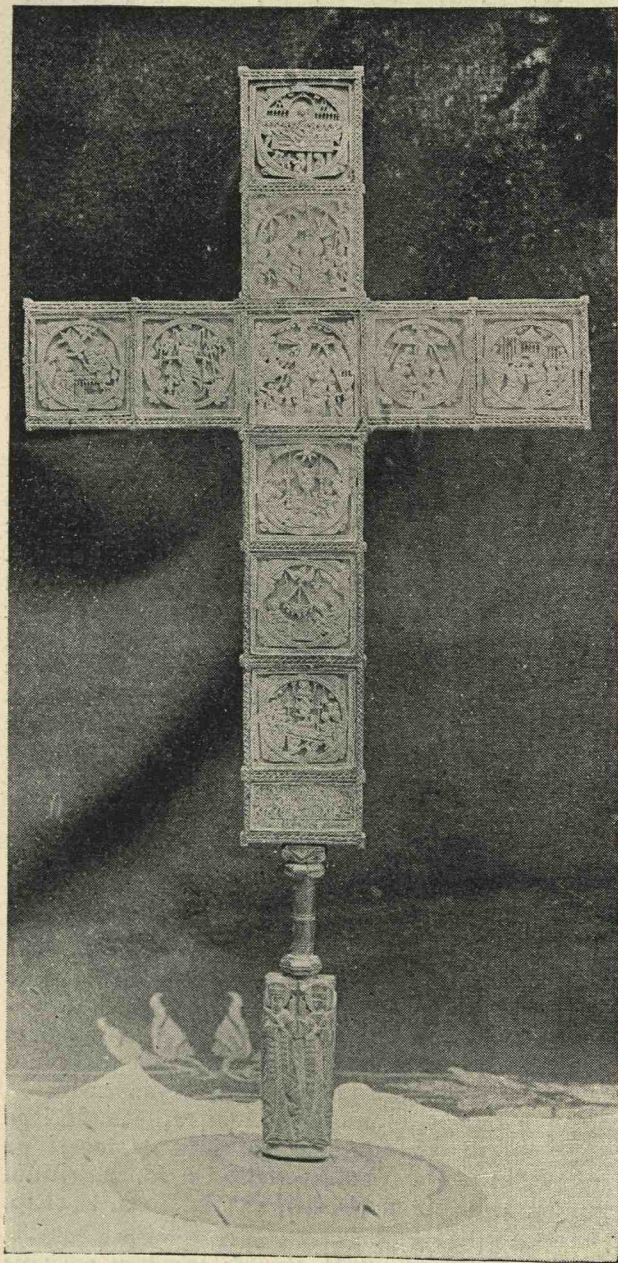
¹⁾ Intreaga parte din *Childe Harold's Pilgrimage* privitoare la Epir am tradus-o în cartea mea *Romantismul Englez*, Ed. « Cartea Românească », pp. 102—105.

²⁾ Amândouă hrisoavele în traducere grecească le dă I. Λαμπρίδης : « Ἑπειρωτικὰ Μελετήματα », Atena, 1888, pp. 61—64.

Parte din crucea episcopului Costandie arătând
inscripția românească

5. Un potir al cucerniceii Elena Polizu, purtând data 1848.

6. Icoana « Bunei Vestiri » îmbrăcată în argint. Nu departe de Zița e mănăstirea Sfinților Pă-

Cruce tot a episcopului Costandie din 1806.
Mănăstirea Zița

rinți. Pe un vechiu diptih aflător aci, sub titlul *Vlahia*, sunt pomeniți:

Ioan Tulla (?) Voievoda
Doamna Arghiros
Alexandru Voievoda.

Acestei mănăstiri a închinat Matei Basarab la 1635 Sărindarii Bucureștilor, de mare strălucire odinioară.

Drumul mă duce înainte spre mănăstirea *Μολυβδοσκέπαστος*, Acoperita-cu-plumb. Vlahii sue la munte și-i întâmpin mereu, fie poposiți sub corturi, fie în mersul pitoresc al caravelor. Intr'un timp se lărgeste dincoace de Zagori șesul cu albe șerpuii ale Voiusei și cu munții Smolcu aburiți în fund. Cobor acum și, mergând puțin de-a-lungul râului, iacă se ivește mănăstirea între chiparoși și ziduri de întăritură! E la hotarele Albaniei și aproape colo se vede podul străjuit ce desparte două Țări.

În zadar caut evanghelia în pergament, dăruit

Potir dăruit Mănăstirii Zița de Elena Polizu
din București, la 1848

Molivoschepastei de Isar și Matei Postelnicul, la 1585. Cică s'ar fi trimis mitropoliei Ianinei, de

Diptihul Mănăstirii Sfinților Părinți, pomenind doi
Voevozi români

Ușa tâmplei Mănăstirii Molivoschepasti

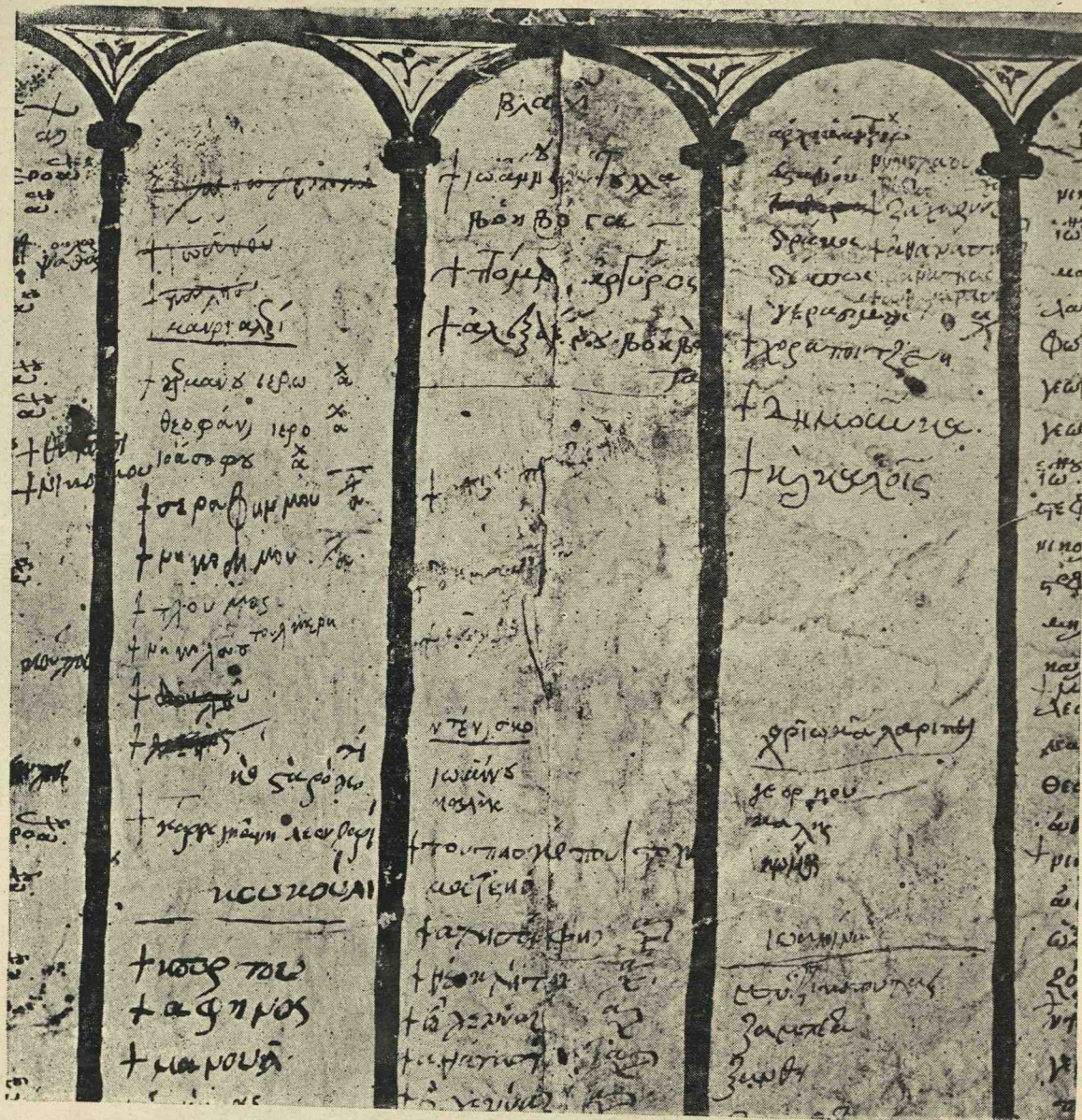

Mănăstirea Sfinților Părinți

unde... a dispărut. Găsesc însă o icoană frumoasă, cu inscripția:

s'a zugrăvit această icoană cu cheltuiala și truda cinstitului arhon Panu Arsenie și fratelui său Teodor.

da peste o căldare cu bani; dar să iei și pe fratele tău ». Dimineața omul și-a zis: « De ce n'aș merge oare singur? » Ci frate-său, bănuind, l-a urmărit și a strigat într'un moment: « Ce faci?! » Și deodată căldarea găsită, cu bani cu tot, s'a făcut nevăzută...

Coloana diptihului Mănăstirii Sfinților Părinți cu pomenirea voievozilor români

Acești doi, pare-se, vor fi zidit și biserica Sfinților Apostoli din satul apropiat Dipalița, spre care purced. În căldura nămieții urc pe jos, călăuzit de o femeie cu povară în spate. Are totuși gust de vorbă. Imi spune lucruri ce aruncă lumină asupra bogăției satului în altă vreme:

« Știi, cineva dela noi a visat pe Fecioara Maria, că-i spune de un loc anume: « Sapă colo și vei

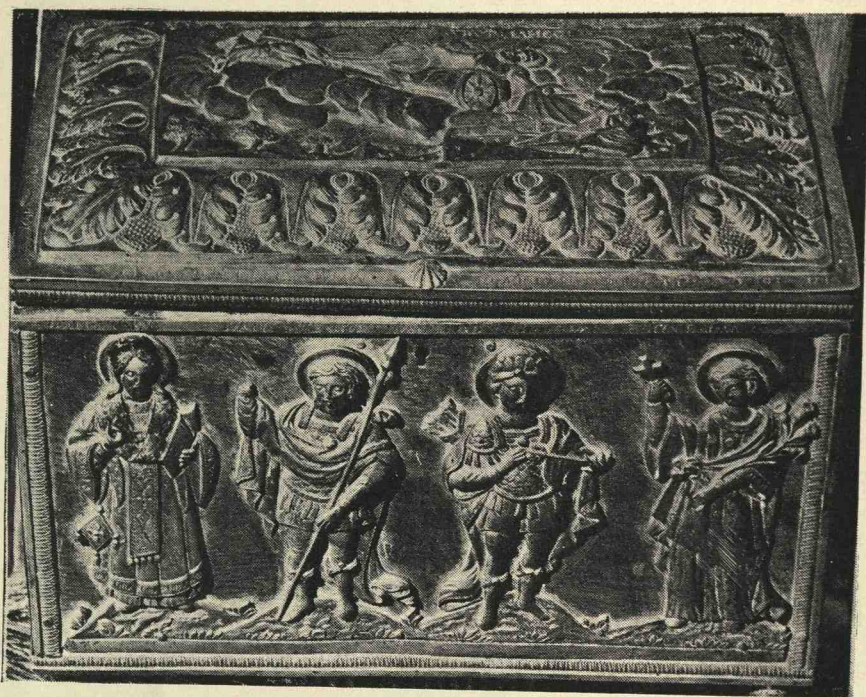
Un altul, umblând în Valahia, a întâlnit pe o bătrână, care i-a spus: « Nu-i în Dipalița o biserică mare, cu chiparos la poartă? Ziua de întâi Mai du-te și, unde va cădea umbra vârfului de chiparos, sapă; vei găsi două vase, cu bani și cu podoabe scumpe. S'a întors călătorul, dar vârful chiparosului fusese rupt, încât până astăzi nu știe nimeni, unde să caute... ».

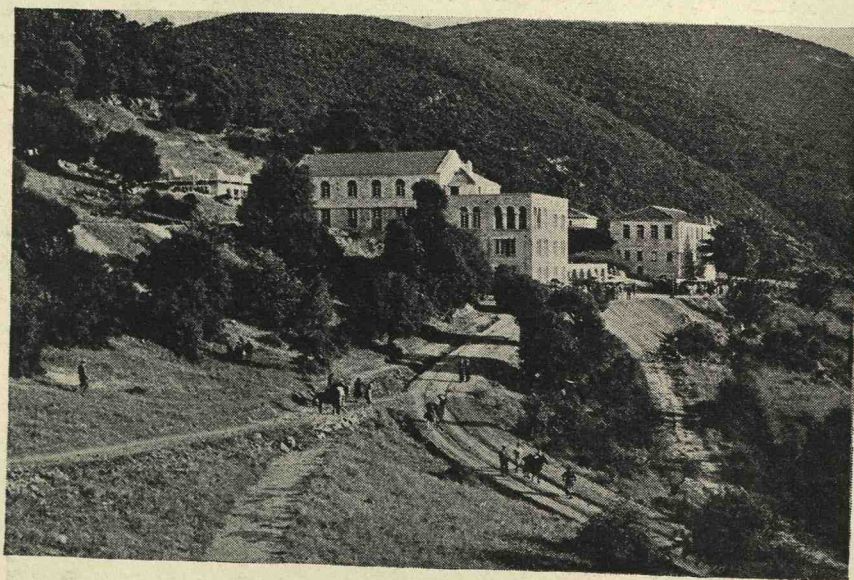
Mănăstirea Molivdoschepasti

Mănăstirea Sfinților Apostoli, în Dipalița

Chivot dăruit Mănăstirii Zița de egumenul Dionisie al Bisericii Sf. Ion din
București, anul 1840

Mănăstirea Velă

La Sfinții Apostoli se află zugrăviți în perete, purtând strae boerești, frații Panu Arsenie și Teodor, și o inscripție, dovedind, că într'adevăr ei sunt ctitorii bisericii, anul 1646. Din târgul Dipalița se trăgea și Ghiorma Banul, care a ridicat la București mănăstirea Grecii.

Apucând calea înapoi spre Ianina, mă abat o vreme la Pogdoriani ce-i mai zice și Vlahopogdoriani, locul nașterii lui Dosofteiu Filiti. Alături pe înălțime stă ascunsă printre copaci mănăstirea Sosini, pe care a zidit-o un negustor din Valahia, Ioan Simota, ajutat de frații săi Chiriță și Emanoil. Câte și trei sunt reprezentați într'o frescă a bisericii. În dosul altarului cetesc pe o bucată de piatră:

Ruga robului lui Dumnezeu Ioan Simota...

Rândul al doilea e ros și ciocănit. Cuprindea

pesemne cuvântul de Valahia ce nu-l mai puteau avea în ochi călugării greci după secularizare. Anul se distinge: 7170.

La răsărit, de partea ceea a câmpiei Velă, e mănăstirea cu același nume, căreia la un timp paharnicul Negoită Dedulescu i-a donat Băbenii cu toate proprietățile — ceea ce mai târziu printr'un hrisov a întărit și Constantin Brâncovanu.

Singură mănăstirea Velă e ținută în grijă, strălucind noaptea între lumini vii; celelalte sunt lăsate de tot părăsirii. Nu slujește și nu se roagă nimeni în ele. Cât au să mai dăinuiască? Nu mult. După ani — atâta gând consolator rămâne, din scrisul Profesorului N. Iorga, din paginile mele și ale câtorva încă, se va ști că pe tărâmurile Epirului au ființat cândva numeroase mănăstiri, cari, în viața lor înfloritoare, s'au bucurat neîncetat de generozitatea fără margini a trecutului românesc.

Vlahi din familia Caragunilor urcând la munte

Investirea lui Nicolae Vodă Mavrogheni după tabloul original în casa familiei Mavrogheni, Paros.
Copii se găsesc la Academia Română și Patriarhia Stambul

URME ROMÂNEȘTI LA RODOS ȘI PAROS

Infățișându-mă mitropolitului ortodox al Rodosului și lămurindu-i ceea ce doresc, Prea Sfinția Sa îmi spune:

— Avem și noi o mănăstire întemeiată de Alexandru Ipsilanti.

— Unde este?

— Lângă satul Tholù, nu departe...

A doua zi, pe un drum nou-făcut, de-alungul țărmlui, purced într'acolo. Preotul, căruia-i înmânez o scrisoare din partea mitropolitului, mă primește foarte binevoitor. Zice:

« Înainte de a merge pe deal sus, unde se cheamă la Calópetra, să-ți arăt câteva obiecte ale mănăstirii, pe care le ținem aici ».

Apoi, stând puțin, mă întrebă:

— Știi de ce a clădit mănăstirea Ipsilanti?

— Nu, părinte.

— Să vezi... Fiică-sa era greu bolnavă. Și el, frământându-se îngrijorat, a visat pe o femeie, că se apropie de față și-i dă un leac. Când s'a trezit, a văzut pe fiică-sa de tot însănătoșită. Și Voevodul se mira: « Cine să fi fost oare acea femeie? Intr'o noapte pe urmă, ea singură îi s'a dezvăluit a fi chiar Sfânta Maria Calópetra... Povestesc alții, cum că, Ipsilanti, străbătând odată marea spre Valahia, a fost luat de cumplită furtună și împins încoace. El s'a rugat atunci Sfintei Marii, de l-a scos teafăr la țarm. Drept recunoștință a ridicat la Calópetra o mănăstire vrednică de aceea căreia i-a fost închinată... »

A doua versiune o redă pictorial o icoană a mănăstirii, foarte ștearsă, în care puțin de mai poți desluși:

« Te uiți, zice părintele... Aci's corăbiile lui

Pagină din Evanghelia lui Matei Basarab 1642.
Vistieria Sf. Mormânt

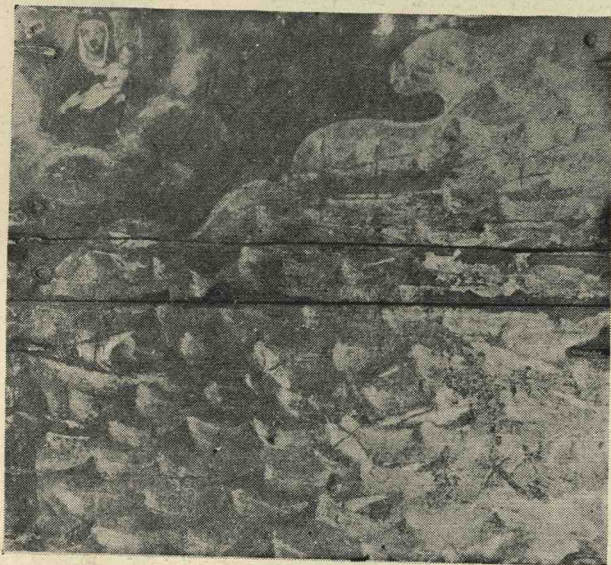

Disc în aramă, Mănăstirea Ipsilanti, Rodos

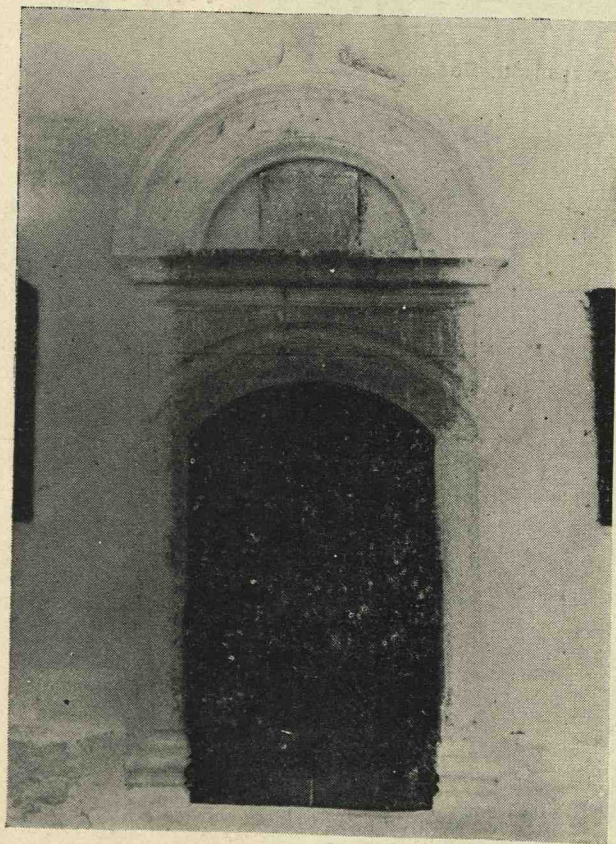

Disc în aramă, Muzeul Etnografic Atena. Asemuiitor cu discul
Mănăstirii Ipsilanti, Rodos

Ipsilanti, sbătându-se între valuri grozave, și sus la Calópetra arătarea Sfintei Marii cu Iisus în brațe ».

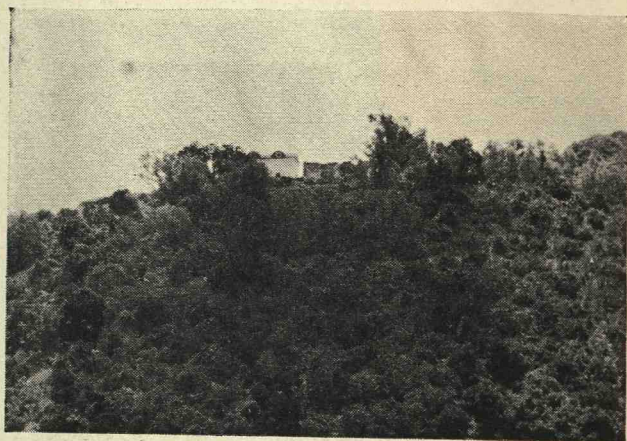

Icoana legendei întemeierii Mănăstirii Ipsilanti la Rodos

Intrarea bisericii Ipsilanti cu placa inscripției, Rodos

De interes osebit e o altă icoană ce reprezintă pe Avraam, ospătând Dumnezeuzeirea în forma celor

Vedere a Mănăstirii Ipsilanti, Rodos

Biserica Mănăstirii Ipsilanti, Rodos

Mori de vânt la țărnul Insulei Paros

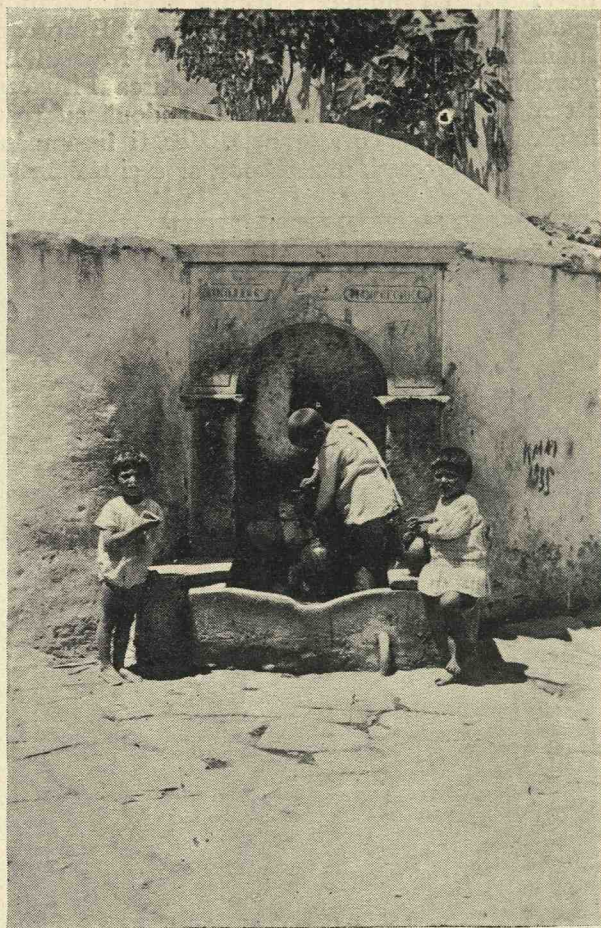
trei îngeri. Poartă sus cu slove roșii însemnarea:
Dum. Troița. Tipul zugrăvelii, gruparea persona-

Vedere a târgului Paros

Intâia fântână Mavrogheni, Paros

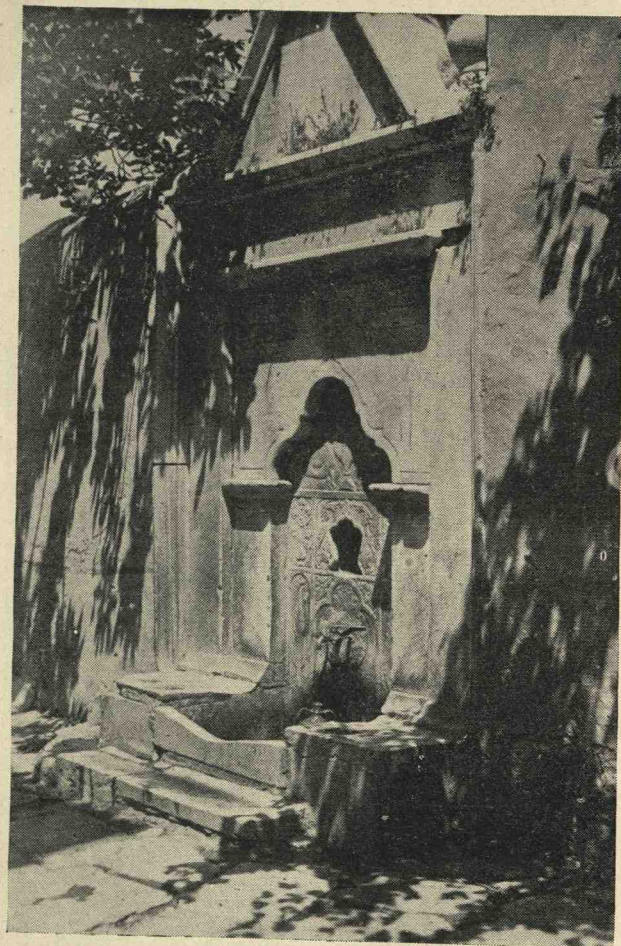
A doua fântână Mavrogheni, Paros

Ulicioară în Paros

giilor, cât și lemnul ros de molii, vădesc o mare
 vechime. Imi exprim nedumerirea față de un disc

în aramă. La mijloc e bătută scena păcatului dintâiu: Adam, Eva, șarpele ispititor. E aproape similar unuia, pe care l-am văzut la Muzeul Etnografic, Atena, adus dela mănăstirea Pisuderii, sat românesc în Macedonia. Amândouă au roată împrejur cuvinte ce se repetă. Vor fi însemnând ceva? Nu's grecești, nici slavone, și nici românești.

A treia fântână Mavrogheni, Paros

Apoi suim cu preotul cale de vreun ceas pe jos în dealul zis Calópetra. Se văd clădiri între copaci. La o mică depărtare preotul mi-arată un pâlc verde de plopi:

«Curge izvor. Apa-i abătută aiuri. Odată venea pe-aici și se aduna într'un havuz»...

Acesta-i sec astăzi. Năruite zac și chiliile, afară de o singură încăpere pentru călugărița păzitoare, care umblă în zdrențe. Biserica stă și ea goală. Deasupra intrării o cruce cu data și inițialele:

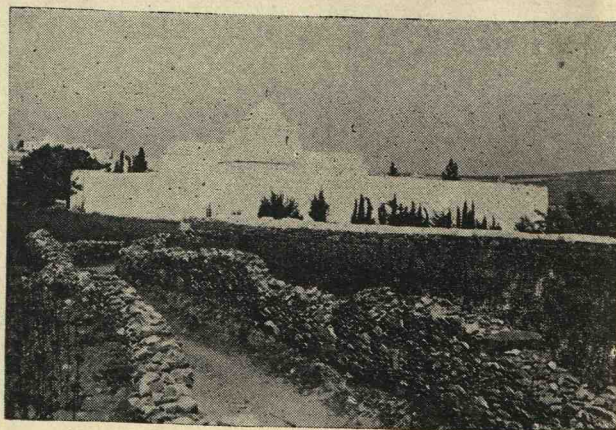
17	84
ΑΑ	ΕΑ
ΥΨ	Β. Β.
ΜΑ	Δ Β

Strada din Paros în care sunt fântânile Mavrogheni

O vedere a mănăstirii Ecatontapiliani, Paros

Mănăstirea Ecatontapiliani, Paros

Adică Alexandru Ipsilante Voevod Moldovlahia. Urmează inscripția, acoperită în parte de vopsea, ce spune de ctitor:

Ipsilanti Alexandru, Principele Valahiei, plin de teama lui Dumnezeu¹⁾...

Intrarea în biserica mănăstirii Ecatontapiliani, Paros

✠ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ο ΗΓΕΜΩΝ
[ΒΛΑΧΙΑΣ Π
ΠΛΗΡΗΣ ΦΟΒΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ Κ. ΠΑΣΗΣ
[ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΕΙΣ ΡΟΔ.
ΑΦΙΚΟΜΕΝΟΣ ΤΑ ΧΙΛΙΑΕΠΤΑΚΟΣΙΑ ΣΥΝ
[ΟΓΔΟΗΚΟΝΤΑ
ΔΥΣΙ ΧΡΟΝΟΙΣ ΑΠΟ ΚΥΡΙΟΥ Κ. ΔΩΡΟΝ ΑΙΤΙ-
[ΣΑΜΕΝΟΣ ΠΑΡΑ
ΠΑΡΘΕΝΟΥ ΚΟΡΗΣ ΑΠΕΛΘΕΙΝ ΑΥΘΙΣ ΤΑ ΑΥ-
[ΤΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΤΥΧΩΝ
ΤΟΥ ΠΟΘΟΥ ΠΡΟΣ ΧΑΡΙΝ ΤΗΣ ΘΕΟΠΑΙΔΟΣ
[ΑΝΕΚΟΛΟΜΗΣΑ
ΤΟΙΚΟΝ ΣΥΝ ΤΟΙΣ ΚΕΛΛΙΟΙΣ ΤΑΠΑΣΙΝ ΩΝ
[ΕΔΕΙ ΤΟΙΣ
ΣΥΝΟΥΣΙ ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ ΠΙΜΕΛΕΙΑ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ
[ΙΕΡΑΡΧΟΥ
ΤΟΥΤΟΝ ΛΑΟΝ ΙΘΥΝΟΝΤΟΣ ΠΡΟΣ ΜΟΝΑΣ
[ΖΩΗΦΟΡΟΥΣ ΕΙΣ ΤΕΛΟΣ
ΔΕΞΕ ΠΕΡΑΣΕ ΕΠΙΣΤΑΤΗΣΑΣ ΤΟΥΤΟΙΣ ΥΙΟΣ
[ΔΑΥΙΔ Ο ΤΙΜΙΟΣ
Ο ΚΥΡ ΠΑΥΛΗΣ ΤΗΝ ΚΛΗΣΙΝ ΑΔΔ ΕΥΜΕΝΩΣ
[ΤΗΝ ΠΡΟΣΦΟΡΑΝ
ΔΕΧΘΕΙΣΑ ΠΑΝΑΓΙΑ ΤΟΝ ΚΤΗΤΟΡΑ ΚΑΥΤΟΥ
[ΟΙΚΟΝ ΦΡΟΥΡΕΙ ΕΝ ΕΥ
.. ΤΥΧΙΑ ΦΥΛΑΤΤΕ ΑΝΕΝΟΧΑΝΤΟΝ ΕΠΗΡΙΩΝ
[ΤΟΥ ΦΘΟΝΟΥ ΠΡΕΣ ..
ΤΑΥΤΗΣ ΚΥΡΙΕ Κ. ΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΑΥ-
[ΤΩ ΣΥΖΥΓΩ Κ.
.. ΤΟΙΣ ΠΕΠΟΝΗΚΟΣΙ ΑΦΘΟΝΩΣ ΕΠΙΧΟΡΗΓΩΝ
[ΤΑ ΘΥΑ...
.. ΤΑ ΤΕ ΕΓΚΟΣΜΙΑ ΑΓΑΘΑ Κ. ΥΠΕΡΚΟΣΜΙΑ
[ΣΟΥ ΕΝ ΓΗ ΠΕ...
ΑΠΑΡΩ ΤΗΣ ΘΥΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΔΕΙΩΝ ΑΠΕΡ-
[ΓΑΣΑ...
ΠΑΣΗ ΤΗ ΟΙΚΗΝΑ.

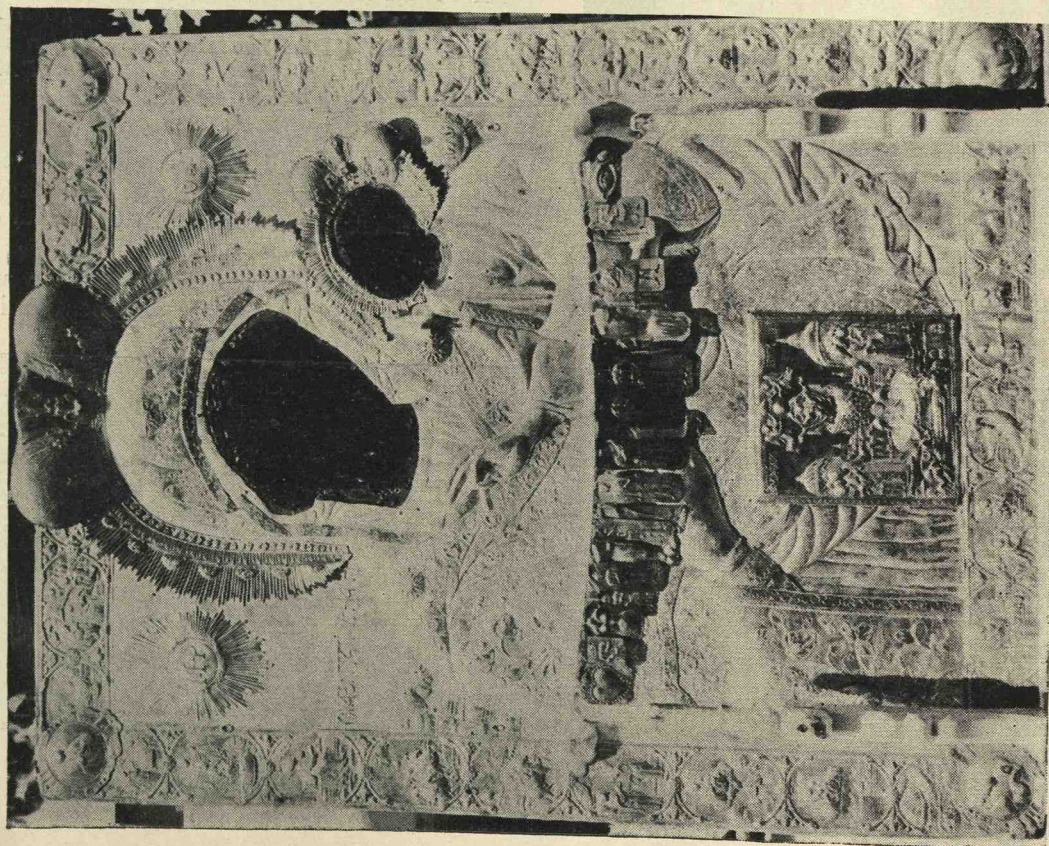
Deși lăsată cu totul ruinei, an de an, când e sărbătorirea hramului, se strânge aici lumea, de petrece și dansează în ceea ce fusese odată curtea mănăstirii.

Din Rodos mă duc la Paros, atras de amintirile Mavroghenești, cât și de plăcerea unui scurt

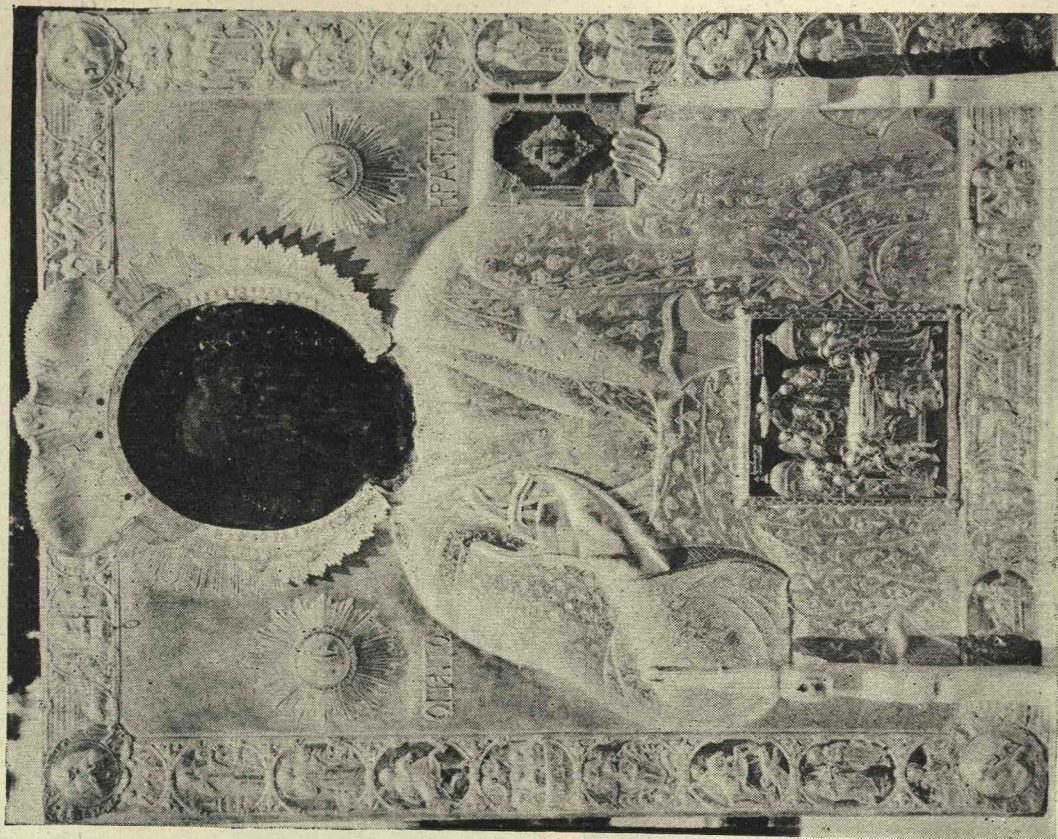
¹⁾ Textul grecesc e acesta:

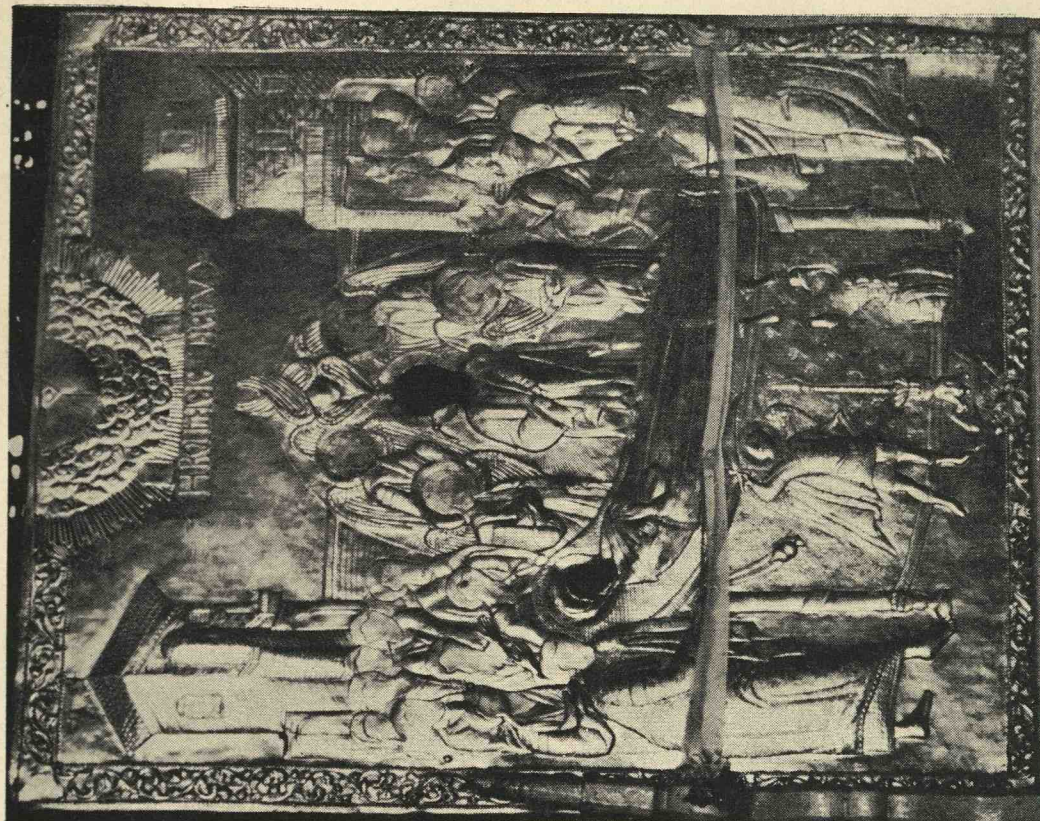
Stema Valahiei cu inscripție de pe icoana Mavrogheni. Biserica Ecatnitapiliani, Paros

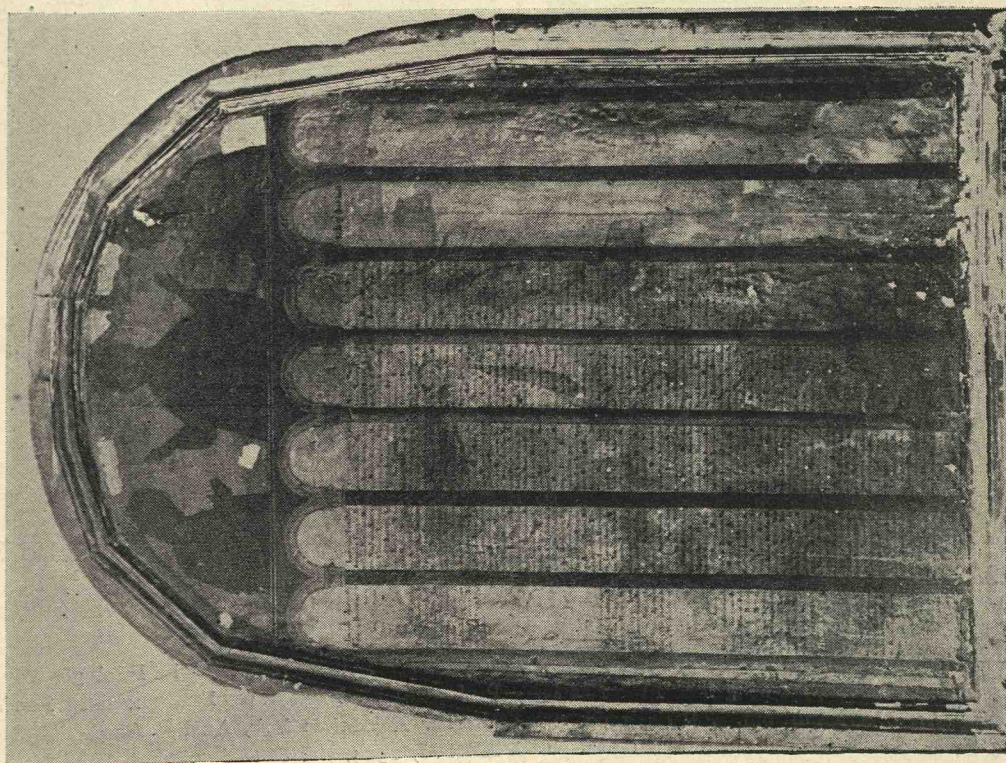
Sfânta Maria cu Isus, icoana lui Mavrogheni cu stema Valahiei.
biserica Ecatontapiliani, Paros

Isus, icoana lui Mavrogheni cu stema Valahiei, biserica mănăstirii
Ecatontapiliani, Paros

Adormirea Maicei Domnului, icoana lui Mavrogheni cu stema Valahiei
Biserica mănăstirii Ecatonitapiliani, Paros

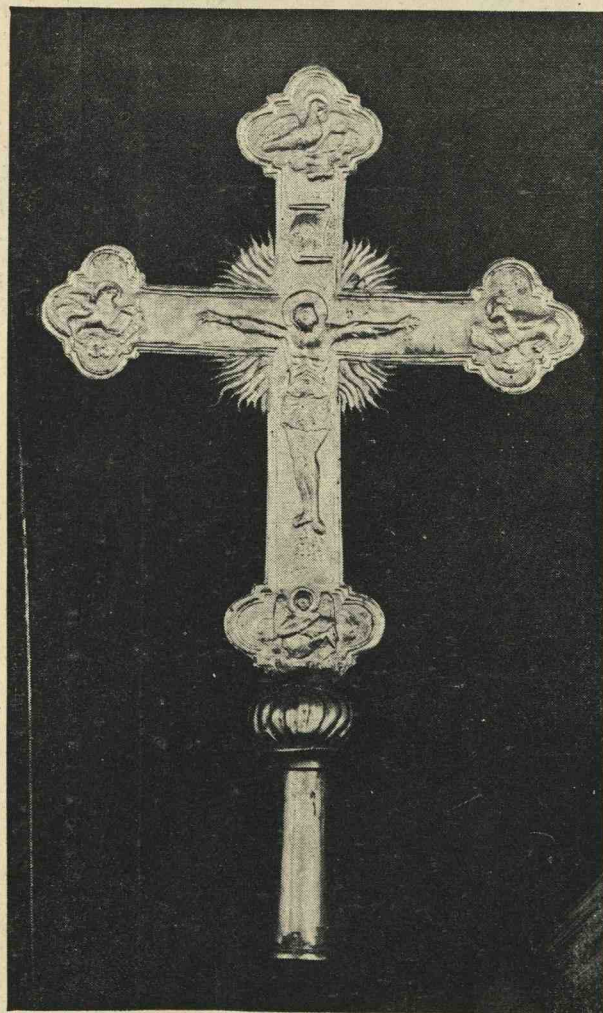

Diptihul mănăstirii Ecantapiliani. Coloana cincea pomenește
pe Nicolae Mavrogheni Voevod, Paros

popas în liniștea ostrovului. Mori cu spicele de pânze mărginesc la țarm casele — grămadire de un alb marmorean. Iar înăuntrul ulicioarelor, scutite de orice zgomot al vehiculelor, unde găini ciugulesc în voe și unde balcoane se întind asupra, încât vecinii își pot da mâna deoparte și de alta... În fața ospătăriei, la care am tras, văd o fântână cu inscripția grecească:

Nicola Mavrogheni
1777

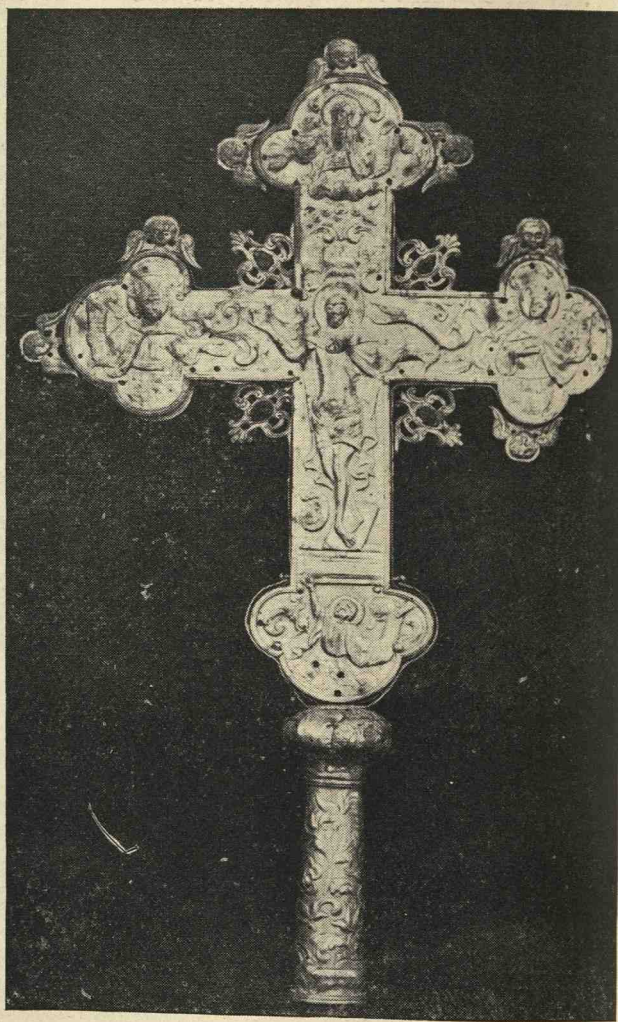
Mai departe alta, având același nume; apoi încă una și mai impunătoare, cu podoabe sculptate în piatră și cu rânduri, în care șipotul e pus a grăi și a chema lumea să-și stâmpere setea și să binecuvânteze pe ctitorul ei ¹⁾.

Cruce Românească, biserica Ecatontapiliani, Paros

¹⁾ Textul și traducerea inscripției se găsesc în cartea lui Theodor Blancard: *Les Mavroyéni*, tom. I, Paris 1909, pp. 534—535.

La marginea târgului se înalță mănăstirea Ecatontapiliani, a cărei obârșie se adâncește departe în trecut. Cică Elena, mama lui Constantin-cel-Mare, constrânsă de furtună, s'a aciuiat în acest țărm acoperit de copaci, unde a întâlnit o icoană

Altă cruce Românească la biserica Ecatontapiliani, la stânga și dreapta Răstignirii figura unui Domn și o voivodească. Paros

a Fecioarei Marii. Inchinându-i-se, a visat noaptea locul ascuns al crucii răstignirii la Ierusalim. Intru pomenirea minunii Elena a zidit mănăstirea ce se numea înainte Catapoliani.

Legenda e pomenită și de Nicolae Mavrogheni într'un hrisov al său din 1787 ¹⁾.

Biserica înlăuntru e într'adevăr măreață, cu bap-

¹⁾ Se află în biblioteca Silogului Filologic Elen din Sтамбул. Profesorul N. Iorga a publicat textul în *Fundațiunile Domnitorilor Români în Epir*, *Analele Academiei Române*, tom XXXVI, 1914, pp. 895—897.

Coperta din față a evangheliei Mavrogheni, biserica Ecatontapiliani, Paros

Coperta dindos a evangheliei Mavrogheni, biserica Ecatontapiliani, Paros

Sacosul Mavrogheni, Mănăstirea Ecatontapiliani, Paros.

Nebedernița (Epigonation) Mavrogheni, Mănăstirea Ecatontapiliani, Paros

tisteriu și cu paraclise în curat stil bizantin. Iconostasul are trei mari icoane: Sfânta Maria, Iisus și Adormirea Maicii Domnului — bogat ferecate în argint, jos cu stema Valahiei și cu aproape aceleași inițiale ce mărturisesc pe donatorii lor:

*Io Nicolae Petru Voivoda,
Maria Doamna și fii,
1788 București ¹⁾*

Icoana Sfintei Marii adaogă lămurirea, că este făcută:

De Gheorghe Ghica maestru argintar ²⁾.

Mai găsesc două cruci românești în argint. De una sunt sigur, că este Mavroghenească, deoarece poartă stema cu literile:

<i>Iω</i>	<i>NB</i>
<i>NE</i>	<i>NB</i>
<i>B</i>	<i>B</i>

Cealaltă ne înfățișează pe o față, la stânga răstignirii, chipul unui voevod, iar la dreapta o voe-

vodeasă. Să fie cumva Nicolae Mavrogheni și Maria Doamna?

În altar — un diptih ce cuprinde în coloana cincea și numele de Nicolae Voievoda. Apoi o evanghelie luxos îmbrăcată în aur. Egumenul bătrân al mănăstirii nu știe, că-i trimisă din Valahia. Ii

Patrahirul Mavrogheni, Mănăstirea Ecatontapiliani. Paros.

arăt soarele și semiluna deasupra copertei dinainte, iar pe aceea din dos coroana ce împodobește scena mântuirii lui Adam. Și Sfînția-Sa mă întrebă:

— Se cheamă, că-i prețioasă evanghelia?

— Firește, părinte...

— O iau atunci în muzeu.

— Cum? Aveți un muzeu aici?

— Dacă lucrurile dispăreau, ce eram să fac?

Mergem să-l vezi!

Nebedernița (Epigonation) Jupanolui Chrisos și jupaniței Gherghina, din 1636. (Muzeul Național, Sofia).

¹⁾ *ΙΩ ΝΚ ΠΤΡ Β.Β.Α. Μ.ΡΑΜ ΚΤΚΝ
1788 ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΗ*

²⁾ *Παρα Γεωργίου Γκίκα ἀργυροκόπον.*

Monahul vrednic a strâns într'o chilie a mănăstirii o seamă de rarități frumoase. Pe masă un codice din anii 1769—1845. Il răsfoesc, dând peste următorul pasagiu cu data Octomvrie, 1786:

« A dăruit bisericii Ecatontapoliani Preaînălțatul Domn a toată Ungrovlahia Nicolae Mavrogheni șapte veștminte sfinte, pe cari le-am primit ».

Câteva din acestea le pot găsi. Iată un sacos lucrat în aur, cu zona-i potrivită și cu o pereche de mâneci! Colo și o nebederniță ce-mi trimite gândul la una mai veche a muzeului din Sofia. Pe un fond roșu stă brodat în fire de aur și de argint un grup întreg de figuri, la centru având pe Iisus, coborîtor în iad. Anul se dă în grecește: ZPMΔ, 7144; iar jos cu litere slavone donatorii valahi:

Jupan Chrisos și soția sa Jupanîța Gherghina.

A lui Vodă Mavrogheni este și un patrahir frumos ce are printre înflorituri pe evangheliști și la capăt inscripția grecească:

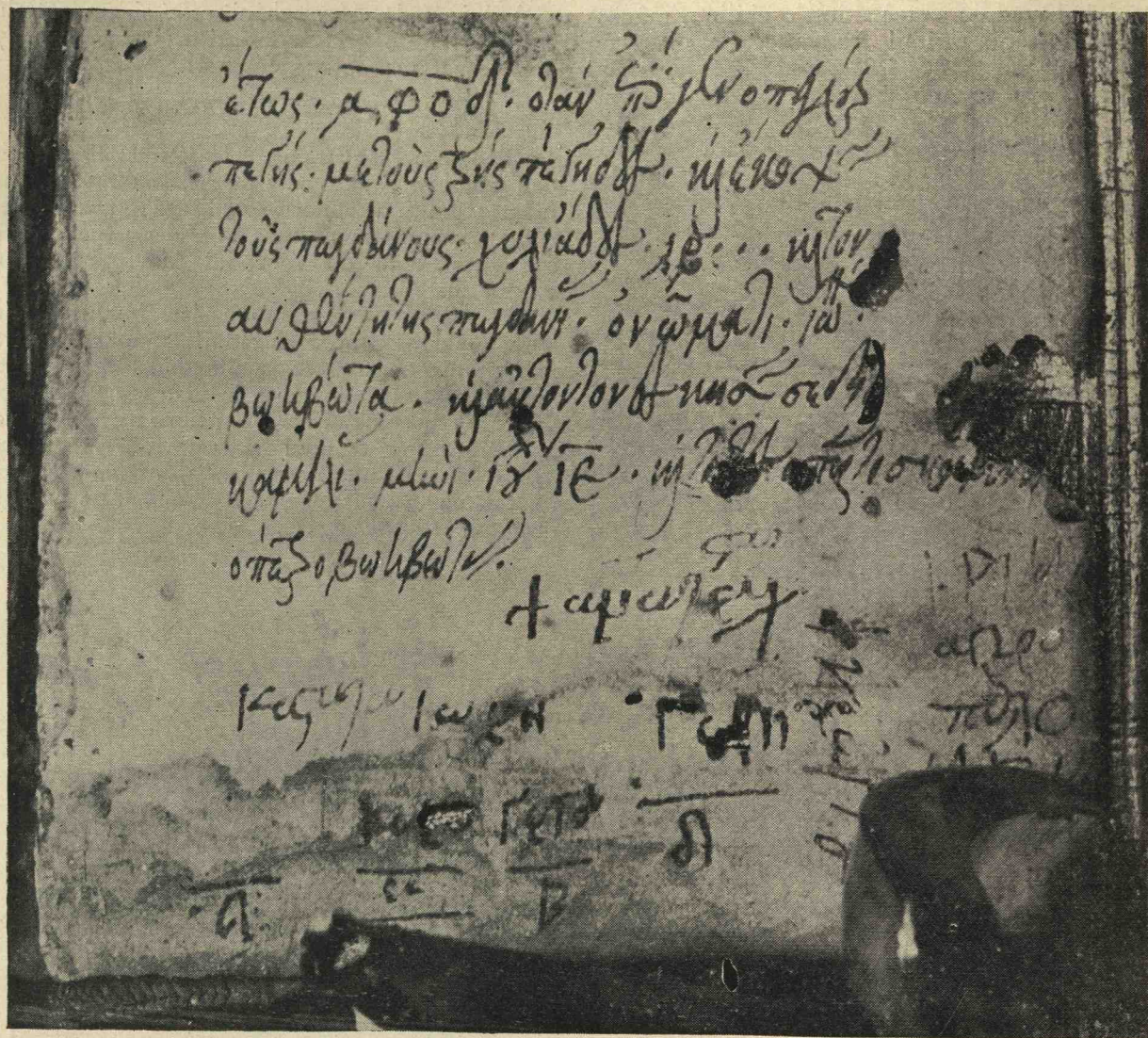
Mâna lui Ioasaf Constantin Arhiereu.

« Pentru acest patrahir, zice egumenul, un episcop anglican a dat o sută de mii drahme; și, dacă n'am primit, a mijlocit pe lângă guvernul atenian, căruia i-am răspuns: « Un așa lucru ce ni s'a dăruit nouă de Voevodul Mavrogheni, nu-l putem înstrăina... ».

Imi iau târziu rămas bun dela bunul și cinstitul meu însoțitor. Pe stradă fete cu urcioare trec la fântâni. Nici nu se încumetă să citească numele binefăcătorului săpat în piatră. Dar în orele de veghe prelungită ale basmelor, părinții le vor fi povestind și de unul Mavrogheni, care, plecat în lume să-și caute norocul și ajuns mare voevod în Valahia, n'a uitat pe acei de-acasă, pe oamenii târgului său de naștere.

Stema Valahiei pe crucea dela biserica Ecatontapiliani, Paros

Insemnarea despre Ion-cel-Cumplit., 1574. Biblioteca Muzeului Etnografic, Atena.

A D A U S

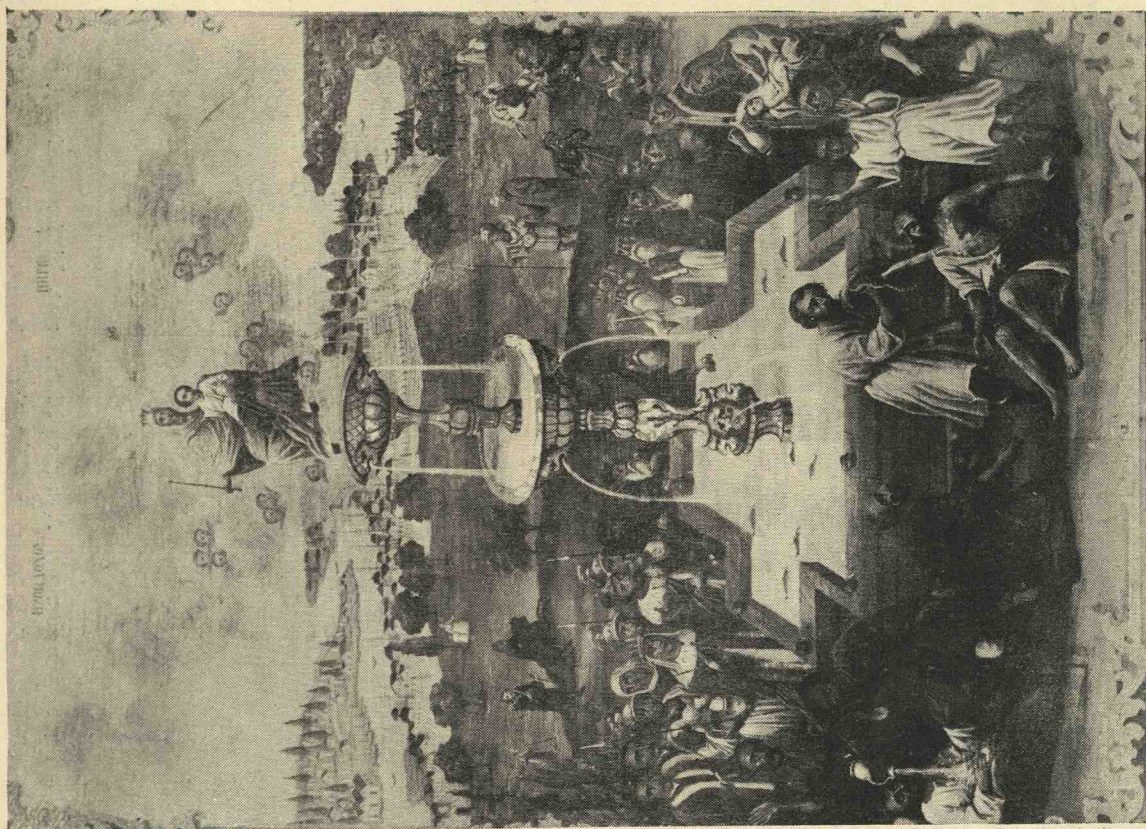
Pentru zidirea bisericii Sfântului Mormânt Șerban Cantacuzino a contribuit, nu numai bani, ci și grinzile și fierăria. Iar patriarhul Dosoftei scria despre aceasta călugărilor Ierusalimului: «Bucurați-vă, că înt'asemenea vremi grele se fac milostenii Bisericii lui Hristos»¹⁾. De Cantacuzinești e donată și placa de aur cu frumoase sculpturi ce înconjoară locul, în care s'a înfipt crucea răstignirii, la Golgota.

Pe foaia, 229 b, a unei evanghelii în pergament

¹⁾ Ierusalimul și Monumentele sale de Timothei Themeli, tom. II, pp. 915 și 921, Ierusalim, 1932.

dela mănăstirea Esfigmeni, Muntele Athos, se află scris un contract, datat 1324, al câtorva persoane: Ioan Budza, cu fiu-său Constantin, Mihail Cobi și soția sa, pentru stăpânirea unor mori aparținând mănăstirii Sfintei Marii din Rodop ce-i zice *Țințiluchi* — forma dialectală a Cincilupi. În apropierea mănăstirii se pomeneste un sat cu același nume, în grecește χωρίον του Τζηντζηλονκίου.

În biblioteca Patriarhiei Alexandriei, pe o carte *Ἐσαὶ Ἀκολουθίαι*, tipărită cu cheltuiala Domnului Grigorie Ghica, am cetit rândurile scrise: «Aparținând lui Gerassimos, mitropolitul Metrei,

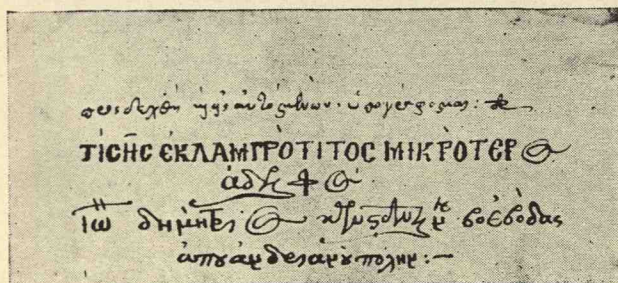
« Isvorul Tămăduirii » de Matache Orășanu, 1860 Biserica Sfântului Sava, Alexandria

Scrisoarea Egumenului Mănăstirii Sfinților Părinți, Epir, către Dosoftei al Ungrovlahiei, 1808 Biblioteca Muzeului Etnografic, Atena.

dintr'acele prezintate mie de fostul Domn Grigorie ». Acest Gerassimos, ajuns pe urmă Patriarh al Alexandriei, a lăsat la sfârșitul aceluiași volum încă două însemnări: « In folosu meu și al lor mei, cartea de față mi s'a dat din partea Înălțimei-Sale cel mai evlavios Domn și Principe a toată Moldovlahia Grigorie Alexandru Ghica Voevoda ». Apoi mai jos: « Pizma și unealta sa intriga au adus tăierea capului strălucitului nostru bine-făcător în Bogdania și de acolo sfântu-i cap a fost purtat la Constantinopol, 1777 ».

Biserica Sfântului Sava a Patriarhiei Alexandriei are între altele o icoană, înfățișând Izvorul Tămăduirii din afara zidurilor Stambulului, cu perspectiva minaretelor și apei. E dăruită de o doamnă Rozina Franghiscatu; poartă data 1860 și semnătura pictorului Matache Orășanu.

Iscălitura lui Dimitrie Cantemir, manuscrisul grecesc al Divanului Înțeleptului cu Lumea. Biblioteca Muzeului Etnografic, Atena.

Pe lângă familii ca Daponte și Embiricos, insula Andros ne-a trimis încoace o seamă de neguțători, cari n'au uitat de nevoile patriei lor. Așa, pe o bucată de marmoră, aflătoare în satul Ghides se cetesc rândurile: *S'a ridicat sfânta și prea cinstita biserică a marelui mucenic Gheorghie cu cheltuiala ieromonahului Gabriil din Brăila și enoriașilor săi, 1610. Pe altă marmoră iarăși: Cu cheltuiala lui Gabriil, ieromonah la Brăila, s'a zidit din temelie această sfântă biserică a marelui Dumnezeu și Mântuitor, 1613. La Mesaria, biserica Sfântului Nicolae, e o icoană înfățișând ruga lui Iisus pe Muntele Măslinilor. In dosul ei inscripția cu inițialele roșii: *Prea înălțatei și cinstitei schimnice, Doamnei Santa Brancoveaca, îi aduce dar această sfântă icoană supusul și umilul servitor al strălucitei familii Brâncovenești, Manuil Serghiadi, 1844.**

În privința mănăstirii Sfinților Părinți din Epir am găsit în biblioteca Muzeului Etnografic, Atena, o scrisoare a egumenului ei, trimeasă în 1808 lui Dosoftei al Ungrovlahiei, rugându-l să ia măsuri împotriva unui Costantie Miscleanu (?) Acesta, se pare, nu înainta egumenului veniturile metohurilor Săringari ori Mislea, după cum

își luase însărcinarea; ba încă își făcuse și o pecete falsă a mănăstirii Sfinților Părinți, de care se folosea.

Am spus, că în aceeași bibliotecă a Muzeului Etnografic am văzut hrisovul închinării mănăstirii Mărgineni la Sinai de către Nicolae Mavrocordat. O traducere grecească păstrează și biblioteca Sinai, însoțită de următoarea lămurire istorică, scrisă de vreun monah: « La 1731 a repauzat Domnul Valahiei, foarte înțeleptul Niclae Alexandru Voevoda și s'a ales Domn al Ungrovlahiei fiul său Ioan Constantin Nicolae Voevoda. Însă, după 20 de zile, făcându-se răsccoală în Constantinopol și coborându-se din scaun Ahmet și în locu-i suindu-se Sultan Mahmut, a găsit vreme nimerită și a luat domnia Ungrovlahiei Mihail Racovița, mazilit la Constantinopol. Atunci s'au ridicat boierii din neamul Cantacuzineștilor, în deosebi Matei și Părvul Măgureni, cu mare dârzenie și vrăjmășie, de s'au dus la mănăstirea Mărgineni și-au scos pe egumenul Kir Cosmă din chilia sa și l-au închis într'altă chilie și-au pus străji în afara chiliei și la porțile mănăstirii, părăndu-l pe egumenul Kir Cosmă, că a încercat în cinci căruțe lucruri ale mănăstirii Mărgineni și le-a trimis la Constantinopol. Și dacă am aflat no despre toate, dacă și Domnul Mihail Racovița se afla în Constantinopol, ne-am dus la Înălțimea Sa, rugându-l a fi lăsat slobod egumenul Kir Cosmă. Între timp a poruncit ca egumenul Kir Cosmă nevătămat să strărețească la Mărgineni, până ce Luminăția-Sa să meargă în Valahia, și atunci să se cerceteze trebile; și astfel a scăpat egumenul Kir Cosmă. Și, ducându-se Luminăția-Sa în Valahia, iar zișii Cantacuzeni împreună cu Constantin Dudescul și cu Filipeștii, făcând judecată și spunând, că ce drept avea Nicolae Mavrocordat asupra mănăstirii neamului nostru Cantacuzinesc, de a închinat-o Muntelui Sinai fără știrea noastră, și alte de acestea adăugând, Preacinstitul Domn Mihail Racovița, îndemnat de multe noastre cărți rugătoare și de marele postelnic Manolachi, pe care l-am pus epitrop al nostru, cât și de zelul sfânt ce Domnul totdeauna l-a avut față de mănăstirea noastră, dându-și silința și Preastrălucita Sa Doamnă Ana, lucrând și egumenul Kir Cosmă a hotărât Înălțimea-Sa că, deoarece și Domnul Nicolae a închinat Mărginenii Muntelui Sinai fără gândul și știrea ctitorilor Cantacuzeni, închinarea ceea să rămâie fără putere, dar să fie acum închinată Muntelui Sinai de către urmașii Cantacuzeni întru pomenirea ctitorilor de mult repauzați. Și îndată a pricinuit și s'a făcut hrisov domnesc, poruncind și boierilor Cantacuzinești, ca și ei să scrie carte de danie cu iscăliturile lor și s'o dea egumenului Kir Cosmă. Și l-au pus în stăreție iarăși pe Kir Cosmă pârintele și i-au înmănat hrisovul domnesc și cartea de danie, și s'au liniștit toate ».

Câteva pagini în biblioteca Muzeului Etnografic ne descriu anonim ceremonialul numirii Domnului în țările românești ¹⁾: «Se dă hotărâre împărătească pentru cine are să fie Domn. Și alesul se scoală și merge pe apă la *Pașa-Capesi*, luând cu sine și beizadelele, dacă le are, și câțiva din boierii săi. Și poartă mantie, la fel și boierii. Apoi se întoarce prin drumul mare la Fanar, pe cal și cu ceași împărătești, și, merge întâi la marea

gata fiind pe amvon, scoate cuvânt de laudă; și în sfârșit iese din biserică și se duce cu boierii și cu tot alaiul acasă, și așa se mântue purtarea mantiei. Apoi trec vreo treizeci-patruzeci de zile, ca să-și facă pregătirile. Și vine iarăși poruncă dela Poartă, încât a douazi pornește din zori cu beizadelele și cu mai mulți boieri la *Pașa-Capesi* și sărută mâna vizirului. Și iese călare cu suita și stă la un loc, iar vizirul cu mare alaiu

Vedere a Insulei Andros.

biserică a patriarhului, de-l primește patriarhul cu diaconii și preoții săi; patriarhul purtând mantie, iar diaconii și preoții vestimente de slujbă. Și, cum intră în biserică, e binecuvântat și-i se cântă Sfinte Dumnezeule, după obicei; și pășește Domnul descoperit înaintea tronului patriarhului, de-i citește rugăciunea. Pe urmă se urcă patriarhul în tronul său, iar Domnul în strana ceea din față a lui *Vlah-Bei*, și atunci predicatorul,

trece, de se înclină Domnul și boierii; apoi se urnesc și urmează Domnul cu alaiul său, și merg la *Calafat-Divani*, care-i în curtea seraiului, și vizirul intră înăuntru cu sftnicii, pe când Domnul cu suita rămâne afară într'un loc anume, lângă marele dragoman și capuchehaelele sale, și-i aduc masă împărătească, de mănâncă împreună cu ei. Apoi îi scot afară cuca de și-o pune, și stă îmbrăcat la o parte, tot astfel și boierii poartă (??) și stau. Și vizirul iese din divan și trece pe jos dinaintea Domnului la o mică depărtare, și merge în seraiul împăratului și-l ur-

¹⁾ « Περιγραφή της αὐθεντικῆς ὁδὸς γίνεταί », manuscrisul No. 24.

mează Domnul, ținându-și cuca'n cap, însoțit de dragoman și de capuchehaia, și se duc în fața împăratului; este însă împăratul în cafas, fără să se arate, și numai cu o mânecă a hainei în afara ferestrei, de se vede. Și face Domnul trei temenele și-i se prezintă poruncile, cum e obiceiul. Și după aceea iese și i se dau doi paznici împărătești și alți mulți ceauși. El stă călare, până ce trece vizirul și purcede în urmă cu tot alaiul pe

țimile și cu toate breslele, vin la București. Și-l primesc pe Domn în vechea curte mitropoliei și episcopii, de-l iau în biserică și-l dansează, zicând Isaia dănțuește... Apoi se duce la curte și stă pe tronul domnesc în divan, și vin toți boerii și se citesc firmele împărătești, îi sărută mâna, și se sfârșește. Înainte de a intra Domnul în București, intră Doamna, cu domnițele, în caretele domnești, mergând înainte vornicelul și

Stradă în Andros.

drumul mare spre Fanar. Apoi nu mai are drep-tul să rămâe în oraș mai mult de trei zile. Și în aceste zile tabulhanaoa îi cântă acasă și el ține divan. În sfârșit se scoală cu toată pompa și cu tabulhanaoa și iese afară din oraș în fața lumii întregi. Adevărat mare cinste, cum nu o are nici vizirul. Alaiul Domnului aduce în strălucire cu al împăratului. Așa dar, iese din oraș și face conac într'un sat aproape. Și, apucându-o spre Valahia, poposește la toate orașele unde intră cu tabulhanaoa, cu tuiuri și cu steaguri. Și, după ce trece Dunărea în corăbii domnești, vin boerii valahiei și-l întâmpină; și, făcând un alaiu grozav cu mul-

alți câțiva boierinași, după ei boieroaicele în carete, apoi domnițele și la urmă Doamna; iar după Doamnă alte boeroaice în carete. Și așa vine și intră la curte și stă pe un tron, și se duc toate boeroaicele și unii boeri, de-i sărută mâna ».

Domnul Alexandru Mavrocordat, întreat fiind de înțeleptul Evghenie ce anume crede, a răspuns printr'o poezie, care nu-i decât o amplificare a Crezului ¹⁾.

La sfârșitul manuscrisului Nr. 217 din biblio-

¹⁾ Manuscrisul No. 135 al bibliotecii Muzeului Etnografic, Atena.

teca Muzeului Etnografic, Atena, e o însemnare, că într' anul 1574 s'a dus Begler Bei cu alți trei de-au tăiat mii de Bogdani și pe « Domnul Bogdaniei, anume Io Voivoda », luna Iulie și atunci a luat scaunul Petru Voivoda. E vorba de omorârea lui Ion cel Cumplit.

Tot în biblioteca Muzeului Etnografic, Atena, se află și versiunea grecească a *Divanului Înțeleptului cu Lumea*, având în frunte scrisoarea cea caracteristică de închinare a lui Dimitrie Cantemir către fratele său Antioh, din care amintesc rândurile:

« Thales filozoful, unul din cei șapte înțelepți ai Eladei, pentru trei lucruri obișnuia să mulțumească zeilor: întâi, că l-a făcut om și nu dobitoc; al doilea, bărbat și nu femeie; și al treilea, că era Elen și nu barbar. Astfel și eu, pentru trei lucruri celui întru Treime de o ființă Dum-

nezeu, veșnic a tot Țiitorul și cărmitorul Impărat, slavă și închinăciune aduc: întâi, că nu eterodox, ci creștin ortodox m'a făcut; al doilea, că nu alteia, ci bisericii răsăritene urmăritor; al treilea, că nu altui cuiva, ci Măriei-Tale frate, de aceeași părinți, m'a făcut și m'a născut ». Apoi mai departe pasagiul: « Așa mă rog, ca și aceste ale mele osteneli — cari-s ca niște flori de un grădinar simplu și neștiutor adunate — să fie sădite, înflorite și tuturor celorlalți cunoscute; și mai ales neamul nostru moldovenesc, îmboldit de Măria-Ta, și arătându-le unul altuia, să zică, după *Cântarea Cântărilor*: « S'au ivit florile în patria noastră! ».

Cum aş putea sfârși mai bine această carte, decât dorind neamului meu întregit, ceea ce marele înaintaș în cărturărie a dorit Moldovei de atunci?!

Piața cu fântâna Andros

INDICE ALFABETIC

A

Achinat Toma, p. 93.
 Agathangelos al Neapolei, p. 74.
 Ahmed Jezar, Moschee în Acre, p. 32.
 Alexandru-cel-Bun, p. 35, 38.
 Alexandru Ghica, p. 18.
 Alexandru Ipsilanti, p. 12, 150, 155.
 Alexandru Lăpușneanu, p. 16, 33, 47, 50, 54, 91.
 Alexandru Mavrocordat, p. 29.
 Alexandru Mircea, p. 8.
 Alexandru Moruzi, p. 18.
 Alexandru Radul, p. 59.
 Alexandru Ralu, p. 12.
 Alexandru Ralu, p. 12.
 Alexandru Voevod, p. 103, 105, 107, 127, 143, 144.
 Alexe Nicu, p. 27.
 Alexie Comnenul, p. 34, 38, 39 n.
 Ali Pașa, p. 142.
 Aminciu, p. 117.
 Ana, p. 69.
 Ana Voevodă, p. 77.
 Anania Vlahul, p. 29.
Anatolica, p. 91.
 Anca, p. 42.
 Andrea Vistierul, p. 143.
 Andronic I Paleologul, p. 133.
 Andros, p. 166, 167, 168.
 Anghel Alexe, p. 71.
 Anghelina Doamna, p. 126.
 Antim Monahul, p. 111.
Antirisis, p. 30.
 Antonie Ruset, p. 29, 30.
 Apsarazii, p. 74, 141, 142.
 Arabazoglu Ghenadie, p. 85, 87.
 Arhiepiscop Chiprianos, p. 64, 68.

Arhiepiscop Chiril III, p. 61.
 Arhiepiscop Porfirios, p. 5, 7, 10, 12.
 Arhiepiscop Teofanie, p. 43.
 Arhimandrit Calimahos, p. 80.
 Arhimandrit Chiriacos, p. 106, 114.
 Arhimandrit Dionisie, p. 143, 147.
 Arhimandrit Haralambie, p. 64, 68.
 Arhimetropolit Teodosie, p. 93.
Arhondica, p. 85.
 Arsenaua Caracalului, p. 46.
 Arsenaua Vatoped, p. 45.
 Arslan Pașa, p. 139.
 Asan Ion, p. 20.
 Athanasie Schivnicul, p. 71.
 Averof, p. 117.

B

Bălăceanu Maria, p. 38, 47.
 Bălășa Brâncoveanca, p. 137.
 Barnaba, p. 61.
 Barnovschi Elisabeta, p. 19, 25.
 Barnovschi Miron, p. 19, 25, 42.
 Basarab Matei, p. 26, 27, 32, 49, 51, 111, 144.
 Basarab Neagoe, p. 41, 44, 47, 52, 53, 56, 57, 58, 59, 83.
 Bașota Căminarul, p. 18.
 Beza Marcu, p. 26, 61, 73, 87, 127.
 Biserica Sf. Apostoli, Epir, p. 146.
 Biserica Sf. Arhangheli, p. 114, 115.
 Biserica Arhanghelului Mihail, p. 85, 87.
 Biserica din Borzești, p. 42, 43.

Biserica Sf. Constantin și Elena, p. 20, 21, 27.
 Biserica Faneromeni, p. 68, 69.
 Biserica Sf. Haralambie, p. 73.
 Biserica Sf. Ion, p. 143.
 Biserica Sf. Ilie, p. 143.
 Biserica Sf. Maria, p. 25.
 Biserica Sf. Marii din Ismail, p. 26.
 Biserica Sf. Mina, p. 134.
 Biserica Sf. Nicolae, p. 32.
 Biserica Sărindari, p. 59.
 Biserica Sf. Treime, p. 118.
 Biserica Vatoped, p. 44.
 Biserica Sf. Sava, p. 142.
 Blancard Theodor, p. 158 n.
 Bogdan Voevod, p. 35, 42, 43, 50.
 Brâncoveanu Constantin, p. 10, 12, 46, 57, 95, 116, 137, 138, 141, 143, 149.
 Brâncoveanca Santa, p. 165.
 Brătianu, G. I., p. 102 n.
 Budza, Ioan, p. 162.
 Bunilă, p. 74.
 Burckard, John Lewis, p. 4.
 Buzescu, Preda Banul, p. 143.
 Byron, p. 142.

C

Calabaca, p. 71.
 Calcidica, p. 39.
 Calimachi, Scarlat, p. 51, 59.
 Calimachi, Efrosina, p. 85, 94.
 Calist Ieromonahul, p. 137, 141.
 Calopetra, p. 150, 154.
 Cantacuzino, Dumitrașcu, p. 88, 92.
 Cantacuzino, Ioan, p. 20, 74.

Cantacuzino, Mihai, p. 8.
 Cantacuzino, Șerban, p. 13, 30, 31, 52, 91, 93, 162.
Cântarea Cântărilor, p. 50, 57.
 Cantemir, Antioh, p. 168.
 Cantemir, Dimitrie, p. 92, 96, 102, 164, 165, 168.
 Caragea Vodă, p. 141.
 Caraiani, p. 32.
 Careofilis, Ioan, p. 30.
 Caries, Muntele Athos, p. 38, 50.
 Casandra, p. 39.
 Castelul Sf. Ilarion, p. 70.
 Castrachi, p. 82, 84.
Catafighion, p. 56.
 Catalina Doamna, p. 19.
 Cherameul, N., p. 93.
 Chiajna, Doamna, p. 58.
Childe Harold, p. 142.
 Chilia Ioachim, p. 50.
 Chilia din Lacu, p. 48, 56.
 Chilia Provata, p. 56.
 Chilia Sf. Ipatie, p. 41, 50.
Chiriadromion, p. 54.
 Chiril, Episcopul Ianinei, p. 143.
 Chiriță Postelnicul, p. 18.
 Chrisos, Jupan, p. 160.
 Chrisostom, p. 67.
 Ciril Lucari, p. 25, 26.
 Citera, p. 69.
 Clișconții, p. 49.
 Cobi, Mihail, p. 162.
Codex Sinaiticus, p. 9.
 Coieni, p. 42.
 Constantin Capuchehaia, p. 86.
 Constantin, Daponte, p. 58, 59.
 Constantin IX, Monomahul, p. 34.
 Constantin Ralu, p. 12.
 Constantinide, H. G., p. 93.

Costandie, Episcopul, p. 142, 143, 144.
Crăciun Grigore, Banul, p. 126.
Crăciun Grigore, Mare Vornic, p. 123, 126.
Crăciun Mathei, p. 126.
Cronica Chiprului, p. 70.
Curzon, Robert, p. 13, 33, 71.

D

Dabija, Dafina, p. 30, 109.
Dabija, Ecaterina, p. 29.
Dabija Eustațiu, p. 29, 106, 109.
Damian al Moldovei, p. 20.
Dafni, Muntele Athos, p. 33.
Daniil din Patmos, p. 91.
Daniil din Seres, p. 54.
Daponte Constantin, p. 58, 59.
Daponte, familia, p. 165.
Dedulescu Negoită, p. 149.
Despina Elena, p. 123.
Diminița, p. 84.
Dimitri Meșovitul, p. 84.
Dimitrie Preotul, p. 68.
Dimitriu Nicolae, p. 105, 108.
Dionisie, egumenul, p. 80.
Dionisie Filipopolitul, p. 109.
Dipalița, sat, p. 146.
Discata, p. 83.
Divanul Înțeleptului cu Lumea, p. 164, 168.
Dogmatici Panoplia, p. 47.
Dragomari, p. 74.
Dragu, p. 74.
Duca, Gheorghe, p. 29.
Duca, I. Paleologul, p. 71.
Duca Vodă, p. 44, 59, 143.
Dudescu, Constantin, p. 165.

E

Ecaterina Doamna, p. 12, 103.
Eckenstein, Lina, p. 5.
Elasona, p. 84.
Elena, Doamna Basarab, p. 50, 51, 57, 111.
Elena, Mama lui Constantin ce Mare, p. 158.
Elisaveta Doamna, p. 10.

Elisaveta, Doamna Eremia Moghilă, p. 57, 59.
Embiricos, familia, p. 165.
Episcopul Anthenie, p. 61.
Episcopul Leontie, p. 39.
Episcopul Luca, p. 20, 22, 24, 25, 46, 54.
Episcopul Matei, p. 15, 16.
Episcopul Meliton, p. 23.
Episcopul Teofan, p. 50, 52.
Epifanie, Patriarh, p. 19.
Eski-Serai, p. 103.
Entichius, Patriarh, p. 3.
Evdochimu, proegumen, p. 59.
Ezarh Ieronim, p. 61.

F

Filiti, Dosofteiu, p. 142, 143, 149, 164, 165.
Flinders, Petrie, p. 5.
Franghiscatu, Rozina, p. 165.

G

Gabriil, ieromonah, p. 165.
Gebalie, p. 3, 5.
George Călăritul, p. 77, și 84.
Ghedeon, 54 n.
Gheorghe, Musa, p. 30.
Gheorghe, Ștefan, p. 18, 108, 110, 111.
Gherasimos, mitropolit, p. 162.
Gherghina, jupanița, p. 160.
Ghica, Alexandru, p. 18.
Ghica, Gheorghe, p. 160.
Ghica, Grigore, p. 10, 11, 18, 31, 62, 162.
Ghica, Matei, p. 8.
Ghiorma Banul, p. 149.
Golgota, p. 162.
Golیا, Ioan, p. 49.
Grebena, p. 71.
Guma, Nicolae, p. 139, 142.
Grigore, stareț, p. 42, 54.
Grigoriade, Pericle, p. 5.

H

Hagi-Nicola, p. 32.
Herbert, Thomas, p. 3.
Hrisant Notara, p. 31.
Hristodulu Zugraful, p. 69.
Hurmuzachi, Ștefan, p. 29.

I

Ianachi Postelnicul, p. 25.
Ibrahim Pașa, p. 26.

Ieremia, Moghilă (Movilă), p. 7, 9, 10, 12, 19.
Ieromonahul Arsenie, p. 77.
Ieromonahul Evloghie, p. 19, 23.
Ieromonahul Ieremia, p. 19, 54.
Ieromonahul Ioachim, p. 19, 25.
Ieromonahul Ioasaf, p. 48.
Ieromonahul Mitrofan, p. 30.
Ieromonahul Porfirie, p. 23, 26, 27.
Ignatie al Ungrovlahiei, p. 121.
Invățăturile lui Neagoe..., p. 56.
Ioachim Arhimandritul, p. 9.
Ioachim ctitorul, p. 59.
Ioachim Vlahul, p. 8, 16.
Ioachim Peloponisiacul, p. 8.
Ioan Alexandru, p. 59.
Ioan, egumenul Vatopedului, p. 38.
Ioan Gură-de-aur, p. 57.
Ioan Jupanol, p. 43.
Ioan din Zagor, p. 19.
Ioan Peșu, p. 27.
Ioanichie Valmas, p. 39.
Ioasaf, p. 71.
Ioasaf, Constantin, p. 161.
Ion-cel-Cumplit, p. 168.
Iorga N., p. 8 n. 16 n. 30 n., 39, 69, 74 n., 92 n., 142 n., 149.
Iosif, p. 69.
Ipsilanti Alexandru, p. 8, 12, 88.
Ipsilanti Constantin, p. 19.
Ipsilanti, Dimitrie, p. 118.
Isar, p. 144.
Istoria Imperiului Otoman, p. 102.
Istoria Romanilor, p. 102.

J

Jarvis, C. S., p. 3.
Jupanița Gherghina, p. 160.
Jupanol Chrisos, p. 160.
Justinian, p. 3, 4, 10.

K

Kinglake, Alexander William, p. 31.
Kir Cosma, egumen, p. 165.
Korablev, B., p. 40 n.
Kurtzet, E., p. 40 n.

L

Lambrino, Constantin, p. 134.
Lambru, Spiridon, p. 77.
Lăpușeanu, Alexandru, p. 16, 33, 47, 50, 54, 92.
Leon Înțeleptul, p. 35.
Leon Tomșa, p. 25.
Leontie Maheră, p. 70.
Lexicon, p. 58, 59.
Lexicon Greco-Românesc, p. 94, 95.
Liturghia Marelui Vasile, p. 96.
Luca Evanghelistul, p. 67.
Luca Episcopul, p. 20, 22, 24, 25, 46, 54.
Lucari Ciril, p. 25, 26.
Luke, Harry Charles, p. 85.
Lupu, Vasile, p. 10, 16, 26, 27, 42, 48, 54, 81, 83.

M

Macarie, Mitr. Nicomediei, p. 20.
Macrina, p. 116.
Măgureni, Matei și Pârvul, p. 165.
Mănăstirea Bârnova, p. 30.
Mănăstirea Bistrița, p. 43.
Mănăstirea Bucovă, p. 83, 84.
Mănăstirea Butoiu, p. 77.
Mănăstirea Caracalu, p. 45, 47, 54, 56.
Mănăstirea Cașin, p. 29.
Mănăstirea Chicu, p. 61, 62, 63, 67.
Mănăstirea Cetățuia, p. 29, 112.
Mănăstirea Crucii, p. 16.
Mănăstirea Cutlumuș, p. 56, 57, 59.
Mănăstirea Dionisiu, p. 50, 51, 53, 54, 55, 56, 58.
Mănăstirea Dochiaru, p. 33, 41, 50.
Mănăstirea Ecatontapiliani, p. 154, 155, 156, 159, 161.
Mănăstirea Esfigmeni, p. 4.
Mănăstirea Galata, p. 19, 25.
Mănăstirea Golgota, p. 51.
Mănăstirea Grigoriu, p. 48.
Mănăstirea Gruia, p. 24.
Mănăstirea Hileandar, p. 33, 37, 43.
Mănăstirea Hoziba, p. 114.

- Mănăstirea Ipapandi, p. 77, 78, 79.
Mănăstirea Ipsilanti, p. 151, 152.
Mănăstirea Ivir, p. 38, 52, 54, 112.
Mănăstirea Lavra, p. 38, 39, 46, 49, 51, 56, 57.
Mănăstirea Dintr'un-Lemn, p. 67.
Mănăstirea Maheră, p. 62, 65, 67, 68, 69.
Mănăstirea Sf. Marii, Iannina, p. 141.
Mănăstirea Mărgineni, p. 165.
Mănăstirea Meteora, p. 54.
Mănăstirea Mislea, p. 111, 165.
Mănăstirea Molivdoschepartos, p. 144, 145.
Mănăstirea Olimpiotisa, p. 84.
Mănăstirea Pantelimon, p. 34, 40, 42, 51, 58, 59.
Mănăstirea Sf. Părinți, p. 144, 145, 163, 165.
Mănăstirea Sf. Pavel, p. 47, 58.
Mănăstirea Pisuderi, p. 154.
Mănăstirea Pobrata, p. 22, 24, 29.
Mănăstirea Protatu, p. 50.
Mănăstirea Putna, p. 19, 22.
Mănăstirea Sărindari, p. 123, 165.
Mănăstirea Sarandarico, p. 113.
Mănăstirea Schimbării la Față, p. 71, 77, 80, 81, 84.
Mănăstirea Slovacioc, p. 54.
Mănăstirea Spilea, p. 58.
Mănăstirea Sf. Ștefan, p. 73, 77.
Mănăstirea Sf. Treime, București, p. 31.
Mănăstirea Sf. Treime, p. 74, 76, 78.
Mănăstirea Văcărești, p. 91, 103.
Mănăstirea Varlaam, p. 82, 83, 84.
Mănăstirea Vatoped, p. 39, 41, 42, 47, 48, 125.
Mănăstirea Velă, p. 148, 149.
Mănăstirea Sf. Vineri, p. 133, 134.
Mănăstirea Xenofont, p. 44, 50.
Mănăstirea Xeropotam, p. 44, 55, 58, 59.
Mănăstirea Zița, p. 135, 140, 142, 143, 147.
Mănăstirea Zografu, p. 35, 36, 37, 38, 39, 42, 43.
Manoil Comnenul, p. 61.
Manolachi Barbu, p. 116.
Maria Asanina Paleologhina, p. 48, 59.
Maria Bălăceanu, p. 38.
Maria Chirsa, p. 27.
Maria, fiica lui Hagi Leonte, p. 118.
Maria, Doamna lui Șerban Voevod, p. 47.
Maria Vimatarisa, p. 47.
Marinescu, G., p. 116.
Matei Basarab, p. 26, 27, 32, 49, 51, 84.
Matei Postelnicul, p. 144.
Mathei Caligraful, p. 19, 20, 135, 137, 141.
Mathei Ghica, p. 18.
Mathei Episcopul, p. 15.
Maundeville, John, p. 6.
Mavrocordat, Al., p. 28, 102, 164, 167.
Mavrocordat, Constantin, p. 119, 134.
Mavrocordat, Nicolae, p. 10, 31, 57, 88, 90, 93, 104, 124, 125, 165.
Mavrogheni, Dimitrie, p. 118.
Mavrogheni, Nicolae, p. 84, 156, 157, 158, 159, 160, 161.
Mavrogheni, Doamna Maria, p. 160.
Mavrogordat Theodor, p. 123 n.
Maxim Peloponisiianul, p. 54.
Megalinară, p. 58, 59.
Metohul Sf. Mormânt, p. 93, 94, 95.
Metohul Sf. Sava, p. 102.
Mețova, p. 84.
Mihai Viteazul, p. 24, 59.
Mihail Voevod, p. 133, 134.
Mihail Diaconul, p. 29.
Mihail Racoviță, p. 10.
Mihail Zugraful, p. 134.
Mihailovici, Paul, p. 102.
Mihnea Radu, p. 16, 42, 54.
Mihnea Turcitul, p. 43, 59, 80, 81.
Miliarachi, Antonie, p. 71 n.
Mircea, Alexandru, p. 8.
Mircea Ciobanu, p. 49, 50, 54, 58.
Mirmiroglu Vladimir, p. 92, 93.
Miron Barnovschi, p. 19, 25, 26, 30, 42, 58.
Miron Costin, p. 21.
Miscleanu, Costantie (†), p. 165.
Mișu, ministru, p. 134, 136.
Mitrofan, egumen, p. 68.
Mitropolitul Teofan, p. 50.
Mitropolitul Veniamin, p. 50.
Mitropolitul Vlahiei, p. 40.
Moise, p. 3.
Moghilă, Constantin, p. 25, 124.
Moghilă, Ieremia, p. 9, 10, 12, 19, 126.
Moghilă, Moise, p. 16.
Moghilă, Simeon, p. 19.
Moruzi Alexandru, p. 18, 87, 117, 119.
Muntele Hionistra, p. 6.
N
Nasredin, Hasan—Ibn—El-Naser, p. 20.
Neacșa, Doamna, p. 74.
Neagoe Basarab, p. 41, 44, 47, 51, 53, 56, 58, 59, 83.
Neagoe, Mare Ban, p. 42.
Nicandros, p. 74.
Nichifor, egumen, p. 38.
Nicolae Giuvaergiu, p. 47.
Nicolae Mavrocordat, p. 10, 31, 52.
Nicolae Spătarul, p. 31.
Nicosia, p. 61, 69.
Nomothesia, p. 137.
Notara, Hrisant, p. 31.
O
Odobescu, Al., p. 67.
Oltea Doamna, p. 42, 43.
Orășanu, Zugraful, p. 142, 163, 165.
Orologhion, p. 30, 31.
« Ortodoxia », caic, p. 53.
P
Pahomie, p. 45, 54.
Paharnicul Gheorghe, p. 26.
Paisie Egumenul, p. 26.
Palamas, Grigore, p. 50.
Palmer, E. H., p. 5.
Panu Arsenie, p. 138, 146, 149.
Papodopulos, Chrisostom, p. 30 n. 31 n.
Paros, p. 150, 152, 153, 155.
Partenie Sinaitul, p. 12.
Patriarhul Dosoftei, p. 27, 29, 30, 31, 90, 93, 108, 162.
Patriarhul Epifanie, p. 19.
Patriarhul Ghermanos, p. 23.
Patriarhul Ioachim, p. 22.
Patriarhul Nectarie, p. 27, 30, 31, 94.
Patriarhul Nicolae, p. 39 n.
Patriarhul Nifon, p. 53, 58.
Patriarhul Paisie, p. 27.
Patriarhul Silvestru, p. 134.
Patriarhul Sofronie, p. 23.
Patriarhul Teofan III, p. 25, 26.
Peristiani, I. Ch., p. 70.
Petriceicu, Ștefan, p. 18, 29.
Petriță, p. 74.
Petru-cel-Mare, p. 115.
Petru, Rareș, p. 8, 16, 22, 24, 25, 40, 50, 89.
Petru Șchiopul, p. 16, 18, 43, 74, 91.
Petru Voevod, p. 111, 112.
Pimen, Iacov, p. 92.
Pindul, p. 72, 85.
Pineul, p. 72, 74.
Pisuderi, sat, p. 154.
Polizu Elena, p. 144.
Popa Nicolae, p. 24, 29.
Porfirios, Arh. Mân. Sinai, p. 5, 7, 10, 12.
Portaitisa, p. 52.
Postelnicul Chiriță, p. 18.
Prințesa Anghelina, p. 40.
Prințul Ioan, p. 70.
Procopius, p. 3.
R
Racoviță, Constantin, p. 83, 123, 126, 165.
Racoviță, Mihail, p. 10, 83, 85, 93, 165.
Radu-cel-Mare, p. 40, 59.
Radu dela Afumați, p. 42.
Radu Mihnea, p. 16, 42, 54.
Răducan, Serdar, p. 141.
Radul Leon, p. 125.
Radula Veovoda, p. 25, 54.
Radu Voevod, p. 83, 104, 107.
Ralu, Al., p. 12.

Ralu, Const., p. 12.
 Ralu Doamna, p. 50.
 Rareș, Doamna, p. 109, 113.
 Rareș, Petru, p. 8, 16, 24,
 25, 40, 50, 89, 113.
 Rareș, Ștefan, p. 110, 113.
 Razu, Grigorașcu, p. 137.
 Regel, W., p. 40 n.
 Regina Maria, p. 77.
 Robert, Curzon, p. 13, 33
 71.
 Robinson, Edward, p. 5.
 Rodop, p. 162.
 Rodos, p. 150, 151, 152,
 155.
 Roseti, Mathei, p. 137.
 Roseti, R., general, p. 116 n.
 Ruset, Antonie, p. 29, 30.
 Ruxanda, Doamna Lăpuș-
 neanu, p. 16, 41, 143.

S

Safta, Doamna Gh. Ștefan,
 p. 108.
 Said Ibn-Batric, Eutichius,
 p. 3.
 Saladin, p. 20.
 Șamu, p. 32.
 Sarazini, p. 3.
 Saru Dimitrie, profesor, p.
 137 n.
 Sathas, C. N., p. 70 n.
 Scarlat Voevod, p. 143.
 Scarpalezos, Haralambos, p.
 77.
 Schitul Prodrom, p. 53, 58.
 Scrabit, p. 5.
 Șerban Cantacuzino, p. 13,
 17, 30, 31, 93.
 Serghiadi, Manuil, p. 165.

Sfântul Gheorghe, p. 93.
 Sfântul Grigore din Na-
 zianza, p. 38, 47.
 Sfântul Grigore al Neoce-
 zareii, p. 77, 84.
 Sfântul Haralambie, p. 74.
 Sfântul Ioan, p. 55, 58.
 Sfânta Marie Muhliotisa,
 p. 93, 96.
 Sfânta Paraschivă, p. 123.
 Sfântul Mihail Mărturisi-
 torul, p. 57.
 Sfântul Mormânt, p. 20,
 22, 25, 26, 27, 30, 31,
 92, 103, 109, 113, 116.
 Sfântul Munte, p. 58.
 Sfântul Nicolae, p. 14.
 Sfântul Pantelimon, p. 142.
 Sfântul Prodrom, paracelis,
 p. 8.
 Sfântul Sava, p. 12, 13, 14,
 16, 17, 18, 19, 22.
 Sfântul Spiridon cel Vechiu,
 p. 93, 96.
 Sfânta Troiță, p. 53.
 Silvestru, Patriarhul Antio-
 hiei, p. 62.
 Simeon, egumen, p. 38.
 Simeon Moghila, p. 19.
 Simota, Ioan, Chiriță și
 Emanoil, p. 149.
 Sina, Simu Gheorghe, p.
 122.
 Sinai, mănăstirea, p. 3, 4,
 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12,
 54, 103, 123.
 Smaranda Bogdăneasa, p.
 22, 29.
 Smaragda, Doamna M. Stur-
 za, p. 108.

Smirnachis, Gherasim, p.
 58.
 Soloviev, Alexandre, p. 59 n.
 Sotiriu, G. A., p. 84 n.
 Spiridon Vlahul, p. 137.
 Spatarghio, p. 54.
 Stavrofilia, p. 115, 116.
 Ștefan Gheorghe, p. 18, 108,
 110, 111.
 Ștefan Hurmuzachi, p. 29.
 Ștefan-cel-Mare, p. 16, 22,
 36, 37, 38, 39, 42, 43,
 45, 89, 97, 100, 101, 102.
 Ștefan Nemanja, p. 42.
 Ștefan, Petriceicu, p. 18, 29.
 Sturnari, p. 118.
 Sturza, Mihail, p. 108.
 Suleiman Magnificul, p. 47,
 54.
 Șuli H., profesor, p. 136,
 141.
 Sultan Ahmet, p. 102.
 Sultan Mehmed III, p. 24.
 Sultan Selim, p. 50.
 Șușu, Al., p. 86, 87.
 Șușu, Iorgachi, p. 127.
 Șușu, Mihai Constantin, p.
 68.
 Șușu, Mihail, p. 91, 95,
 120, 126.

T

Țarul Iberiei, p. 42.
 Temeli, Timothei, p. 162 n.
 Teodosie, fiul lui Neagoe,
 p. 56.
 Theodor Zugraful, p. 84.
 Tholù, p. 150.
 Țimuri, Atanasie, p. 141.
 Toma Schivnicul, p. 9.

Tomșa Leon, p. 123.
 Thomas, Herbert, p. 3.
 Tricala, p. 80.
 Troița, p. 153.
 Tușița, p. 117.

U

Uroș, Simeon, p. 71.

V

Văcărescu, Vel Vornic, p.
 141.
 Valmas, Ioanichie, p. 39.
 Vardanis, George, p. 71.
 Vardar, p. 71.
 Vasile I, Macedoneanul, p.
 34.
 Vei, Nicos A., p. 71 n., p.
 83 n.
 Vimatarisa, p. 54.
 Vița, orașel în Epir, p. 133,
 134.
 Vlad Domnul, p. 40, 59.
 Vlad-Vintilă, p. 43, 47.
 Vlăduț, p. 59.
 Vladislav Voevod, p. 56,
 74, 75.
 Vlah-Serai, p. 92, 102.
 Voinescu, George, p. 118.
 Voța, mănăstire, p. 133.
 Vutomitul, p. 74.

Z

Zeno, Impăratul, p. 61.
 Zotu Vistiernicul, p. 74,
 142.
 Zuchi, Dimitrie, p. 77,
 78, 79.

COMUNICĂRI FĂCUTE ACADEMIEI ROMÂNE CU PRIVIRE LA SUBIECTUL ACESTEI CĂRȚI

N. IORGA: *Ceva din legăturile domniilor românești cu Ierusalimul*. — București, 1932. Seria III. Tomul XIII. Mem. 4. Memoriile secțiunii istorice.

MARCU BEZA: *Biblioteci mănăstirești în Palestina*. — București, 1932. Seria III. Tomul VI. Memoriile secțiunii literare.

MARCU BEZA: *Biblioteci mănăstirești în Palestina, Chipru și Muntele Sinai*. — București, 1932. Seria III. Tomul VI. Mem. 7. Memoriile secțiunii literare.

N. IORGA: *Legăturile românești cu Muntele Sinai. Observații la comunicarea d-lui M. Beza*. — București, 1933. Seria III. Tomul XIII. Mem. 6. Memoriile secțiunii istorice.

MARCU BEZA: *Biblioteci mănăstirești la Muntele Athos*. — București, 1934. Seria III. Tomul VII. Mem. 3. Memoriile secțiunii literare.

MARCU BEZA: *Trei săbii moldovenești din vremea lui Ștefan cel Mare*. — București, 1934. Seria III. Tomul VII. Mem. 2. Memoriile secțiunii literare.

N. IORGA: *Legături descoperite de d-l M. Beza cu mănăstirile Meteorele din Tesalia*. — București, 1934. Seria III. Tomul XVI. Mem. 6. Memoriile secțiunii istorice.

N. IORGA: *Două hrisoave domnești pentru Mănăstirea Mărgineni, închinată Muntelui Sinai*. — București, 1935. Seria III. Tomul XVII. Mem. 1. Memoriile secțiunii istorice.

CUPRINSUL

Capitolul	Pagina
<i>Prefața</i>	XI
<i>Urme românești la Muntele Sinai și la Mănăstirea Sf. Sava</i>	3
<i>Urme românești la Ierusalim</i>	20
<i>Urme Românești la Muntele Athos</i>	33
<i>Urme Românești în Chipru</i>	61
<i>Urme Românești la Meteore</i>	71
<i>Urme Românești la Stambul</i>	85
<i>Noui Urme Românești la Mănăstirea Sinai și la Ierusalim</i>	103
<i>Urme Românești la Atena</i>	117
<i>Urme Românești în Epir</i>	133
<i>Urme Românești la Rodos și Paros</i>	150
<i>Adaus</i>	162
<i>Index</i>	169
<i>Comunicări făcute Academiei Române cu privire la subiectul acestei cărți</i>	173

